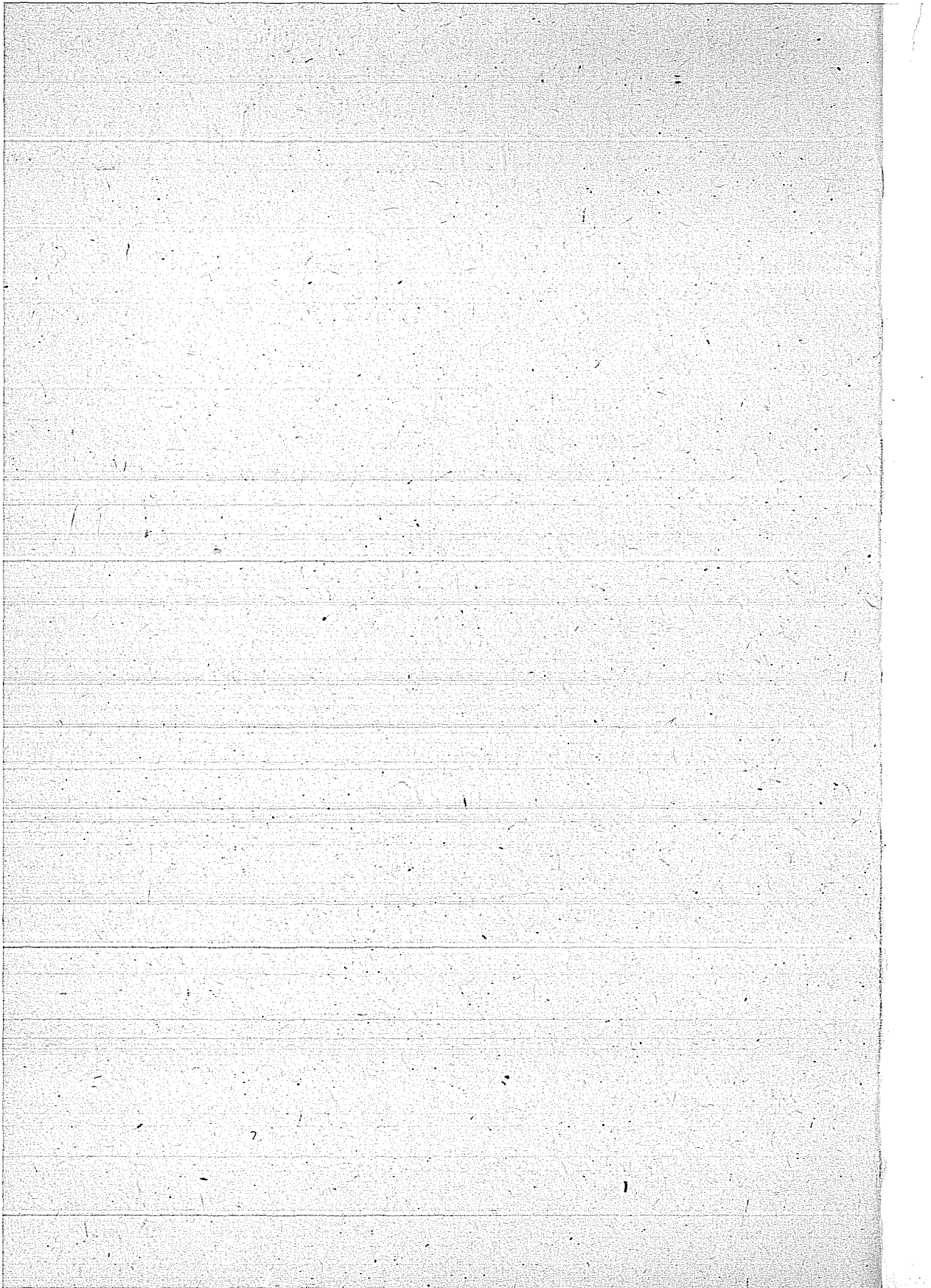

T. C.
GENELKURMAY BAŞKANLIĞI
A N K A R A

GENELKURMAY ATASE BAŞKANLIĞI KÜTÜPHANESİ

21-549-24-1-2

TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİ TARİHİ

OSMANLI DEVRİ

OSMANLI - AVUSTURYA HARBI

1593 - 1606

"III NCÜ CİLT 3 NCÜ KISIM EKİ"

Gnkur. ATASE ve Dent.
Bşk.lığı Kütüphanesi

Kayıt No : 023325

Yer No : 549/25

Kopya No : 2

Geliş Tarihi:

Esas, Merhum General Lütf.

Gnkur. Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları

A N K A R A

Gnkur. Basimevi

1985

GNKUR. HARP TARİHİ BSK.
KÜTÜPHANESİ

Geliş Tarihi : 41-6-1985

Kayıt No : 701125/24

Gnkur.

Harp Tarihi BSK.

Demirbaş.: 00003314

956.1015

TUR

=1985

c.3/3 ek

k4

GENELKURMAY BAŞKANLIĞI
A N K A R A

TÜRK SİLAHI KUVVETLERİ TARİHİ

OSMANLI DEVRİ

OSMANLI - AVUSTURYA HARBI

1593 - 1606

"III NO'U CİLT 3 NO'U KISIM EKİ"

Genel Kurmay Başkanlığı

Genel Kurmay Başkanlığı

Genel Kurmay Başkanlığı

Genel Kurmay Başkanlığı

Genel Kurmay Başkanlığı

Genel Kurmay Başkanlığı Tarihi ve Stratejik Etki Başkanlığı Yayınları

A N K A R A

Genel Kurmay Başkanlığı

1985

Genel Kurmay Başkanlığı

Genel Kurmay Başkanlığı

Genel Kurmay Başkanlığı

Genel Kurmay Başkanlığı

Ö N S Ö Z

Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Serisi'nin, III ncü cilt, 3 ncü kısmının ekini oluşturan ve kısaca Osmanlı-Avusturya Harbi (1593-1606) adını alan bu eser, 1593'ten 1606'ya kadar sürüp giden 13 yıllık harekât ve olayları kapsamaktadır.

Padişah III. Murat ve diğer devlet adamlarının karşı olmalarına rağmen, Vezir-i Azam Koca Sinan Paşa'nın ısrarlı isteği yüzünden bir türlü önlenememiş olan bu savaşa, birkaç yıl önce son bulan Osmanlı-İran Harbi'nin yaraları henüz sarılmadan; başka bir deyişle yeterince hazırlık yapılmadan girilmek mecburiyetinde kalınmıştır. Bu savaşa, altı yıl sonra (1599'da) başlayan ve zamanla bir iç savaş haline dönüşen Celali Ayaklanmaları da eklenince; devlet içeride de küçümsenilemeyecek yeni bir bunalımla karşı karşıya kalmıştır. Ordunun, bir yandan sınır boylarında dış düşmanlarla savaşıp yıpranması, öte yandan Anadolu'da patlak veren bu gibi ayaklanmalarla uğraşmak zorunda kalması, hiç kuşkusuz içte ve dışta izlenen kötü ve tutarsız politikaların doğal bir sonucu olarak görülmektedir.

Bu uzun savaş sırasında, yüksek nitelik ve yetenekteki komutanların sevk ve idaresindeki Türk birliklerinin, zaman zaman nasıl başarılı muharebeler verdiklerini ve zaferler (Eğri ve Haçova Zaferleri gibi) kazandıklarını; özellikle ünlü Kanije Savunucusu Tiryaki Hasan Paşa'nın hiçbir takviye alamadan, çok az bir kuvvetle kendi kaderine terk edilmiş olmasına rağmen, sayıca çok daha üstün düşman kuvvetinin kuşatma ve saldırılarını nasıl etkisiz bıraktığını, Kanije'deki bir avuç kuvvetiyle bu zafere ulaşmada uyguladığı üstün muharebe taktiklerini ortaya koyuşlarını anlatan bu eserin hazırlanmasında, İstanbul'daki devlet arşivlerinden, yerli ve yabancı kaynak ve araştırma eserlerinden yararlanılmıştır.

Eser, Merhum General Lütfü GÜVENÇ tarafından yazılmış, Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı'nın yetkili kurullarınca incelenip, son kontrolleri yapılarak yayına hazırlanmıştır.

Ramiz ERTEM
Hv. Korgeneral
As. T. ve Str. E. Bşk.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
İÇİNDEKİLER	III
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	
GENEL SİYASİ DURUM VE COĞRAFİ DURUM	
A. GENEL SİYASİ DURUM	7
1. Genel Siyasi Durum (Harita: 1)	7
a. Dış Siyasi Durum	7
İran ile İlişkiler	7
Venedik ile İlişkiler	9
Papalık ile İlişkiler	10
Lehistan ile İlişkiler	11
Rusya ile İlişkiler	13
Fransa ile İlişkiler	14
İspanya ile İlişkiler	14
Avusturya ile İlişkiler ve Devleti Harbe Götüren ..	14
Son Olaylar (Harita: 2)	14
Türk Yönetiminde Macaristan ve Osmanlı-Avus- turya (Macar) Sınır İlişkileri	24
b. İç Siyasi Durum ve Erdel, Eflâk, Boğdan İlişkileri ..	26
B. COĞRAFİ DURUM	30
1. Siyasi (Harita: 2)	30
2. Doğa (Harekât Bölgesi'nin Yüzey Biçimleri Akarsular, Balaton Gölü, İklim ve Hava Koşulları, Bitki Örtüsü) (Harita: 2) ve (Harita: 1)	31
a. Yüzey Biçimleri (Dağlar, Ovalar)	31
b. Akarsular	32
c. Balaton Gölü	32

d.	İklim ve Hava Koşulları	33
e.	Bitki Örtüsü	33
f.	Sun'i (Yapay) Anızalar (Şehirler, Karayolları, Köprüler)	33
	Şehirler	33
	Karayolları	34
III	Köprüler	34
g.	Etnik Yapı, Dinsel İnançları, Halkın Genel Yaşayış Tarzı	35
	Etnik Yapı,	35
	Dinsel İnançları	35
	Halkın Genel Yaşayış Tarzı	35
	Coğrafi Durumun Genel Olarak Etkisi ...	35
3.	Ekonomik Durum	35
a.	Tarım, Hayvancılık, Ticaret	35
b.	Sanayi ve Madenler	36
	İKİNCİ BÖLÜM	
	İDARİ, ASKERİ TEŞKİLAT VE ASKERİ GÜÇ	
A.	İDARİ TEŞKİLAT VE TAKSİMAT (BÖLÜNTÜLER)	37
1.	Osmanlı Devleti'nin Yapısı ve İdare Sekli (Kuruluş: 1)	37
a.	Devletin Yapısı	37
b.	İdare Sekli (Toprak Rejimi)	37
c.	Miri Arazinin Taksimi (Hazine Arazisinin Bölünmesi)	38
d.	İdari Teşkilat ve Taksimat (Bölüntüler)	39
B.	ASKERİ TEŞKİLAT	40
1.	Kara Kuvvetleri (Kuruluş: 2)	40
a.	Kapıkulu Ocakları (Yeniceriler, Kapıkulu Süvarileri, Cebeciler, Topçular, Toparabacıları)	40
2.	Deniz Kuvvetleri (Kaptan Paşalığı)	40
a.	Akdeniz, Mısır, Hint Denizi Kaptanlıkları	40
b.	Tuna Kaptanlığı	40

C. ASKERİ GÜÇ 41

21.	Osmanlılarda Barış ve Seferde Askeri Güç	41
22.	a. Barış Kuruluşu (Kuruluş: 2)	41
23.	b. Sefer Kuruluşu	42
24.	c. Kapıkulu Gücü	42
25.	d. Barış Gücü	43
26.	e. Barışta Konuş	44
27.	f. Sefer Gücü	44
28.	g. Barıştan Sefere Geçiş	49
29.	2. Avusturya'nın Askeri Gücü	50
30.	3. Sevk ve İdare, Eğitim Durumu ve Kaleler	51
31.	a. Harp Prensipleri, Sevk ve İdare Yeteneği	51
32.	b. Eğitim Durumu	53
33.	c. Budin Eyaleti'nde Kaleler (Harita: 2)	54
34.	Budin Kalesi	55
35.	Peste Kalesi	56
36.	İstóni Belgrad Kalesi	56
37.	Novigrad Kalesi	56
38.	Vac Kalesi	56
39.	Kanije Kalesi	57
40.	Gran (Estergon) Kalesi	57
41.	Parkany (Cigerdelen) Kalesi	58

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SEFER PLANI, SEFERBERLİK VE YIGINAK PLANLARI
VE UYGULAMASI

A.	SEFER PLANI	61
1.	Türk Sefer Planı	61
2.	Avusturya Sefer Planı	64
3.	1592-1593 Yıllarında Sımr Boyunun Gözetlenmesi ve Korunması Önlemleri	66
4.	İstihbarat Rapörlerine Göre Alınan Önlemler	67

B. SEFERBERLİK, YIĞINAK PLANLARI VE UYGULAMASI

1.	Türk Ordusu'nun Seferberlik ve Yiğmak Planı	68
2.	Avusturya Ordusunun Seferberlik ve Yiğnak Planı	70
3.	Türk Ordusunun Yiğnağının Yapılışı	71
4.	Serdar-ı Ekrem Koca Sinan Paşa'nın İstanbul'dan Belgrad'a Hareketi (Harita: 2)	74
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM		
HAREKÂT		
1.	1593 Yılı Harekâtı (Harita: 2)	75
a.	Serdar-ı Ekrem Koca Sinan Paşa'nın Belgrad'dan Hareketi, Wessprim (Bespirem) ve Palota (Polata) Kaleleri'nin Alınması	75
b.	Avusturyalıların Karşı Taarruzla Fülék, Neograd (Noygrad) ve Diğer Bazı Kaleleri Ele Geçirmeleri	79
2.	1594 Yılı Harekâtı	80
a.	Avusturyalılarla Gran (Estergon) ve Hatvan Muharebeleri (Kroki: 1)	80
b.	Serdar-ı Ekrem Koca Sinan Paşa'nın Belgrad'dan Hareketi	82
c.	Tata ve Raab (Yanık) Kalelerinin Ele Geçirilmesi (Harita: 2)	84
d.	Bağlıların Ayaklanmaları	86
e.	Ferhat Paşa'nın Vezir-i Azam ve Serdar Atanması	87
f.	Ferhat Paşa'ya Karşı Sipahi Ayaklanması	88
3.	1595 Yılı Harekâtı	89
a.	Ferhat Paşa'nın Yerine Koca Sinan Paşa'nın Vezir-i Azamlığa Getirilmesi	89
b.	Avusturyalıların Estergon'u Muhasarası	90
c.	Kalugeran Muharebesi (Harita: 2)	91
d.	Yergöy Olayı ve Akıncıların Sonu	93
e.	Estergon Muharebesi ve Kale'nin Kahramanlığı	94
f.	Vişgrad Kalesi'nin Avusturyalıların Eline Geçmesi	98

g. Koca Sinan Paşa Yerine Lala Mehmet Paşa'nın Sadarete Getirilmesi, Lala Mehmet Paşa'nın Ölümü Üzerine, Koca Sinan Paşa'nın Tekrar Sadrazam Olması	99
4. 1596 Yılı Harekâtı	100
a. Eğri Seferi Hazırlıkları, Koca Sinan Paşa'nın Ölümü, Yerine Damat İbrahim Paşa'nın Sadarete Getirilmesi	100
b. III. Mehmet'in İstanbul'dan Eğri Seferi'ne Hareketi (Harita: 3)	101
c. Hatvan Kalesi'nin Düşmesi (Harita: 2 ve 3) (Kroki: 1)	101
d. Eğri Kalesi'nin Fethi (Resim: 1)	102
e. Haçova Meydan Muharebesi (Kroki: 2, 3, 4)	104
5. 1597 Yılı Harekâtı	113
a. Yanıkkale'nin Muhasaradan Kurtarılması	113
b. İlk Barış Girişimi ve Damat İbrahim Paşa Yerine Hadım Hasan Paşa'nın Sadareti	115
6. 1598 Yılı Harekâtı	115
a. Yanıkkale'nin Bir Düşman Hilesi veya İhaneti Yüzünden Elden Çıkması	115
b. Serdar Satırcı Mehmet Paşa'nın Varat Harekâtı	117
c. Avusturyalıların Budin'i Muhasarası	119
d. Eflâk Voyvodası Mihail'in Hilesi ve Niğbolu'yu Muhasarası	119
e. Şeyh-ül İslam Saadettin Efendi'nin Satırcı Mehmet Paşa'ya Mektubu	120
f. Damat İbrahim Paşa'nın Üçüncü Sadareti ve Serdarlığı	121
7. 1599 Yılı Harekâtı	122
a. Serdar-ı Ekrem Damat İbrahim Paşa'nın Uyvar Harekâtı	122
b. Erdel, Eflâk ve Boğdan Arasındaki İttifakın (Bağlaşmanın) Bozulması ve Diğer Olaylar	124
c. Celali Ayaklanmalarının Başlaması	126
8. 1600 Yılı Harekâtı	127
Kaniye'nin Muhasarası ve Fethi	127

9.	1601 Yılı Harekâtı	129
a.	Vezir-i Azam Damat İbrahim Paşa'nın Ölümü, Yemişçi Hasan Paşa'nın Sadareti	129
b.	İstoni Belgrad Kalesi'nin Düşmesi	130
c.	Tiryaki Hasan Paşa'nın Kanije Savunması (Kro- ki: 5)	130
d.	Yemişçi Hasan Paşa'nın İstoni Belgrad Muharasası	136
10.	1602 Yılı Harekâtı	138
a.	İstoni Belgrad'ın, Yemişçi Hasan Paşa Tarafından Geri Alınması	138
b.	Yemişçi Hasan Paşa'nın Erdel Üzerine Hareketi	138
c.	Avusturyalıların Peşte'yi Ele Gecirmesi ve Budin'i Muharasası ve Çekilmesi	139
d.	Osmanlıların Boçkay'a Yardımı ile Erdel'in Avus- turyalılardan Kurtarılması	140
e.	Deniz Harekâtı	141
11.	1603 Yılı Harekâtı	141
a.	İstanbul'da Sipahi Ayaklanması	141
b.	Peşte Yenilgisi ve Budin Muharebesi	143
c.	Doğuda İran'ın, Yeniden Saldırlara Başlaması	144
12.	1604 Yılı Harekâtı	145
a.	Lala Mehmet Paşa'nın Sadareti ve Serdarlığı	145
b.	Peşte, Hatvan ve Vag Kaleleri'nin Geri Alınması	146
c.	Estergon'un Muharasası	147
13.	1605 Yılı Harekâtı	147
a.	Estergon, Visgrad, Saintthomas Kaleleri'nin Ele Gecirilmesi	147
b.	Boçkay'ın Erdel Krallığı	149
c.	Boçkay'ın, Uyvar'ı Muharasasında Türk Ordusu'nun Yardımları	150
d.	Lala Mehmet Paşa'nın, Doğu Serdarlığına Atan- ması ve Ölümü	150
14.	1606 Yılında Geçen Başlıca Olaylar	151
	Müttareke ve Bunu İzleyen Zitvatorok Barış Antlaş- ması (Harita: 3)	151

BEŞİNCİ BÖLÜM

LOJİSTİK VE İDARİ FAALİYETLER

A. LOJİSTİK	155
1. Genel	155
2. Lojistik İkmal Maddeleri	155
a. Birinci Sınıf İkmal Maddeleri	155
b. İkinci ve Dördüncü Sınıf İkmal Maddeleri	156
c. Üçüncü Sınıf İkmal Maddesi	156
d. Beşinci Sınıf İkmal Maddesi	156
3. Lojistik Hizmetler	157
a. Sağlık Hizmetleri	157
b. Hayvan Sağlığı	157
c. Silah, Arac, Gereç, Cephane, Yapım, Bakım	158
Silah Sanayii	158
Tüfek Sanayii	159
Top Sanayii	159
Barut Sanayii	160
Humbara Sanayii	160
Silahlarda Gelişme	160
1593 - 1606 Osmanlı - Avusturya Harbi'nde Lojistik Hizmetlerine Genel Bakış	162
d. Ulaştırma	164
Karayolları	164
Denizyolları	165
Nehir Yolları	165
B. SONUÇ	165
EKLER	171
KRONOLOJİ	173
BİBLİYOGRAFYA	177
HARİTALAR, KROKİLER, KURULUŞLAR VE RESİMLER ...	

HARİTALAR

- (Harita : 1) Harbin Başında Osmanlı Devleti'nin Siyasi Sınırları
(Harita : 2) Genel Harekât Bölgesi
(Harita : 3) Rumeli Harekât Alanları, Ana İkmal Yolları

KROKİLER

- (Kroki : 1) Hatvan Muharebesi
(Kroki : 2,3,4) Haçova Meydan Muharebesi
(Kroki : 5) Avusturya Kuvvetlerinin Kanije Muhasarası (Sematik)

KURULUŞLAR

- (Kuruluş : 1) Osmanlı İdari Teşkilatı ve Kuruluşu
(Kuruluş : 2) Türk Silahlı Kuvvetleri Kuruluşu

SEMA

- (Sema : 1) 1596 Haçova Meydan Muharebesi'nde Türk Ordusu'nun Muhabere Düzeni

RESİMLER

- (Resim : 1) Eğri Zaferi (Padışahın Önünden Esirlerin Geçışı)
(Resim : 2) Kanije Kahramanı Tiryaki Hasan Paşa'nın Gravür Portesi
(Resim : 3) Raab (Yanıkale) ve Yöresinin Kuşbakışı Görünüşü

EKLER

- (EK : 1) Venediklilerin (1593-1606) Osmanlı-Avusturya Harbi'ne Avusturya Safında Girmemesi İçin, Padışah'ın Venedik Hükümeti'ne Gönderdiği Tarihi Uyarma Mektubu (Nâme-i Hümayun)
(EK : 2) III. Mehmet'in Kanije Kahramanı Tiryaki Hasan Paşa'ya Mektubu

GİRİŞ

Yükselme Dönemi (1451-1579)'ni başlatmış olan II. Mehmet (Fatih), XV. yüzyıl ortasında Doğu Roma İmparatorluğu (Bizans)'nu ortadan kaldırarak, tarihte yeni bir çığır açmış ve Osmanlı İmparatorluğu'nu kurmayı başarmıştı. II. Mehmet zamanında Türk ordusu, teşkilat kanunlarıyla sağlam esaslara dayatılarak döneminin her bakımdan düzenli, disiplinli ve güçlü bir ordusu haline gelmişti.

Komutanlık sanatıyla birlikte devlet adamlığı ve yöneticilik nitelikleri yüksek, memleket çıkarlarını her şeyin üstünde gören II. Mehmet, I. Selim ve I. Süleyman gibi yetenekli hükümdarlar sayesinde Osmanlı Devleti, dünyanın en başta gelen imparatorluklarından biri olmuş, özellikle I. Süleyman (Kanuni) zamanında güç ve görkeminin doruğuna erişmiş bulunuyordu.

Bu dönemde, Osmanlı-Avusturya devletleri arasında geçen siyasi, askeri olay ve hareketleri şöyle sıralamak mümkündür :

Kanuni'nin saltanatının daha ilk yılında Belgrad'ı ele geçirmesi (1521), Orta Avrupa'da ilk panik havasını yaratmış ve Mohaç Zaferi (1526) ile, hemen arkasından Budin (Budapeşte)'in ele geçirilmesinden sonra da Jan Zapoly (Yanoş Zapoli), Osmanlılar tarafından Macar Kralığı'na getirilmişti.

O tarihlerde Habsburg soyundan gelen Mukaddes Roma-Cermen İmparatoru V. Karl (Şariken), aynı zamanda Avusturya-Macaristan tacını da taşıdığından, Orta Avrupa'nın Türklere karşı savunulması Habsburglara ve dolayısıyla Avusturya'ya düşüyordu. V. Karl, daha 1522'de Avusturya'nın yönetimini bu ülkenin Grandük'ü olan kardeşi I. Ferdinand'a bırakmıştı.

Kanuni'den önce Osmanlılarla Avusturyalılar arasında bazı akıncı hareketleri dışında, ciddi bir anlaşmazlık konusu yokken, bu dönemde Budin'in Türkler eline geçmesinde etken olan Mohaç Muharebesi'nde ölen eniştesi Layuş'un tahtına Yanoş Zapoli'nin oturtulmasına dayanamayan I. Ferdinand'ın, Macaristan üzerinde hak iddiasında bulunmaya kalkışmasıyla, tarihte Osmanlı-Avusturya mücadelesi de başlamış oluyordu.

Nitekim I. Ferdinand, çevirdiği entrikalarla kendisini Macar Kralı seçtirince, Yukarı Macaristan yönetimini eline almış, Yanoş Zapoli de, Orta Macaristan Kralı olarak kalmıştı. Bununla yetinmeyen I. Ferdinand, Budin'i taarruzla ele geçirmiş ve Orta Macaristan'a da egemen olmuştu.

Bu durum karşısında Yanos'un, Osmanlı Devleti'nden yardım istemesi üzerine, bir sefer düzenleyip Budin'i geri alan Kanuni, Yanos'u tekrar tahtına oturttuğu gibi, 27 Eylül 1529'da da Birinci Viyana Kuşatması'nı gerçekleştirmişti.

Ne var ki, kışın yaklaşması üzerine, ancak 17 gün sürdürülen bu kuşatma, 15 Ekim 1529'da kaldırılarak İstanbul'a dönmüştü. Türklerin başarısız kalan bu hareketinden cesaret alan I. Ferdinand, önce diplomatik yonden yaptığı girişimin boşa çıktığını görünce, 1530'da yeniden Budin'e yürümüşse de Türk ve Macar savunucularının direnişi karşısında başarı sağlayamamıştı.

Öte yandan Viyana'yı kuşatmasına rağmen Macaristan sorununun, kesin çözüme ulaşmadığını ve I. Ferdinand'ın isteklerinde ısrar ettiğini gören Kanuni, yeni bir sefere karar verdi. Fakat bu kez hedef, I. Ferdinand'ı destekleyen Alman İmparatoru idi. 100.000-200.000 kişilik bir kuvvetle başlatılan ve "Alman Seferi" adı verilen bu hareket sonunda, büyüklü küçüklü birçok kaleler alındı. Bu arada Avusturya topraklarında oldukça önemli Koszeg (Güns) Kalesi de, 17 gün direndikten sonra ele geçirildi (1532). Bunu, Ödenburg (Sopron)'un alınması izledi. Ne var ki, sefer boyunca bir türlü ortaya çıkmamış olan Alman İmparatoru ve I. Ferdinand'ın asıl kuvvetleriyle kesin sonuçlu bir muharebeye girme olanagı ele geçirilemedi. Fakat bu harekattan sonra İstanbul'a bir sefaret heyeti gönderen İmparator ve I. Ferdinand, Türklere barış önerisinde bulundular. Kendilerine, Macaristan üzerindeki isteklerden vazgeçildiği ve Gran (Estergon) Kalesi'nin verilmesi koşuluyla barış imzalanabileceği bildirildi. Bu koşullar kabul edildi; ve 14 Temmuz 1533'te iki devlet arasında İstanbul Antlaşması imzalandı.

Ne var ki, bu antlaşmaya ancak 4 yıl uyan Avusturya, Orta Macar Kralı Yanos Zapolya ölünce, 1541'de Macaristan'a taarruza geçti.

Yeniden sefere çıkan Kanuni, Budin'i geri aldıktan sonra Orta Macaristan'ı tümüyle bir eyalet olarak teşkilatlandırıp İmparatorluğa kattı (1541).

Fakat I. Ferdinand, 1542'de yeniden Macaristan'a saldırdı. Budin'i kuşattıysa da Türk savunması karşısında geri çekilmek zorunda kaldı.

Kanuni, 1543'te yeniden Avusturya üzerine yürüdü. Savaş iki yıl sürdü. Sonunda önce 18 aylık bir ateşkes anlaşması, daha sonra da beş yıllık bir barış antlaşması imzalandı (19 Haziran 1547). Bunda özetle, Batı ve Kuzey Macaristan ile Kroatien bölgesi Habsburglarda; Orta Macaristan da Osmanlılarda kaldı; Erdel ise Osmanlılara bağlı bir prenslik haline getirildi.

-02 Avusturyalıların, sonradan Erdel üzerinde hak iddia ederek karışıklık çıkarmaları üzerine, iki devlet arasında yine savaş başladı (1551). Oldukça uzun süren bu savaşı Sokullu Mehmet Paşa yönetti; ve sonunda sekiz yıl süreli yeni bir antlaşma imzalandı (1592).

Buna göre, kısaca I. Ferdinand, Erdel üzerindeki iddialarından vazgeçecek ve Tata Kalesi de Türklerde kalacaktı.

Bu antlaşma da uzun sürmedi. I. Ferdinand'ın ölümünden sonra Avusturya'nın başına geçen II. Maximilian, Osmanlı yönetimindeki Tokai (Togay)'ı ele geçirdi.

Bunun üzerine, Kanuni yeniden sefere çıktı. Bu sefer sırasında, Pa-dışah'ın ölümünü askerden saklamasını bilen Sokullu Mehmet Paşa, çok çetin muharebelerden sonra Szgetvar (Zigetvar)'ı ele geçirdi (1566). Sonunda yapılan Edirne Antlaşması (1568), zaman zaman ortaya çıkan sınır olaylarına karşın, uzun sürmüş ve hatta 1574'te yeniden sekiz yıl daha uzatılmıştı; çünkü o tarihlerde Avusturyalılar, din kavgalarıyla uğraşırken, Osmanlılar da Akdeniz'de ve doğuda meşguldüler (1571'de Kıbrıs'ın ele geçirilmesi ve İnebahtı Deniz Muharebesi, 1574'te Tunus'un ele geçirilmesi, 1569'da Astrahan'a taarruz, 1568-1569'da Endonezya Seferi, 1576'da Fasta Osmanlı egemenliğinin kurulması gibi). Nihayet Zigetvar Zaferi ve bunu izleyen gelişmeler, Vezir-i Azam Sokullu Mehmet Paşa'nın ölümüne kadar (1579) sürmüş, ondan sonra, devlet yönetiminde başlayan çeşitli tutarsızlık ve uygunsuzluklar yüzünden, İmparatorluğun düzeni bozularak eski güç ve görkemini gittikçe yitirmiş ve böylece Duraklama Dönemi (1579 - 1683)'ne girilmişti. Devlet, ele geçirdiği geniş topraklar üzerinde köklü bir birleşme ve yerleşme sağlayamamıştı. Başka bir deyişle ülkede yaşayan çeşitli insan grupları arasında, ulusal bütünlüğü oluşturabilecek yeterlikte toparlayıcı ve birleştirici ne bir din ne de bir ulusallık hedefi güden etkili bir politika izlenebilmişti.

Daha önceki savaşlarda işgal edilerek, beylik, prenslik, hanlık ya da krallık adı altında imparatorluğa katılmış bulunan çeşitli ülke parçalarında yaşamını sürdüren çeşitli dil, din, mezhep ve törelere bağlı insan topluluklarına geniş haklar tanınmış ve biraz fazla hoşgörülüğe dayanan bir politika izlenmişti. Bu, o toplumlar üzerinde önceleri olumlu bir etki yapmışsa da, onların tüm özelliklerini (ırk, din, dil ve kültür) olduğu gibi korumalarına adeta yardımcı olunmuştu. Böylece imparatorluğun çok genişlemiş toprakları üzerinde yaşayan ve bir cinsten olmayan farklı bu insan toplulukları, her türlü birlikten yoksun bir halde kalmıştı. Her ne kadar ülkede birlik ve beraberliğin sağlanabilmesi için, değişik ırk ve dinde bulunanların, Osmanlı adı altında federatif bir sisteme benzer şekilde birleştirilmesine çalışılmışsa da, Avrupa'da yer yer başlayan ve

günden güne genişleyen milliyetçilik hareketleri karşısında, beklenen sonuca ulaşamamış, geç kalınmıştı. Keza devletin askeri gücünün çok etkili olduğu dönemde eksiksiz olarak kurulmuş ve işlemiş olan idare mekanizması, Avrupa'da başlayan rönesansın, Avrupa insanına bilim, sanat ve ekonomik hayatta getirdiği gelişmelere ayak uyduramamıştı. Devletin varlığı ve hükümdarlığın güvence ve dayanağı olan ordu da, tutucu bir düşüncünün etkisi altında zamanın koşullarına göre geliştirilememiş, Avrupa orduları düzeyinde donatılamamıştı. İlgisizlik, bakımsızlık, yüksek rütbeli ordu mensuplarıyla, idare adamlarının birbiriyle olan bağlarının gevşemesi, aralarında baş gösteren kıskançlık, geçimsizlik ve bu arada orduya kanun dışı personel alınması gibi nedenler, disiplinsizliği gittikçe artırarak birtakım başkaldırma hareketlerine yol açmıştı. Böylece ordu, devletin iç ve dış siyasetine etki yapan tehlikeli bir öğe haline gelmişti. Halk yüklendiği ağır yükümlülüklerden ötürü hükümetten memnun olmamış, ekonomik durum bozulmuş ve XVII. yüzyıl başlarında da Anadolu, Celali eşkiyalarıyla dolmuştu.

Kanuni'nin son zamanlarında, devlet idaresinde başlayan tavsamaları, Vezir-i Azam Sokullu Mehmet Paşa, II. Selim ve III. Murat'ın ilk saltanat yıllarında yetenekli ve azimli yönetimiyle önlemeğe çalışmıştı. Hatta Kıbrıs ve Tunus'un ele geçirilmesi gibi küçümsenilemez başarılar da sağlamışsa da, ölümünden sonra (1579), devlet idaresinde ortaya çıkan aksaklıklardan doğan sarsıntılar, kısa zamanda açıklıkla kendini göstermeğe başlamıştı.

Bundan başka Sokullu'nun daha ölmeden karşı çıkmasına rağmen, başlamış olan Osmanlı-İran Harbi (1578-1590), Duraklama Dönemi'nin başlıca siyasi ve askeri olayları arasında yer almıştı. 12 Yıl sürmüş olan bu savaşın ilk yılları, başarılı geçmişse de bunu daha baş gösteren mali ve ekonomik sıkıntıların yarattığı halkın hoşnutsuzluğu izledi. Bu savaş, askerin disiplin ve moralini olumsuz yönde etkilemiş ve onu itaatsizliğe sevk etmişti. Gerçi 1590 Barış Antlaşması ile son bulan bu harp, İran'dan toprak ilhaki sağladığından, dış görünüşüyle kazanılmış sayılırsa da, sosyo-ekonomik ve sosyo-politik yönlerden devlet bünyesinde meydana getirdiği sarsıntılar küçümsenilemezdi.

Devletin dış siyasetinde en önemli sorun, Avusturya'nın durumuydu. Batıda Osmanlı-Avusturya arasındaki geniş sınır bölgelerinde, Avusturyalılar tarafından düzenlenen sınır olayları, siyasi alanda zaman zaman yenilenen barış antlaşmalarına karşın, sürüp gidiyordu.

Ashında Avusturya, Mohaç'tan sonra Osmanlı egemenliğine geçen Macar topraklarını geri almak amacını güdüyordu. Sürüp giden İran Harbi, her yönden Avusturya'nın Macaristan üzerinde beslediği bu siya-

si emeline erişmek için, tam bir fırsat oluşturunuyordu. Gerçekten Türk ordusu doğuda İranlılarla uğraşırken, Avusturya'nın batıda Osmanlılar aleyhine açacağı harpte, Macar topraklarının ele geçirilmesinden başka, Türk korkusunun, Orta Avrupa'dan, "Viyana"dan uzaklaştırılması için en elverişli zamandı. Bu sıralarda Avusturya, Avrupa'nın Osmanlılara karşı bir kalesi gibiydi. Bu kitapta görüleceği üzere, Avusturya yine bu tarihlerde, iç siyasi durumu (mali bunalım, mezhep kavgaları) ve askeri teşkilatının yetersizliği nedeniyle, Osmanlılar aleyhine harekete geçememişse de, Türk ordusunu yıpratmak amacıyla planlı sınır olayları düzenlemekten de geri kalmamıştır.

İran Harbi sona erdikten sonra, günün birinde Osmanlıların Avusturya'ya yöneleceği korkusu, Avusturya'yı harekete geçirdi; ve Papa'nın yardımıyla kendisinin liderliğinde, Osmanlılara bağlı Erdel, Eflâk, Boğdan'ın Osmanlılar aleyhinde anlaşarak birleşmelerini sağladı. Bu durum, batıda Karadeniz'den Adriyatik Denizi'ne kadar bin kilometreyi aşkın bir cephede başlayacak harp, İran Harbi'nden yorgun çıkan Osmanlılar için, stratejik yönden daha da önemli bir sorun yaratmıştı. Bu dönemde Osmanlı istihbarat etkinliği, Avusturyalılardan üstün olduğu halde, Devlet, Bağlıların bu birleşmesinden habersiz görünmek veya önemsememezlilik yönünü seçmiş, karşı etkili önlemler alınması mümkün ve gereklilikten, kayıtsız kalmıştır. Ne var ki, Avusturya liderliğindeki bu ittifak da, yukarıda açıklanan nedenlerden ötürü Osmanlılar aleyhine harekete geçmek olanağını bulamamıştır.

İran Harbi'nin meydana getirdiği yaraların sarılması, çeşitli iç sorunlar ve yıpranan ordunun düzene sokulması zamana ihtiyaç gösteriyordu. Bu önemli sorunları değerlendirip gereken önlemleri alabilecek hükümdar ve devlet adamlarına bu sıralarda çok ihtiyaç vardı. III. Murat, böylesine kritik bir dönemde memleket işlerini ele alıp düzene sokacak bir hükümdar olmadığı gibi, gerekli nitelikte yardımcı devlet adamları da yoktu. Batıda Avusturya sınırında gittikçe genişleyen sınır olayları, memleketi yeni bir harbe doğru sürüklüyordu. Böyle olmakla beraber, III. Murat ve devlet adamları ile Avusturyalılar henüz harbe tarafdar değildiler. Ne yazık ki, bu sırada iş başına gelmek fırsatını bulan ve memleketin gerçek durumu ne olursa olsun, savaş yanlısı olan hırs, şöhet ve çıkar düşkünü Vezir-i Azam Koca Sinan Paşa'nın, Avusturya ile yersiz, zamansız ve hazırlıksız harbe girmek gibi tümüyle bir yanlıgı örneği veren tutumu önlenememiş ve böylece de İran Savaşı'nın henüz yaraları tam sarılmadan Avusturya Savaşı da başlatılmıştır.

mek olanların bulamamıştır.

tıfıl tann sarımsıdan Avastmıy Savas da başlanırdı.
 neği veren tutunm. ölenememis ve böylece de İran Savastının henüz ya-
 versiz sarımsan ve başlıklar harbe girmeğe gibi ümitle bir yanlır ö-
 ret ve çıkar dıkkıññ Vezir-i Aam Koca Şinan Poshun, Avastmıy ile
 meşleketin gerek durumı ne olmas olsun, savas yanlır olan bu, söh-
 tar değildiler. Ne yazık ki, bu sırada içişarın gelinen fursatın bulun ve
 ber, ilim, ilim ve devlet idarisi ile Avastmıyaların temmı nıfıs-ı kını-
 ları, meşleket yanlır harbe doğrı sürükliydü. Böyle ölmekle de-
 lar, da Yoktu. Balida Avastmıy sarında şiddetle genelleşen sarıms-
 can bir hüddimlar ölmekteydi gibi, gerek ilimlekte yanlır devlet idare-
 rai, bürsine kılın bir önende meşleket igitim ile içi dıkkıne sarıms-
 hüddimlar ve devlet idarisi bu sırada çok ziyatı verdü. III. Zih
 yordı. Bu önemi sarımsan değerdendir. Gelen ölmelerle-şiddetle
 kılın ve yitirilen ölmeler dıkkıne ilimle, gözetim-
 İran Harbinin neyden, gerekli versilerin sarımsan, devlet idare-

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL SİYASİ DURUM VE COĞRAFİ DURUM

A. GENEL SİYASİ DURUM

1. Genel Siyasi Durum (Harita : 1)

a. Dış Siyasi Durum

Osmanlı Devleti'nin, II. Mehmet (Fatih) ile başlatılarak Kanuni ile sürdürülen ve XVI. yüzyıla rastlayan Yükselme Dönemi (1451-1579)'nde üç kıtada birden egemen duruma geçmesiyle, dünya siyasetinde söz sahibi büyük bir imparatorluk düzeyine ulaştığı görülür. Nitekim bu sıralarda, Orta Avrupa'da Macaristan'ın büyük bir kesimi ele geçirilerek, Büyük Alman İmparatoru Charles Quint (Şarlken)'e üstün bir duruma geçilmiştir. Yine I. Süleyman (Kanuni)'in son zamanlarında İmparatorluğun sınırları; genel olarak doğuda İran, Basra Körfezi'ne; kuzeyde Don ve Volga nehirlerinin aşağı kesimleri, Kırım Hanlığı kuzeyi, Karpatlar, Tuna yukarı kesimleri, Adriyatik Denizi'nde İstirya'ya; güneyde Arabistan Yarımadası, Mısır'dan Fas sınırına kadar Afrika kuzeyi'nde geniş bir alana yayılmış bulunuyordu. Böylece Doğu Akdeniz, Karadeniz ve Kızıldeniz, birer Türk gölü haline gelmişti. Fakat XVI. yüzyılın ortalarından itibaren İmparatorluğun büyük fetihleri sona erdi; ve Yükselme Dönemi son bularak, Duraklama Dönemi (1579-1683)'ne girilmiş bulunuyordu. Duraklama, genelde hemen her yönden (siyasi, askeri, ekonomik) ve özellikle aşağıda görüleceği üzere iç idare bozukluğuyla başlamıştır.

Buna göre, Osmanlı-Avusturya Harbi (1593-1606) öncesinde, Osmanlı Devleti'nin, komşu ve diğer devletlerle olan dış ilişkileri özet olarak şöyleydi :

İran İle İlişkiler

İran Şahı İsmail Safevi, II. Bayezit'in gevşekliğinden yararlanarak, Doğu Anadolu'da geniş bir Şiilik propagandasına girişmişti. O, böylece, Anadolu'nun dini, sonra da siyasi birliğini parçalamak emelini güdüyordu. Yavuz Selim, Çaldıran Zaferi ile Şah'ın bu emellerine büyük bir darbe indirdi. I. Süleyman'ın İran harekâtı sonrası 1555'te İranlılarla yapılan Amasya Antlaşması ile, Doğu sınırı güvene kavuştu. Bu Antlaşma'dan sonra Avrupa'da destek arayan İran, Papa ile anlaşmalara giriştiği gibi, daha sonra, Şah Abbas zamanında Anadolu'daki kızılbaşları zaman

zaman ayaklandırmaya çalıştı. Osmanlılar da, İran'ın doğusundaki Müslüman Özbek Devleti ile İran aleyhine bir antlaşma yaptı. İranlıların Doğu ve Orta Anadolu'da kan dökülmesine kadar yol açan kışkırtmaları [1] devam ettiği halde, II. Selim zamanında Amasya Antlaşması yenilenmişti. [2] Bu Antlaşma, 1576 yılına kadar sürmüştü, bu sırada Şah Tahmas ölmüş, İran'da iç kavgalar başlamıştı. Antlaşmanın Osmanlılar tarafından bozulması üzerine başlayan ve on iki yıl süren (1578-1590) İran Harbi, Duraklama Dönemi'nde aralıklarla altmış yıl birbirini izleyen Osmanlı-İran harplerinin ilk evresini oluşturmıştı. Bu harbin açılması, İranlıların Amasya Barış Antlaşması'na aykırı davranışları, İran'dan geçen bir Türk kervanının yağmaya uğraması, sınır boyundaki bazı beylerin İran'a sığınmaları ve böylelikle sınır boyu Kürt aşiretleri arasında Osmanlılara karşı çıkarılan karışıklıklarla, Şirvan bölgesindeki Sünni Müslümanların İran'ın zulmüne karşı, devletten yardım istemeleri gibi nedenlere dayanıyordu.

Bu harpte doğuda Özbek, batıda Osmanlı baskısı ve içeride bazı bölgelerde baş gösteren bağımsızlık hareketleri, İran'ı Osmanlı Devleti ile barışa zorlamıştı. Öte yandan uzayıp giden (12 sene) bu savaşta bir hayli zorluklarla (hazinenin düştüğü mali sıkıntı, merkezden bir hayli uzak harekât alanına yapılan sürekli ikmalde karşılaşılan güçlükler, ele geçen yerlerdeki halkın hoşnutsuzluğu ve nihayet ordu disiplininin zayıflaması gibi) karşı karşıya bulunan Osmanlı Devleti de Azerbaycan ve Dağıstan'ı ele geçirmesine rağmen, barış yanlısı oldu ve 1590'da imzalanan İstanbul Barış Antlaşması ile Tebriz dolayları, Şirvan, Luristan ve Gürcüstan Osmanlıların elinde kaldı.

İç kavgalar ve Özbek baskısı süresince İranlılar bu antlaşmaya uymuşlardır; fakat iç durum düzeldikten ve Özbeklerin Horasan'dan çıkarılmasından sonra 1603'te Osmanlılara dönerek kaybettikleri yerlerin çoğunu iki yıl içinde geri almışlardır. Bu suretle ilişkiler bozulmuş ve düşmanlık dönemi yeniden başlamıştı. Osmanlı Devleti'nin bir yandan Celali eşkiyalarıyla uğraştığı, öte yandan 1593'te başlayan Osmanlı-Avusturya Harbi'nin henüz sürmekte olduğu bir sırada öncekinin bir devamı niteliğinde olarak sürmeye başlayan İran Harbi, üç cephede savaşmak zorunda kalan Osmanlı Devleti'ni zor durumda bırakmıştı. [3] Nihayet 1606'da Osmanlı-Avusturya Harbi'nin sona ermesi, Celalilerin bastırılması

[1] KÜTÜKOĞLU, Bekir; Osmanlı-İran Siyasi Münasebetleri, s. 13 ve Başbakanlık Arşivi, Mühimme Defteri, No: 71, s. 118.

[2] UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı; Osmanlı Tarihi, c. III, ks. 2, Ankara, TTK Basımevi, 1947-1954, s. 244.

[3] KÜTÜKOĞLU, s. 197, 198.

ması ve İran'ın da barış önerisi üzerine, Amasya Antlaşması esasına göre yapılan yeni bir İstanbul Antlaşması ile İran Harbi 1612'de sona ermiş oluyordu.

Venedik İle İlişkiler

Akdeniz'de güçlü bir deniz devleti olan Venedik Cumhuriyeti'nin, diğer devletlerle ve bu arada Osmanlı Devleti ile olan siyasi ilişkileri ticaret çıkarlarına dayanıyordu. Venedikliler, ticaret çıkarlarına zarar verilmedikçe herhangi bir devlete karşı durmazlardı. Bununla beraber, Avrupa'da Osmanlılara karşı yapılan hareketleri ve Haçlı seferlerini el altından desteklemekten veya bu seferlere katılmaktan da geri kalmazlardı. Adriyatik Denizi kuzey köşesinde Venedik Körfezi'ni çevreleyen coğrafi bir bölgeye sahip olan bu devlet, İstirya, Hırvatistan güneyinde, Dalmasya kıyılarındaki sömürgeleri ve Osmanlıların Bosna Vilayeti ile oldukça geniş bir kara sınırı oluşturunuyordu. (Harita : 1)

Venedikliler, XV. ve XVI. yüzyılın ilk yarısında Ege Denizi'nde Eğriboz Adası ile Mora güney kıyılarındaki kıyı, kale ve limanlarını kaybettikten sonra, ellerinde Korfu, Kıbrıs ve Girit adaları gibi birçok güçlü kaleleriyle tanınmış, stratejik ve ekonomik yönlerinden önemli üç sömürge kalmıştı.

XVI. yüzyılda Barbaros'un indirdiği darbelerden büyük zarar gören Venedikliler, özellikle 1538'de Preveze yenilgisinden sonra 1541'de yapılan barış antlaşmasıyla Osmanlılara karşı daha uysal bir siyaset izlemeye başladılar.

Kıbrıs'ın Osmanlılar tarafından ele geçirilmesinden sonra Ekim 1571'de İnebahtı'da Osmanlı donanmasının ağır yenilgisiyle sonuçlanan deniz muharebesinde, bağlaşma halindeki İspanya, Papalık ve diğer küçük İtalyan devletleri arasında Venedikliler birinci planda rol oynadılar. Aradan daha bir yıl geçmeden Sokullu Mehmet Paşa'nın çabasıyla, Osmanlıların yeni bir donanma ile Akdeniz'e açılmaları ve bu sırada İspanya ve Papalık donanmalarının çekilmesi üzerine, Venedikliler de Osmanlılarla 56 maddelik barış antlaşması imzalamak zorunda kaldılar (1575). [4] Bu antlaşmadan sonra Venedikliler, Osmanlılarla daha sıkı ilişki kurmaya çalıştılar. 1577'de özel bir temsilci ile Divan-ı hümayun'a 50.000, Sadrazam'a 4.000 altın göndererek dostluğun sağlamlaştırılmasıyla birlikte Osmanlı-Venedik sınırlarının yeniden saptanmasını gerçekleştirdiler. [5]

[4] HAMMER; Devlet-i Osmaniye Tarihi, Çev. Mehmet Ata, c. VII, s. 24 ve UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı; Osmanlı Tarihi, c. III, s. 138.

[5] a. g. e.; s. 138, ve HAMMER; Devlet-i Osmaniye Tarihi, c. VIII, s. 40.

Ne var ki bu dostluk uzun sürmedi. Trablusgarp Valisi iken bir ayaklanmada öldürülen Ramazan Paşa ve yakınları bir kadirga ile İstanbul'a götürülürken, Venedik donanmasının taarruzuna uğramış, Paşa'nın eşi, oğlu ve elli kadar kızın namusu kirletildikten sonra göğüsleri kesilerek denize atılması İstanbul'da büyük heyecan uyandırmıştı. Olay, Venedik Doğu'na ağır mektuplar gönderilerek protesto edilmisti. İşin sonunun Venedik'in felaketi olabileceğini göz önünde bulunduran Venedik Senatosu, Donanma Komutanı Emno'yu idam ettirmiş ve bu olayda gash edilen bütün mallar da Osmanlı hükümetine teslim edilmiştir. [6]

Bu arada Osmanlı sınırları içindeki zararlı faaliyetlerinden ötürü 1590'da Venedik ile bir harp tehlikesi baş göstermişse de, ileride açıklanacağı üzere, Safiye Sultan ile Venedikli Kaptan-ı Derya Hasan Paşa'nın çabalarıyla önlenebilmişti. Hatta beliren bu savaşın önlenmesi amacıyla İstanbul'a gönderilen elçilere Türklerle anlaşma pahasına hiçbir özveri den kaçınılmaması direktifi verilmişti.

Yine bu tarihlerde Osmanlılar, Adriyatik'teki Ragoza Cumhuriyeti'ne aitken, Venedikliler tarafından ele geçirilen Lagosta Adası'nın Ragoza'lara geri verilmesini istedilerse de Venedikliler reddettiler. Bu sıralar bir yandan Osmanlı-Avusturya Harbi yedi yıldan beri sürüp gidiyor, öte yandan da bir iç harp görünümü almış olan Celali ayaklanmalarının bastırılmasına çalışılıyordu. Bu nedenle konu üzerinde durulmadı. İran Harbi'nin sonu yeni alınmış bulunurken, Venedik'in olumsuz veya ters cevabına karşı bir üçüncü cephenin açılmaması için, Osmanlı hükümetinin akılcıca hareket ettiğini kabul etmek gerekir. [7]

I. Ahmet'in cülusunda (tahta çıkışında) kanuna göre, kanunnameler, beratlar ve antlaşmalar yenilenirken, Venedikliler ticaret ve konsolosluk işleri üzerinde yeni bir antlaşma yapmağı da başardılar (1604). Görülüyor ki, İnebahtı Muharebesi'nden sonra, bazı önemli olaylara rağmen gerek İran Harbi ve gerekse Osmanlı-Avusturya Harbi (1593-1606) süresince Osmanlı-Venedik ilişkilerinin, Divan-ı hümayunca duruma uygun dostça bir tutumla yürütüldüğü görülmektedir. [8]

Papalık İle İlişkiler

Papalık, Avrupa'da Osmanlıların yayılmasını durdurmak için, uzun yıllardan beri Hristiyan devletlerini Osmanlılar zararına kışkırtmada büyük bir çaba gösteriyor, İmparatorlugun zararına yapılan ve yapılacak hemen her hareketin başında bulunuyordu.

[6] UZUNÇARŞILI; s. 139.

[7] a. g. e.; s. 139.

[8] a. g. e.; s. 140.

II. Süleyman zamanına rastlayan 1550'de, Papa Pol, Venedik Cumhuriyetini Osmanlılara karşı kıskırtmış, Pol'dan sonra gelen IV. Pi de, Pol'ün siyasétini izlemişti.

VIII. Papa Klemen 1592'de Hristiyanlar arasında, Türkler zararına bir bağlaşma hazırlamaya başlamış ve bu amaçla Eflâk, Erdel ve Boğdan'a elçiler göndermişti. Bu elçilerin birleşme esaslarını hazırladıkları bağlaşıklık antlaşması, 1594'te imzalanmıştı.

Papalar, yıllardan beri çalıştıkları halde, Türk yayılmasını önleyememişlerdi. [9] İnebahtı deniz başarısı, Papa ve ortaklarına umut vermişti; fakat bir yıl sonra Osmanlı donanmasının, yeniden karşılara çıkması, bu umutlarını boşa çıkardı. Bunun üzerine Papalık, Venediklileri yalnız bırakıp, silahlı mücadele yerine, din savaşına girişerek Osmanlı ülkesinde Katolikliği yaymak amacını gütmeye başladı.

Papa V. Sıkst, Boğdan'a Cizvit papazlarını yolladı. Bunlar Erdel'deki Alman Sakson köylerine dağıtıldı. Bunlardan başka, Osmanlı ülkesindeki Ermeni, Yakubi, Melikiler, Geldani gibi Hristiyan toplulukları arasında Katolik propagandası yapmak için, misyonerler gönderdi. Bunların uzun süreli çabaları beklenen sonucu vermemişse de, XVII. yüzyılda Katolikliğin yayılması faaliyetlerini üzerlerine alan Fransızlar, doğuda Papa'dan daha başarılı olabilmişlerdi. [10]

Lehistan İle İlişkiler

Yükseliş Dönemi'nde Kırım Hanlığı ve Boğdan (Moldavya)'nın Osmanlı nüfuzu altına girmeleri sonucu, Lehistan ile doğrudan doğruya sınır komşuluğu başlamış ve böylece de Osmanlı-Leh siyasi ilişkileri önem kazanmıştı.

Bir ara Boğdan üzerinde nüfuz kurmağa kalkışan Lehistan, Osmanlılardan ağır bir darbeye yedikten sonra, ikinci bir denemeye cesaret edemeyerek, Osmanlılarla dostluğu uzun süre devam ettirdi. Bu dostluk süresi içinde sık sık gönderdiği elçilerle, Kırım hanlarının saldırılarıyla Türk akınlарının önlenmesi isteginde bulunuyordu.

II. Selim tahta çıktığı zaman, Lehliler Boğdan üzerindeki emellerini gerçekleştirmek için, Boğdan voyvodalarının atanmalarında, Lehistan'ın da oyunun alınması ve Kırımlılara verdikleri vergilerin kaldırılmasıyla, II. Bayezit zamanından beri uygulanagelen anlaşmaların yenilenmesini

[9] a. g. e.; s. 136.

[10] a. g. e.; s. 137.

önermişlerse de, bu da Osmanlılar tarafından kabul edilmemişti. Bu sırada Lehistan Kralı'nın ölümü üzerine Rusya ve Avusturya, Lehistan üzerindeki siyasi nüfuzlarını güçlendirmek için, bu memlekete kendileri ne taraftar bir kral atanmasını istediler. Bir ara Ruslar, bu emellerini gerçekleştirmek için, Lehistan'a taarruza bile geçti. Fakat Kırım tatarları araya girince, çekilmek zorunda kaldılar. Osmanlılar ise, gerek kuzey sınırlarının güvenliği gerekse Bogdan ve Kırım'daki nüfuzlarının güvenle korunması yönünden Lehistan'a, Rusya ve Avusturya'nın etkisinden uzak, tarafsız ve zararsız birinin atanmasını istiyordu. Sonunda ağır basan Osmanlılar, Lehistan'a kral seçiminde uzun süre söz sahibi oldular. [11]

Osmanlılar tarafından Lehistan'a kral seçilen Fransa Hanedanı'ndan Hanri, 1573'te Lehistan'da görevine başladyısa da, Fransa Kralı IX. Şarın ölümü üzerine, Fransa Krallığı'na seçildi, ve Leh halkının karşı olmasına rağmen buradan ayrıldı. Osmanlılar, Hanri'nin yerine, Erdel Kralı İstefan Baturi'yi getirdiler. Baturi'nin de ölümü üzerine, İsveç Hanedanı'ndan Sigismund Osmanlı Devleti'nin onaylamasıyla, III. Sigismund adıyla Lehistan'a kral oldu.

III. Sigismund, kız kardeşini, Avusturya İmparatoru'nun oğlu Arsi-dük Maksimiliyen'e vermek istediye de, Lehistan'ı Avusturya'ya yaklaştıracak olan bu evlenmeye, Osmanlılar razı olmadılar. Bu konu üzerinde Avusturya önerisi de kabul edilmedi. Bunun üzerine, Leh Krallığı'nı Avusturya'ya katmak amacıyla Maksimiliyen'in Lehistan'a taarruzu başarısızlıkla sonuçlandı. Sigismund'un bu başarısından Osmanlı hükümdarı memnun kalmıştı. [12]

Osmanlı-Avusturya Harbi (1593-1606)'nin ikinci yılında Eflâk Voyvodası Mihail'in yakalanması ve Avusturya'nın başkanlığında Erdel, Boğdan ile beraber Osmanlılar zararına bağlaşmaya girdiği zaman, Lehistan, durumdan yararlanarak Eflâk ile Boğdan'ın, Lehistan'ın koruması altına verilmesini istediye de, Osmanlılar bunu kabul etmediler. [13]

Osmanlı-Avusturya Harbi (1593-1606)'nde Lehistan, Osmanlılara dostluk göstermeye devam etmişse de, gerçekte fırsattan yararlandıkça güneye ve Karadeniz'e doğru Osmanlılar zararına genişlemek emelini gizliyemiyordu.

[11] a. g. e.; s. 166-168 ve Başbakanlık Arşivi; Muhimme Defteri, No. 27, s. 301.

[12] AHMET REFIK; Lehistan'da Türk Hakimiyeti, Türk Tarih Encümeni-Mecmuası, Sayı: 14, s. 241-243.

[13] UZUNÇARŞILI; s. 172.

Aslında Rusya, Avusturya ve Kırımlıların arasında bulunan Lehistan'ın stratejik durumu, Osmanlılarla dost kalmağı gerektiriyordu.

Rusya ile İlişkiler

Osmanlıların Ruslarla ilişkileri, XVI. yüzyıl başlarında daha ziyade ticaret alanındaydı. Ruslar, bu sıralarda gerek ticaret etkinliklerini genişletmek gerekse komşuları Lehistan ve Kırım'ı zayıflatmak amacıyla Osmanlılarla dost olmak yollarını arayıp bulmuşlar ve özellikle akınlardan çok yıldıkları Kırımlılara karşı siyasi statülerini koruyabilmişlerdir. Fakat Rusların, 1552'de Kazan; 1554'te Astrahan hanlıklarını yok ettikten sonra Karadeniz ve Kafkasya'ya doğru yayılma çabaları ve kendilerine bağlı Don kazaklarının Kırım Hanlığı arazisiyle, Osmanlıların Karadeniz kıyılarına baskın ve tecavüzleri, Buhara, Semerkant hanlıklarına hac yollarını kapatılması üzerine, Osmanlı-Rus ilişkileri bozulmaya ve düşmanca bir şekil almağa başladı. Bu sıralarda hükümetin başında Vezir-i Azam Sokullu Mehmet Paşa bulunuyordu. Osmanlı hükümeti, stratejik ve ekonomik yönden Astrahan'ı almağa, Volga, Don nehirleri arasında kanal açarak, Karadeniz'den donanmanın Hazar Denizi'ne geçirilmesi suretiyle, Rusların kuzeyden Kafkasya'ya inmelerini önlemek, Hazar doğusundaki Türklerle yakından teması sağlamak, güneyden de İranlıları etki altında bulundurmağa karar verdi. Nitekim, 1569'da kanalın açılması işine başlandıysa da bu girişim, bir yandan Rusların taarruzları, öte yandan özellikle Kırım Han'ının baltalaması yüzünden sonuç vermedi. [14]

Rusların emelleri güneye, Karadeniz'e inmek olduğu halde Kırımlılara taarruz güç ve cesaretine sahip olmadıklarından, önce Lehistan içerilerine doğru genişlemek için 1585, 1615 ve daha sonra 1621, 1629 yıllarında Lehistan zararına Osmanlılara ittifak (bağlaşma) önerdiler. [15] Bu bağlaşma gerçekleştiği takdirde, Osmanlıların yardımıyla Ruslar, Özi ve Buğ nehirleri dolaylarındaki kazakları da egemenliklerine alarak Lehistan ve Ukrayna içerilerine doğru genişliyecekleri gibi, Kırım hanlarının taarruzundan da kurtulmuş olacaktı.

Rusların bu emelleri sezildiği için, önerileri kabul edilmemiştir.

Görülüyor ki, Ruslar, Osmanlı-Avusturya Harbi (1593-1606) başlarında, bu harbe yakın etkileri olmamakla beraber, Kırım ve Lehistan'ın baskısından kurtularak, güney ve batıya doğru Osmanlılar zararına genişlemek emelini gerçekleştirmek için fırsat gözetmekteydiler.

[14] a. g. e.; s. 150.

[15] UZUNÇARŞILI; s. 151, 152.

Fransa İle İlişkiler

1525 yılında Alman İmparatoru Şarlken'in elinde tutsak bulunan Fransa Kralı I. Fransuva'nın tutsaklıktan kurtarılması nedeniyle başlayan Osmanlı-Fransa ilişkileri, 1535'te imza edilen ve Osmanlılar zararına kapitülasyonlar adı altında tarihe geçen ticaret antlaşmasıyla gelişmeye başlamıştır. Bu antlaşma 1581'de yenilenerek, ilişkiler daha da gelişmişti.

Fransa mezhep muharebeleriyle uğraşırken, bu devletin bağlaşıklı olan İsveç, Erdel Prensi aracılığıyla Osmanlıları, Almanya'ya karşı harbe teşvik etti. Osmanlılar, Osmanlı-İran Harbi (1578-1590) nin devam etmesi nedeniyle, ikinci bir cephe açılmasındaki sakıncayı dikkate almak ve Osmanlı-Avusturya Barış Antlaşması'na sadık kalmayı yeğ tutarak bu öneriye kayıtsız kaldılar.

1593 yılında başlayan Osmanlı-Avusturya Harbi'nden önceki yıllarda ve harbin devamı boyunca Osmanlı-Fransız ilişkilerinde dostluk pek içten olmamakla beraber sürüyordu. [16]

İspanya İle İlişkiler

Venediklilerin Kıbrıs'ı kaybetmeleri üzerine, Papa-Venedik bağlaşmasına giren İspanya, güçlü donanmasıyla İnebahtı Deniz Muharebesi'ne katılmış, muharebeden sonra, bağlaşmanın son bulmasıyla, donanmasını Doğu Akdeniz'den, çekmiş, Tunus'u ele geçirmişti. Fakat az zaman sonra 1574'te, Osmanlılar, Halkulvat Seferi ile Tunus'u ele geçirdince, Kuzey Afrika kıyılarında nüfuz kurmak isteyen İspanya'nın umutlarına son verilmişti.

XVI. yüzyıl sonlarına doğru, Osmanlılarla İspanyollar arasında 1-3 yıllık kısa süreli mütarekeler birbirini izlemişti. Böylece Osmanlı-İspanyol ilişkilerinin, Osmanlı-Avusturya Harbi (1593-1606) 'ne bir etkisi olmamıştı. [17]

Avusturya İle İlişkiler ve Devleti Harbe Götüren Son Olaylar

(Harita : 2)

XVI. yüzyıl ortalarında Macaristan'ın büyük kesiminin Osmanlı topraklarına katılmasından sonra, Avusturya ile daha geniş bir sınır komşuluğunun başlamasıyla, siyasi ilişkiler, daha da önemli bir nitelik

[16] a. g. e.; s. 122.

[17] a. g. e.; s. 216.

kazanmış bulunuyordu. I. Süleyman'ın Avusturya'ya yaptığı son seferiyle (1566) ilgili sorunları artıran barış antlaşması, 1568'de II. Selim zamanında imzalandı. Sekiz yıl süreli bu antlaşma, barışın ötekilerden daha uzun sürmesini sağladı; fakat bu antlaşmaya rağmen sınır olaylarından şikâyetler ve bu şikâyetlerin çözümlenmesi için mektuplaşma yoluyla protestolar ve elçilerin gidiş gelişleri birbirini izliyordu.

1570'te İstanbul'a gelen Avusturya elçisinin, getirdiği imparatorun sınır olaylarından şikâyetini kapsayan mektubunda : Budin Valisi'nin, sınırdaki bazı köyleri Osmanlı tabiyetini kabule zorladığını, bir sancak beyinin de, bazı köyleri zorla ele geçirmek istediğini ve bunlardan başka Hırvatistan'da Türklerin sınır boyunda yeniden kaleler yapmaya hazırlandıklarından yakınıyordu. [18] Gerçekte sınır olayları tek taraflı değildi. Her iki taraf da bu olaylara meydan veriyordu. Çoğu zaman Avusturyalıların yaptığı saldırılara, Osmanlılar misillemede gecikmiyor, böylece olaylar birbirini izliyordu. Özellikle Avusturya sınır kalelerindeki ücretli Macar köruma askerlerinin, aylarca maaş veya ücret alamamalarından ötürü çektikleri açlık ve yoksunluk yüzünden Osmanlıların Budin Eyaleti topraklarında talan ve yağmaya baş vurmaları, sınır olaylarının başlıca nedeniydi. Bu askerler, bazan saldırıların Avusturya sınırı içindeki haydut çetelerine katılarak da yapıyorlardı. Bu saldırılara Osmanlılar da karşılık vermekte gecikmiyordu. [19]

Süre gelen bu sınır olaylarına karşın 1568 Barış Antlaşması, 1574'te sekiz yıl süreli olarak yenilendi. Antlaşmanın yenilenmesinden iki ay sonra II. Selim'in ölümü üzerine Avusturya'ya gönderilen elçi, III. Murat'ın tahta çıkışını haber veriyordu. Avusturyalıların saltanat değişikliği nedeniyle barış antlaşmasının hükümsüz kalacağından kaygı duymaları üzerine Osmanlı hükümeti, tahta çıkış hediyelerinin verilmesi halinde böyle bir kaygı duymaya gerek olmayacağını bildirdi. Bunun üzerine Avusturyalılar, 1575'te İstanbul'a Padişah ve devlet adamlarına birçok hediyeler gönderdiler.

1575 yılında sınır olayları eski yıllara oranla daha sık olmuştur.

1576'da İmparator Maksimiliyen'in ölümüyle II. Rodolph (Rüdolf)'un hükümdar olması, barış antlaşmasının yenilenmesini gerektiriyordu. Zira, antlaşmayı imzalayan hükümdarın halefleri zamanında da yürürlükte bulunacağına dair, antlaşmada bir madde olmadığına göre, bu gibi

[18] Mufasssal Osmanlı Tarihi; c. III, İstanbul, Tan Basımevi, 1969, s. 1378 ve HAMMER; Devlet-i Osmaniye Tarihi, c. VI, s. 282, 283.

[19] SANTOR, Takats; Macaristan Türk Alemi'nden Çizgiler, Çev.: Sadrettin Karatay, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1970 s. 10, 11.

hallerde, antlaşmanın yenilenmesi bir usul haline gelmişti. Buna göre Bosna sınırında bazı sınır olaylarına karşın, 1577'de antlaşma yenilendi. [20] Bu uzatma işleminden az bir zaman önce Avusturya elçisi, Szolnok (Zolnok), Neograd, Szigethvár (Ziget), Estergon, Koban, Istolni Belgrad sancak beylerinin sınırdaki tecavüzünden yakınıyordu. Bundan başka elçi, sınırdaki iki kalenin Avusturya'ya verilmesi için çok uğraştı. Hatta bu işin gerçekleşmesine yardım için Vezir-i Azam Sokullu Mehmet Paşa ile Kılıç Ali Paşa'ya elliser bin altın değerinde hediyeler vermek istedi. Fakat rüşvet niteliğinde yapılan bu öneri, olumsuz karşılandı ve kabul edilmeyerek geri çevrildi. [21]

İmparator Rudolf'un, ahşılmış konuları yineleyerek sınır şikâyetlerini yenilemesi üzerine, Sokullu da karşılık olarak Türklerin şikâyetlerini sıralıyordu. Süregelen sınır olaylarında üstünlük Türkler tarafında kalıyordu. [22] Antlaşmalar gereğince Osmanlı hükümeti, vergi vermekte olan Avusturya'ya yukarıdan baktığı belli oluyordu. Diğer bir deyimle sınır olaylarında Avusturya'nın bazan düşmanca tutumuna karşı Osmanlı Devleti, Avusturya'ya vergi verir bir ülke davranışında bulunuyordu. Sokullu Mustafa Paşa gibi yetenekli bir kişinin Budin Valisi bulunması, Avusturya tecavüzlerini zamanında ve cabuklukla karşılamayı mümkün kılıyordu. Fakat Mustafa Paşa'nın idamı üzerine, 1579'da Başdefterdarlıktan Budin Valiliği'ne atanan Kara Üveys Paşa, asker olmadığı ve dolayısıyla muharebelerde yetişmediği için, sınır olaylarına karşı kayıtsızdı. [23]

Sınır olayları üzerinde Kara Üveys Paşa'ya merkezden verilen direktifte, barış antlaşması hükümleri Avusturyalılar tarafından bozulmadıkça, askerin kontrol altında bulundurulması isteniyordu. [24] Bunun nedenini, Vezir-i Azam Sokullu Mehmet Paşa'nın, karşı olduğu, Osmanlı-İran Harbi'nin (1578-1590) sürüp gitmesine, bir de yenisinin (Avusturya Harbi) eklenmemesi için, ilişkilerin bozulmamasına önem verilmiş olması şeklinde değerlendirmek mümkündür. Fakat bir taraftan da Zigetvar Beyi'ne verilen emirde, esastaki bilgi almak üzere Avusturya içine casus gönderilmesi isteniyordu. Avusturyalılar, Budin paşalarının durumlarını yakından izliyorlardı. Kara Üveys Paşa, Budin'de idari işler arasında, yabancıların yasa dışı orduya girmesini önlemeye çalışırken, daha önce-

[20] Mufasssal Osmanlı Tarihi, s. 1381.

[21] a. g. e.; s. 1382.

[22] a. g. e.; s. 1385.

[23] SANTOR, Takats; Macaristan Türk Alemi'nden Cizgiler, s. 435.

[24] Başbakanlık Arşivi; Mühimme Defteri, No 36, s. 93.

den türlü yollardan girenlerle mücadeleyle girişmiş, bir yünden de Avusturyalıların, sınır boyundaki kaleleri piyade ve süvarilerle pekiştirdiklerini, iki kaleyi de berkittiklerini İstanbul'a bildirmişti. [25]

İstanbul hükümeti, İran Harbi nedeniyle Avusturya'ya karşı barışçı bir siyaset güderek, barış antlaşmasında sınır berkitmesiyle ilgili bir madde olmadığından, her hangi bir harekette bulunulmamasını Budin Paşa-sı'na emrediyordu.

Kara Üveys Paşa, Budin Eyaleti'nin işlerini kavradıktan sonra, kendinden önceki Budin paşaları gibi Avusturya Hükümdarı'na mektup yazmıştı. Bu mektupta, komşuluk ilişkileriyle ilgili iyi dilekli bir girişten sonra şöyle diyordu : "Barışın gerçekleşmesi için yalnız bizim gayretimiz mümkün değildir. Sokullu Mustafa Paşa zamanındaki dostluğun daha da kuvvetlenmesini istiyoruz." sözlerinden sonra, Avusturya makamlarının birbirini tutmayan beyanlarına ve antlaşmaya aykırı hareketlerine işaret- le, "Çesarın yüksek memurlarına yalan yakışmıyor. Tanrı şahittir ki, asil- zadeleriniz, ümeranız, sürekli olarak antlaşmaya aykırı davranıyorlar. Bu gibi uygunsuzlukların bilginiz ve arzuunuza göre yapıldığına inanmıyo-ruz." [26]

Üveys Paşa bu yankıların Cesar Rudolf'tan başka, Arsidük Ernest'e de tekrarlıyordu.

Nisan 1580'de Avusturyalıların 5.000 kişiyle Hatvan'a yaptıkları bas- kın taarruzunda bir hayli kayıp verilmişti. Hatvan olayından uzun za- man geçmeden Avusturyalıların buna benzer büyük ölçüde bir saldırısı daha oldu. Zolnok Sancak Beyi Şehsüvar Bey, Avusturyalılarla yaptığı çarpışmada yenilgiye uğradı. Kendisi yaralandı. 300 şehit, 400 tutsak verdi (17 Temmuz 1580). Avusturyalıların bu saldırıları iki devlet ara- sındaki ilişkileri sertleştirecek nitelikteydi. Şehsüvar Bey olayından son- ra bu kez Avusturyalılar, Pojega Sancakı arazisini tahribe başladılar. Sancak Beyi İskender Bey, saldırganlarla yaptığı çarpışmada, kendisiyle beraber askerlerinden 249'zu şehit oldu. Bu olay, bundan önceki Hatvan ve Zolnok olaylarından daha çok heyecan ve üzüntü yarattı. Avusturyalı- ların bu saldırıları üzerine, Padişah'ın şikâyetlerini bildiren mektubu, özel bir elçiyle Viyana'ya gönderildi. Fakat şikâyetler tek taraflı olmuyordu. İki taraf arasındaki mektuplar karşılıklı suçlamalarla doluydu.

Bu önemli olaylar arasında barış antlaşmasının sekiz yıl süreyle bir kez daha yenilenmesine karşın, sınırlarda sessizlik sağlanamadı. Aradan

[25] a. g. e.; s. 250-252.

[26] Mufasssal Osmanlı Tarihi; c. III, 1387.

daha bir yıl geçmeden Zecemi, Füleki, Zolnok, Neograd sancak beylerinin sınır boyunda hareketleri görüldü. Avusturyalılar, bu sancak beylerinden şikâyetle bulunarak bunların geri alınmasını istediler. İran Harbi'nin harareti bir safhaya (evre) girmesi ve İstanbul'daki Avusturya elçisinin hastalanması nedenleriyle, Osmanlı - Avusturya sınır olaylarının görüşülmesi ertelendiyse de, Osmanlı hükümeti, bir yandan Osmanlı hükümetiyle dost geçinmek isterken, diğer yandan Osmanlılara bağlı Erdel Krallığı'nı el altından himayesine (korumasına) almak amacıyla baskı altında bulunduruğu gibi, Eflâk ve Boğdan'a da el uzatarak, Osmanlılara bağlı bu prenslikleri Osmanlılar zararına kıstırtmaktan geri kalmıyordu.

1586, 1587 yıllarında sınır olayları sürdü. Bir Avusturya kuvvetinin, Budin Ovası'nda giriştiği taarruz hareketi, ağır kayıplara uğradı. Avusturyalıların bu olaydan sonra daha ihtiyatlı bulunacakları beklenirken, tersine, oc alma duygusuyla sınır olaylarını sürdürdüler. [27] Ağustos 1587'de birkaç Avusturya komutanı, kuvvetlerini birleştirerek Ziget, Peçoy ve Mohaç sancak beylerini Mohaç Ovası'nda ağır yenilgiye uğrattılar. Bu muharebede, 1523 kişi tutsak düşmüş, 1.100 at ve 19 bayrak Avusturyalıların eline geçmişti.

Bu önemli olayların geçtiği yıl içinde Avusturya elçisi, yıllık hediye-lerle İstanbul'a geldi. Daha önceki, hediye getirilişinde olduğu gibi, bu kez de siyasi havada yine bir yatışma görülmüyordu. Bu yumuşamadan yararlanmak isteyen Avusturyalılar, Lehistan Krallığı sorununu konuşmak istedilerse de, Osmanlılar, bu sorunun söz konusu edilmesine bile rıza göstermediler. Bununla beraber, Mohaç Ovası olayında tutsak düşenlerin serbest bırakılmasında anlaşmaya varıldı. [28]

Hediyelerin verilmesi ve tutsakların serbest bırakılmasının, iki memleket arasında meydana getirdiği iyi hava, Avusturyalıların yeni saldırıları yüzünden, uzun sürmedi. Stoni Belgrad Sancak Beyi, sancak bölgesinde vergi toplama işiyle uğraşırken, Zigismond, Rakoci ve Mişel Sereni'nin baskın tarzında hücumuna uğradı. Türkler 2.000 şehit, 376 tutsak verdiler (11 Ekim 1588). Olaydan az zaman sonra Avusturya komutanlarından Turzo, Budin Beylerbeyi'ne başvurarak, karşılıklı eşit kuvvetlerle Tuna kapısında muharebe etmeyi önerdi. Avusturyalıların bu önerisi kabul edilerek, Memiş Ağa komutasında, Türk birliği Avusturyalıların karşısına çıkarıldı. Çarpışmayı Türkler kazandılar; fakat önce mert görünüşlü tavrı takınan Avusturya komutanı, bu görünüşün tersine olarak, barış ortamı içinde Türk birliği garnizona dönerken, arkadan baskın

[27] a. g. e.; s. 1392.

[28] a. g. e.; s. 1392.

tarzında hücumla geçti. Türkler böyle bir şey beklemedikleri için, önlem almağa vakit bulamadılar; ve yarı yarıya kılıçtan geçirildiler. [29] Bu olaylar Türkleri kızdırdığı gibi, Avusturya hükümetini de, sözünde durmayan ve güvenilmeyen bir ülke durumuna düşürdü. Her iki taraf sınır komutanlarının her fırsatta karşılıklı akınlarına ve her defasında suçu birbirlerinin üstüne atmalarına rağmen, sekiz yıllığına tekrarlanan antlaşmalarla barış uzatılıp duruyordu.

Kuzeyde bu olaylar birbirini izlerken, güneybatıda Dalmasya bölgesinde Uskok (Osmanlılardan kaçıp Avusturya'ya sığınan Dalmasyalı, Hırvat, Arnavut vb. Sınır çeteleri) sorunu, Osmanlıları ayrıca uğraştırıyordu. [30] Bu çeteler, Dalmasya kıyılarına sığınıyorlardı.

Uskokların Hırvatistan ve Dalmasya'da Osmanlı sınır boyunca sürdürdükleri eşkiyalık ve soygun olayları, işi bir aralık Osmanlılarla Venedikliler arasında savaş olasılığına kadar götürdü. Fakat fırsat düştükçe kendi ana vatanının yararına hizmet eden III. Murat'ın eşi Safiye Sultan (Venedikli Bafa), Uskokların saldırılarından dolayı Padişah'ın duyduğu hoşnutsuzluğun sorumluluğunu Avusturya İmparatoru'nun üzerine çevirmeyi başarmış ve Venedik ile savaşı önlemişti.

Uskokların, Osmanlı topraklarına sürüp giden saldırıları, bu bölgeye zaman, zaman Türk askeri gönderilmesini gerektiriyordu. Bunlar, bir kez saldırdıkları Bosna Eyaleti'nin Klis Sancağı'ndan çıkarılmaları üzerine, Dalmasya kıyılarında Senya Limanı'na sığındılar. Senya'ya kara tarafından girilmesine sarp dağlar ve ormanlar; deniz tarafından da küçük sandallardan başka deniz araçlarının girmesine birçok kayalıklar engel oluyordu. Burada sığınarak yerleşmiş olan Uskoklar yaşamak için ne çiftçilik ve ne de bahkçilik yapabildiklerinden, haydutluğa alışıarak Osmanlı arazisinde yağmayı sürdürüyorlardı. Avusturya tarafından desteklenen Uskokların, silahlı sandallarla denizden yönelttikleri hücumlar, Dalmasya kıyılarındaki liman ve iskelelerdeki Türk gemilerine kadar uzanıyor ve bölgede sürekli zarar ve huzursuzluğa neden oluyordu. [31] Uskoklarla Avusturyalılar da; Venedikliler de başa çıkamaz gibi görünüyorlardı. [32]

Venedik hükümeti, Osmanlılarla yaptığı antlaşmalarda, Venedik'e bağlı ülkelerde Osmanlı ticaretini korumakla yükümlü olduğundan, Divan-ı

[29] a. g. e.; s. 1393.

[30] HAMMER; Devlet-i Osmaniye Tarihi, c. VII, s. 172 ve DANIŞMENT İ Hamî; İzahlı Osmanlı Tarihi-Kronolojisi, c. III, İstanbul, Türkiye Basımevi, 1950, s. 691.

[31] HAMMER; s. 173.

[32] Mufasssal Osmanlı Tarihi; c. III, s. 1393.

hümayun, Uskoklardan sıkâyetçi olarak Venediklilere, antlaşmaların uygulanmasını, aksi halde, Adriyatik Denizi'ne donanma göndereceğini hatırlattı. [33]

Osmanlıların böyle bir önlem almasından çekinen Venedikliler, Uskokların, Venedik gemilerine de taarruz ettiklerini ispatlayarak, barışı sürdürmeyi sağladılar. Diğer taraftan Venedikliler, Uskokların, ülkelerinden kovulmasını Avusturya'dan istediler.

Uskokların, zamanla meslek haline getirdikleri deniz haydutluğunu geliştirmeleri üzerine, Venedikliler, ticaret gemilerini harp gemileriyle korumaya karar verdiler. Böylece ticaret gemilerini yurmak zorluğu karşısında Uskoklar bu kez, o zamana kadar saldıramadıkları Dalmaçya adalarına yöneldiler. Bu durum karşısında Bosna Valisi Telli Hasan Paşa, Venedik ve Avusturyalıların önleyemedikleri veya önlemek istemedikleri bu sürekli yağma ve haydutluğa kesin bir son vermek için, 5.000 kişilik kuvvetiyle sınırı geçerek Uskoklar üzerine yürüdü. Hasan Paşa, Uskokları yola getirmeğe çalışırken, bu arada Avusturyalıları da ayırt etmeden geçtiği bölgeyi tahrip etti. [34]

Devleti Harbe Götüren Son Olaylar (Harita : 2) ve (Harita : 1)

Avusturya'nın Budin Eyaleti'ne yönelttikleri saldırılardan başka, Uskokların Bosna Eyaleti'ne gittikçe artan baskıları üzerine, Avusturya İmparatoru Rüdolfo'ya gönderilen protestö mektuplarında, sert uyarılarda bulunularak Telli Hasan Paşa'nın yukarıda açıklanan hareket tarzının doğal olduğuna işaret edilmisti. Bunun üzerine, harekâtın sürdürülmesi halinde barışın bozulacağını ileri sürerek, Hasan Paşa'nın değiştirilmesini isteyen Avusturya önerisine de, "Sizin gâllenizi def etmeye yalnız o yeter" yanıtı verildi. [35] Böylece harekâti sürdüren Hasan Paşa, 1592'de Hırvatistan sınırı üzerinde bazı kaleleri ele geçirdiği gibi, önemli Sissek Kalesi'ni de kuşatmıştı. Hasan Paşa'nın, Kale'yi savunan Avusturyalı Komutanı Mikaci'ye, "teslim ol" önerisini ileten adamlarının, Sava Nehri'ne atılması, sipahileri kale içinde barut fıçılarına bağlatarak fıçıları ateşe verip onları barbarca yakıp yok etmesi [36] üzerine, oc al-

[33] HAMMER; s. 173.

[34] H. a. g. e.; s. 174-175.

[35] PEÇEVİ, İbrahim; Peçevi Tarihi, Çev. Murat Uraz, c. II, İstanbul, Son Telgraf Basımevi, 1969, s. 340 ve Danışment, İsmail Hami; İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi c. III, s. 123.

[36] HAMMER; Devlet-i Osmaniye Tarih, c. VII, s. 177.

mak için yeni bir harekâta girişen Hasan Paşa, Avusturyalılara ağır kayıplar verdirdi; ve alınan tutsaklarla, kesilen başlar (2.000 baş) da İstanbul'a gönderilerek halka gösterildi. [37]

Olay Avusturya hükümetince protesto edilerek, mevcut antlaşma uyarınca her yıl Osmanlı Devleti'ne verilmekte olan haraç (30.000 duka altını)'nın ve hediyelerin kesildiği bildirildi.

Ayrıca Papa Klemen de harekete geçerek Avrupa'da Hristiyanlar arasında Türklere karşı birleşme ve bağlaşma propagandasına başlamış (1592) ve Osmanlılara bağlı Erdel, Eflâk ve Boğdan prensliklerini de birbirine yaklaştırarak birleşmelerini sağlamıştı. [38]

Bu işte Avusturya'nın Papa ile anlaşmış olduğu ve adı geçen prensliklerin devlete ayaklandırılmaları ortaya çıkmıştı. [39]

Bu durum karşısında, daha güçlü bir düşman ordusuyla karşılaştığını dikkate alan Hasan Paşa, takviye edilmesini istedi; fakat Paşa'nın bu hareketlerini barış antlaşmasına aykırı bulan III. Murat, "Bu iş bir fesda sürüklenirse kendisi siyasetin pengesinden kurtulamaz; ve bu işlerin sonu harbe sürüklenirse kendisini idam ederim." diyordu. [40] Bundan başka Hasan Paşa, arası açık olan Vezir-i Azam Koca Sinan Paşa'nın da engellemesi sonucu takviye edilmemesine karşın, Hırvatistan'da toplanan çok üstün kuvvetlere (40.000) karşı az bir kuvvetle (10.000) muharebeye tutuşmaktan kendini alıkoymadı. Bu anlamsız inadı sonunda da ağır bir yenilgiye uğradı.

Avusturyahlar, kazandıkları zaferle yetinip Kulp Suyu'nun güneyine geçmemişlerse de, [41] bu ağır yenilgi saray ve halk üzerinde heyecan ve üzüntü yarattı; ve Avusturya ile savaş fikir ve olasılığı belirmeğe başladı.

Öteden beri Avusturya ile savaş yanlısı olan Vezir-i Azam Koca Sinan Paşa, bu yenilgiyi adeta bir gerekçe gibi kullanarak, Hırvatistan'daki harekâtı sürdürdü. Sissek ve Yenihisar Kaleleri alındı; ve böylece Avusturya ile karşılıklı sınır saldırıları ve olayları sürüp gitti.

[37] İslam Ansiklopedisi; III. Murat Bahsi, s. 622, ve HAMMER; Devlet-i Osmaniye Tarihi, c. VII, s. 177.

[38] DANIŞMENT, İ. Hami; İzahlı Osmanlı Tarihi Kronljesi, c. III, s. 177.

[39] UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı; Osmanlı Tarihi, c. III, s. 73.

[40] Mufasssal Osmanlı Tarihi; c. III, s. 1394.

[41] NAİMA Mustafa; Naima Tarihi, Çev. Zuhuri Danişment, c. I, İstanbul, Bahar Basımevi, 1967, s. 78, 79, 80 ve PEÇEVİ İbrahim; Peçevi Tarihi c. II, s. 343.

Kısaca Kanuni zamanındaki sınır düzen ve güvenliği kalmamıştı. Düşman hakkındaki haberalma faaliyetleri de iyi yürümez oldu. Gerçekten Avusturyalılar hakkında doğru haberler alınamazı olmuştu.

İşte bu karışık ve kritik durumda Koca Sinan Paşa, Avusturya'ya karşı derhal savaş açılmasını savunuyordu. Divan üyeleriyle, diğer devlet adamları buna karşı çıkıyorlar ve hiç olmazsa yaklaşan kışın atlatılarak, harbin ilkbahara bırakılmasını öneriyorlardı. Fakat, Erdel, Eflâk ve Boğdan'ın devlete karşı birleşmiş olduğundan bile habersiz bulunan Koca Sinan Paşa, savaşın ilkbahara kalmasını istemiyordu; ve durmadan Padişah'ı Avusturya Harbi'ne razı etmeye çalışıyordu. Önceki İran Harbi'nde devletin karşılaştığı sosyo-ekonomik güçlük ve sıkıntıları anımsatarak savaş görüşüne katılmayan ileri gelenlere karşı adeta yoğun bir mücadeleye giren Koca Sinan Paşa, en sonunda Padişah'tan harp kararı ile beraber seferin serdarlığı payesini almayı da başarmış bulunuyordu. İki devlet arasındaki sorunların yine de görüşmeler yoluyla çözülmemesi olanağı varken, ihtiyar vezirin sonsuz ihtirası, Avusturya'ya karşı uygulanacak böyle bir yolun tutulmasına engel olmuştu.

Avusturya ile harbe karar verildiği bu sıralarda, dış siyasi durum şöyle kısaca gözden geçirilirse, Osmanlıların Fransa ve İngiltere ile ilişkileri düşmanca değilse de, dostane de değildi. Gerçi yukarıda da değinildiği gibi bu devletlerle ticari antlaşmalar yapılmışsa da dış ilişkiler yönünden Osmanlıların aleyhindeydiler. Papa'nın diğer bir kısım Avrupa devletleri arasında Osmanlılar aleyhine gerçekleştirdiği ittifakın (bağlısıklığın) amacına göre, Erdel, Eflâk, Boğdan ve Macaristan kuvvetleriyle karadan; Venedik ve İtalyan devletleri donanmalarıyla denizden desteklenebilecek Avusturya ordusu, Osmanlı akınlarını durdurmak ve hatta geri atmak istiyordu. Böyle bir olasılığa karşı Padişah'ın, tarihi uyarma mektubuyla, 150 parçadan kurulu Osmanlı donanmasının Akdeniz'e çıkış hazırlığına başlaması Venediklilerin harbe girmesini önlemişti. (EK : 1'e bak) Bu ittifak sistemine karşı Osmanlılar her ne kadar yalnız kalmış sayılabilirse de, bu sıralarda Avusturya da, din, mezhep ve reform hareketleriyle iç cephede mücadele halinde ve mali yönden de bunalım içindeydi. Katolik olan Avusturya hanedanının bu mücadelelerde hedefi, Protestanlar idi. Bu, Osmanlıların yararına bir durumdu. O tarihlerde Osmanlılar ile birlikte Protestanların, Katoliklere karşı birbirine yaklaşımları gerekli gibi görünmüşse de bunu her iki taraf da düşünememiş ve durumdan yararlanmak mümkün olmamıştı. [42] Her ne kadar yukarıda Papa'nın liderliğiyle yapılan ittifakta Erdel, Eflâk, Boğdan ve Macaristan

[42]. İ. HAKKI ve Ziya; III. Mehmet'in Eğri-Haçova Seferi, İstanbul, Askeri Basımevi, 1933, s. 3, 4 ve Başbakanlık Arşivi: Mühimme Defteri No. 72, s. 74.

ile güçlendirilmiş Avusturya ordusundan söz edilmekteyse de, Macar Yazarı F. Eckhart, bu sıralarda Macaristan'da bir ordu düzeni veya teşkilatı olmadığından yakınmaktadır. [43]

Gerçekten o tarihlerde Macaristan'da düzenli bir ordu teşkilatı olmadığı anlaşıldığına göre, XVI. yüzyıl ortalarından beri Macaristan ile kader birliğinde bulunan Avusturya'nın da düzenli bir askeri teşkilatı ve garnizonlara sahip olması akla yakın gelmemektedir.

Görülüyor ki, eğer Osmanlı Devleti, İran Harbi'nden sonra savaşa karar vermiş olsaydı, Avusturya'nın yukarıda değinilen iç kavgaları mali bunalımı ve askeri yetersizliği gibi nedenler karşısında, bundan daha elverişli bir durum ele geçemezdi, kanısını uyandırabilir. Fakat, yalnız dış siyasi durumun elverişli olması harbin ilanı için yeterli bir gerekçe olamazdı. Her şeyden önce harpte kullanılacak kuvvetin harbe hazır olması gerekirdi ki, bu önemli faktör Osmanlı ordusu için söz konusu değildi. Çünkü ordu, 12 yıl süren İran Harbi'nden yeni çıkmış, kıymetli savaş elemanlarının çoğunu kaybetmiş ve uzun süren bu harp, ordunun disiplinini de sarsmıştı. Yorgun ve zayıflamış olan Türk ordusunun dinlenmeye, yeniden düzenlenmeye ve güçlenmeye ihtiyacı vardı. İç durum yönünden de halk, makamlarını para ile satın almış valilerin kötü yönetimlerinden de bezgin ve bıkkındı.

Anadolu ve Arabistan'da birbirini izleyen ayaklanmalar, devletin asayiş düzenine koyması için harcadığı çaba, hazinedeki para darlığı ve ekonomik bunalım da, memleketin iç siyasi durumunun pek iç açıcı olmadığını gösteriyordu. Kısacası, iş durum, yeni bir harbin açılmasına elverişli değildi. [44] Yukarıda da değinildiği gibi devlet adamlarıyla III. Murat da Avusturya ile Harbe taraftar değillerdi. Telli Hasan Paşa'ya verilen emirlerde, Avusturyalılar tarafında antlaşma hükümleri bozulmadıkça askerin kontrol altında bulundurulması isteniyordu. [45]

Bütün bunlara karşın, Vezir-i Azam Koca Sinan Paşa, el çabukluğuyla harp kararı alınmasını sağlamıştı.

Zayıf iradeli olan ve Saltanatı süresince İstanbul'dan dışarı çıkmamış bulunan III. Murat, bu durumuyla ordunun başına geçerek sefer yapacak kişilikte değildi. Zamanında daha önce yapılan 12 yıllık İran Savaşı süresince de böyle bir şeyi arzulamamıştı. Padişah'ın bu özel durumu nedeniyle Avusturya'ya açılan harpte orduyu idare işi de Vezir-i Azam'a yöneliyordu. Kuşkusuz O'nun isteği de buydu. [46]

[43] F. Eckhart; Macaristan Tarihi, Çev. İbrahim Kafesoğlu, Ankara TTK Basımevi, 1949, s. 126.

[44] İ. Hakkı ve Ziya; III. Mehmet'in Haçova Seferi, s. 6.

[45] Başbakanlık Arşivi; Mühimme Defteri, No. 36, s. 93.

[46] Mufasssal Osmanlı Tarihi; c. III, s. 1594.

Türk Yönetiminde Macaristan ve Osmanlı - Avusturya (Macar) Sınır İlişkileri

XVI. yüzyıl ortalarına doğru, büyük bir kesiminin Osmanlı topraklarına katılmasından sonra Macaristan'ın geri kalan 1/3 Yukarı ve Orta Macaristan kesimleri, yöresel yönetimler yine Macarlarda olarak veraset (kalıtım) yoluyla Avusturya egemenliğine geçti; ve böylece daha yakından olmak üzere, Osmanlı - Avusturya Siyasi ilişkileri ve sınır komşuluğu başlamış oldu.

Tarafların sınır boyunca karşılıklı sıralanmış yüzlerce kale ve palangaları, aynı zamanda sınır karakolları rolünde idiyse de, bunların arasındaki geniş boşluklar nedeniyle sınırlarının güvenlik açısından kapatılması pek mümkün olamıyordu. Osmanlılara karşı sınır boyu kalelerinin sürekli savunulması için, yöresel Macar yöneticileri, İmparatorluk'tan önemli miktarda ödenek alıyorlardı. Kalelerin muhafızları, Avusturya ve Macar komutanlarının yönetimindeki gönüllü Macar süvarileri, "Haydu" adındaki Macar piyadeleriyle bir kısım yabancı askerler, Osmanlı yönetimindeki kentlere, pazar yerlerine baskınlar yaparak yüksek fidyelerle kurtulabilecek tutsaklar almak suretiyle Türkleri rahat bırakmıyorlardı. Viyana hükümetinin sürekli mücadelesine karşın mali güçlüklerin yenilememesi nedeniyle, barış döneminde bulunduğu halde, ücretlerini alamayan bu askerler, işi yağmacılığa döküyorlardı. Bunların arasındaki yabancı askerler, krallığın iç bölgelerinde de yağma yapıyorlardı. Bu yüzden halkın şikâyetlerinin ardı arası kesilmiyordu. Sınır boyunca Türk topraklarına yapılan bu saldırıları, Budin beylerbeyleri de cevapsız bırakmadıklarından, taraflar arasında diplomatik yollardan yapılan etkinliklere karşın, sınırlardaki huzursuzluklar sürüp gidiyordu.

XVI. yüzyıl sonlarında, Osmanlı-İran Harbi'nde, Avusturya'nın, Osmanlılara karşı siyasi ve askeri, durumu çok elverişli bir hale girdi. Macaristan'da tecrübe görmüş muhاریplerden kolayca ordu teşkilatının mümkün olabileceği ve Erdel'in iyi donatılmış bir askeri kuvvet meydana getirebildiği bir sırada, Türkler, uzun süren İran savaşlarında, eğitilmiş askerlerinin çoğunu kaybetmişlerdi. [47]

Önce Macarların başlattığı bu saldırılar, açıkça ortada olduğu halde, eski Macar tarihçileri, Macaristan'da Osmanlı egemenliği döneminden söz ederken, Osmanlı Türklerini yalnız yıkıcı bir unsur olarak göstermeğe çalıştıklarını açıklayan yine bir Macar Tarihçisi olan Santör Takats, Macar, Avusturya ve Alman arşivlerindeki orijinal belgelere dayanmak suretiyle yazdığı "Macaristan Türk Âlemi'nden Çizgiler" adlı eserinde, bu

[47] F. Eckhart; Macaristan Tarihi, s. 125.

iddiaların tarihi gerçeklere uymadığını, Osmanlı devrinde Türklerin, Macaristan'da yapıcı rol oynadıklarını açık ve kesin olarak savunuyor ve diyor ki :

“Türk egemenliği dönemiyle memleketimize yerleşmiş olan Türklerin içtiami (sosyal) ve siyasi hayatlarıyla uğraşan tarihçilerimiz, hâlâ eski vak'anüvistlerimizin aşınmış izlerinde yürümekte ve hâlâ geçmiş yüzyılların gelenek inanışlarını ortaya sürmektedirler. Çünkü tarihçilerimizin şimdiye kadar baş vurdukları kaynakların çoğu etki altında yazılmış tek taraflı eserlerdir. Gerçekte Macaristan'da hükümet sürmüş Türklerden kalma yığınlarla mektup ve siyasi müzakerelerle ilgili belgeler, Macar tarihçileri tarafından iyice araştırılmış değildir. [48] Bu itibarla Türk hakimiyeti devrinin bugün de elimizde çözülmemiş bir muamma (bilmece) halinde duruşunda şaşılacak bir şey yoktur. İnsan bu muammayı çözünce şaşa kalır, çözemiyecek olursa yanılır.

Geçmişte ve zamanımızda derinliğe işleyen bir gözle Türk milletini incelemiş olan en seçkin yabancı yazarlar, ırkı ve kişisel nitelikleri bakımından Türkü, Balkan milletlerinin en üstünü saymışlar ve bugün de öyle saymaktadırlar. XVII. yüzyıl Macar kaynakları da, Macar uçlarına ve şehirlerine gelmiş olan Türk askerlerinin her zaman Türk milletinin seçkinlerinden olduklarını söylemekte birleşirler. Şu halde yurdumuzda üstün bir milletin en seçkin fertleri (bireyleri) oturmuş olduğuna göre, bunların birbuçuk yüzyıl boyunca yakıp yıkmaktan, öldürmekten başka bir iş yapmamış oldukları farz edilebilir mi?. Fakat Macar tarihçileri Türkler hakkında bugün dahi bunu öğretmektedirler. Fertler ve milletler ahval ve şartların tesiri (etkisi) altında karakterleri ve zihniyetlerini değiştirebilirler; fakat Türk milletinin asıl alın yazısı belkide de yüzyıllar içinde değişmeyişidir. Uçlarımıza yerleştikleri, kalelerimizi devamlı olarak işgal ettikleri devirlerde Türklerin yiğitlik, şövalye ruhu muayyen bir ümanizm gösterdikleri doğruysa -nitekim doğrudur da- o zaman delillerimiz olmasa bile, bu iyi vasıflarını, Macarlarla meskûn yerlerde, serbestçe hâkim oldukları zamanlarda da bırakmadıklarını farz etmemiz gerekir. [49] Yayınlanmamış belgeler gerçekten bunu göstermektedir.

Fakat yazarlarımız şimdiye kadar yalnız kötülükleri, çirkinlikleri elden geçirmiş ve bunları yaymışlardır. İyi taraflarsa tamamiyle ihmal edilmiştir. Artık Türk egemenliği konusu, daha iyi bir anlayışla ele almanın ve yalnız kötülüğü değil, iyiyi de hesaba katmamız zamanı gelmiş-

[48] SANTOR, Takats; Macaristan Türk Âlemi'nden Çizgiler, s. 3.

[49] a. g. e.; s. 4.

tir. Bunu yapmayacak olursak, eski telakkileri, inançları devam ettirmek yanlışlığına saparsak, o zaman XVI. ve XVII. yüzyılların bazı siyasi, iktisadi ve sosyal olaylarını hiçbir zaman aydınlatamayız. [50]

Bizim kitaplar, "tabiiyet devri Macarlarını Türkler yok etti." diye yaygara koparırlar. Bu iddiayı gerçek kabul edecek olursak, o zaman Macaristan'da yaşamış Türklerin çok akılsız kimseler olduklarını kabul etmemiz gerekir. Fakat bizim Türkler böyle delilik yapmamışlardır. Zira Türklerin en baş dayanakları ve kuvvetleri tabiiyet bölgesindeki Macar halkıydı. Çünkü o halk olmasa burada savaşmazlardı ve büyük sayıdaki daimi ordu birliklerini besleyemezlerdi. Türkler kendi idarelerinde ki Macar halkını ellerinden geldiği kadar korumaktaydılar." [51]

Macaristan'da çok geniş bir okuyucu kitlesine hitap eden birkaç gazetede de tefrika edilmiş olan Santor Takats, dört yüz sayfalık bu eserinde, daha çok XVI. yüzyıl ortaları ve XVII. yüzyıl başları arasında siyasi ve askeri yönden Türk-Macar ugarlarında (sınırlarında) geçmiş çeşitli konulara ait olaylara değinmektedir. Yazar bu arada, Macaristan'ın Türk egemenliğine geçtiği andan itibaren Budin paşalarından çoğunun yetenekli yönetimi sayesinde, her yönden, özellikle ekonomide Avusturya tarafındaki Macaristan'a oranla daha farklı bir gelişme gösterdiği, Macar halkının Türk yönetiminden memnun kaldığını Katolik ve Protestan mezheplerine mensup halkın kendi kiliselerinde ibadetlerini serbestçe yaptıklarını belirtmek suretiyle o tarihlerde Orta Avrupa'da Türk-Macar ilişkileri üzerinde belgelere dayalı en gerçekçi ve bilimsel açıklamalarda bulunmaktadır.

Macar Tarih Yazarı'nın kısaca bu açıklamaları da gösteriyor ki, XVI. yüzyılda, genelde Türk-Macar ilişkilerinin, gerek sosyo-politik gerekse sosyo-ekonomik yönleriyle olumlu, yapıcı ve insancıl bir düzeyde yürütüldüğü gerçeği ortaya çıkmaktadır.

b. İç Siyasi Durum ve Erdel, Eflâk, Boğdan İlişkileri

XVI. yüzyıl ortalarında, Osmanlı Devleti, geniş bir ülke üzerinde çeşitli milletlerden oluşan, varlıklı, güçlü, mutlu bir toplum durumundaydı. Bu tarihler, Osmanlı Devleti'nin, mutlakiyet rejimi içinde en güçlü dönemi ve padişah da kuruluşundan beri yönetimin tek ve kesin otoritesiydi.

Yine bu tarihlerde Osmanlıların sosyal yapısı, dürüst ve adaletli bir yönetime, şariat (Müslümanlık yasası) ve örfi kanunlara dayanıyordu. Devletin ekonomik ve mali durumu da iyi haldeydi. Büyük hükümdar Kanuni, nüfus ve arazi sayım ve yazımlarına çok önem vermiş ve bir

[50] a. g. e.; s. 5.

[51] a. g. e.; s. 6.

emrinde, "Memleketin gerçek durumu ayrıntılarıyla bilinecek olursa, zamanla çıkması mümkün bir takım yolsuzluk ve haksızlıkların ortadan kaldırılacağını" işaret etmiştir. [52] Bu kanunlarla yönetilen vatandaş, yurduna ve devletine yaralı olduğu oranda ve çalıştığı kadar ondan faydalananmaktaydı.

XVI. yüzyıl ikinci yarısından sonra devletin idari, sosyal ve ekonomik yapısı genel olarak yukarıda işaret edildiği şekilde olmakla beraber, bu yüzyılın ikinci yarısı ortalarına doğru yönetimde ve ahlakta bozulma belirtileri görülmeye başlamıştı. Saray kadınlarının devlet işlerine karışmaları, eyalet valiliklerinin, para karşılığı yetersiz ellere geçmeye başlaması, sarayda ve devlet adamlarında gittikçe artan zevk ve eğlence düşkünlüğü, tutumsuzluk ve savurganlık yüzünden giderlerini karşılamak üzere küçük, büyük meurların rüşvete başvurmaları, yer yer türeyen eşkiyaların ve bazı valilerin zulümleri memlekette hoşnutsuzluk, huzursuzluk yaratmağa başlamıştı.

Kanuni'nin ölümünden sonra (1566) Padişah olan II. Selim'in ve III. Murat'ın gevşek ve ilgisiz tutumlarıyla devlet yönetimi daha fena duruma girmişti. Fakat yukarıda da değinildiği gibi bunların zamanında Sokullu Mehmet Paşa gibi akıllı, tecrübeli ve ilerisini gören bir Sadrazam'ın iş başında bulunmasıyla böyle bir tehlike bir süre için kısmen önlenilebilmişti. Ancak, Sokullu'dan sonra, devletin bütün kurumlarında başlayan düzensizlik ve uygunsuzluklarla, İmparatorluğun yükselme ve genişlemesi artık eski hızını kaybetmiş, Duraklama Dönemi'ne girilmiş bulunuyordu. Yukarıda da açıklandığı gibi Kuruluş ve Yükselme dönemlerinde, hükümdar başta olmak üzere devlet adamlarında görülen memleket sorunları üzerinde ciddiyet ve önemle durmak gayreti, çok azalmıştı. Özellikle XVI. yüzyıl sonlarına doğru göze çarpmaya başlayan vezir ve paşaların çekememezlik ve birbirine düşmanlıkları, devlet yönetimini zararlı ve kötü bir doğrultuya sürükleyerek, kapıkulu askerlerini kendi çıkarlarına alet olarak kullanmaya kadar vardırıyorlardı. Kapıkulu askerinin (yenigeri ve sipahilerin) bu yönden zaman zaman birbirini izleyen ayaklanmaları, ordunun temeli olan disiplini kökünden sarsmış bulunuyordu. Bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflamasında aşağıdaki nedenler başlıca etken oluşturuyordu.

XVI. yüzyıl ortalarında çok genişleyen Osmanlı İmparatorluğu, Boğazların iki tarafında jeopolitik gereklere uygun bir güç sağlamıştı. Fakat üç kıtayı (Asya, Avrupa, Afrika) kapsayan geniş bir ülkede egemenliği koruyabilmek için büyük kuvvetlere, yetişkin ve değerli yöneticilerle,

[52] İslam Ansiklopedisi; c. XI, s. 150.

yeterli yasalara gereksinim vardı. Gerçekte bu dönemde Osmanlı gücü, sayı ve nitelik yönlerinden yetersiz olmağa başlamıştı.

İmparatorluk topraklarında çok çeşitli milletler, gelenekleri, dilleri, dinleri, ahlak ve kültür düzeyleri birbirine uymayan insan toplulukları yaşıyordu. Bunları ancak dürüst, adaletli, bilgili bir yönetim birleştirip kaynaştırabilirdi. Ne yazık ki, böyle bir yönetimden yoksun bulunuluyordu. Bu nedenle ülkede yaşayan bazı yabancı insan topluluklarının, ayaklanmaları beklenebilirdi. Nitekim ileride öyle de olacaktır.

İmparatorluğu ayakta tutan yasalara ilk ters düşen, III. Murat olmuştur. Gösteriş ve savurganlık yönleriyle ün yapmış oğlu Şehzade Mehmet (III. Mehmet)'in sünnet düğününde eğlence ve akrobasi programlarında başarı gösterenlerin bahşişle ödüllendireceği yerde, onlara Yeniçeri ocağına girme hakkı tanımıştı. Buna Yeniçeri Ağası Ferhad Ağa ve ocağın ileri gelenlerinin, ısrarlı karşı çıkmaları bir sonuç vermemiştir. Bu suretle yasa dışı yollardan, bu ocağı uygunsuz insanlar sızmaya başlayarak dönemin güçlü ordusu, gittikçe disiplinsiz eğitimsiz ve düzensiz bir insan kalabalığı haline gelmeye yüz tutmuştu. Devlet memurlarında dürüstlük ve yeterlilik aranmaz olmuştu. Bunlar, rüşvet ve kayırmayla atanmaya başladığından, halkın devlete karşı olan güven ve saygısı azalmıştı.

Kuruluş ve Yükselme dönemlerinde hükümdar ve devlet adamları, sade ve gösterişsiz yaşayış tarzları içinde ordunun başına geçip savaşa giderlerdi. Osmanlı Devleti kuruluşundan beri ilk kez II. Selim ve III. Murat savaşa katılmamış ve Padişahı'nı ordunun başında göremeyen kapıkulu askeri de, artık eskisi gibi savaşa gayretli ve istekli görünmez olmuştu.

Para darlığını gidermek için önlem olarak para ayarı düşürülmüştü. Bu hal, devletin mali saygınlığını sarstığı gibi maaşlılar ile esnaf arasında anlaşmazlıklara ve çatışmalardan da öte kapıkulunun ayaklanmasına bile yol açmıştı.

Devletin geliri giderine yetmediği için, II. Selim zamanında ortaya çıkan para darlığı, III. Murat zamanında daha da artmış bulunuyordu. Hal böyleyken, III. Murat'ın tahta çıkışında, 1.100.000 duka altınını, Cülus bahşişi olarak dağıttığı görülür. Yine O'nun zamanında kapıkulu kadroları genişletilmiş, savurganlık alıp yürümüş ve bu yüzden de memurların ve askerin maaşı vaktinde verilemez olmuştu. [53]

[53] MUALLİM ABDURRAHMAN VEFİK; Tekâlif Kavaidi, Birinci-Baskı, İstanbul, Kader Basımevi, 1328, s. 319.

III. Murat'ın bu idaresizliği, saray kadınlarının araya girerek rüşvet almalarına yol açmıştı. Bunlardan başka I. Süleyman'ın son zamanlarında başlayan beylerbeylik ve sancak beyliklerinin para ile satılması gibi yolsuzluklar, III. Murat döneminde daha da artmıştı. Kuşkusuz bu gibi yolsuzluklar, halkın dolaylı biçimde soyulmasına neden oluyor ve bu da ülkede huzursuzluk ve güvensizliği yaygınlaştırıyordu.

XVI. yüzyılın ikinci yarısı ortalarında devlet yönetimindeki bu uygunsuzluklar ve halkın hoşnutsuzluğu, yukarıdaki giriş kısmında değinilen Osmanlı-İran (1578-1590) sonucu büsbütün artmıştı. Devlet ve halk geniş bir derlenip toparlanma ve ordunun düzene sokulması bakımından yeterli bir süre barışa gereksinim duyduğu bir sırada yukarıda açıklanan koşullar altında, Osmanlı Devleti, Avusturya Harbi'ne doğru sürükleniyordu.

Osmanlı egemenliğindeki Erdel, Eflâk, Boğdan beylikleriyle olan ilişkiler de bu sıralar önemli bir sorun olarak belirmişti. (Harita: 2)

Bu beylikler, 1592 yılına kadar devlete karşı genel olarak itaatlı ve uysal davranmışlardı.

1592'de Papa Klemen, Papalık makamına gelince; Hristiyanlar arasında, Türkler zararına ittifak hazırlamaya başlamış ve bu amaçla Erdel, Eflâk ve Boğdan'a da elçiler göndermiştir. Bu tarihlerde Erdel'de Sigismund Baturi, Eflâk'ta III. Mihail, Boğdan'da da Aron, voyvoda olarak bulunuyordu.

Papanın elçileri, 1592'de bu üç voyvoda arasında Osmanlılara karşı birbirlerine yaklaşma zemini hazırladılar. Osmanlı kaynaklarına göre, bu üç prensliğin birleşmelerinin başlıca nedeni, Osmanlıların vergileri gittikçe artırmaları, voyvoda değişikliği yapıldıkça, onların Osmanlı Devlet büyüklerine hediye ve binlerce altın vermek zorunluğu altında tutulmalarıydı. Voyvodalar, vergileri ödeyebilmek için halkı sıkıştırdıklarından, bu ülkelerde Osmanlılara karşı hoşnutsuzluk ve düşmanlık gün geçtikçe artıyordu. Bunlar, başta Eflâk olmak üzere koyun, sığır, yağ, bal ve toprak ürünleri yönünden zengin, varlıklı ülkeler olduğundan, bu ürünlerin başlıca alıcısı Osmanlı tüccarlarıyla bölge halkı arasında anlaşmazlıklar da eksik olmuyordu.

Bu üç ülkenin, siyasi ve stratejik yönden Osmanlılarla ilişkilerinin önemli özelliği vardı. Osmanlılarla sınırları, adeta doğal bir savunma hattı gibi Prut, Tuna ve Tisza nehirleriyle çevrili olan bu ülkelerin, pek de küçümsenmeyen orduları gerektikçe, Osmanlı ordularının harekâtına katılmakla yükümlüydüler. Bir harpte, Osmanlılara gerek kuvvet yardımı

ve gerekse bu zengin bölgelerin ikmal maddeleri kaynaklarından faydalanılması küçümsenemezdi. Boğdan'ın Lehistan; Erdel'in Avusturya ile doğrudan doğruya; sınır komşuluğu yönünden de Osmanlı Devleti'nin bu ülkelerle olan siyasi ilişkileri, önemle üzerinde durulacak bir konuydu. Osmanlıların, Lehistan veya Avusturya ile siyasi ilişkilerinin bozulması halinde, bu ülkelerin karşı taraf saflarında kolaylıkla yer almaları beklenebilirdi. Macaristan'ın büyük kesimi Osmanlı egemenliğine alındıktan sonra, Avrupa'nın ortasına doğru çıkıntı teşkil eden yeni Osmanlı-Avusturya sınırı, Erdel'in durumuna önem kazandırıyordu. Bu düşüncelerle Osmanlıların, Avrupa harekât bölgesindeki stratejik durumlarını dikkate alarak, bu üç ülke ile olan ilişkilerinde hoşnutsuzluklara son verecek bazı önlemler almaları gerekiyordu. Bu ülkelerin vergilerini arttırmamak, ticari ilişkiler ve diğer anlaşmazlıklarda adilane bir çözüm yoluyla, halkın güvenini, dolayısıyla bağlılığını sağlamak, başta alınacak önlemler olarak düşünülebilirdi.

Osmanlı-Avusturya sınırında yıllardır süren diplomatik çabalara rağmen, bir türlü çözüm yolu bulunamayan sınır saldırılarının, günün birinde harbe meydan vermesi halinde yukarıda değinildiği gibi, Osmanlı egemenliğinden hoşnut olmayan bu beyliklerin oynayabilecekleri rol, vaktiyle dikkatte tutularak, önlem almada gecikilmemesi gerekirdi. İleride görüleceği üzere Osmanlı Devleti'nin, bu konuda gösterdiği ihmal ve kayıtsızlık, onların, Papa'nın oluşturduğu bağlaşmaya girerek ayaklanmalarına ortam hazırlamıştır. [54]

Yukarıda ayrıntılarıyla değinilen iç sorunların değerlendirilmesine göre, sonuç olarak denebilir ki, bu sıralarda iç siyasi durum bakımından Osmanlı Devleti güçlü değildir; ve harpten çok, sürekli barışla iç durumunu düzeltmeye ihtiyacı vardı.

B. COĞRAFİ DURUM

1. Siyasi (Harita: 2)

XVI. yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı İmparatorluğu'nun, Avrupa, Asya ve Afrika'daki siyasi sınırları, yukarıda dış siyasi durumda genel olarak açıklanmıştır. (Harita: 1'e bak.)

Harbin başında, Macaristan'ın, 2/3 büyük parçası, Budin ve Temeşvar eyaletleriyle Osmanlı Devleti'nin egemenliğinde; kuzey, batı 1/3 kesimiyle de Avusturya egemenliğindeydi.

[54] UZUNÇARŞILI İ. Hakkı; Osmanlı Tarihi, c. III, s. 46, 78, 89 ve HAMMER; Devlet-i Osmaniye Tarihi, c. VII, s. 185, 186.

Harbin Harekât Alanı: Genel olarak Karadeniz, Tuna ağzı-Belgrad'a kadar Tuna boyu-Sava Nehri-Hırvatistan-Dalmaçya kıyısında Senya ile kuzeyde Karpat dağları güney etekleri-Doğu Alpler arasında geniş bir alanı kapsıyordu.

Zolnok-Eğri-Uyvar-Yanikkale-Kaniye, Zigetvar-Temesvar arasındaki bölge, Merkez Harekât Bölgesi idi.

Bu harpte muharebeler, Macar topraklarında yapıldığı için, coğrafi durumda Macaristan'ın incelenmesi zorunlu olmuştur.

2. Doğa (Harekât Bölgesi'nin Yüzey Biçimleri, Akarsular, Balaton Gölü, İklim ve Hava Koşulları, Bitki Örtüsü) (Harita: 2) ve (Harita: 1)

a. Yüzey Biçimleri (Dağlar, Ovalar)

Macaristan genellikle ovalık (düz) bir ülke olarak tanınmıştır. Bununla beraber, bu geniş düzlükler üzerinde, orta yükseklikte dağlara ve bu dağlar üzerinde de birçok tepelere raslanır. En yüksek dağlar bin metreyi biraz aşar. Eski bir kitlenin kalıntıları olan bu yükseklikler, Macaristan engebelerinin iskeletidir. Kuzeyde Karpat Dağlarının güney etek tepeleri, Macaristan'ın Kuzey bölgesini; batıda Doğu Alpleri de Avusturya-Macar sınırını çevreler. Doğu Alp etekleriyle Macar sırtı arasında küçük ova, Raaba (Raab) Irmağı'nın havzasını oluşturur. Macar sırtı, güneybatıdan kuzeydoğuya doğru 30 kilometreyi aşan uzunlukta kesintisiz bir yükseklikler çizgisidir. Budin'de Tuna Nehri'nin yüksekliği 104, Balaton Gölü kuzeyindeki dağların en yüksek tepeleri Bakony Dağları üzerindedir. Vaç ile Eğri arası, kuzeyinde, Karpatlar güney eteklerinde tepeler 1.000 metreyi biraz aşar. Harekât bölgesinin güneyindeki Bosna Dağları daha çok ormanlarla örtülüdür. Harp süresince bu dağların harekât üzerinde hemen hiç bir etkisi olmamıştır.

Tuna Nehri'nin doğusunda uzanan büyük ova (Nagy Alföld), aslında birbirinden çok farklı iki kesime ayrılır. Tuna ile Tisza (Tisa) arasındaki "Tuna-Tisza" adı verilen bölge, genellikle kumluk ve bataklıktır. İnsanlar, burada rüzgârın mevsimlere göre yer değiştirdiği kumları, akasya ormanlarıyla tespit etmek zorunda kalmışlardır. Tisza'nın doğusunda, Tisza ötesi denen bölge (Erdel sınırına doğru), Macaristan'ın dümdüz bir balçık ovalık kesimiydi (Macar bozkırı). Bugün her yeri tarla haline getirilmiştir. [55]

Yüzey şekilleri yönünden (1593-1606) Harbi'nin cereyan ettiği Debreçen-Kapusvar çizgisi kuzey bölgesi, kurak mevsimde yolsuzluğa rağmen

[55] Meydan Larus Ansiklopedisi; c. VIII, s. 152.

genel olarak harekâta elverişliyse de, karların eridiği, yağmurların çoğaldığı mevsimlerde nehirlerin sığ yatakları, fazla miktarda toplanan suların taşması yüzünden, yöredeki arazi, alabildiğine su altında kalır, yollar kaybolurdu. Hava lar ısınmaya başlayınca, sular her ne kadar alçalıyorsa da, bu sefer de, bu alçak yerlerde sayısız bataklık, gölcük, sazlık, kamışlık oluşuyordu. Suların kabarmasıyla bozulup kaybolan yollar, harekete büyük zorluklar gösteriyordu. Tekerlek kirmadan bir köyden öteki köye gidilemezdi. [56] Eski Macarlar, gidilecek yere kadar kaç tekerlek kırılacağını hesaplayarak yola çıkarlardı. Bundan başka, sel suları yolları yok ettiğinden, her iki tarafın askeri birlikleri kılavuzsuz yola çıkamazlardı. Bu nedenle barışta ve savaşta, yazın dahi kılavuz, başta gelen sorun ve kılavuzluk da, başlıbaşına önemli bir meslekti.

b. Akarsular

Bölgenin ünlü akarsuyu olan Tuna Nehri, genellikle batı-doğu yönünde akar ve bütün geçtiği bölgelerin sularını taşıyan kollarıyla beslenir. Drava, Tisza, Sava nehirleri belli başlı büyük kollarıdır. Yazın buğulama nedeniyle sularının çoğunu kaybeder; ve akışı ağırlaşır. Yağışlı mevsimlerde yatağından taşarak ovaya yayılan sular yüzünden, çoğu zaman düzlüklerde uzanan yolların ortadan kayboldukları görülür. Tuna'nın ilkbahar kabarması daha önemlidir. Kışın donan Tuna'nın üzerindeki tombaz köprüler kaldırılarak, gereğleri park edilir. Tuna suları, kışın donda 2-3 metre derinlikte buz yaptığından, üzerinden her çeşit araçların geçişine elverişlilik gösterir. [57] Buzlar haziran başında çözülünce, Tuna ve bu yönlerden Tuna'dan farksız olan Tisza, Sava, Drava sularında nehir ulaşımı başlar. Bu dönemde Macaristan'da karayolları yaz mevsiminde de ulaşımına büyük zorluk gösterdiğinden, yukarıda adları geçen suların, Avusturya Harbi süresince ulaştırmada üstün bir yeri olduğu ve büyük ölçüde yararlanıldığı, ileride harekât bölümünde görülecektir.

Ayrıca harekât sırasında nehir ulaştırmasının gerektiğinde korunması ve kara harekâtına da destek olması amacıyla Kanuni zamanında, bir nehir harp filosunun kurulduğu bilinmektedir.

c. Balaton Gölü

Bakany Dağlarının eteğinde Balaton Gölü geniş bir çöküntü alanı oluşturur. Derinliği 3-12 metre, yüzölçümü 596 km.²'ye ulaşması yönüyle, Orta Avrupa'nın en büyük bir gölüdür. Uzunluğu 80 km., en geniş yeri

[56] SANTOR, Takats; Macaristan Türk Alemlinden Çizgiler, s. 239.

[57] Meydan Larus Ansiklopedisi; s. 152.

12,5 km.'dir. Sularını, batısındaki Bakony Dağları'nın genellikle dik yamaçlarından alır. Gölün fazla suyunu Tuna'nın bir kolu olan Sio Irmağı boşaltır.

Balaton Gölü, özellikle İkinci Dünya Harbi sonunda önemli bir rol oynamıştı. Budapeşte'de toplanan General Priessner'in emrindeki Alman birlikleri, Kızıl Ordu'nun Viyana yolunu kesmek için Balaton Gölü'nün kuzeyinde yaptığı harekâтта, Szekesfehervar ve güneydoğusunda Nagibayon mevkiilerinde sağlam bir savunma çizisi oluşturarak Sovyet saldırılarına 23 Mart 1945'e kadar karşı koymuşlardı. [58] Bundan da, bu mevkiilerin önemli birer geçit olduğu anlaşılmaktadır. Avusturya Harbi (1593-1606)'nin, 1593 yılı sonbahar harekâtında, Budin Muhafızı Hasan Paşa'nın da, Bespirem'in ele geçirilmesi için emrindeki öncü kuvvetleriyle Balaton Gölü kuzeyine rastlayan Szekesfehervar Geçidi'nden geçmiş olması büyük bir olasıdır. Bununla beraber, Balaton Gölü'nün (1593-1606) Harbi'nde harekât yönünden büyük bir rolü olduğu söylenemez.

d. İklim ve Hava Koşulları

Orta Avrupa havzasının tamamıyla dağlarla çevrili olmasından ülgede sert bir kıta iklimi hüküm sürer, kışlar çok sert geçer. Ocak ısı ortalaması, Budin'de (-2,1) santgrattır. Yazları Budin çevresinde temmuz ısı ortalaması, (+21,3) santgrattır. Baharlar kısadır. Beş ayın sıcaklık ortalaması (+10) santgratın üstündedir. Diğer yönden yaz mevsiminin çok yağışlı geçmesi bitkilerin çabuk yetişmesini daha da kolaylaştırır. Rüzgâra, yağmura açık yamaçlar ve sisli bölgelerin yukarısında yer alan bağlarda, bol sebze ve meyve yetişir. [59]

e. Bitki Örtüsü

Dağlar genellikle ormanlık, düzlükler mer'a ve tarla ürünleriyle örtülüdür. Kuvvetli toprak, ormanların yetişmesinde de etkili olmuştur.

f. Sun'î (yapay) Arızalar (Şehirler, Karayolları, Köprüler)

Şehirler

Bölge halkı Macarlar, çoğunlukla köylerde yerleşmişlerdir. Köylere oranla şehirlerin nüfusu azdır. Şehir ve kasabalarda devlet idari işleriyle görevli Türkler azınlıktadır. Yöresel yönetimde şehir, kasaba ve köy muhtarlıkları, Türk idare makamlarının kontrolünde olmak üzere Macarlar

[58] a. g. e.; s. 93.

[59] a. g. e.; s. 152.

tarafından yürütölmekteydi. XVI. yüzyıl ilk yarısı ortasında Macaristan fethedildiği zaman, ilk nüfus ve arazi sayımı ve yazımı yapılmıştır.

Avusturya hükümetinin egemenliğindeki Macaristan'da yöresel yönetimler, Macarların elindeydi. Bölgedeki kalelerin ve kale muhafızı askerlerin giderleri, Avusturya hükümeti tarafından karşılanırdı.

Macaristan'ın Osmanlı ve Avusturya bölgelerindeki bütün şehir ve kasabalar, kale ve palangalarla çevriliydiler.

Karayolları

Yukarıda b. Akarsular bölümünde de değinildiği gibi Macaristan merkez harekât bölgesi yolları, sonbahar, kış ve ilkbaharda suların taşmasıyla kaybolduğundan, özellikle harekât sırasında bölgede kılavuz almak zorluğu vardı.

Başkent İstanbul'u, doğuda ve batıda harekât alanlarına bağlayan harekât ve ana ikmal yolları, genellikle adi yollar olup bunların sadece yön gösteren menzilleri belirleyen toprak izlerden ibaret olduğu anlaşılmaktadır.

Rumeli Harekât bölgelerinin harekât ve ana ikmal yolları (Harita: 3)'te gösterilmiştir. Bunlar: Sağ yol, Lâhistan ve Rusya; Orta yol, Avusturya; Sol yol, Epir Mora harekât ve menzil yollarıydı. Orta yoldan Arnavutluk ve Saraybosna Eyaleti'ne de yollar ayrılıyordu. En önemli nehir yolları orta yol bölgesindeydi.

Köprüler

Kanuni Sultan Süleyman zamanından beri Avusturya'ya yapılan seferlerde, Türk ordusunun Belgrad dolaylarında Tuna ve Sava nehirlerinden geçişinde, gereksemeye yeter nehir geçiş araç ve gereçlerinden yararlanıldığı görölmektedir.

(1593-1606) Harbi'nde de harekâtın başından sonuna kadar nehir geçiş araç ve gereçleri, harekât planlarına göre zamanında kullanılmıştır.

Köprücölük hizmetine Türk ordusunun çok önem verdiği ve harekât bölgesinde, elde her zaman yedek köprü araç ve gereçleri bulunduğunu, Eğri Seferi ile Yanık Muhasarası harekâtında, Budin ve Estergon'dan getirtilen çeşitli köprü gereçlerinden ve bunların başarıyla kullanılmasından anlaşılmaktadır.

Bunlardan başka Tuna gibi büyük bir nehir üzerinde Budin-Peste, Estergon-Ciğerdelen köprüleri, bu dönemde Türk ordusundaki köprücülük tekniği ve taktiğinin örneğini gösterir.

g. Etnik Yapı, Dinsel İnançları, Halkın Genel Yaşayış Tarzı

Etnik Yapı

Batı Asya bozkırlarından gelen Macarlar, Avrupa'da benzeri Fin dili olan Altay asıllı dillerini korumuşlardır. Çoğunlukla Macar topraklarında yaşayan Macarlar, Erdel (Transilvanya) ve Hırvatistan'da da önemli topluluklar oluşturmuşlardır.

Dinsel İnançları

Halk, Katolik ve Protestan mezheplerindendi. Avusturya Hükümeti, Protestanların zararına Katolikleri korumaktaydı. Budin paşaları, Macar halkının dinsel görevlerinin eşitlikle yürütülmesine yardım ve önem veriyorlardı.

Halkın Genel Yaşayış Tarzı

Köy hayatı çiftçilikti.

Coğrafi Durumun Genel Olarak Harekâta Etkisi

Bölgenin yolsuzluğu ve iklim koşulları harekâta büyük zorluk gösterirdi. Bu nedenle yukarıda gerektiği yerlerde de belirtildiği gibi yılın ancak yaz ayları harekâta elverişlidir. Geçmiş muharebelerde Macaristan'ın bu durumu iyi bilindiği için, Avusturya Harbi'nde yağışlar başlamakla, çoğu zaman ordu harekâta son vermiş, kışlağa çekilmiştir.

3. Ekonomik Durum

Bölgenin başlıca ekonomik etkinliği, tarım, hayvancılık, sanayi ve madenler üzerinde toplanmaktaydı. [60]

a. Tarım, Hayvancılık, Ticaret

O dönemde Macaristan'da tarım etkinliği başta geliyordu. Halk toprak ürünleri ve hayvan yetiştirir. Toprak ürünlerinden buğday, mısır,

[60] ÖNGÖR, Sami; Coğrafya Sözlüğü İstanbul, 1961, Macaristan.

tahıl, patates başta gelirdi. Büyük ovaları aynı zamanda sığır ve at yetiştirmeye çok elverişliydi. [61] Kümes hayvanları ve domuz da yetiştirilirdi. Macar ovaları iyi cins meyvelikler ve bağlarla kaplıydı.

Bu sıralarda Macaristan'ın sığır ticareti, Orta Avrupa'da ün salmış bulunuyordu. (1593-1606) Harbi'nden önce Budin paşalarının yardımıyla pazarlar ve buralardaki sığır ticareti gelişmiş, dolayısıyla Budin Eyaleti halkının ekonomik durumu iyi bir düzeye erişerek, devletin geliri de artmış bulunuyordu. Ancak on üç yıl süren savaş, özellikle merkez harekât bölgesi halkının, ağır kayıplarla göçüne yol açmış, bölgenin harpten önceki varlığından eser kalmamıştı. Bununla beraber savaştan sonra Budin paşaları, göç eden halkın yerlerine dönmeleri için büyük çaba göstererek, savaştan önceki Macaristan'ı eski haline getirmeye çalışmışlardır.

b. Sanayi ve Madenler

Bu dönemde Macaristan'da sanayi gelişmiş değildi. Kömür, boksit, demir madenleri ilkel koşullara göre işletildiğinden, ülkenin ekonomisine yararlı etkide bulunamıyordu.

[61] Meydan Larus Ansiklopedisi; s. 152.

İKİNCİ BÖLÜM

İDARİ, ASKERİ TEŞKİLAT VE ASKERİ GÜÇ

A. İDARİ TEŞKİLAT VE TAKSİMAT (BÖLÜNTÜLER)

1. Osmanlı Devleti'nin Yapısı ve İdare Şekli (Kuruluş: 1)

a. Devletin Yapısı

Batılı tarihçilere göre, XVI. yüzyılda da Osmanlı Devleti, egemenliği altındaki milletlere, dinsel inançlarında hoggörülü bir görüşe sahipti. [62] Hristiyan milletlere, devşirme sistemiyle, idare sınıfına geçerek devletin en yüksek makamlarına kadar yükselme olanağı verilmişti. Devletin bu karakteri, İmparatorluk yönetiminin temelini oluştuyordu.

Daha önceki dönemlerde olduğu gibi, XVI. yüzyılın ikinci yarısında da, devletin idari ve askeri işleri birleşik olarak yürütülüyordu. Mutlakiyet olan idare şeklinde tek otorite padişah idiyse de, bugünkü bakanlar kuruluna benzeyen Vezir-i Azam ve vezirlerden kurulu, Divan-ı Hümayun kararları, padişah üzerinde etkiliydi.

Başta padişah olmak üzere Vezir-i Azam, beylerbeyi, sancak beyleri hem mülki, hem askeri teşkilatın başı, amiri ve yöneticileriydiler.

Vezir-i Azam, barışta memleketin her işinde geniş yetkiyle yönetici, seferde padişahın bulunmadığı zamanlarda da, Serdar-ı Ekrem (başkomutan) idi. Vezir-i Azam sefere gitmezse, vezirlerden biri serasker veya serdar olarak sefer kuvvetlerinin komutanı olurdu.

b. İdare Şekli (Toprak Rejimi)

İslam hukuku kurallarına göre, düşmandan alınan topraklar, mallar ve tutsaklar, devletin malı olur, devlet isterse bunları hazineye kaydeder, isterse gazilere dağıtırdı. Bunlardan toprak üzerinde tasarruf (kullanma) iki şekilde uygulanırdı.

Bunlardan biri, tapu senediyle araziye kullanan reaya-köylünün, tarımla uğraşmak hakkı vardı. Fakat, toprağa sahip olamazdı. Diğeriyse, tımar sistemiyle sipahilere geçici olarak verilen miri arazidir ki, tımarlı

[62] SANTOR, Takats; Macaristan Türk Alemi'nden Çizgiler, s. 28.

sipahi, harpte devlet emrine hazırlayacağı askere karşılık, ekilen arazinin öşrünü almakla görevlidir. Tımarlı sipahiler, kendilerine ayrılan arazinin yine mutlak tek sahibi değil, reayanın yetiştirdiği ürünün devlet yararına öşrünü (ondalık) alan bir memurdur.

Osmanlı yönetiminin temelini oluşturan bu sistem, ordunun tımarlı sipahilerini (en güçlü birliğini) meydana getirdiği gibi, idari ve askeri hizmetlerin yürütülmesi için, gerekli mali kaynakların önemli kısmı da, bu sistem sayesinde elde ediliyordu. Tımar sahibinin geliri, köylünün vereceği öşre göre artacağından, köylünün, iyi ürün alması devletin ve tımar sahibinin çıkarıydı. Bu yönden tımarlılar, iyi ürün almak için tohum tedarikinde ve diğer işlerde köylüye yardım ederlerdi. Böylece tımarın, memlekette tarım ekonomisinin gelişmesinde de önemli rolü olurdu. Tımar sahibinin, tımar geliri veya gücü oranında muharebeye "Cebeli" adı verilen tam donatımlı süvari askeri götürmek zorunluğunda olduğundan, memlekette at ve binici yetiştirilmesinde de çaba gösterilirdi. [63] Her iki şekilde de devlet toprağın sahibidir. Reaya (vergi veren halk, Hristiyan uyruk) toprağı tarımsal üretimde kullanılırdı. Yukarıda da değinildiği gibi sipahi, devletin memuru olup reayayı yönetirdi. Bu sistemde tüm üretim, devlet, sipahi ve reaya payı olarak aralarında bölüşülmekteydi. Devlet payı tımar geliri ulufe (maaş), başta devletin birçok giderlerini karşılıyordu. [64]

c. Miri Arazinin Taksimi (Hazine Arazisinin Bölünmesi)

Birçok kısımlara ayrılan miri topraklardan, büyük parçalar, özel adlar taşırlar. Küçük parçalara ayrılanlara da genel deyimle "tımar (tımar zeamet)" denirdi.

Büyük parçalar, "has" tan başlardı ve başlıcaları şunlardı :

Hassa-ı hümayun (padişahın hassı)

Haslar (yüksek rütbeli devlet adamlarının hassı)

Paşmaklık (padişah ailesine mensup hadınların hassı)

Vakıf arazisi (vakfedilen mülk hassı)

Arpalık (yüksek rütbeli bilginlerin hassı)

[63] MUSTAFA NURİ; Netayic-ül Vukuat, İstanbul, Matbaa-i Amire, 1327, c. I, s. 118-125.

[64] GÜVENÇ, Bozkurt; İnsan ve Kültür, Birinci Bası, Ankara, Ayyıldız Basımevi, 1972, s. 244.

Yurtluk, ocaklık (bazı yerli beylerin itaatlerine karşılık hassı).

Bunlardan başka hizmetlilere verilen daha birçok çeşit tımarlar da özel adlar alırlardı.

Tımarlar, Rumeli'de 3.000, diğer eyaletlerde 2.000 akçeden başlar, 20.000 akçeye kadar verilirdi. 20.000'den 100.000'e kadar "zeamet", 100.000 akçenin üstündekiler "has" adını alırdı. Buna göre; örneğin Rumeli'de bir sipahiye 15.000 akçelik tımar verilmişse, bunun 3.000'ni, kılıç hakkı olarak tımar sahibinin dirlik payı; geri kalan 12.000 akçeden cebelilerin hisse payı olarak, her biri 3.000'den tımar sahibinin (tımarlı sipahinin) bir sefer için hazırlayacağı ve sefer süresince bütün giderlerinin karşılığı olan dirliği veya bir çeşit gider payı gibiydi.

Zeamete gelince: Alay beyi 50.000 akçelik zeamet sahibiyse, bunun 20.000 akçesi kılıç hakkı veya alay beyinin dirliğidir ki, tımar sahiplerinin dirliğine oranla açık fark gösteren bu durum, zeamet sahiplerinin imtiyazlı durumunu gösterir. Alay beyi geri kalan 30.000 akçeye karşılık bir sefer için 10 cebeli hazırlamakla yükümlü olurdu.

d. İdari Teşkilat ve Taksimat (Bölüntüler)

Bu dönemde eyaletler sancaklara, sancaklar mütesellimliklere ayrılmıştı. Eyalet merkezi hangi sancaktaysa, oraya paşa sancağı denir ve orası vali tarafından idare edilirdi. Tımara (tımar, zeamet, has) olarak ayrılan eyaletlere normal eyalet, senelik geliri merkeze (İstanbul'a) gönderilenlere de, salyaneli eyalet denirdi. Mısır, Cezayir, Tunus, Trablusgarp gibi özel statüye tabi salyaneli eyaletlere (imtiyazlı eyalet), Kırım, Eflâk, Boğdan, Erdel gibi yarı bağımsız eyaletlere de "Bağlı Eyaletler" veya sadece "Bağlılar" denirdi. Tunus, Cezayir, Trablusgarp eyaletlerine "Garp Ocakları" denirdi.

XVI. yüzyıl sonlarında Osmanlı Devleti'nin idari teşkilatı ve bunların birbiriyle olan ilişkileri, (Kuruluş: 1)'de gösterilmiştir. Devletin en büyük mülki taksimatı olan eyalet veya vilayetlerin başında bulunan mülki amire, vali karşılığı beylerbeyi denirdi. Beylerbeyi, barışta eyaletin mülki idari amiri, seferde bölgesindeki eyalet askerinin komutanıydı. İdari taksimatta, eyaletin daha küçük parçasına sancak, başındaki amire, sancak beyi denirdi. Paşa unvanını taşıyan sancak beyleri, beylerbeylerinin daha küçük ölçüde idari ve askeri yetkilerine sahiptiler.

Defterdarlık, devletin mali işlerini yürütmekle görevli yüksek makamlardan biriydi. Memleket genişledikçe defterdarlıklar çoğaltılmıştı. Şikk-ı evvel denen başdefterdar, aynı zamanda divan üyesiydi.

Kazasker, askeri teşkilat içinde olanların adli işlerini (dava, veraset ve sair şer'i, hukuki işlerini) görmekle görevli olmakla beraber, bu teşkilata bağlı daha küçük idari kurumlardaki kadıların çalışma faaliyetlerini izleyen önemli bir makamdı.

Kazai ve adli yetkisi olan kadılar, ayrıca bulundukları bölgelerde (menzillerde) zahire tedariki, maden, yol ve sair işlere ayrılanların toplanıp gönderilmesi gibi hizmetlerden başka seferde askerlik işleri, sefer emirlerinin ulaştırılması ve izlenmesi işleriyle de görevliydi.

(Kuruluş: 1)'deki diğer personel, saray (devlet) idari hizmetlerine mensuptur (bu kuruluş üzerinde geniş bilgi için, Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, c. III, ks. 3, teşkilat bölümüne bak.)

B. ASKERİ TEŞKİLAT

1. Kara Kuvvetleri (Kuruluş : 2)

Osmanlı Kara Kuvvetleri, kapıkulu askerleriyle (daimi ve muvaz-zaf askerler), eyalet askerlerinden oluşuyordu.

Bunlardan başka, kale teşkilatı, akıncılar, ordularla geri hizmet teşkilleri, kara ordusunun yardımcı elemanlarıydılar. Acemi ocağı, kapıkulu ocaklarına personel yetiştiren bir eğitim merkeziydi.

a. Kapıkulu Ocakları (Yeniçeriler, Kapıkulu Süvarileri, Cebeciler, Topçular, Toparabacıları)

Kuruluş Dönemi'nden beri özel kanunlara göre yetiştirilip geliştirilen -barış ve sefer kadrolarında, daimi muvazzaf asker- anlamında olup yeniçeriler kapıkulu yayaları, kapıkulu süvarileri, cebeciler, topçular, toparabacıları muharip ocaklarıyla, baltacı, bostancı gibi müteferrik hizmetlerde kullanılan yardımcı ocaklarını kapsıyordu.

2. Deniz Kuvvetleri (Kaptan Paşalık)

a. Akdeniz, Mısır, Hint Denizi Kaptanlıkları

Akdeniz'de bazı deniz sancakları ve Ege adalarıyla birlikte Akdeniz Derya Kaptanlığı, Mısır, Hint Denizi ve Tuna Kaptanlığı, İstanbul'da Kaptan Paşalık makamına bağlıydılar.

b. Tuna Kaptanlığı

Lojistik ulaştırma bölümünde de değinileceği üzere, Kanuni Sultan Süleyman zamanında, onar kürekli 50 gemi (fırkateyn), 2.000 askerle

kurulan Osmanlı-Tuna Filosu'nun Belgrad'ın muhasarasında, Macar kuvvetlerinin anavatanla irtibatının kesilmesinde önemli hizmeti olmuştur.

Tuna Kaptanlığı iki bölgeye ayrılmıştı. Birincisi, Tuna Nehri'nin denize döküldüğü yerden Vidin'e kadar, diğeri Vidin'den Budin kuzeyinde Avusturya sınırına kadardı. Avusturya veya Macaristan'a karşı Tuna Filosu'nun, önceleri barış ve seferde Aşağı Tuna, Tisza ve Tuna Nehri yukarı kesimlerinde, başta mühimmat, her çeşit ikmal maddeleri ulaşımında büyük hizmeti oluyordu. Bu savaşta da Tuna Filosu'nun aynı etkinliği sürdürdüğü ileride görülecektir.

"Macaristan Türk Alemi'nden Çizgiler" adlı eserin yazarı Santor Takats'a göre; kışın Yukarı Tuna donunca, kayık tombazlardan kurulu Budin ve Estergon köprüleri kaldırılarak, kayıklar karada park edilir, yazın tekrar kurulurdu.

Tuna Filosu'nun, bu köprü hizmetleriyle de görevlendirildiği sanılmaktadır (Osmanlı Devleti'nin İdari ve Askeri Teşkilatı üzerinde daha geniş bilgi için, Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi c. III, ks. 3'ün teşkilat bölümüne bak.).

C. ASKERİ GÜÇ

1. Osmanlılarda Barış ve Seferde Askeri Güç

a. Barış Kuruluşu (Kuruluş : 2)

Osmanlıların Yükseliş Dönemi (1451-1579) sonları barış kuruluşu, esas unsuru kapıkulu ocakları teşkil etmek üzere, XVI. yüzyıl sonlarında da değişmeden devam ediyordu. Kapıkulu piyadesi (yenigeriler), kapıkulu süvarisi, cebeciler, topçular, top arabacıları, acemi ocağı, bostancılar, baltacılar, şehir ve kalelerde garnizon kuvvetleri (bölge yenigerileri, kalelerde kale muhafızı yenigeriler ve yardımcıları-yerli kulu askerler), mehter takımları, eyalet ve sancakların yerli idare ve güvenlik kuvvetleri, barış kuruluş ve gücünü teşkil ediyordu.

Kale kuvvetlerinin kuruluş ve mevcutları, kalelerin stratejik önemi-ne göre değişiyordu. Eyaletlerde beylerbeyi ve sancak beylerinin kapı-halkı denilen yerli idare ve güvenlik kuvvetleriyse, sekban, sarıca, levent, deli, tüfekçi ve kavas adındaki askerler, bir çeşit kolluk kuvvetleriydi. Bunların belirli ve birbirine benzer kuruluşları yoktu. Eyaletin iç güvenliğinin gerektirdiği kuvvet miktarını beyberbeyi takdir ederek, eyalet gelirine göre, adı geçen teşkilleri az veya çok sayıda bulundururdu.

b. Sefer Kuruluşu

Osmanlı Kara Kuvvetleri sefer gücü de şöyle kuruluyordu : Yukarıda açıklanan barış gücüyle beraber barışta mevcut olmayan, seferde göreve çağrılan Türk ordusunun temel gücünü, eyalet kuvvetleri (beylerbeyi ve sancak beylerinin tımarlı sipahi birlikleri); Bağlıların yardımcı kuvvetleri de sefer kuruluş ve gücünü teşkil ediyordu.

c. Kapıkulu Gücü

Yükselme Dönemi'nde kapıkulu kuruluş ve mevcutlarında önemli değişiklik görülmemektedir. Kanuni Sultan Süleyman'ın ölümünde yeniçeri ocağı mevcudu 12.300 idi. Görülüyor ki, 113 yıllık Yükselme Dönemi'nde her türlü olanak varken, kapıkulu mevcudunun çoğaltılmasından ziyade, bu teşkilat personelinin iyi ve disiplinli yetiştirilmesine önem verilmiş ve fakat mevcudunun artırılmasına heves edilmemiştir. III. Murat (1574-1595) zamanında, 1585'te mevcut 27.000 personel, 1593'te 48.000'ne yükseltilmiştir. Mevcudun, bu kadar yükseltilmesinin nedeniyse, 1582'de III. Murat'ın oğlu şehzade Mehmet'in sünnet düğünü şenliklerinde marifetleriyle Padişah'ı memnun eden akrobat çingenelerin, bahşiş yerine Yeniçeri ocağına alınmaları isteklerinin, ocak ileri gelenlerinin ısrarlı karşılığına rağmen, kabul edilmiş olmasıdır. Bu suretle, Yeniçeri yetiştirme kanunlarına aykırı olarak açılan bu kötü çığır, bu sıralar uzayıp gitmekte olan Osmanlı-İran Harbi'nde verilen kayıplara karşılık dışarıdan ve türlü yollardan, ocağı Yeniçeri yazılmak olanağı verilmekle, bu tarihi ünlü teşkilatın disiplin ve savaş değerinin sarsılmasına yol açmıştı. Bundan sonra 1593-1606 Osmanlı-Avusturya Harbi süresince muharebe kaybı, para darlığı ve tensikat (düzenleme) sebepleriyle yeniçerilerin sayısı üzerinde çok farklı değişiklikler birbirini izlemiştir. Örneğin, 1595'te harbin ikinci yılındaki savaş kayıpları nedeniyle sayı 26.000'ne düşmüş, dördüncü yılındaysa (1597'de) dışarıdan alınanlarla 35.000'ne yükselmiştir.

Kapıkulu Süvarisi

II. Selim, 1566'da tahta çıktığı zaman, kapıkulu süvarisi sayısı 5.885 iken, III. Murat'ın son zamanlarına doğru (Avusturya Harbi başında) mevcut 13.000 ve 1599'daysa, 20.000'i bulmuştu. [65]

Kapıkulu teşkilatından cebecilerin çoğalması veya azalması yeniçerilere bağlıydı. Yeniçeriler çoğalır veya azalırsa onlar da çoğalır veya azalırdı. XVI. yüzyıl sonlarında cebecilerin sayısı 4.000'i aşındı. [66]

[65] Cevdet Tarihi; c. VI, s. 104.

[66] UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı; Kapıkulu Ocakları, c. II, Ankara, TTK Basımevi, 1934-1944, s. 21.

Topçuların sayısıysa, bu sıralar 4.000, toparabacılarının da 3.000'e yükselmiş bulunuyordu (toparabacılarının içinde kazmacı -istihkâm- bölüklerinin erleri de vardı). [67]

Barışta Şehir ve Kalelerde Mevcutlar

Barış zamanı gerek kalelerde, gerekse bazı şehir ve kasabalardaki kapıkulu askerleri, yukarıda belirtilen, kapıkulu genel mevcudu içindedir. Ayrıca mevcutlar değildir. Fakat kale ve şehirlerdeki bu mevcutlar hakkında kesin bilgi yoktur. Bunlar, üç yılda bir, İstanbul'dakilerle değiştirilirdi. Kalelerdeki muhafız yenigeriler, yerli kulu askerleriyle pekiştiriliyordu.

Her beylerbeyliğin güvenlik kuvveti gibi olan ve yukarıda adları açıklanan kapıhalkı toplamı 500 kadardı. İmparatorluğun 23 beylerbeyliğinin (eyaletin) kapıhalkı böylece $500 \times 23 = 11.500$ 'ü buluyordu. Her sancak beyliğinde de yaklaşık olarak 200 kişilik kapı halkı bulunduğu kabul edilebilirse, İmparatorluğun bu dönemde 247 sancak beyliği bulunduğuna göre, sancak beylerinin kapıhalkı tutarı da $200 \times 247 = 49.400$ 'ü buluyordu. Bunların yaklaşık olarak ancak yarısı sefere katılıyordu (dahası geniş bilgi için Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi c. III, ks. 3, teşkilat bölümüne bak.).

d. Barış Gücü

Yukarıdaki açıklamaların ışığı altında, İmparatorluğun harbin başındaki (1593) barış mevcudu şöyleydi:

Kapıkulu piyadesi yenigeriler :	48.000
" süvarileri (6 bölük):	13.000
" cebeciler	4.000
" topçular	4.000
" toparabacılar	3.000
	72.000

Acemi ocağı (kaynaklarda bu tarihteki mevcuda rastlanmadı. İran Harbi nedeniyle acemi ocak mevcudunun çok azalmış olduğu kabul edilebilir, bunların yarısından azı sefere katılır, kalanı memleket içinde asayiş hizmetinde).

Beylerbeylerinin kapıhalkı :	11.500
Sancak beylerinin kapıhalkı :	49.400
	132.900
Serhat kulu (yerli kulu)	20.000
	152.900

Kapıkulu ocaklarına, esas kaynak acemi ocağıyken, bunun yerine dışarıdan yasa dışı alınanlarla mevcutlar yükseltilmişse de Avusturya Harbi'nin başında, kapıkullarının niteliklerinin ne kadar düşürüldüğü görülmektedir. Serhat kulu (sınır boyu) kale ve şehirlerdeki askerler de barış kuvveti içindedir. Ancak, bunların sayısı üzerinde kesin bir şey söylenemezse de, yaklaşık olarak 20.000 tahmin edilmektedir. [68]

Yukarıdaki açıklama ve tahmine göre, 1593'teki barış mevcudunun 140-150.000 arasında bulunduğunu sanılmaktadır.

e. Barışta Konuş

Yanındaki görevlileriyle birlikte İstanbul'da yerleşmiş olan Başkomutanlık Genel Karargâhı, emrindeki görevli ve kapıhalkı (kapıkulu) ile, eyaletlerdeki beylerbeyleri ve sancak merkezlerinde sancak beyleri maiyetleriyle beraber, barışta faal kuvvetler olarak, İmparatorluk yüzeyine dağılmış durumdaydılar.

XVI. yüzyıl sonlarına doğru Türk ordusu, yukarıda değinilen iç sorunlar ve memleketi zayıf duruma sürükleyen diğer etkenlere rağmen, eski güçlü durumunu henüz yitirmediklerinden, devletçe komşu memleketlerin taarruzlarından endişe edilmiyordu. Yalnız düşmanın baskın tarzında ele geçirmesi ihtimaline karşı kale garnizonlarının mevcutları ve sefer hazırlıkları, bunların merkezden uzaklığı nedeniyle daha kuvvetli tutuluyordu. Bu suretle, bir harpte kaleler, sefer kuvvetleri harekât bölgesine gelinceye kadar, düşman taarruzlarına direnecek düzeyde tutulurdu. Bu nedenle, barış gücünün büyük kısmı olan kapıkulu, İstanbul'da ve sınır kale ve garnizonlarında ihtiyaca göre belli sayıda bulundurulurdu.

f. Sefer Gücü

Osmanlı İmparatorluğu'nun XVII. yüzyıl başlarında 23 eyaletinin, bir seferde çıkarabileceği eyalet askeri toplam sayısı 1609'da 115.350 gösterilmektedir. Bu, şu esaslara göre hesaplanmaktaydı:

Has ve zeamet sahiplerinin, her 5.000 akçe için bir; timar sahiplerinin her 3.000 (veya 2.000) akçe için bir cebeli çıkaracağına göredir. Bu dönemde eyaletlerin bir seferde çıkaracağı topraklı süvarisine gelince; bunun, İNALCIK, Halil; Türk Kültür Dergisi, Sayı: 34, s. 785'teki açık-

[68] Ayni Ali; Risale-i Vazife Haran Meratib-i Bendegân-ı Âl-i Osman, Topkapı Müze, Revan Kitaphı, Yazma No. 2361, varak 34.

lamada, 1610'daki toplamının 24.000 civarında olduğuna işaret edilmektedir. Buna göre, eyaletlerin çıkaracağı asker sayıları şöyle oluyordu: [69]

Eyaletin Adı	Bir Savaşta Çıkaracağı Asker (Cebeli)	Kılıç (Zeamet ve Tımar) Toplamı
Budin Eyaleti	4.000	1.471
Temeşvar Eyaleti	1.500	442
Bosna Eyaleti	3.000	389
Rumeli Eyaleti	33.000	—
Batı Anadolu Eyaleti	17.000	—
Akdeniz Adaları Eyaleti	6.000	300
Kıbrıs Adaları	4.500	1.664
Karaman Eyaleti	4.600	1.620
Sivas Eyaleti	9.000	3.130
Erzurum Eyaleti	7.800	5.279
Trabzon Eyaleti	1.750	504
Kefe Eyaleti	—	—
Çıldır Eyaleti	1.700	656
Kars Eyaleti	2.500	819 [70]
Van Eyaleti	3.300	1.115
Musul Eyaleti	900	302
Şehri Zor Eyaleti	1.000	—
Diyarbakır Eyaleti	2.500	750
Maras Eyaleti	2.500	2.169
Halep Eyaleti	3.400	903
Rakka Eyaleti	1.400	653
Trablusşam Eyaleti	1.400	614
Şam Eyaleti	2.600	994
Toplam	115.350	23.774

[69] a. g. e.; Varak, 2-26, 10-18 ve Netayic-ül Vukuat; s. 126, 130.

[70] SERTOĞLU, Mithat; Resimli Osmanlı Tarihi Kronolojisi, İstanbul, İstanbul Basımevi, 1958, s. 170.

Zeamet ve tımarların ne kadar cebeli çıkardıkları ayrıntılı açıklanamamışsa da, kılıç sayısının en az üç katı kadar cebeli çıkaracakları kabul edilebilir.

Sözü edilen 23 normal vilayetten başka, XVI. ve XVII. yüzyıllarda sekiz eyalet de salyaneli yani yıllık vergi sistemiyle idare ediliyordu. Bunlar, Bağdat, Lahsa, Yemen, Mısır, Habes, Cezayir, Tunus ve Trablusgarp (Libya) eyaletleriyle, Kaptan Paşa (Akdeniz adaları) Eyaleti'nin bazı sancaklarıydı (salyaneli). Bu eyaletlerin çıkaracakları kesin asker sayısı hakkında yeterli bilgilere pek rastlanamamaktadır. Yapılan araştırmalara göre, bunlar üzerinde elde edilen genel bilgiler şöyledir:

Büyük bir eyalet olan Mısır'ın 17 sancağının çıkardığı toplam 20.000 süvari, dağlık bölgelerle Hicaz'a giden kervanların korunmasında kullanılırdı. Bunlardan ayrı olarak Mısır'da 20.000 kadar da zeamet sipahisi ve bir miktar yenigeri vardı. [71] II. Selim zamanında (1566-1574) Özdemiroğlu Osman Paşa, Yemen Ayaklanması'nı bastırmaya giderken, Mısır'dan 10.000 asker almıştı. Bu bilgiye göre gerektiğinde Mısır Eyaleti, Osmanlı kuvvetlerine yaklaşık olarak 10.000-15.000 asker katabilirdi.

Çok geniş araziye kapsayan Bağdat Eyaleti'nin büyük kısmı göl olduğundan, çok sayıda insan bulunduğu kabul edilemez. Eyaletin 11 sancağı, tımar sistemine bağlı değildi. Yalnız beylerbeyi ve sancak beylerinin çıkarmaya zorunlu olduğu asker sayısı 1.400 olarak gösterilmektedir. [72]

Elahsa, Yemen, Habes eyaletleri ve Mekke Emirliği, daha ziyade aşiretlerden ve hükümete karşı itaatleri şüpheli halkı kapsadığından, bu eyaletlerden asker alınabileceğini hesaba katmamak gerekir.

Cezayir, Tunus ve Trablusgarp (Libya) eyaletleri imtiyazlı durumları nedeniyle, yarı bağımsız sayılabilen birer eyalet olduklarından, bunların çıkarabilecekleri askeri her zaman mevcut kabul etmek mümkün değildir. Bunlar, Osmanlı hükümeti tarafından Malta korsanlarına karşı kullanılmakta ve bazı deniz savaşlarına da katılmaktaydılar. Bir kaynak, bunların herbirinin 3:4.000'den 10.000'e kadar asker verebildiklerini yazmaktadır; ancak bu rakkamlar, kesin değildir. [73]

[71] Başbakanlık Arşivi; Cevdet Tasnifi, No. 7, s. 768.

[72] AYNİ ALİ; Risale-i Vazife Haran Meratib-i Bendegân-ı Ali Osman, varak, 5.

[73] KATİP ÇELEBİ; Tuhfetülkibar-fi Esfarilbihar Süleymaniye Mührüşah Kitaplığı, No. 304-1, varak. 69.

Bağlıların Yardımcı Güçleri

Bağlılardan Kırım Hanlığı, ya bizzat Kırım Hanı veya Han ailesinden birisinin komutasında, Türk askeriyle birlikte sefere katılırlardı. Böylece birçok sefere Osmanlılarla beraber katılan Kırımlılar, önceki seferlerde önemli hizmetlerde bulunmuşlardır. Seferlerde, Kırımlıların beslenmesini Osmanlı hükümeti sağlardı. Kırımlılar, seferlere 10.000, bazan da 30.000 ve daha fazla süvariyle katılırlardı. [74] 1595'te Osmanlı akıncıları, Eflâk'ta ağır yenilgiye uğradıktan sonra Kırımlılar, bir süre akıncıların görevlerini yapmışlardır.

Moldavya denilen Boğdan Voyvodalığı, Osmanlılara seferde erzak ve asker vermekle yükümlüydü. Seferde bunların beslenmesi kendilerine aitti. Boğdanlılar, seferde Osmanlılara 4.000 süvari verirdi.

Eflâk Voyvodalığı da Boğdan'ın uyduğu statüye uyarak, Osmanlı ordusuna 4.000 süvariyle, gerektiğinde hayvan ve yiyecek vermekle yükümlüydü. [75]

Transilvanya (Erdel) Prenslığı de 8.000 süvari verirdi.

Kaynaklarda, Türk ordusunun sefer hayvan mevcudu veya ihtiyacı üzerinde bir kayda rastlanmamıştır. [76]

Bu temel bilgilere göre, İmparatorluğun bu savaş başında (1593) sefer gücü şöyle olabilir:

- 72.000 Yenigeriler, kapıkulu süvarileri, cebeci, topçu, toparabacıları (hastalık, yaşlılık, iltimas yoluyla korunanlardan ötürü bu toplamın tümünün sefere katılmadığı yolunda bazı kayıtlara rastlanmıştır. Yine bostancılar, baltacılar da sefere gitmediğinden, sefer gücü dışında bırakılmışlardır).
- 4.500 Beylerbeylerinin kapıhalkı.
- 24.000 Sancak beylerinin kapıhalkı.
- 20.000 Serhat yerlikulu (sınırboyu kalelerde)
- 118.000 23 eyaletin askeri (tımarlı sipahiler)
- 6.400 Rumeli de sefere giden yörükler.
- 5.000 Rumeli de sefere giden müsellemler.

[74] Başbakanlık Arşivi; İbrül Emin Tasnifi, No. 6061.

[75] GRAF, Marsigli; Osmanlı İmparatorluğu'nun Zuhur ve Terakkisinden İnhitatına Kadar Askeri Vaziyet, Çev. Nazmi, Ankara Erkân Harbiye Basımevi, 1334, s. 134.

[76] AYNİ ALİ; Risale-i Vazife Haran Meratib-i Bendegân-ı Al-i Osman, varak. 43.

800	Doğuda yurtluk, ocaklık askeri
15.000	Salyaneli Mısır Eyaleti
1.400	Salyaneli Bağdat Eyaleti
15.000	Kırım Hanlığı
16.000	Bağlılar (Erdel, Eflâk, Boğdan)
298.100	Genel Toplam

Halil İNALCIK'a göre, eyalet askeriyle, kapıkulu askeri toplamı yaklaşık olarak 200.000 olarak kabul edilmektedir.

Fakat, bu dönemde beylerbeyleri ve kadıllara gönderilen seferberlik fermanlarında, sefer çağrısına uymayanlar veya uyupta yollarda oyalanıp vakit geçirenler üzerinde ağır ceza hükümlerine yer verildiği, mühimme defterlerinde rastlandığına göre, sefer çağrısına katılmayanların pek küçümsenecek sayıda olmadığı anlaşıyor. [77] XVI. yüzyılın sonlarıyla XVII. yüzyılın başlarına rastlayan bu dönemde, yukarıda gösterilen sayının önemli bir kısmı, sefere gitmeyenlerin kabarttığı sayılardır. Nitekim, Ayni Ali Efendi'ye göre, sancaklarda sefere katılanlar, % 15'e kadar düşmüştü. Tımar sisteminin bozulmadığı daha önceki dönemlerdeyse, sefere katılma bilincinin daha kuvvetli olduğu ve bu istek dolayısıyla sefer defterlerindeki sayılardan fazla asker toplandığına dair o tarihteki kaynaklar bazı bilgiler vermektedir. Aslında bütün bu sefer mevcudunun tamamının birden sefere çağırıldığı da olmamıştır. İmparatorluğun, belli başlı Doğu veya Batı Cephesi'nde uygulanacak harekât için, daha önceki dönemlerin ilke ve denemelerine göre gereksinme duyulan eyalet askeri, yukarıda işaret edilen eyaletlerin çıkaracakları asker tutarına göre hesaplanır ve hizmete çağırılırdı. İleride harekât bölümünde görüleceği üzere, bu savaşta da aynı ilkeler uygulanarak, sefere katılacak eyaletlerden, defterlerdeki mevcutlarıyla sefere katılmaları istenmiştir.

Eyalet askerlerinin sefere geçme emirlerinde, sefere katılmayanların veya gecikenlerin cezalandırılacağı hükümleri, XVI. yüzyıl sonları, emirlerde yer almaya başlamış, XVII. yüzyılda bu sorun daha da genişlemiştir.

XVI. yüzyıl ortalarındaki emirlerde, bu gibi kayıtlara rastlanmaktadır; fakat sonraları her işte olduğu gibi sefere katılma görevi de aksaklığa uğramıştı.

[77] Başbakanlık Arşivi; Mühimme Defteri, No. 71, s. 251.

g. Barıştan Sefere Geçiş

Barıştan sefere geçiş, kapıkulu askerleriyle eyalet askerinin sefere geçişi demektir.

Kapıkulu ocaklarının barış ve sefer kadroları aynı olduğundan, sefere geçişleri kolay olurdu. Bunların gerekli araç ve gereç (esya, çadır ve kazanlarının taşınması için mekkâre) gereksemeleri tamamlandıktan sonra savaş alanına hareket edilirdi.

İstanbul dışı kentlerdeki yeniçerilerin ve kapıkulu süvarilerinin, sefere katılmaları için Padişah'ın fermanıyla beraber, yeniçeri ağası tarafından yazılan mektuplar, beylerbeyi, sancakbeyi ve kadılara gönderilirdi. Kadılar da sefer emrini tellallarla yeniçerilere ve kapıkulu süvarilerine ulaştırırlardı.

XVI. yüzyıl ikinci yarısından sonra kapıkulu süvarilerinin mevcudu arttıkça, bunlardan bir kısmı İstanbul'a civar kentlere yerleştirilmisti.

Avusturya seferi dolayısıyla kentlerdeki yeniçerilerin sefere katılmaları için verilmiş olan 1594 tarihli bir emirde, Yeniçeri Ağası Mehmet Ağa'nın yeniçerilerle Avusturya Seferi'ne gitmek üzere, tüfek ve sair donatımlarıyla nevruzdan on gün önce İstanbul'da toplanmaları ve bu işte gevşeklik gösterenlerin sorumlu olacakları, vurgulanmıştı. [78]

Eyalet askerinin, sefere hazırlanması için, verilen emirlerin bazılarında seferin adı açıklanmakta, bir kısmında da gizli tutularak ilkbahara kadar hazırlıkların tamamlanması işaret edilirdi. [79] Yine bu fermanların bazılarında, yığınak yerleri gösterilerek eyalet askerinin hangi tarihlerde emredilen yerde bulunacakları açıklanırdı. Yine bu emirlerde, eyalet kapıhalkının ne kadarının asayiş için bölgelerinde kalacakları, ne kadarının sefere katılacağı ve diğer konular üzerinde, ayrıca gerekli hükümler de bulunurdu.

Eyalet askerinin sefere geçişi, yukarıda açıklanan makamlardan sefer emrini alan tımar sahipleri, sefere götürmekle yükümlü bulundukları cebelilerle birlikte subayların (Subaşı, çeribaşı) idaresinde, belirlenen yerlerde alay beyinin emrine girerlerdi.

Alay beyi emrinde toplanan tımarlı sipahi birliğinde, üç veya dört subay ile, o bölgenin cebelileri bulunurdu.

[78] UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı; Kapıkulu Ocakları, c. I, s. 687-689.

[79] Başbakanlık Arşivi; Mühimme Defteri, No. 32, s. 278.

Alay beyleri emrinde toplanan askerle sancak beylerine; sancak beyleri de, beylerbeylerine katılırlardı. Bu suretle toplanan eyalet birlikleri, emredilen yığınak bölgesinde ordu büyük kısmına katılırdı. [80]

III. Murat'ın son zamanlarında, büyük ölçüde artan giderleri kapatmak gayretiyle devletin başlıca gelir kaynağı olan tımar kurumları boşaldıkça, boşalan yerin layık olan sipahilere verilmeyerek, hazineye para tedariki amacıyla sarraflara; mültezimlere satılmış olmasından ötürü dünyanın en ileri ve gelişmiş ünlü teşkilatı olan "Türk eyalet askeri"nin mevcudu azaldığı gibi, ayrıca değeri de düşmüştü. Ne yazık ki, bu gibi mali hatalar zamanla tekrarlanarak, memleketin çökmesine yol açan diğer nedenler arasında yer almış bulunuyordu. [81]

2. Avusturya'nın Askeri Gücü

1593-1606 Osmanlı-Avusturya Harbi sırasında, Avusturyalıların askeri teşkilat ve gücü üzerinde yerli ve Batı kaynaklarında yeterli bilgiye rastlanmamaktadır.

Bu eserde gerektiği yerlerde işaret edildiği gibi Batı kaynakları, Avusturya sınır boyu kalelerinin stratejik önemine ve bunların Avusturya, Macar ve bir kısım yabancı askerlerden tertiplenmiş sınır ve kale muhafızlarının bakımlarına genel olarak değinmekle yetinmişlerdir. Sınır ve kale muhafızlarının çoğu Avusturya ve Macar komutanlarının emir ve komutasında, "Haydu" denilen Macar milis piyadeleriyle, "Huzsar" denilen Macar süvarileriydi. Bu askerlerin ücret ve bakımları mahalli Macar idarecilerinin Viyana'dan aldıkları ödenekle sağlandığı anlaşıyorsa da, bunların bağlı bulundukları daha yüksek askeri makam ve kalelerin mevcudu veya teşkilatları üzerinde bilgi edinilememektedir. Macar Tarihçi F. Eckhart, İran savaşlarında, değerli savaşçıların çoğunu kaybeden Osmanlılara karşı, bu sıralar Macaristan'da askeri bir teşkilat olmadığını açıkladığı gibi, [82] başka görüntüler de, bu yönden dikkati çekmektedir. Örneğin 1592'de Hırvatistan olayları sırasında Prag'da bulunan İmparator Duloph, sınır olaylarından endişelenerek, aynı yılın yaz mevsimi sonlarında para ve asker göndermeleri için, İmparatorluğa bağlı prenslik ve eyaletlere özel ulaklarla mesajlar göndermiştir. [83]

[80] UZUNÇARŞILI, İ. Hakki; Osmanlı Tarihi, c. III, s. 559.

[81] MUALLİM ABDURRAHMAN VEFİK; Tekâlif Kavaidi, İstanbul, İstanbul Basımevi 1328, s. 320.

[82] F. Eckhart; Macaristan Tarihi, s. 126.

[83] GUNTHER, Erich Rothenberg; 1522-1747 Tarihleri arasında Macaristan ve Hırvatistan'da Avusturya'nın askeri sınırları, Çev.: Nedim Eray, İllinois Üniversitesi Basımevi, 1960, c. XLVIII, s. 56, 57.

Harp başlamadan önce, Hırvatistan'da Bosna Beylerbeyi Hasan Paşa'ya karşı, Avusturyalıların kullandıkları kuvvetler, harp süresince de bu tarzda toplanıp yetenekli komutanların emir ve komutasında, Avusturya ordusu adı altında, ihtiyaca göre bir araya getirilen ve bazen mevcudu 100.000'i aşan karma birlikler de savaş görevi almışlardır.

Batılı tarihçiler, bir Osmanlı-Avusturya Harbi'nde Avusturya'nın müttefiklere ihtiyacı olduğu noktasında birleşmişlerdir. Nitekim, harpten önce bu ihtiyaç duyulmuş, Papa'nın yardımıyla bağışıklar oluşturulmuştur.

Sınır olayları sürüp giderken başlayan (1578-1590) Osmanlı-İran Harbi sırasında, Avusturyalıların, Osmanlılara batıdan taarruzu en elverişli bir fırsat olduğu halde, Avusturya'nın, böyle bir işe cesaret edememesi, askeri gücünün zayıflığından başka, İmparatorluğun Katolik, Protestan bölgelerindeki mezhep kavgaları ve mali sıkıntılar, ön sırada etkili oluyordu. Sınırların korunma ve güvenliği için yapılan mali yardımlara karşın, askeri teşkilata verilen önem, yukarıda açıklanan iç siyasi durum karşısında, ikinci derecede kalıyordu. Bunun sonucu, yeterli ilginin gösterilmemesi nedeniyle para ve yiyecek sıkıntısı çekmeye devam eden sınırlar, yine perişan durumdaydı. [84]

3. Sevk ve İdare, Eğitim Durumu ve Kaleler

a. Harp Prensipleri, Sevk ve İdare Yeteneği

Harp prensipleri, yine Yükselme Dönemi'nde olduğu gibi XVI. yüzyıl ikinci yarısında da, hedef, taarruz, sıklet merkezi, manevra emir ve komuta birliği, keşif, emniyet ve baskın esaslarını kapsıyordu.

Osmanlı İmparatorluğu, güçlendikçe genişlemek ve kendi güvenliği açısından stratejik önem taşıyan yeni hedeflere yönelerek, buraları ele geçirmek amacını güdüyordu. Bu da, her şeyden önce sınır boylarında herhangi bir nedenle düşman eline geçen şehir ve kalelerin geri alınması, iç ayaklanmaların bastırılmasını gerektiriyordu. Bunları gerçekleştirmek içinse, sözü geçen yerlerdeki düşman kuvvetlerinin etkisiz hale getirilmesi veya yok edilmesi, bugün olduğu gibi, o zaman da başlıca ilke olarak benimseniyordu.

XVI. yüzyıl ikinci yarısı ortalarında da seferlerin hazırlanması ve uygulanmasında, Yükselme Dönemi'nde uygulanan usullerde değişiklik yapılmadan düşmanı arayıp bulmak, taarruz ederek yok etmek amacı güdülmüştür. (1570-1571 Kıbrıs Seferi ve 1578-1590 Osmanlı-İran Savaşı'nı da olduğu gibi).

[84] a. g. e.; s. 53-54.

1593-1606 Osmanlı Avusturya Harbi'nde Sevk ve İdare Yeteneği

Ordunun sevk ve idaresiyle görevlendirilen serdarların, birbirini izleyen görev sürelerinde, sevk ve idare yeteneği yönünden yeterlilik ya da yetersizlikleri, ileride harekât bölümünde muharebelerin izlenmesi sırasında görülecektir.

Bu savaşta, harekâtın başlangıçta yeteneksiz bir Serdar-ı ekremle başlatılması sonucu orduların yönetilmesindeki hatalardan yararlanan düşmana serbestçe hareket fırsatı verilmiştir.

Gerçi, daha sonra ordunun başına ehlinin getirilmesiyle birkaç kale (Eğri, Kanije kaleleri) fethedilerek durum, biraz iyileşmişse de daha sonra yine yeteneksiz serdarların birbirini izlemesi sırasında bilgisizlik, tecrübesizlik ve idaresizlik yüzünden, ordunun saygınlığı ve gücü sarsılmıştı. Harbin sonuna doğru durum düzelir gibi olmuş ve böylece bu uzun savaş boyunca sürekli, etkili ve istikrarlı bir sevk ve idareye kavuşmak şansına erişilememiştir.

Bu durumun nedeni, başta padişahların, daha değerli ve güçlü vezir-i azam ve serdar seçme yeteneğinden yoksun olmalarıydı.

Keza vezirler düzeyinde seçilen devlet adamlarından bazılarının, kişisel çıkarlarını devlet çıkarlarının üstünde tutmaları, aralarındaki rekabet, kıskançlık ve çekememezliklerle birlikte serdarlıktaki sevk ve idare yetersizlikleri de bir diğer nedeni oluşturunuyordu.

Örneğin, harbin gereksiz yere açılmasında başlıca etken olan Vezir-i Azam Koca Sinan Paşa, beş kez geldiği sadareti süresinde, idaresizliği yüzünden, devlete bağlılığıyla tanınan Eflâk Voyvodalığı'nın gereksiz yere devlet aleyhine ayaklanması neden olmuş, devletin gailisini büyütmüş, diğer birçok idari kötülükleri ve serdarlıktaki hatalarıyla da yeteneksiz serdarların başında yer almıştır.

Serdar Satırcı Mehmet ve Yemişçi Hasan Paşalar da, sevk ve idaredeki yetersizlikleriyle Koca Sinan Paşa'yı izlemişlerdir.

Harbin ön sıradaki serdarlarından Vezir-i Azam Damat İbrahim Paşa ise, bazı kişisel zayıf tarafları dışında, üç kez geldiği sadaret görevinde, devletin çıkarlarını gözettiği gibi, harpte de yüksek sevk ve idare yeteneğini ispatlamıştır. Ordunun eğitim ve disiplini ve bakımına da son derece önem vererek sağladığı moral gücüyle, askerin savaş istek ve ruhunu ayakta tutmasını bilmiştir. Eğri'nin Fethi ve Haçova Meydan Muharebesi'nde padişah'ın yanbaşında olarak sevk ve idareyi yürütmüş, ve Kanije Kalesi'nin alınmasında gösterdiği beceri ve azmiyle de, ünlü Türk komutanları arasında yer almaya hak kazanmıştır.

Öte yandan Kaniye Kalesi savunucusu olarak orta kademede ün alan Tiryaki Hasan Paşa, başta açlık ve diğer ağır koşullar altında, kaleyi olağanüstü başarıyla savunmuş, sonunda yaptığı bir çıkış hareketiyle de Avusturyalıları tam bir hezimete uğratarak Vezirliğe yükselmiştir.

Avusturya harekât alanında uzun yıllar başarılı hizmeti görülen So-kullu Hasan Paşa da, Hatvan Muharebesi'nde, öncü komutanlığındaki başarıları yanında, Haçova Meydan Muharebesi'nde sol kanat komutanlığında gösterdiği sevk ve idare becerisiyle tanındı.

Yine Haçova Meydan Muharebesi'nde Öncü Komutanı Cafer Paşa'nın, düşman durumunu en isabetli bir biçimde değerlendirmesi ve onun çok üstün kuvvetlerine karşı büyük bir azim ve cesaretle çarpışmasıyla sevk ve idare kademesinde değerli bir yer işgal ettiği görülür.

Öte yandan Budin'in savunulmasında değerli hizmetiyle 3 ncü Vezirliğe yükselen Lala Mehmet Paşa, 1604'te isabetli bir atamayla sadarete getirilmiş ve harbin son döneminde Avusturyalıları karşı yapılan harekâta, yüksek sevk ve idaredeki yeteneğini kanıtlamıştır.

Bu arada Türk kale dizdarları (komutanları), güç ve yeteneklerini tarih boyunca gösterdikleri gibi, bu harpte de aynı değerlerini korumasını bilmişlerdir. Nitekim, bu komutanlardan Hatvan Kalesi Komutanı Arslan, Estergon Kalesi Komutanı Kara Ali, Budin savunmasına katılan Zolnok Sancak Beyi Kulaksız Osman Beyler, kalelerini başarıyla savunmuşlar ve karşı taarruzlarla Avusturyalıları ağır kayıplar verdirmişlerdi. Bunların sevk ve idare kademelerindeki başarılı ve övünçlü hizmetleri, ileride harekât bölümünde görülecektir.

b. Eğitim Durumu

Okullar: XV. yüzyılda, yönetici devlet adamı ve orduya sevk ve idare elemanı yetiştirilmek üzere, II. Mehmet (Fatih) tarafından kurulan Saray ve Enderun gibi yüksek öğretim kurullarının faaliyeti, XVI. yüzyılda da devam ediyordu.

Galatasaray, Edirne Sarayı, İbrahim Paşa Sarayı okulları, Saray ve Enderun'un hazırlama okullarıydı.

Kapıkulu örgütü sınıflarına personel hazırlayan İstanbul ve Gelibolu acemi ocakları da, bir çeşit hazırlama merkezleriydi.

Ordunun Eğitim ve Öğretim Durumu

Kaynaklarda, ordunun ok, tüfek eğitim ve atış eğitimleri ve tesisleri üzerinde bilgi varsa da çeşitli sınıfların eğitim metotlarıyla ilgili bilgiye rastlanmamıştır. Yükselme Dönemi'nde kurulan, İstanbul'da Okmey-

danı, “yeni odalar” denilen yeniçeri kışlaları ve Et Meydanı’ndaki, ok ve tüfek atış poligonlarında kapıkulunun atış eğitimleri sürdürülüyordu (daha geniş bilgi için Türk Silahlı Kuvvetler Tarihi, c. III, ks. 3, Okullar Talim Terbiye bölümlerine bak.).

II. Selim (1566-1574) zamanında, kara-deniz işbirliğiyle gerçekleştirilen Kıbrıs Seferi’nde (1571) Türk ordusu, başkomutanı, her birlik düzeyinde komutan ve birlikleri, sevk ve idare, eğitim, öğretim ve disiplininde, zamanın en güçlü ordusu olduğunu göstermiştir. Bu seferi izleyen 1578-1590 Osmanlı-İran Harbi’nin ilk yıllarındaysa, Gürcistan, Azerbaycan harekâtında ana menzil yollarının uzunluğundan kaynaklanan ikmal zorluğuna rağmen, Kıbrıs Seferi’ndeki güç ve başarısını yine de gösterebilmiştir. Fakat harbin çok uzaması, ikmal işlerinin aksaması, verilen ağır kayıplar, orduyu, başta disiplin, her yönüyle sarsmıştır. Bu nedenle 1590’da harp sona erdiği zaman, hayli yıpranan ordunun, derlenip, toparlanıp yeniden bir düzene sokulmasına ihtiyaç hasıl olmuştu. Bu sıralar acemi ocağına değer verilmeden, yasa dışı yollardan yeniçeri ocağına alınanlarla, olağanüstü büyültülen bu örgütün ayaklanmalarla, devletin iç siyasi durumunda oynadığı olumsuz role, yukarıda ilgili bölümünde değinilmiştir.

Öte yandan valiliklerin satışa çıkarılması ve tımarın, mültezimlere vermeye başlanmasıyla, ordunun başta gelen savaş gücünü oluşturan ünlü eyalet askerine de en büyük darbe indirilmiş bulunuyordu. Kısacası idaresizlik orduyu zayıf düşürmüştü. Bu koşullar altında 1593-1606 Harbi’ne girerken, ordunun disiplin ve eğitimi yönünden iyi bir halde olduğu söylenemezdi. Bununla beraber, geleneksel niteliğini her zaman korumuş olan Türk askeri, kendine yaraşır, yetenekli komutanların emri altında Avusturya Harbi’nde de genelde başarılı olduğu görülmektedir.

c. Budin Eyaleti’nde Kaleler (Harita: 2)

1593-1606 Osmanlı-Avusturya Harbi’nde, Haçova Meydan Muharebesi, dışında, harbin diğer safhaları, kale muharebeleri şeklinde sürüp gitmiştir. Özellikle eyaletin kuzey uç bölgesi, bu harbin kale muharebelerine sahne olduğu için, bölgedeki kalelerden birkaçının karakteristik yönlerine değinmekte yarar vardır.

Budin Eyaleti’ni dolaşmış olan Evliya Çelebi’ye göre, Eyaletin 1061 köyü ve buralarda büyük, küçük 360 kale ve palangası vardı. Hemen her kalenin bir veya birkaç palangası olduğuna göre, bu sayının çoğunun palangalara ait olması mümkündür.

Eyaletin kaleleri, Osmanlı istilasından önce Macar Krallığı zamanında yapılmış, sonra Osmanlılar tarafından onarılarak kullanılmıştır (Evliya Çelebi, bunların gerektiğinde o dönemin Osmanlı mühendis ve mimarları tarafından onarıldığını özellikle kaydeder).

Budin Eyaleti kaleleri, düzlükte ve akarsu yakınıdaysa, genellikle palanga sisteminde (ağaç ve topraktan) yapılmıştır. Böylece çevre hendeklerinden akıtılan bu sularla palangalar, içlerinde sürekli su olan hendek engeliyle takviye edilmiştir. Tuna Nehri kıyısındaki bütün kalelerde bu tarz engellere rastlanmaktadır. [85]

Genelde tüm kalelerin nitelikleri şöylece özetlenebilir: Eğer kale bir tepe üzerindeyse, taşla yapılan kale duvarlarının önü hendek yerine duvar gibi dik veya yalçın yamaçlar haline getirilirdi (Estergon Kalesi gibi).

Kalelerin su ihtiyacı, kale içinde açılan kuyulardan dolaba koşulan beygirlerle çıkarılıp sarnıçlara alınırdı. Tuna kıyısındaki kalelerin suyu çarklarla Tuna'dan çekilerek sağlanırdı.

Her kalenin cephane, yiyecek mahzenleri, hamam, cami, esir zindanı, önemli doğrultularda birkaç kapısı, hendekleri ve üzerlerinde iner-kalkar köprüleri vardı. Gece bu köprüler, kaldırılarak, kalenin dışarıyla bağlantısı kesilirdi.

Budin Kalesi

Tuna'nın batı kıyısında bütün çevresi 7.500 m. olan Budin Kalesi, Avusturya krallarından biri tarafından yaptırılmıştır. Kalenin iki kat suru olan batı cephesi önü, kesme, dik yalçın kayadır; ve bu cephenin hendeği yoktur. Kale'nin diğer cepheleri yalınkat surdur. Sur duvarlarının üstü, iki araba yanyana gidecek kadar geniştir. Sur duvarlarının iç kaleye doğru kesimleri, düşman tarafından atılacak mermilerin kayıp sekmemesi için, meyilli yapılmıştır. Kale duvarları arasında 90 burç, 17 büyük tabya vardır. Hafif ve ağır topların mevzilendirildiği bu tabyaların her biri, bir taburdan fazla kuvvet alacak genişliktedir. Burç ve tabyaların ayrı ayrı adları vardı. Ali paşa, Karakaş, Bali Paşa, Süleyman Paşa, Sarı Kenan Paşa, Siyavuş Paşa, Kara Murat Paşa ile diğer paşaların adlarını taşıyan bu tabyaların her biri, kendine özgü şekil ve sistemde yapılmışlardı. Kale'nin ihtiyacına yetecek kadar cephane, yiyecek ve diğer mahzenleri vardı. Şehrin su gereksinmesi Tuna'dan çarklarla sağlanıyordu.

[85] SANTOR Takast; Macaristan Türk Alemi'nden çizgiler, s. 239.

Peste Kalesi

Bu kale, Budin'in karşısında Tuna'nın doğu kenarındadır. Budin'e bir köprüyle bağlanmıştır. Kale düz bir arazi üzerindedir. Bu düzlük doğuda Tisza Nehri'ne kadar durgun veya küçük akarsular ve kumluklar arasında köyler ve kalelerle doludur. Kale yalnızca ve fakat kuvvetle berkitilmiştir. Kale'nin Tuna kenarı 400 m. kadardır. Bu cephede beş tabyanın topları Tuna'ya karşı yerleştirilmiştir. Kara tarafında, doğu cephesinde 12 kule vardır. Her kulede beşer, altışar kolonborne, şahi veya darbezen türünden toplar vardır. Kale'nin çevresi 1.275 m. kadardır. [86]

İstoni Belgrad Kalesi

Geniş, düz bir arazide, Sarviz Çayı üzerinde bataklık içinde kuvvetle berkitilmiş büyük bir kaledir. Çevresi 4.500 m. kadardır. Etraf bataklık olduğu için, muhasarada lağım ve metris yapılamaz. Kale çevresindeki göl, bir günde dolaşılacak büyüklüktedir. Derinliği 40-50 kulaçtır (bir kulaç 1,8288 m.). Bu durumda kalenin göl ortasında bir adada olduğu anlaşılmaktadır. Kale duvarlarının yüksekliği 6,5 m. kadardır. Kale duvarları palanga sistemi içi ve dışı meşe ağacı ve arası Kanije'de olduğu gibi toprak dolmadır. Topak Ali Paşa, Battal Karakaş, Kırıl, Tiryaki Hasan Paşa, Aslan Paşa, Polat adlarında tabyaları vardı. Bu tabyaların her birinde kırkar, ellışer balyemez veya Nemse ya da Macar yapısı olmak üzere bol cephaneli 263 top bulunuyordu. Kale'nin Budin ve Polata kapılarının önlerinde göl üzerinde, kaleyi karaya bağlayan 150'şer m. uzunluğunda iki köprüsü vardı.

Novigrad Kalesi

Düz bir arazide, yükselen bir kıvrıkayalık üzerinde taştan bir kaledir. Etrafında hendeği yoktur, kale duvarlarının önü dik uçurumdur. Duvarların yüksekliği 27,5 m. olup çevresi 600 m. kadardır. Dış kale duvarlarından iç kaleye kadar kat kat dokuz bölme duvar ve bu bölümler arasında küçük evler vardır. Bu bölmeler, gerektiğinde direnme duvarlarıdır. Dış duvarı aşan düşman, bu bölmelerden kolaylıkla geçerek iç kaleye yanasamaz. Kale'nin tabyaları yoktur. Tabya yerine kuleleri vardır. Kale ortasında yüz kulaç derinliğinde bir su kuyusu bulunmaktadır. [87]

Vaç Kalesi

Tuna Nehri'nin sol kıyısında dörtgen şeklinde, çife palanga duvarlı ve dört kat bölmeli bir kaledir. İç kale dört köşe bir hisardır. Kale'nin Kara tarafındaki üç hendekten Ciğerdelen'de olduğu gibi Tuna suyu

[86] Evliya Çelebi Seyahatnamesi; İstanbul, İkdam Basımevi, 1314-1928. c. X, s. 41, 44.

[87] a. g. e.; s. 154-156.

geçer, Doğudaki kapı önünde bir asma ağaç köprü, kale içinde tahta örtülü dizdar evi ve diğer evlerle, cephane, yiyecek maddeleri, Kanuni Süleyman Camii vardır. Varoş'un bir Hatvan'a, bir de batıya açılan Tuna kenarında iskele kapısı vardır. Varoş çevresi 6750 m. kadardır. Kale'nin Novirgrad tarafı dağlıktır. [88]

Kaniye Kalesi

Bu Kale, O dönemde şekil yönünden, bir su birikintisi içinde dört ayağını açarak su içine yatmış bir kurbağaya benzetilirdi. Diğer bir deyimle kale bir bataklık ortasındadır. Bataklık dışı çevre varoşlar, bağ bahçedir. Bataklık dışında mevzilenen topçu, kaleyi ateş altına alabilir. Bataklık, kaleye taarruz eden düşman piyadesinin yavaşmasına güçlük gösterir. Çevresi 1.350 m. kadar olan kale, bataklık dışı karaya yaklaşık 225 m.'lik bir köprüyle bağlıdır. Kale duvarları palanga sistemi, köşeden köşeye kırkar, ellişer ayak (34 cm. X 50 = 17 metre) uzunluğunda dolma rıhtımdır. Bu duvarların içi ve dışı, insan gövdesi kalınlığında meşe kütüğüdür. Bu meşe ağaçları ustalıklı birbirine bağlanmış ve iki ağaç sıra arasının içi rıhtım gibi toprakla doldurulmuştur. Devamlı atışla bu ağaç gövdeleri delinse bile, top mermisi rıhtım gerisindeki toprağa saplanır. Kale duvarlarının düşman tarafından görülmemesi için, daha önde, çepe çevre, yalın kat, dolmasız palanga çit duvarları vardır.

Kale'nin dört köşesinde dört büyük tabyanın her birine kırk veya elli kadar balyemez top yerleştirilmiştir. Cephane, topların yanındadır. Kale çevresinde büyük küçük beş varoş bulunmaktadır.

Kaniye, Osmanlılar tarafından ele geçirildikten sonra, muhafazasına bir Dizdar komutasında Kapıkulu ve Yerlikulu olarak 2.700 kişi ayrılarak görevlendirilmiştir.

Kale çevresindeki göl, kışın donunca, düşmanın gece buz üzerinden yavaşarak baskın yapmasından kuşku duyulduğu zaman, şehir halkı, kale çevresindeki buzları kırarak düşmanın umulan bu biçim hareketini önlerlerdi. Varoşlar, bataklık dışında kaleyi çepe çevre sarmıştı. [89]

Gran (Estergon) Kalesi

Budin'in 30 km. kadar kuzeyinde, Tuna'nın sağ kıyısında yüksek bir tepe üzerindedir. Bulutlar içinde bazen beyaz bir kuğu kuşu gibi görünen, beden ve kuleleriyle "Orta Macar Kızilelması" adı verilen Estergon

[88] a. g. e.; s. 156-158.

[89] a. g. e.; s. 242-247.

Kalesi'nin gevresi 830 m.'dir. Kalenin Tuna tarafı (cephesi) önü, uçurum yalçın kayadır. Bu engelinden ötürü, bu cephede kule ve tabya yoktur. Yalnız, yalçın kaya üstündeki düzlükte, Tuna karşı kıyısında Parkany (Ciğerdelen) Kalesi kuzey kesiminin ateş altına almabileceği anlaşılmaktadır (daha geniş bilgi için Türk Silahlı Kuvvetler Tarihi, c. III. Ks. 3 ağır silahlar bölümüne bak.). Kale'nin diğer cepheleri balyemez ve dar-bezen topraklarıyla güçlendirilmiştir.

Kale'nin suyu, kale içinde yüz kulaç derinlikteki su kuyusundan, at koşulu dolaplarla çekilerek sarnıçlarda toplanır. Kale'nin mühimmat ve yiyecek mahzenleri, cami, hamam, 200 evli kale içi mahallesi, iç kale (şato)'den başka kale dışındaki batı yönünde iki varoşu, güneydoğu yönünde Tepedelen Palangası vardır. Bu bayındır varoşlar, palangalarla berkitilmiştir. En batıdaki varoшта kalenin iskelesi olduğu anlaşılmaktadır. Bu iskele, Osmanlı-Avusturya elçilik heyetlerinin sınır giriş ve çıkış iskelesiydi.

Parkany (Ciğerdelen) Kalesi

Parkany Köyü'nün ilk kurucusu Erdel krallarından Betten Gabor'dur. Sonra Kanuni Süleyman, Tuna kuzeyinde Uyvar bölgesindeki köyleri itaat ve kontrol altında bulundurmak amacıyla burada bir kale yaptırdı. Ciğerlerden adını koymuştur.

Kale, Tuna Nehri'nin sol kıyısında, Estergon Kalesi'nin karşısındaki düzlükte palanga sistemi dört köşe meşe gövdesi, topraktan yapılmış rıhtım dolma, üç tarafı kara, bir tarafı Tuna Nehri'dir. Kale'nin kara tarafında batıya açılır bir ve ayrıca iki at kapısı vardır. Üç kara tarafı Tuna suyu ile dolu hendekle çevrilerek engellenmiştir. Kara ile bağlantı, hendek üzerinde iner-kalkar köprülerle sağlanır, mehterhane kulesinde şahidarbezen, dört köşedeki tabyalarda da, balyemez toprakları yerleştirilmiştir. Kale'nin 250 koruyucusu vardı. [90]

Estergon, başlı başına kuvvetli bir kaledir. Kale'nin tophane mevkiindeki topraklarıyla gözetleme ve etki alanı açısından, Tuna kuzeyinde Ciğerdelen Kalesi hemen önlerini ateş altında bulundurmaktaydı. İşte bu özelliği nedeniyle her iki kalenin birleşik bir savunma sistemi içinde olarak, kuzeye ve batıya doğru bir savunma sistemi meydana getirdiği görülmektedir. 1599'da Türk ordusunun Uyvar ve Komaron yönlerindeki baskın hareketleriyle, akıncıların Tuna kuzeyindeki akınları için, Estergon'dan Ciğerdelen'e geçişlerinde, bu iki kale arasında kurulan köprüden yararlanılıyordu. Bu durumıyla Ciğerdelen Kalesi kuzeyindeki sahanın, bir

“köprübaşı mevzii”; tabur veya “hazırlanmış sahra savunma mevzii” diye adlandırılan hattın da, bu köprübaşının, “en ileri savunma hattı”, olarak hazırlanmış olduğu anlaşılmaktadır. [91]

Köprübaşı mevziinin, Estergon Kalesi top mevzilerinin dışında geniş bir alanı kapsamasının amacıysa, geçiş yapacak büyük birliklere elverişli bir manevra alanı sağlamak ve Uyvar yönünden gelebilecek bir düşman taarruzunu, köprübaşı mevzii dışında tutarak, Tuna üzerindeki köprüyü ve köprübaşı mevziini korumak olduğu kabul edilebilir.

Estergon Kalesi’nin diğer bir önemi de, kuzey ve kuzeybatı yönlerinden Budin’i tehdit edecek kuvvetlerin harekâtını önleyecek mevkide olmasıydı. Estergon, bu suretle Ciğerdelen ile birlikte Tuna’yı bu bölgede batıya karşı kapatan, kuvvetle berkitilmiş bir kale olduğu kadar, sınır ilişkileri yönünden de önemli bir sınır (uç) şehriydi. Avusturya elçilik heyetleri, Viyana - Komaron üzerinden Avusturya’nın Tuna Filosu fırkateynlerinden gemilerle Estergon’un varoş iskelesinde Osmanlı sınırına girerdi. Estergon, sınır kapısı olduğu için Avusturya filosu, buradan daha doğuya geçemezdi. Avusturya elçileri, burada yanlarına verilen koruma müfrezesiyle Budin-Belgrad-Niş-Sofya-Edirne üzerinden İstanbul yönünde yola devam ederlerdi. Osmanlıların Viyana elçilik heyetleri de, Osmanlı Tuna Filosu fırkateynleriyle, Estergon’dan Tuna yoluyla Komaron’da Avusturya toprağına girer, buradan itibaren karadan altı konakta Viyana’ya varırdı. Elçilerin dönüşleri de aynı yoldan yapılırdı. [92] Bu suretle Estergon’un Tuna üzerindeki bu sınır kapısı hizmeti, şehrin önemini daha da arttırmıştı; ancak 1593-1606 Harbi bu bölgeyi harabe haline getirdiğinden, harpten sonra elçilik heyetleri uzun yıllar Hırvatistan üzerinden gidip gelmişlerdi. [93]

[91] a. g. e.; s. 62.

[92] SANTOR Takats; Macaristan Türk Alemi’nden Çizgiler, s. 375-424.

[93] a. g. e.; s. 412-418.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SEFER PLANI, SEFERBERLİK VE YIGINAK PLANLARI VE UYGULAMASI

A. SEFER PLANI

1. Türk Sefer Planı

Osmanlı Avusturya Harbi (1593-1606) sefer planı üzerinde kaynak ve arşivlerde yeterli bilgiye rastlanmamıştır. Daha önceki dönemlerde de Osmanlıların, bir sefer için barıştan itibaren gereken hazırlıklarını, bugünkü anlam ve deyişle bir plan çerçevesinde oluşturarak, uygulamaya hazır bir hale getirmiş olduklarını da söylemek mümkün görülmektedir. Ancak bu durum, bir sefer için barıştan itibaren hiçbir hazırlık yapılmamış anlamına da gelmemektedir.

Osmanlılar, önceki dönemlerde, genellikle kış sefer hazırlıklarına, bahar ve yaz mevsimlerini de harekâta ayırırlardı. Genelde bu prensibi, hep uygulamışlardır. Hazırlığa ayrılan kış mevsiminde, kara ve deniz kuvvetlerinin, her çeşit araç ve gereçlerinin elden geçirilerek eksiklerinin tamamlanması, bakım ve onarımlarının yapılması ve depolanması, bahar mevsimi gelince, harekâtın ne zaman başlatılıp ve nasıl yürütüleceği ve sefer süresince uygulanacak ikmal işleri gereği gibi tasarlanırdı.

Harekât, genellikle, kara ve deniz birliklerinden kurulu kuvvetlerin birlikte çalışmasıyla uygulanacaksa, hazırlıklar, buna göre daha geniş ölçüde olurdu.

Osmanlılar, özellikle iki cephede savaşmaktan daima kaçınmışlar, böyle bir ihtimal varsa, tek cephele harp için gerekli önlemleri vaktinde düşünmüşler ve başarmışlardır. Bunun örneklerine Türk Silahlı Kuvvetleri tarihlerinde sık sık raslanmaktadır.

Osmanlıların kış döneminde esaslı hazırlıklara dayanan seferlerinden, kara ve deniz işbirliğiyle başarılmış olanlarından, Fatih'in Eğriboz Seferiyle, II. Selim'in Kıbrıs Seferi'nin örnek seferler olarak göstermek mümkündür. (Eğriboz Seferi için, Türk Silahlı Kuvvetler Tarihi c. III, Ks. 2; Kıbrıs Seferi için de Harp Tarihi Başkanlığı tarafından yayınlanan Kıbrıs Seferi adlı esere bak.). Sefere katılacak kuvvetlerin önceden tasarlanan mühimmat ihtiyacı, hazırlık için ayrılan süre içinde tamamlanamamışsa, tasarlanan seferin iptal edildiği de olmuştur. Nitekim, Rodos Seferi için, kış döneminde gerekli barut eksik hazırlandığından, Yavuz Selim, bu seferi iptal etmişti.

Ordunun harp silah, araç ve gereçleri, kapıkulu cebeci sınıfı yapım yerleriyle (imalathaneleri), memleketin çeşitli bölgelerinde demir madenlerindeki yapım yerleri ve top döküm yerlerinde (bunların en büyüğü, İstanbul'da Tophane semtinde, Kanuni tarafından geliştirilen ve Tophane adı verilen top dökümhanesi) Mısır, Bağdat başta olmak üzere, İmparatorluğun birkaç yerinde yapıldı. Ayrıca, memleketin çeşitli bölgelerinde de baruthaneler vardı. Bunların arasında barut, harp silah araçları, özellikle mühimmatın belki en başta gelen bir maddesiydi.

İmparatorluk topraklarından Anadolu ve Rumeli kesimleri, Arabistan ve Afrika'daki kesimlerine oranla stratejik açıdan daha önemliydi. Osmanlı Kara Kuvvetleri'nin temel gücü olan ünlü eyalet askeri, doğu ve batının veya cephelerinin harekât özelliği ve ihtiyacına göre, harpten önce eyaletler arasında bölünerek, doğu sınırlarına yakın eyaletler, Doğu Cephesi'ne; batı sınırlarına yakın olanlar da Batı Cephesi'ne ayrılır ve gerektiğinde bunlar birbirini pekiştirirlerdi. Örneğin, Batı Cephesi'nde açılacak bir sefer için Rumeli, Bosna, Temeşvar eyalet askerleri görevlenir. Bu eyalet birlikleri yetmezse, Anadolu Eyalet askeri, Rumeli Eyalet askerini pekiştirirdi. Osmanlı-İran Harbi (1578-1590) sona erdikten sonra, Gürcistan'da ayaklanan Simon'un yola getirilmesine, Kars, Çıldır, Van, Diyarbakır eyalet askeri, 1593-1606 Osmanlı-Avusturya Harbi'nde de öncelikle, Rumeli ve daha sonra Anadolu, Karaman, Maraş, Halep, Şam Beylerbeyliği eyalet askerleri görevlenmişti.

Yukarıda değinildiği gibi kaynaklarda, 1593-1606 Harbi'nden önce barıştan itibaren sefer planı hazırlıklarıyla ilgili toplu ve düzenli bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bununla beraber, daha harbin başında, Mısır ve Bağdat Beylerbeylikleri'nden istenen, fakat zamanında gelmeyen barut ve küherçilelerin vakit geçirilmeden İstanbul ve Selanik'e bir an evvel gönderilmesiyle ilgili kesin bir emirle, 1592'de harekât yönünden Budin Beylerbeyliği'ne gönderilen diğer bir emirde, Beylerbeylik sancaklarındaki tımar ve zeametlilerin sınır boyunda emre hazır bulunmaları istenmişti; ve ayrıca bunların Avusturya ile umulan bir harp için eksiksiz donatılmış olmaları, kayıtsızlık gösterenlerinse cezalandırılması hususu vurgulanmıştı.

Bu emirler, bir tutamak kabul edilirse, geçmiş seferlerde olduğu gibi, bir gelenek ve kural olarak umulan herhangi bir harp için, Osmanlıların ve örneğin 1593-1606 Harbi için, barışta diğer hazırlıkları da ihmal etmemiş olduğunu kabul etmek gerekmektedir.

Türk Ordusu'nun Harekât Hedefi (Harita: 2)

Osmanlılar, İran Harbi süresince, batıda sürüp giden sınır olaylarına rağmen, Avusturya'ya karşı, ikinci bir cephenin açılmamasında kararlılık gösterdiler. Aslında taraflar harbe isteksizdiler. Fakat gittikçe kızışan ve önüne geçilemeyen olaylar, günün birinde tarafları harbe sürükleyebileceği kanısını kuvvetlendiriyordu. İran Harbi'nden sonra da sürüp giden Hırvatistan olayları, iyice bozulan siyasi ilişkilere, iki tarafı harbe itebilecek bir nitelik kazandırıyordu.

Avusturya ile bir harp halinde Türk ordusunun, önceden saptanmış ya da tasarlanmış herhangi bir harekât hedefi üzerinde kaynaklarda ve arşivlerde yeterli bilgiye rastlanmamıştır.

1568'den beri üst üste tekrarlanan barış antlaşmalarında herhangi bir değişiklik veya toprak anlaşmazlığı da görülüyordu. Taraflar arasındaki siyasi gerginliğin nedeni, sınır olay ve saldırılarıydı. Avusturyalıların sınır boyundaki bazı kaleleri, Avusturya askerinin sınır gerisinde toplanması ve saldırılara hazırlanmasını örtüyordu. Bu nedenle daha önceki dönemlerde Osmanlılar, zaman zaman bu kalelerin yıkılarak ortadan kaldırılmalarını istiyorlardı. Böylece sınır olay ve saldırılarında önemli rolleri bulunan bu gibi kalelerin, taraflar arasında başlıca anlaşmazlık konusu olduğu açıktır. Nitekim, Balaton Gölü kuzeyinde, sınır boyunca Avusturya'nın, Bespirem, Polata, Tata; güneyde Kanije; Hırvatistan'da Sissek, Bihke (Bihaç) kalelerinin sınır saldırılarında ön sırada birer toplanma ve hazırlık merkezleri oluşturdukları Osmanlılarca saptanmış bulunuyordu. Başka bir anlaşmazlık konusu bulunmadığına göre, Avusturya ile bir harp halinde, Osmanlıların bu kaleleri ele geçirerek Budin, Bosna eyaletlerinin güvenlik alanını genişletmek istemeleri doğaldı. Avusturya'ya karşı yapılacak harekât geliştiği takdirde, Budin Eyaleti batısındaki harekâtın Raab Suyu'na kadar uzatılarak Balaton Gölü kuzey bölgesi, savunmaya daha elverişli doğal bir engelle sınırlandırılabilir. Tuna Nehri doğusunda Hatvan ve Zolnok bölgesine yapılan Avusturya saldırılarına son vermek için de, Eğri Kalesi'ni Budin Eyaleti topraklarına katmak gerekebilirdi.

Türk ordusu, harpte seyyar Avusturya kuvvetleriyle karşılaştığı takdirde, önceki dönemlerde olduğu gibi, düşmanı yok etmek amacıyla, geleneklerine uyarak taarruz prensibini uygulaması düşünülebilir. Bu mümkün olmazsa, Osmanlılara zararlı olan kalelerin ele geçirilmesinin ikinci hedef olarak ele alınması ve öncelikle harekât hedefi olarak seçilebileceği sonucuna varılabilir.

2. Avusturya Sefer Planı

Avusturyalıların sefer planı üzerinde kaynaklarda, bu harbe hazırlık yönünden, ipucu olabilecek bilgiye rastlanmamıştır. Bazı Avusturya tarih kitaplarında, Osmanlı-Avusturya Harbi (1593-1606) başlamadan önceki yıllarda ve harbin başında, bu eserde sırası geldikçe gereği kadar değinilen, Avusturya'nın din, mezhep ve reform gaileleri arasında askeri problemlerin, ikinci sırada yer aldığı görülmektedir. Bununla beraber, Kanuni zamanında başkent Viyana'yı muhasara etmiş olan Osmanlı ordusunun, günün birinde ikinci bir denemeye girişmesi halinde, ne gibi hazırlık veya savunma düzenlerinin gerektiği, özellikle Viyana Kalesi'nin güçlendirilmesi daha barışta düşünülerek, uygulamaya da geçildiği kabul edilmektedir. Budin Eyaleti batı sınırının, Viyana'ya altı konak yakınlığıyla, bölgenin harekât yönünden önemi karşısında, Avusturya kalelerinin stratejik özelliği anlaşılmış olur. Bu kalelerin yıllardır süregelen ihtiyaçlarının, harbin başında ne derece giderilmiş olduğu da belli değildir.

Osmanlı-İran Harbi (1578-1590), Avusturya'nın, Osmanlılara taarruzu için, çok elverişli bir fırsattı. Avusturya'nın böyle bir fırsattan faydalanamamasını, bu sıralar, Osmanlılarla boy ölçülebilecek askeri güçten yoksunluğu ve yukarıda da açıklandığı gibi, çeşitli nedenlerden ötürü iç siyasi durumundaki bozukluğuna bağlamak mümkündür.

Avusturya, harbi istememekle beraber, sınır boyu askerlerinin açıklık yüzünden, girdikleri sınır olay ve saldırılarını önlemeye çabış görünürlükten, bunların bir başarısı halinde, ödülleri de düşünmüyor değildi. Böylece mali bunalım nedeniyle, askerlerin zamanında ödenemeyen ücretleri, sınır talanları vesilesiyle, bir süre daha geciktirildiği gibi, sınır boyu Osmanlı askerinin devamlı hırpalanması gibi bir amaç da sağlanmış oluyordu.

Yine yukarıda da açıklandığı gibi Macaristan'da askeri bir teşkilat olmaması, Avusturya'da da, düzenli bir ordu ve garnizon teşkilatı olmadığının deliliydi. Olsaydı, bu teşkilat, Osmanlılara karşı, Avusturya'nın sağ kolu olan Macaristan'ı da içerisine alabilirdi. Bu kitabın yazılmasında faydalanan Avusturya ve Macar tarihlerinin, Osmanlı-Avusturya Harbi (1593-1606) üzerindeki bölümlerinde, bir yandan sınır boyu Avusturya kalelerinin öneminden söz edilmekte, bir yandan da kale koruyucu personelinin ve kalelerin bakımsızlıklarına değinilmektedir. Sınır boyu kalelerinde koruyucu personelin çoğu, Yukarı ve Orta Macaristan'a mensup askerlerdi. Macar tarihçi F. Eckhart, bu kalelerin yalnız Macaristan ve Avusturya'yı değil, bütün Avrupa'yı koruduğunu, en öndeki sınır kaleleri gerisinde, bir dayanak olan Yanıkkale (Raab)'sine de, Osmanlıla-

ra karşı Viyana'nın duvarı gözüyle bakıldığını kaydetmektedir. Yabancı yazarlar, genelde Avusturya ile kader birliği içinde bulunan Macarlar, birleşik askeri bir teşkilat kurarak, Macaristan'ın Osmanlı işgalinden kurtarılması amacını gütmekteydiler.

Yukarıda açıklanan bilgilere dayanarak denebilir ki, Osmanlılarla bir harpte, Avusturya ordusunun umulan harekât hedefi:

Önce sınır boyu kalelerinin, var güçleriyle savunulması, Macar, Avusturya, Alman ve diğer müttefik yabancı haçlı askerlerden kurulu birlikler, Hırvatistan'da olduğu gibi, savunulan kalelerin desteğinde olarak, asıl kuvvetlerin, sevk ve idare yetenekleri yüksek olan komutanların emri altında toplanması,

Erdel, Eflâk ve Boğdan'ı Osmanlılara karşı ayaklandırmakla beraber, özellikle daha güçlü sayılan Erdel kuvvetleriyle de birleşerek mümkün olduğu takdirde stratejik taarruzla Macaristan'ın kurtarılması olanaklarının araştırılması sonucuna varılmaktadır. [94]

Avusturya komutanlarından Monte Kokoli'nin, 1593-1606 Harbi'nden sonra, yazdığı bir eserde, şu satırlar dikkati çekmektedir:

"Bize göre Osmanlıları yenerek, devletin esasını kuvvetlendirmek için birkaç yol vardır.

Macaristan'ı kurtarmak; bunun için önce Estergon ve Budin kalelerini ele geçirmek gerekir, buralarda toplanacak asker, Macaristan'ın merkezinde bulunacağından, gerektiğinde her tarafa hareket edebilir.

İmparatorluğun üç güçlü ordusundan biri Tuna, biri Macaristan diğeri de Hırvatistan'da bulunup Yukarı Macaristan'ı korur; ve böylece de düşmana üstünlük mümkün olur. Bu orduların kanatlarından sevk olunacak silahlı Boşnak, Arnavut, Rum, İslav gibi Osmanlılara karşı ayaklanmaya istekli görülen halka dayanılarak, Belgrat kolaylıkla ele geçirilebilir. Bundan sonra Sofya-Filibe-Edirne yoluyla İstanbul'a inilir

[94] F. Eckhart; Macaristan Tarihi, s. 126 ve

ZÖLLNER; Geschichte Österreichs, Çev. M. Ali, TTK Kitaplığı, s. 199, 207.

veyahut Romanya'dan Tuna'nın iki kıyısı tutularak İbrail'e vardıktan sonra Bulgaristan'a dönülür, derbentler aşılarak Rumeli ele geçirilir.

Bu planın tatbiki yalnız Avusturya'nın iktidarında değildir. Müttefikler sağlanması lazımdır." [95]

Görülüyor ki, Monte Kokoli, daha o zaman karşı taarruzun planını çizmiştir.

Böylece, Osmanlılarla bir harp halinde, Avusturyalılarca, sefer için ne gibi hazırlıklar yapıldığı üzerinde fazla bir şey söylenememektedir. Viyana devlet arşivi askeri bölümünün tasnif komisyonu çalışmaları sonunda, Avusturya'nın, bu harbe ait sefer planı üzerinde bazı bilgilerin sağlanabileceği kabul edilebilir.

Bu plan, 1593-1606 Harbi'nden yıllarca sonra da, Avusturya'nın (yardımcı müttefik kuvvetler dışında), askeri gücü üzerinde fikir vermeye yeter görülebilir.

3. 1592-1593 Yıllarında Sınır Boyunun Gözetlenmesi ve Korunması Önlemleri

1592 yazı ve sonbaharında Hırvatistan olayları bir harbe doğru gelişme eğilimi gösterince, Osmanlı hükümeti, Avusturya harekât bölgesinde bazı önlemler alınmasını gerekli görmüştür.

Budin Beylerbeyliği'ne bağlı Estergon Sancak Beyi'ne verilen 20 Ağustos 1592 tarihli emirde, sancaktaki tımar ve zeametlilerin sınır boyunda bulunmadıklarından, bir harp çıktığında, güç durumda kalınacağı bildirilmiş ve yerlerinde bulunan ve bulunmayan tımar ve zeametlilerin ayrı ayrı denetlemelerden geçirilerek gönderilmesi. [96]

Yine Budin Beylerbeyliği'ne gönderilen 14 Aralık 1592 tarihli emirdeyse, Beylerbeyliği'ne bağlı sancakların sınır boyunda tımar ve zeamet-

[95] İ. HAKKI, ZİYA; 1593-1606 Osmanlı-Avusturya Harbi'nde Eğri-Haçova Seferi, s. 3.

[96] Başbakanlık Arşivi; Mühimme Defteri, No. 69, s. 310.

lileriyle emre hazır bulunmaları, çıkması umulan bir harp için bunların eksiksiz donatılması ve kayıtsızlık gösterenlerin cezalandırılması isteniyordu.

Daha sonra 19 Aralık 1592'de verilen diğer bir emirde de, 1592-1593 kışında, Osmanlı sınırlarının, üstün kuvvetlerle taarruza uğraması ihtimaline karşı, Bosna Beylerbeyi'nin yardım istemesi halinde, Alacahisar, Pizren sancaklarından gönderilecek tam donatımlı tımar ve zeametlilerle, desteklenmesi hususu, Rumeli Beylerbeyliği'nden istendi. [97]

Bunlardan başka Rumeli Beylerbeyliği'ne 19 Şubat 1593'te verilen diğer bir emirdeyse, beylerbeylik bölgesindeki bütün sancak beylerinin tımar ve zeametlileriyle, Sirem Sancağı'nda otlu ve sulu bir yerde, Rumeli Beylerbeyi Hasan Paşa'nın emrinde, ordugâha geçip sınır bölgesinin gözetlenmesi bildirilmişti. [98]

Harbin ilanından önce alınan bu önlemler, Anadolu eyaletleriyle Rumeli'deki eyaletlerin seferberliği ve yığınağı (diğer bir deyimle, Türk ordusunun genel gücüne oranla, kısmi seferberlik) niteliğindeydi.

Osmanlı hükümeti, harbe taraftar değildi; fakat olaylar harbe doğru bir gelişme gösteriyordu. Böyle bir ihtimal karşısında, Anadolu eyaletlerinin seferberliklerini tamamlayarak Rumeli'deki yığınak bölgesinde toplanabilmeleri için zamana ihtiyaç vardı. Bu süre içinde, Avusturya ordusunun üstün kuvvetlerle taarruzu halinde, harekât bölgesindeki kalelere dayanarak, Rumeli eyaletleri kuvvetlerinin (Rumeli, Budin, Bosna-Temeşvar), stratejik savunma için gerekli zamanı kazanmasının amaç edinilmiş olduğu anlaşılmaktadır.

4. İstihbarat Raporlarına Göre Alman Önlemler

1592'de, bir istihbarat raporuna dayanılarak Erdel Voyvodalığı'na gönderilen emir, "Avusturya'nın baharda Osmanlılara karşı sefer için hazırlık yapmakta olduğu, diğer devletlerin Avusturya'ya yardım ede-

[97] Başbakanlık Arşivi; Mühimme Defteri; No. 70, s. 5.

[98] a. g. e.; s. 56.

ceklerinin öğrenildiği, cibilliyetinizdeki gizli kahramanlık ve celadetle hizmet ederek, yüz aklıgı gösterilmesi, alınacak yeni haberlerin bildirilmesi" şeklindeydi. [99]

1593'te alınan diğer bir habere göre, Lehlilerle Kazaklar işbirliği yaparak, Osmanlı sınırlarına saldıracaklarının öğrenilmesi üzerine, Boğdan Voyvodalığı'na gönderilen emirde, "Bender, Akkerman sancak beyleri, bölgelerinden 10.000 asker toplayarak Kazakları kılıktan geçirmeleri, Boğdan'ın bu sancaklara yardım etmesi, Kırım Hanı Gazi Giray Han'ın Avusturya Seferi'ne katılırken zahire (aşlık) yönünden hiçbir sıkıntıda bırakılmaması isteniyor [100] ve 1593'te Erdel'e gönderilen diğer bir emirdeyse, "Avusturyalıların sınır boyunda yığınak yaptığı, amacının Erdel'e taarruz olduğu öğrenilmiştir. Erdel'in bir saldırıya karşı uyanık bulunması ve Serdarla muhabere ederek, emredeceği şekilde hareket edilmesi" bildiriliyordu. [101]

Bu haberlerin, Papa'nın liderliğinde Osmanlılar aleyhine yapılan anlaşmaların, Osmanlılar tarafından öğrenilmiş olduğunun delili kabul edilirse, Erdel ve Boğdan'a gönderilen bu emirlerin 1592'de, kendi aralarında ve Avusturya ile yapılan gizli anlaşmalara karşı, Bağlıları (Erdel, Eflâk, Boğdan), bir ölçüde uyarma mahiyetinde olarak değerlendirilmesi olağandır.

XVI. yüzyıl ikinci yarısı döneminde, Osmanlıların haberalma hizmetinin, Avusturyalılardan daha üstün olmasının nedeni, bu hizmete Avusturyalılardan daha çok para harcamış olmalarıydı.

B. SEFERBERLİK, YIĞINAK PLANLARI VE UYGULAMASI

1. Türk Ordusu'nun Seferberlik ve Yığınak Planı

Türk ordusunun barış döneminde hazırlanmış seferberlik ya da yığınak planıyla ilgili olarak kaynaklarda, herhangi bir bilgiye raslanmamıştır. Ancak, siyasi ilişkilerin, harbe doğru gelişme göstermesi üzerine ve

[99] Başbakanlık Arşivi; Mühimme Defteri, No. 71, s. 206.

[100] Başbakanlık Arşivi; Mühimme Defteri, No. 72, s. 432.

[101] a. g. e.; s. 381.

nihayet harbin ilanında, alınan önlemlere bakılırsa, seferberlik ve yığınak faaliyetlerinin daha barış zamanında tasarlanıp düzenlenerek, uygulanmış olduğu görülmektedir.

Bir türlü arkası kesilmeyen sınır olaylarının, Osmanlıları Avusturya ile harbe yaklaştırması durumu karşısında, sınır boyunca gözetlenmesi ve gerekirse korunması için alınan önlemlere yukarıda değinilmişti. Rumeli'deki Budin ve Bosna eyaletleri sancaklarının da gözetleme ve koruma için, sınır boyunda düzenlenmiş oldukları verilen emirlerden anlaşılmaktadır. Temeşvar Eyaleti ile ilgili bir bilgiye rastlanmıyorsa da, bu eyalet sancaklarının, kısmen Erdel'e karşı düzenlenmiş olması da olağandır.

4 Temmuz 1593'te Avusturya'ya harp ilanı üzerine, Anadolu'daki beylerbeyleri ve sancak beyleriyle kadılara emirler gönderilerek, asker toplanması ve askerin eksiksiz donatılması suretiyle seferberliklerinin tamamlanması istenmiştir.

Sefer emrini alan Batı Anadolu, Karaman, Sivas, Diyarbakır, Maraş, Rakka, Halep ve Şam Beylerbeylikleri'nden, seferberliklerini tamamladıktan sonra, 13 Mart 1594'te Sirem bölgesinde Serdar-ı Ekrem emrine girmeleri, sefere katılmayanlarınsa cezalandırılmaları için, adlarının bildirilmesi isteniyordu. [102]

Kırım kuvvetlerinin sefere katılması için, III. Murat'ın Kırım Hanı'na gönderdiği mektupta; "Avusturya'ya harbe karar verildiğinden, Serdar-ı Ekrem Sinan Paşa'nın, temmuzun sonlarında İstanbul'dan Belgrad'a hareketinin kararlaştırıldığı, Kanuni zamanında olduğu gibi, bizzat Han'ın veyahut kardeşi Kalkay (Veliaht) Fetih Giray'ın serdarlığında 50.000-60.000 Kırım askerinin, Serdar-ı Ekrem'e katılmak üzere hazırlanması ve Serdarla muhabere edilerek, hareket ve buluşma zamanı ve yerinin saptanması" istenmiş ve Han'a kılıç, hil'at (padişah tarafından verilen ipekli uzun giysi) gönderilmişti. [103]

[102] Başbakanlık Arşivi; Mühimme Defteri, No. 70, s. 4.

[103] Başbakanlık Arşivi; Mühimme Defteri, No. 71, s. 20.

Deniz kuvvetlerine verilen emirdeyse, Venedik, Papa ve İspanya'nın, Avusturya'nın yanında yer alması ihtimaline karşı, Türk donanmasının Akdeniz'e açılacağı belirtildikten sonra, Biga Sancağı (Kaptan Paşa Eyaleti'nin Paşa Sancağı)'nın askeriyle, Eğriboz Sancığı'na bağlı Kızılhisar'da bulunacağından, zamanında tımar ve zeametlilerin gemilere bindirilerek emredilen yerde, Kaptan-ı Derya Sinan Paşa emrine girmesi, ek-sik gemiyle çıkılmaması ve gecikilmemesi istenmiş ve emrin birer ben-zeri Midilli, Sogla, İnebahtı, Eğriboz, Karlıbeli, Kocaali, Deniz Sancak beylerine gönderilmişti. (Ek:1)[104]

Anadolu'daki eyaletlere verilen emirlerde, eyaletlerin özelliklerine göre, 6.000'den aşağı tımarlıların, muhafazada (memleket içi asayiş hı-zmetlerinde) kalacakları, 6.000'den yukarı tımarlılarla zeametlilerin, se-fere katılacakları ve sefere katılanların donatılarının eksiksiz olması işaret edildikten sonra, sefere katılmayanların cezalandırılması, dirlikle-ri alınarak ehillerine verilmesi ve haklarından gelmek gibi sert hüküm-lere de yer verilmişti.

Bursa Kadılığı'na verilen bir emre göre de, sefer görevi alan Ana-dolu Eyalet Askerinin, Bursa'da toplandıktan sonra Gelibolu üzerinden Sirem'de Serdar'a katılacakları bildiriliyordu.

Emirler, seferberliklerini tamamlayan eyalet askerlerinin, Sirem'de toplanacağını gösteriyordu.

2. Avusturya Ordusunun Seferberlik ve Yığınak Planı

Avusturya ordusunun seferberlik ve yığınak planı üzerinde, kaynak-larda hiçbir bilgiye rastlanmamıştır. Osmanlı Devleti'nin harbe karar vermesi üzerine, Avusturya'nın da, kendi durum ve koşullarına göre, barışta hazırlanmış olması kuvvetle umulan bir plana göre askeri güçle-rinin seferberliklerini tamamlayıp, yığınak bölgesinde toplanması doğa-lıdır.

Son yıllarda ciddi bir sorun haline alan sınır olaylarıyla ilgili olarak, Avusturya'nın sınır boyunu önemli kuvvetlerle pekiştirmiş olduğu kabul edilebilir. Ancak, harbin ilanı üzerine, bu kuvvetlerin ya bölgesel veya genel seferberlik yapılması suretiyle daha da pekiştirilmiş olması da mümkündür.

[104] Başbakanlık Arşivi, Muhimme Defteri, No 72, 71.

Böylece seferberliğini tamamlaması gereken Avusturya ordusunun, yukarıda Avusturya sefer planı bölümünün harekât hedefi esaslarına göre, Bespirem-Polata-Tata-Komaron kaleleri hattı gerisinin yığınak bölgesi olarak belirlendiği sanılmaktadır.

3. Türk Ordusunun Yığnağının Yapılışı

Türk ordusundan sefere katılmaları kararlaştırılan kuvvetlerden, kapıkulu birlikleri, esasen her zaman toplu ve harbe hazır durumda bulunduklarından, bunların eşya ağırlıklarına mekkâre hayvanı tedariki için beş-on günlük süre, önceki denemelere göre yeterliydi.

Seferberlik emri alan yukarıda adları yazılı Anadolu eyaletlerinin seferberlikleri tamamlandıktan sonra, beylerbeyleri ve sancak beylerinin emir ve komutasında Sirem yığınak bölgesinde Serdar-ı Ekrem emrinde toplanmaları için, sekiz aylık süre ayrılmış bulunuyordu (4 Temmuz 1593-1 Mart 1594). Bu durumda 1594 ilkbaharında Sirem bölgesine gelecek Anadolu Eyalet Askeri, buraya daha önceden gelmiş bulunan Rümeli Eyalet Askeriyle birleşerek, ordunun yığnağı tamamlanmış olacaktı.

Anadolu Eyalet birliklerinin, Bursa-Gelibolu üzerinden yığınak bölgesine yürüyüşlerinde, menzil hizmetlerinin hazırlanması için, yol boyundaki kadılıklara gerekli emirler de verilmisti. [105]

Seferberlik ve yığınak emirlerinin verilmesinden bir süre sonra çıkan aksaklıkların giderilmesi için, hükümet, yeniden uyarıcı emirlerle sıkı önlemler almak zorunluğunda kalmıştı. Hükümetin bir emrinde, Anadolu eyaletlerinde bazı beylerbeylerinin, "biz de beylerbeyiyiz. Anadolu Beylerbeyi emrinde sefere gitmeyiz" diye direndikleri, Çanakkale Boğazı kastedilerek "Derya seferine gitmemek için, elimizde evâmir-i şerife vardır" diye itiraz ettikleri anlaşılmıştır. "Kanun üzere muhafazaya, asayişe memur olanlardan gayrisinin seferden kalmaması gerekmele, bütün sancaklar sefere memur olup, tımar ve zeametlilerin hiçbir bahaneyle geri kalmamaları ve gayret göstermeleri" istenmiştir. [106] Keza aynı emirde, "Karaman Beylerbeyi'nin, doğuda Simon'un yola getirilmesi için, Çıldır Beylerbeyi'ne yardımdan dönüşünde, İstanbul'da üç gün kaldıktan sonra Gelibolu üzerinden sınır boyundaki orduya katılmasına ve bu emrin alınmasıyla Aksaray, Kırşehir, Niğde, Beyşehir, Akşehir Sancak beyleri, tımar ve zeametlilerini en iyi biçimde donatarak Gelibolu üzerinden Karaman Beylerbeyi ile birleşmelerine" işaret edilmiştir. [107]

[105] Başbakanlık Arşivi; Mühimme Defteri, No. 71, s. 20.

[106] Başbakanlık Arşivi; Mühimme Defteri, No. 72, s. 71.

[107] a. g. e.; s. 102.

Rumeli Beylerbeyliği eyalet askerinin, Sirem bölgesine yürüyüşünün gecikmesi haberi üzerine, Rumeli Beylerbeyliği ve Rumeli kadılarına gönderilen emirde, "Sirem bölgesine yürüyüşte olan askerin yollarda eğlenedikleri, bunların yollarda vakit geçirmelerine meydan verilmemesi ve hiçbirinin seferden alıkonulmaması, kesin emirlerle yürüyüşlerin düzene sokulması, seferden geri kalanlar, gitmemekte direnenler olursa tutuklu olarak İstanbul'a gönderilmesi, kaçanların hakkından gelinmesi" isteniyordu. [108]

Rumeli Beylerbeyliği'ne kısa bir süre sonra yine bu konuda gönderilen diğer bir emirde de, "Bundan önce verilen emirlere rağmen, seferli askerin bu kadar gecikmesi sebebi nedir? Bu yönden sen, sancak ve alay beyleri sorumlu ve suçlu görülüyorsunuz. Bu emir alınınca, sefere memur olanların derhal çıkarılması, gevseklik gösterenlerin ve gitmeyenlerin cezalandırılması" vurgulanıyordu. [109]

Eyalet askerinin seferberlik ve yığınak hizmetlerinde görülen bu aksaklıklar, bu sıralar memleket idaresindeki uygunsuzluklar ve geriye doğru gidişin delilleriydi. Daha yirmi yıl öncesine kadar idarede böyle haller görülüyordu. Yukarıda, iç siyasi durumda değinilen beylerbeyliklerin hangi yollardan, ehliyetsiz ellere geçtiği hatırlanabilir. Bunların yasaları hiçe sayarak, kişisel çıkarları için, devlet ve halk zararına her türlü kötülük ve yolsuzluklara başvuracakları açıktı. Tüm eyaletlerin böyle ehliyetsizler elinde bulunduğu düşünülemezse de, sayılarının pek de az olmayacağı, merkezdeki kötü gidişin örnek tutularak, diğer ehliyetli idarecilerin de zamanla bozulma eğilimi göstermesi halinde, memleketin hayati varlığıyla ilgili bir sefer hizmetine karşı gösterilen bu ilgisizlik doğal karşılanabilirdi.

Bunun diğer bir nedeni (1578-1590) Osmanlı-İran Harbi'nin, Osmanlı idaresi ve ülkesi üzerinde bıraktığı olumsuz etkilerdir. Osmanlı Devleti kuruluşundan beri, böyle on iki yıl gibi uzun süreli bir harbi denemiş değildi. Her ne kadar İran Harbi sonunda devletin doğu sınırları genişlemişse de, bu genişleme pek yararlı olmadığı gibi, halkın hoşnutsuzluğuna, idare ve ekonomiye yaptığı zararlardan başka ordunun çok yorgun düşmesine, disiplinin bozulmasına yol açmıştı. Yukarıdaki açıklamalarda sefer hizmetine karşı gösterilen bu kayıtsızlıklar, İran Harbi'nin yaraları henüz sarılmadan yeni bir harbin (Avusturya Harbi) başlatılması'nın yarattığı olumsuz tepkiler olarak kabul edilebilir.

[108] a. g. e.; s. 319.

[109] a. g. e.; s. 365.

(1593-1606) Osmanlı-Avusturya Harbi Başında Sefer Emri Alan Kuvvetler

Harbin başında, Osmanlıların askeri gücü, yukarıda askeri güç bölümünde ayrıntılarıyla belirtilmiştir. Buna göre, 1593'te bütün sınıflarıyla toplam sayısı 72.000 olan kapıkulu teşkilatından, Serdar-ı Ekrem Koca Sinan Paşa'nın İstanbul'dan Belgrad'a hareketinde emrinde bulunan birlikler:

12.000 Yenişeri (kapıkulu piyadesi)
8.000 Dört bölük (kapıkulu süvarisi)

20.000

22.000 1593 Şubatı'nda verilen emre göre, Sirem bölgesinde toplanması gereken Rumeli Beylerbeyliği sancaklarının eyalet askeri toplamı.

8.000 Budin, Bosna, Temesvar eyaletleri sancaklarının, kaleler dışındaki sınır boyu gözetleme ve korumasındaki eyalet askeri.

42.000 4 Temmuz 1593'te Avusturya'ya harp ilanı üzerine, seferberliklerini tamamladıktan sonra 1594 ilkbaharında (Hidirellezden on gün önce) Sirem bölgesinde toplanma emri alan Anadolu, Karaman, Sivas, Diyarbakır, Maras, Rakka, Halep ve Şam Beylerbeylikleri eyalet askeri toplamı (seferberlik ve yığınak planı bölümüne bak). [110]

Bundan başka Kırım Hanı'ndan da, 50.000-60.000 kişilik bir kuvvetle sefere katılması isteniyordu. [111]

İlk seferberlik ve yığınak emirlerinden sonra gerek Rumeli ve gerekse Anadolu beylerbeyliklerine arka arkaya verilen uyarıcı ve kesin emirlere karşın, sefer hizmetinin benimsenmemesi nedeniyle, tasarlanan sefer gücünün yığınak bölgesinde zamanında toplanmış olması kuşkuluydu.

Rumeli Beylerbeyliği askerinin, 1593 ilkbaharında olağanüstü durum üzerine, Sirem'de toplanması istenmişti. Anadolu'daki beylerbeylikleri askeriye, 1594 ilkbaharında toplanacaktı. Normal kurallara göre, harekâta başlanabilmesi için, Anadolu eyalet askerinin yığınak bölgesinde toplanmasının tamamlanması gerekirdi.

[110] Başbakanlık Arşivi; Mühimme Defteri; No. 70, s. 4.

[111] Başbakanlık Arşivi; Mühimme Defteri; No. 71, s. 11.

4. Serdar-ı Ekrem Koca Sinan Paşa'nın İstanbul'dan Belgrad'a Hareketi (Harita: 2)

Osmanlı-Avusturya ilişkilerini harbe doğru götüren olaylar, yukarıda, harbin nedeni bölümünde ayrıntılarıyla görüldü.

Vezir-i Azam Koca Sinan Paşa, Serdar-ı Ekremliğe atanması ve Rüstem Çelebi Çayırı'nda ordugâha geçilmesiyle başlayan sefer hazırlıklarında, sefere katılacak Anadolu eyaletlerine ve Kırım Hanı'na, gerekli emirler gönderildi (seferberlik ve yığınak bölümüne bak). Bu arada diğer hazırlıklarla beraber, İkinci Vezir Ferhat Paşa sadaret kaymakamlığına getirildi.

Sinan Paşa, 12.000 yenigeri ve dört bölük kapıkulu süvarisiyle 28 veya 29 Temmuz 1593 günü Rüstemçelebi Ordugâhı'ndan Belgrad'a hareket etti. Kapıkulu süvarisinin diğer iki bölümü, İstanbul'da kalıyordu. [112] Avusturya elçisi Belgrad'a giden seferli askerin gerisinde yola çıkarılmış, elcinin ailesi de Boğaziçi'nde oturmak zorunda bırakılmıştı. [113] Seferli kola, Edirne'den 400 tüfekendaz (tüfek kullanan muharip asker) katıldı.

Sinan Paşa, bir harabe olan Uzuncaova'ya vardığı zaman, halkın ricasıyla, iki çiftahan, imaret, çifte hamam ve dükkânlar yapılması için kendi malından otuz bin kuruş bağışladı. Filibe-Sofya arasında Batçın Derbendi'nde saldırıları kontrol ve önlemek için, bir palanga ve han yapıldığını da emretti.

4 Eylül 1593'te Belgrad'a vardığı zaman ilk iş olarak, askerin iagesi düzene sokuldu, cephane ve mühimmatla diğer savaş gereçleri, Tuna Filosu'nun Şaykalarıyla Budin'e gönderildi. [114] Daha sonra, sınır beyleriyle müzakere edilerek, kış başlamadan önce sınır saldırılarına en ziyade uğrayan bölgede, üç düşman kalesinin (Bespirem, Polata, Tata) ele geçirilmesi kararlaştırıldı. [115]

Bütün bu işler için Sinan Paşa, Belgrad'da on gün kadar kalmıştı.

[112] NAİMA MUSTAFA; Naima Tarihi; c. I, s. 80 ve Mufassal Osmanlı Tarihi; c. III, s. 1594.

[113] HAMMER; Devlet-i Osmaniye Tarihi, c. VII, s. 179.

[114] NAİMA MUSTAFA; s. 81.

[115] İslam Ansiklopedisi; c. VIII, s. 623.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HAREKÂT

1. 1593 Yılı Harekâtı (Harita: 2)

Serdar-ı Ekrem Koca Sinan Paşa'nın Belgrad'dan Hareketi, Wespirem (Bespirem) ve Palota (Polata) Kalelerinin Alınması

4 Eylül 1593'te Belgrad'a gelen Sinan Paşa, ikmal işlerini düzenlemekle beraber, sınır beyleriyle yaptığı görüşmelerde, Osmanlı sınırlarında harekâta etkileri bakımından en önemli durumlarıyla Wespirem, Palota kalelerinin alınmasına karar verildi. [116] Bu sırada, Türklerce Yanıkkale denilen Raab Kalesi dolaylarında, Avusturyalıların 20.000 kişilik kuvvet toplamış oldukları haberi alınmıştı. Belgrad'da on gün kadar kaldıktan sonra, Sinan Paşa, emrindeki kuvvetlerle Ezseg (Ösek) yönünde hareket etti. Serdar Ösek'e vardığı zaman, emrindeki kuvvetler biraz artmış olmakla beraber henüz büyük bir muharebe verecek düzeye erişmiş değildi. [117] Harbin ilanından önce Şubat 1593'te sınırların gözetlenmesi için, Rumeli Eyalet askerinin Sirem'de toplanması Rumeli Beylerbeyliği'ne emredilmişti. [118] Aradan yedi ay geçmiş bulunduğuna göre Rumeli askerinin, bu sırada Sirem'de Serdar'a katılmış olması gerekirdi. Fakat, mühimme defterlerindeki kayıtlardan, Rumeli Eyaleti'nin seferberliği ve Sirem'de toplanması için, arka arkaya emirler gönderilmesi zorunda kaldığı anlaşıyor. Kaynaklarda başka bilgiye de rastlanamadığına göre, bu durumda Rumeli askerinin Sirem'den geçerken Serdar'a katılmış olması şüphelidir veya bazı sancaklar katılmış olabilirler. İstanbul'dan hareketten önce, gönderilen emirlere (seferberlik ve yığınak planıyla ilgili) göre, Anadolu eyaletlerinin askeri, 13 Mart 1594'te Sirem bölgesinde toplanmış olacaktı (seferberlik ve yığınak planı bölümüne bak.). Buna göre, Türk ordusunun Avusturya'ya karşı yığınak 1594 ilkbaharında tamamlanmış olacaktı. Bu durumda Serdar-ı Ekrem Belgrad'dan hareketinde emrindeki kuvvetin, İstanbul'dan getirdiği yenîçeri ve kapıkulu süvarileriyle, Temesvar ve kısmen de Bosna Eyaleti askerinden ibaret olabileceği, Budin askerinin de daha sonra katılabileceği kabul olunabilirdi. Seferberlik ve yığınak planı, sevk ve idare kurallarına uygun olarak tamamlanmadan harekâta başlanmış olması

[116] NAIMA-MUSTAFA; s. 82.

[117] Mufassal Osmanlı Tarihi; c. III, s. 1596.

[118] Başbakanlık Arşivi; Mühimme Defteri, No. 70, s. 56.

nın, üstün düşman kuvvetleri karşısında parça parça yenilgiye uğranılabileceğinin dikkate alınmadığı ve kısaca, gereği gibi sevk ve idare bilgisi ve düzenli bir harekât planı olmadığı anlaşılmaktadır.

Sinan Paşa kuvvetleri, 27 Eylül 1593'te Drava Nehri üzerinde Ösek Köprüsü'nü geçtiği sırada, Rumeli Beylerbeyi Mehmet Paşa'ya (Koca Sinan Paşa'nın oğlu Korkak Mehmet Paşa), Budin'den altı balyemez, iki kalanborna topuyla diğer harp gereçleri ve gerekli mühimmatın İstoni Belgrad'a gönderilmesi emri verildi. Budin Beylerbeyi (Muhafızı) Hasan Paşa'ya da eyalet askeriyle hazırlanarak, orduya katılması emredildi.

Sinan Paşa ve emrindeki kuvvetler, İstoni Belgrad'a vardığı zaman, Budin Muhafızı, Budin Eyalet Askeri ve Budin'den istenen toplarla, mühimmat gelmiş bulunuyordu. Burada kalındığı iki gün içinde askere geçit töreni yaptırıldı; ve ulufe dağıtıldıktan sonra Bespirem doğrultusunda hareket edildi. Budin serhat (sınır boyu) askeriyle öncü görevi alan Hasan Paşa, Bespirem'i muhasara ederek üç günlük yığıtçe çarpışmadan sonra, Avusturyalı muhafızlar vire (şarta bağlı) ile teslim oldular (13 Ekim 1593). [119] Her ne kadar bazı kaynaklar, bu tarihi 6 Ekim olarak göstermekteler de, genelde 13 Ekim 1593 tarihi kabul edilmiştir.

Bespirem'in alınmasından dört gün sonra, bu Kale'nin 40 km. kadar doğukuzeyindeki Polata Kalesi muhasara edildi. İki gün topla döğülen Kale, vire ile teslim olmak zorunda bırakıldı (21 Ekim 1593). Alınan esirlerden Raab (Yanikkale)'daki Avusturya kuvvetlerinin, İstoni Belgrad'a yürüyecekleri ve Tata'da da bazı kuvvetlerin bulunduğu öğrenilmisti. Serdar-ı Ekrem'in karargâhında bu düşman üzerine yürünüp yürünmemesi görüşülüp tartışıldı; ve sonunda kasım ayının yaklaşması, kışın işareti sayılarak düşman üzerine ilerlemekten vazgeçilmiş ve ilkbaharda harekâta devam edilmek üzere kışlağa geçilmesi kararlaştırılmıştı. Bu sırada geçen bir olay, kapıkulu süvarisinin disiplin durumu yönünden dikkate değer olduğu kadar önemli görülür. Polata'nın alınmasından sonra bir kısım sipahi, ağalarıyla birlikte Yakova Dağı'na doğru Pecevi'ye göre elma, armut talanı yapmak üzere ordudan ayrılmışlar ve o gece kondukları yerde sabaha karşı düşman baskınına uğrayıp birçok kayıplar vermişler ve perişan bir halde dönmüşlerdi. Bu olay, komutanlığı hiçe sayarak, başlıbaşına hareket eden sipahi bölüğünün disiplinsizliğini ortaya koyuyordu. [120]

[119] Mufasssal Osmanlı Tarihi; s. 1596 ve NAİMA MUSTAFA; c. I, s. 83 ve DANIŞMENT, İ. Hami; İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, c. III, s. 130 ve HAMMER; Devlet-i Osmaniye Tarihi; c. VII, s. 18.

[120] NAİMA MUSTAFA; s. 83 ve Mufasssal Osmanlı Tarihi; c. III, s. 1576. [111]

Serdar, Bospirem ve Polata'nın alınmasında gösterdikleri başarıdan ötürü kapıkulu süvarilerine terakkiler verdi (gündeliklerini artırdı). Daha sonra Budin'e dönülerek, askerin kışlama bölgelerine dağıtımına geçildi. Kapıkulu yayalarının bir kısmı, zağarcı ve turnacılar yeniçeri ket-hüdasıyla beraber Budin'de; kapıkulunun cebeci, topçu, toparabacıları Peşte'de kalacaktı. Yeniçerilerin büyük kısmı olan diğer ortalar da, Segedin'e gönderiliyordu. [121]

Kışlağa dönülmesi kararına, kışın yaklaşması nedeninden başka, düşmana taarruz için eldeki kuvvetin yetersizliği veya yağışlar başlarsa bataklık haline gelip yolların kaybolduğu Macaristan Ovası'nda ulaşımın çok güçleşeceği gibi, diğer düşüncelerin de etkili olduğu söylenebilir. Fakat kasım başında yağışlar başlasa da Macaristan Ovası hemen bir, iki hafta içinde bataklık hale gelmiyordu. Henüz ekim ayının son haftası gelmeden, kış gelmiş kabul edilerek, yakın bir düşman karşısında kışlağa çekilmek düşüncesi, Türk ordusunun gelenekselleşmiş prensiplerine ters düşüyordu. Yeter bir kuvvetle düşman keşfedilip, açık bir üstünlük olmadığı anlaşılırsa, önce düşmanı yenilgiye uğratmak, sonra kışlağa dönmek gerekirdi. Şayet düşman üzerine yürümekten vazgeçilir kışlağa dönülürse, serbest kalan ve cesareti artacak olan düşmanın Türk ordusuna arkadan taarruz ederek savaşa zorlaması veya kalelere taarruzu doğaldı.

Kışlama düzeninden sonra, Serdar'ın başka tarafa asker göndermediği, Budin dolaylarında kalmaya kararlı olduğunu gören kapıkulu süvarileri, Serdar'ın Çadırının iplerini keserek, onu Belgrad'a dönmek zorunluğunda bıraktılar. Sonunda Serdar, Belgrad'a döndü. Sipahilere de Vidin ve Niğbolu kışlağı verildi. [122] Böylece sipahiler, O'na istediklerini yaptırdılar.

Avusturyalılar, Bospirem ve Polata düştükten sonra, Türk kuvvetlerinin harekâta son vererek kışlağa dönmesinden, Türk Başkomutanı'nın, plansız ve mütereddit olduğunu sezmiş olacaktı ki, İstoni Belgrad üzerine yürüme planlarında değişiklik yapmadılar. Hatta taarruza geçmek için hazırlıklarını daha da artırdılar; ve Türk kuvvetlerinin kışlağa geçmesini fırsat bilerek İstoni Belgrad üzerine ilerlediler.

Öte yandan Budin Beylerbeyi Hasan Paşa da, 20.000 kişilik kuvvetle İstoni Belgrad'a yöneldi. Hasan Paşa, emrindeki kuvvetlerle 3 Kasım 1593'te, İstoni Belgrad önüne gelince, iki ateş arasında kalmak istemeyen Avusturyalılar, biraz geri çekilerek, o yörede bir dağın eteğinde muharebe düzeni almaya başladılar.

[121] a. g. e.; s. 83 ve a. g. e.; s. 1597.

[122] PEÇEVİ İBRAHİM; Peçevi Tarihi, c. II, s. 347 ve NAİMA MUSTAFA; s. 84.

Avusturyalıların geri çekilmesinden cesaretlenen bazı tecrübesiz yardımcıları, Hasan Paşa'yı muharebeye özendirdiler. Hasan Paşa, maiyyetindeki tecrübeli elemanlarının, asıl kuvvetlerle çarpışma yerine, bir kısım kuvvetle de düşmanın tedirgin edilmesinin daha doğru olacağı önerilerine değer vermedi. Sonunda emrindeki kuvvetlerin bütünüyle, dağ eteğinde düzenlenen Avusturyalıların üzerine yürüdü. Avusturyalıları iyi silahlanmış ve düzenlenmişti. [123] Avusturyalıların "Sars" denilen süvarileri, atlarıyla beraber zırhlıydı. Yapılan çarpışmada, Türk askeri dalga dalga gelen Avusturya hücumuna dayanamadı. Asker dağılarak çekilmeye başladı. Hasan Paşa, askeri direnmeye teşvik ettiyse de dinleyen olmadı. Muharebe meydanını bırakanlar, Budin yolunu tuttular. Yakın muhafızlarıyla düşman arasında kalan Hasan Paşa, çetin bir çarpışma sonunda yaralanarak atından düştüyse de, Budin Kale Ağası'nın getirdiği ata binerek kurtuldu. Hasan Paşa'nın çarpışmaya devam eden muhafızları, kahramanca vurularak şehit oldular. Bu muharebede Türkler 6.000 insan, 44 top ve bütün ağırlıklarını kaybettiler (4 Kasım 1593).

Hasan Paşa'nın cesaretle düşmana atılması takdir edilmekle beraber, önce düşmanı keşfetmesi ve elindeki kuvvetin yarısı tecrübesiz veya iyi eğitilmemiş acemi olduğuna göre hemen taarruza geçmemesi, İstoni Belgrad'ı gerekiyorsa personel ve ikmal maddeleri yönünden pekiştirdikten sonra Budin'e dönmesi, küçük çevik müfrezelerle düşmanı taciz ve hareketini sürekli izleyerek durumdan Belgrad'taki Sendar'ı haberdar etmesi daha doğru bir hareket olurdu. Düşman çekilmişti. Bu işler için de yeteri kadar zaman ve imkân vardı. Aslında ordunun, daha önce düşmanı sınır boyunda bırakarak vaktinden önce Belgrad ve diğer uzak bölgelere kışlağa çekilmesi güçümseñilemez bir hataydı.

Aslında Avusturyalıların bu başarısının nedeni, Türk askerinin istekle muharebe etmemesi, bir kısım kale muhafızı serhat kulu askerinin eğitimsiz ve tecrübesiz olması ve bir kısmının da hozguncuların aleti haline girerek, kendilerinden beklenen görevi yapmadıktan başka, çapulculuk hareketine girişcek derecede düşüklük göstermesiydi. Peçevi, Naima ve Selaniki gibi tarihçiler, eserlerinde, bu yenilgiye acı deyimlerle (Peçevi: Böylesine bir bozgun hiçbir serhatte görülmemiştir gibi) değinmişlerdir. [124] Hammer'e göre, Avusturyalıları, âdetleri üzere burada kazandıkları muharebeden faydalanmayı bilmediler. [125] Ve başarılarına rağmen, Raab ve Tata bölgelerine çekildiler.

[123] Mufasssal Osmanlı Tarihi; s. 1598 ve NAIMA MUSTAFA; Naima Tarihi c. I, s. 84, 85, 87.

[124] NAIMA MUSTAFA; s. 84, 85. ve PEÇEVİ İBRAHİM; Peçevi Tarihi, c. I, s. 348.

[125] HAMMER; Devlet-i Osmaniye Tarihi; c. VII, s. 182.

b. Avusturyalıların Karşı Taarruzla, Fülele, Neograd (Noygrad) ve Diğer Bazı Kaleleri Ele Geçirmeleri

1593-1594 kışı geç gelmiş, kasım ve aralık ayları harekâta elverişli geçmişti. Havaaların iyi gitmesinden yararlanan Avusturyalılar, Fülele ve yöresindeki palangaları ele geçirdiler. Kale ve Palangalardaki Türk muhafızları, düşmanın üstünlüğünü görünce çocuklarını önceden Peşte'ye gönderdiler, kendileri de it cengi (oyalama muharebeleri) yaparak Budin'e çekildiler. Fülele Kalesi, yiyecek ve cephane sıkıntısından vire ile teslim olmak zorunluğunda kalmıştı. [126] Gerçekte Fülele'in düşman eline geçmesinin nedeni, kalenin takviyesine gönderilen Sinan Paşa oğlu Mehmet Paşa'nın (Korkak Mehmet adı ile ünlü), çok yavaş hareket ederek vaktinde kaleye yetişememiş olmasıydı. Fülele'e giren Avusturyalılar, vireye (teslim koşullarına) saygı göstermediler. Kaleyi terk eden Türklerin para ve elbiselerini aldılar. Fülele'tekilerin 200-300 kadarı, Müslümanken Hristiyan olup Fülele'te kaldılar. Havaaların elverişli gitmesinden yararlanan düşman, daha bazı küçük kale ve palangaları da ele geçirdi. Bunların arasında Sunta Kalesi muhafızlarının bir kısmı, yöredeki dağlara kaçtılar. Pek az muhafızla kalede kalan dizdar (kale komutanı), yaklaşan Avusturyalılara direniş gösterdi; ve onlara top ateşiyle karşılık verdi. Sonunda Avusturyalılar çekilmek zorunda kaldılar.

Sunta Kalesi ile, Avusturyalıların eline geçen diğer kale ve palangalardan kaçan askerler ve bunların komutanları Vaç'a gelip halkta heyecan uyandırdılar. Bu sırada, "Kırım askeri yardıma geldi" söylentilerinin yayılması üzerine, Vaç'a yanışmış olan düşman çekildi. Avusturyalıların eline geçen kale ve palangaların Vaç'ta toplanan disiplinsiz askerleri ve martolozlar (geri hizmet erleri) yağmaya başladılar. Hasan Paşa, bir kısım askerle kethüdasını göndererek bunları dağıttı ve subaylarından beşi Budin'de asıldı; ve yöreye dağılanlar da, düşman tarafından tutulup, "bunlar ne Türke yarar ne de bize!" diye kılıçtan geçirildiler. [127]

Sonunda Fülele'ten başka, bu bölgede daha on kadar kale ve palanga, Avusturyalıların eline geçti. Aralık ayı içinde de Neograd elden çıktı.

Birçok kalelerin arka arkaya elden gitmesi üzerine, diğer kalelerin asker ve komutanlarının, ötekiler gibi hareket etmemeleri için, etrafa gözdağı verilmesi yoluna gidildi; ve düşman taarruzlarına, gereği gibi direnmeden teslim olan veya uzun süre direnip de kaleyi terk ederken silah ve mühimmatı tahrip etmeden çekilenler, hapis ve idam edildi. Ne

[126] NAİMA MUSTAFA; s. 85.

[127] a. g. e.; s. 85-86.

yazık ve acıdır ki, bu kötü örnekler, vaktiyle bunca fedakârlıklarla ele geçirilen bu yerlerin, şimdi ancak korkutma yoluyla elde tutulmaya çalışıldığını üzüntü verici bir biçimde göstermektedir.

Serdar Koca Sinan Paşa, Belgrad'a gelince Bespirem ve Polata kalelerinin alındığını bildirir bir zafername (muharebe raporu) hazırlayarak İstanbul'a göndermişti; ancak Serdar'ın bu zafernamesini, aradan bir ay geçmeden İstoni Belgrad bozgunuyla, Fülele dahil on kalenin kaybı haberi izlemişti. Bu başarısızlıklar İstanbul'da öğrenilince, Serdar'ın gönderdiği zafernamenin gerçek değeri meydana çıktı. Zira Serdar, az bir zaman sonra yardım isteminde bulunmuştu.

Henüz ciddi bir muharebe vermeden, vaktinden önce kısılağa çekilerek, düşman harekâtına seyirci kalan Serdar Koca Sinan Paşa'nın kısıladığı yerden yardım istemesi Osmanlı tarihinde şimdiye kadar eşine pek rastlanmayan acıklı bir olaydı. [128] Tarihçi Naima olayı eleştirmesinde özetle: "Sinan Paşa daha başlangıçta, bir iş göremeyince, harbi actığına pişman oldu. Fakat bir iş başarmadan, başlanılan işten vazgeçmek olamaz diye, devlet kapısından para ve asker istedi." demektedir ve daha sonra da, Sinan Paşa'nın, başladığı işten pişmanlık duyduğuna tekrar değinerek, Padişah'tan yardım sağlayabilmek için, kendi dileğinden başka, asker ve halktan da yardım dilekçeleri toplayarak İstanbul'a yolladığına işaret etmektedir.

Avusturyalılar, İstoni Belgrad'da Hasan Paşa'yı ağır yenilgiye uğrattıktan sonra, [129] Fülele bölgesinden karşı taarruza geçmek fırsatı bularak, Vag'a kadar birçok kaleyi ardı ardına kolayca ele geçirmelerinde, Budin Eyaleti'nin serhat (sınır boyu) teşkilatı ve kalelerinin uzun yıllar denetlenmemiş ve kontrolsüz bırakılmasının rolü olduğu anlaşılmaktadır.

2. 1594 Yılı Harekâtı

a. Avusturyalılarla Gran (Estergon) ve Hatvan Muharebeleri (Kroki: 1)

1594 yılında Avusturya ordusu, Türk kuvvetlerinden önce harekete geçti. 1593 yılının kasım ayındaki başarıları Avusturyalıları cesaretlendirmişti. 4 Mayıs 1594'te Arşidük Matyas bir kısım Avusturya kuvvetiyle Estergon'u, İstirya Ordusu Komutanı Teufenbach da Hatvan'ı muhasara ettiler. [130]

[128] Mufasssal Osmanlı Tarihi; c. III, s. 1597.

[129] NAIMA MUSTAFA; s. 84.

[130] a. g. e.; s. 87-88.

Bu muhasaralar üzerine, Rumeli Beylerbeyi Mehmet Paşa komutasında Budin'de tertiplenen bir kısım kuvvetle Hatvan'a yardıma karar verildi. Mehmet Paşa, Hatvan'a doğru yürürken, Budin Beylerbeyi Hasan Paşa komutasında bir kısım kuvvet de, öncü olarak ilerliyordu. Hatvan yakınlarında düşmanla temas edildiği zaman, Öncü Komutanı Hasan Paşa, düşmanın üstünlüğü karşısında, kesin muharebeyi kabul etmedi; ve uyguladığı çok yerinde bir taktikle savaşıarak, O'nu, büyük kısmı üzerine doğru çekmeyi başardı. Böylece düşmanı, büyük kısım topçusunun etkili menzili içine soktuktan sonra, ikiye ayrılarak kanatlara çekildi. Ne yazık ki, bu doğru hareketi, Büyük Kısım Komutanı Mehmet Paşa, öncünün yenilmesi şeklinde değerlendirerek kuvvetlerine geri çekilme emri verdi; ve Budin'e değin çekildi. [131] Bu muharebede Osmanlılar, 3.000-4.000 kayıp verdiler. Düşmanın da o kadar kayıp verdiği söylenir.

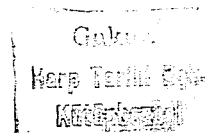
Hatvan Muharebesi'nde, öncünün iyi bir taktikle bu elverişli hareketine karşı, büyük kısmın tamamen aksine yanlış hareketi veya Büyük Kısım Komutanı Mehmet Paşa'nın, öncünün doğru hareketini kavrayamamasını, sevk ve idare yönünden bilgisizliği, tecrübesizliği yanında, cesaretsizliğine de vermek mümkündür. Kuşkusuz bu harekâtta, öncüyle büyük kısım arasında irtibatın kurulamamış olması da bir diğer hata olarak göze çarpmaktadır.

Hatvan Kalesi Dizdari Aslan Bey ise, kaleyi başarıyla savunuyor, topçusu ve ara sıra çıkış hareketleriyle de, Avusturya kuvvetlerini yıpratarak ona ağır kayıplar verdiriyordu. [132] Düşman Hatvan'a günde 500 veya 1.000 ve belki de 1.500 mermi atıyordu. Hatvan Muharebesi'nde Hasan Paşa, emrindeki öncü kuvvetiyle kahramanca çarpıştı. Muharebenin ağırlığı O'nun omuzlarındaydı. Kale'nin savunucuları da kahramanca direnmişlerdi. [133] Bu çarpışmalar devam ederken, Serdar Koca Sinan Paşa emrindeki kuvvetlerin, Belgrad'dan kuzeye doğru hareket halinde olduğunu haber alan düşman bir hayli yıprandığından, Hatvan Muhasarası'nı bırakarak çekilmek zorunda kaldı. İleride görüleceği üzere, Sinan Paşa, 6 Mayıs 1594'te Belgrad'dan hareket edebilmişti. Hatvan Muhasarası'nın kaldırılmasında da büyük rol Hasan Paşa'ya aitti. Serdar Koca Sinan Paşa ise, yukarı katlara bu başarıyı oğlunun kazandığını bildirdi. O'nun, daima olaylardan kendi payına kazanç sağlama yollarını çok iyi bilen, korkak ve iki yüzlü bir karakter taşıyan insan olduğunu, Naima söyle anlatır: "Bu olaylar, Devlete bildirilirken, başarıların büyük kısmı

[131] İ. HAKKI ve ZİYA; Haçova Muharebesi, s. 9, 10 ve PEÇEVİ İBRAHİM; Peçevi Tarihi, c. II, s. 350.

[132] NAIMA MUSTAFA; s. 88 ve PEÇEVİ İBRAHİM; s. 350.

[133] SELANIKİ MUSTAFA; Selaniki Tarihi, İstanbul, 1281, s. 151.

Hasan Paşa'ya ait olduğu halde, Vezir-i Azam'ın Mehmet Paşa adındaki oğlunun oldu. Rumeli Beylerbeyliği'ne ek olarak vezirlik, murassa (ceva-hirle süslü) kılıç ve samur hil'at (ipekli uzun ve hafif bir dış giysi) gönderildi."

Gran (Estergon) önündeki muharebeler, Hatvan'dakinden daha çetin oldu. Avusturyalılar, kale bedenlerini pek sık döğdüler. Naima'ya göre, günde 1.800 mermi atıldılar. Silah zoruyla alamadıkları Estergon'u türlü hilelerle almaya çalıştılar. Fakat başvuru olan o hileler de, bu ünlü kale savunucularının azim ve dayanma gücünü sarsamadı. Bu kahramanlar, yılmadan ve cesaretle savaşırken, onlara mümkün olan yardımın yapılmasına da çalışıldığını bu arada belirtmek gerekir. [134] Naima, muhasara süresince Osmanlı Tuna Filosu'ndan bir hayli sayka ve donanmadan Tuna, ya gönderilen dört kadirgayı üç kez yardım gönderildiğini; Tuna Filosu'nun, Avusturya gemilerini Estergon'a yaklaştırmadığını; hatta Türk gemilerinin Parkany (Çiğerdelen)'yi tehlikeden koruduğunu yazar. [135]

Belgrad'dan hareket eden Serdar-ı Ekrem, Budin yakınlarına gelinceye kadar Avusturyalılar, Hatvan ve Estergon Muhasarası'nı bırakmadılar fakat Serdar'ın yaklaştığını öğrenince, bu kaleleri bırakıp Komaron yönünde çekildiler. Olayın gerçeği şöyledi: Belgrad'dan emrindeki kuvvetlerle kuzey yönünde ilerleyen Serdar-ı Ekrem Koca Sinan Paşa, Temesvar ve Bosna valilerini, eyalet askerleriyle birlikte olarak, düşman tarafından muhasara edilen Hatvan ve Estergon kalelerinin kurtarılması için önden göndermişti. Bunlar, Budin'e geldiler; fakat Serdar'a güvensizlikleri nedeniyle yavaştan alıp Budin'den ileriye geçmediler. Böyle olmakla beraber, bunların Budin'e gelişlerinin öğrenilmiş olması bile düşmanın moralini bozdu. Ashnda Hatvan ve Estergon savunucuları, Avusturyalıları epeyce yıpratmış olduklarından, her iki beylerbeyinin kalelere yaklaşmalarına gerek kalmadan Avusturyalılar, muhasarayı bırakıp geri çekildiler. 4 Haziran 1594'te düşmanın muhasarayı bıraktığını gören savunucular, kaleden dışarı çıkarak, düşman üzerine yüklendiler. Estergon'da 1.000 kişi öldürdüler; ve bir o kadar da tutsak aldılar.

b. Serdar-ı Ekrem Koca Sinan Paşa'nın Belgrad'dan Hareketi

Kış mevsimini Belgrad'da geçiren Serdar-ı Ekrem 6 Nisan 1594'te Belgrad'ın Hünkâr Tepesi'nde ordugâha çıkarak, harekât için gerekli hazırlıklara başladı. Bu hazırlıklar bir ay sürdü; ve Serdar, emrindeki kuvvetlerle 6 Mayıs 1594'te Belgrad'dan harekât bölgesine ileri yürüyüşe geçti.

[134] Mufassal Osmanlı Tarihi, c. III, s. 1601 ve NAIMA MUSTAFA, s. 89.

[135] NAIMA MUSTAFA, s. 90-91 ve PEÇEVI İBRAHİM, s. 350.

Seferberlik ve yığınak planlarına göre, Anadolu'dan sefere tertip edilen eyaletler, seferberliklerini tamamladıktan sonra 13 Mart 1594'te, yığınak bölgesi olarak belirtilen Sirem'de toplanmış bulunacaklardı. Uygulamada, eyaletlerin oyalanmaları nedeniyle, merkezden üst üste sert ve ağır cezalarla uyarıcı emirler gönderilmesi zorunluğunda kalındığı Mühimme Defterlerinde görülmektedir. Seferberlik ve yığınak bölgesine yürüyüşte, oyalananlar hakkında Bursa Kadılığı'na gönderilen, Mühimme Defteri No. 72 işaretli emrin kısaltılmışı şöyleydi: "Anadolu, Karaman, Sivas, Dulkadır ve Halep askerlerinden seferli olanların ve eyaletlerdeki kapıkullarından bazılarının Bursa'ya vardıkları, fakat yürüyüşe devam etmeyerek vakit geçirdikleri bildirilmiştir. Bunların acele sefere gönderilmesinin sağlanması, gecikenlerin veya gitmeyenlerin dirlikleri (tımarları) alınmak üzere adlarının bildirilmesi ve haklarından gelinmesi." Mühimmelerde, eyaletler ve kadılara gönderilmiş buna benzer emirler az değildir. Bu emirlerden, eyaletlerin seferberliğine uyarlık niteliğinin, önceki dönemlere oranla çok zayıflamış olduğu sonucuna varılır. Bu konuya yukarıda seferberlik ve yığının yapılması bölümünde de değinilmişti. On iki yıl süren son Osmanlı - İran Harbi'nin ve iç siyasi durumun bu gecikme veya kayıtsızlıkta büyük etkisi olduğu kabul edilebilir. Sefer ve yığınak faaliyetinin, mühimmelerde görülen titizlikle izlenmesine rağmen, ortalama bir aylık bir gecikmeyle yığının ancak arkasının alınabildiği ve bu nedenle Avusturyalıların harekâta ön alarak, Estergon ve Hatvan'ı muhasara ettikleri görülmektedir.

Sirem bölgesine varıldığında, yiyecek işi düzenlendi ve askerin (kapıkulunun) aylıkları verildi. Yığınağa Anadolu'dan son bir grup olarak Sivas Valisi Mehmet, Rakka Valisi Ali, Bosna Valiliği'ne atanan Mihalıçlı Mehmet ve Maraş Valisi Mehmet Paşalar, eyalet askerleriyle katılınca, Serdar emrindeki ordunun mevcudu artmış bulunuyordu (yukarıda sefer emri alan kuvvetler bölümüne bak). Harp Meclisi'nde saptanan harekât hedefine göre, Tata ve Raab (Yanıkale) üzerine yürünmesine karar verilerek, ikmal maddeleri bu yöne doğru tertiplendi; ve komutanlar arasında yapılan görev bölümüne göre de: [136]

Serdar Ekrem'in oğlu Mehmet Paşa, Topçu Komutanı; Budin Valisi Hasan Paşa, Çarhacı (Öncü) Komutanı; Bosna Valisi, Karakolculuğa (İleri Emniyet Kuvvetleri Komutanı); Anadolu Valisi Satırcı Mehmet Paşa, Sağ Kol Komutanı; Anadolu'daki diğer eyaletlerin asker ve beyleri sol kolda; Maraş Valisi Mehmet Paşa da, Artçı Komutanı olarak, Tata doğrultusunda emniyet tertibiyle yürüyüşe geçildi.

[136] Mufasssal Osmanlı Tarihi; s. 1601 ve NAIMA MUSTAFA; s. 92, 93.

e. Tata ve Raab (Yanık) Kalelerinin Ele Geçirilmesi (Harita: 2)

Budin'den kuzeybatıya doğru yürüyen Serdarı Ekrem Koca Sinan Paşa komutasındaki Türk ordusu, Estergon'dan sonra Tuna Nehri batı yönünü izleyerek Tata önüne geldi. Tuna'ya pek yakın ve bu nehre karışan küçük bir suyun kenarında bulunan Tata Kalesi'ni koruyan kuvvetlerin başında, Avusturya İmparatoru'nun kardeşi Arşidük Mathiyas bulunuyordu. Tata, Türk ordusunun baskısına üç günden fazla dayanamadı. Kale içindekilerin çekilip gitmelerine izin verilmesiyle vire ile teslim oldu. Tata'dan sonra Saint-Marton Kalesi ele geçirildi. Bu sırada Kırım Hanı 40.000 kişilik kuvvetiyle Osmanlı ordusuna katıldı. [137] Tata ve Saint-Marton kalelerinin ele geçirilmesinden sonra Yanikkale'nin ele geçirilmesi hazırlığa girildi. Halbuki, Tata ile Yanikkale arasında önemli bir yeri olan Komaron Kalesi vardı. İhtimal, ondan daha büyük ve berkitmeli Yanikkale'nin fethiyle Komaron'un daha sonra kolaylıkla elde edileceği düşünüldüğünden, burası ikinci hedef olarak saptandı. [138] Tuna'nın kollarından Leitha ve Raab sularının birleştikleri yerde, Avusturyalıların, Viyana'nın duvarı adını verdikleri Yanikkale'ye Macarlar da Gyön derlerdi. (Resim:3)

Yanikkale'nin muhasarası 7 Ağustos 1594'te başlamış ve Kale, 27 Eylül 1594'te teslim olmuştur. Söylentilere göre, Yanikkale Muhasarası'nda, Arşidük Mathiyas komutasındaki Alman, Macar, İspanyol, Leh, İtalyan, Rus ve diğer milletlerden oluşan 100.000 kişilik Avusturya ordusu, Tuna Nehri'nin karşı yakasında beklemesi nedeniyle, kale o taraftan kuşatılmadığından, kalenin savunucuları muhasara süresince karşı yakadan devamlı yardım almışlardı. Yanikkale'nin bir tarafı Raab Suyu'nun Tuna'ya döküldüğü yer, diğer tarafıysa, su ile dolu büyük hendekti. Raab Suyu tarafından kaleye iki asma köprüyle geçiliyordu. Osmanlılar, kaleyi muhasaradan önce kale dışındaki düşmana taarruza karar verdiler. Bunun için kurulacak üç köprü malzemesinin tedarikine başlandı. Raab Suyu üzerinde kurulmuş olması kuvvetle umulan bu köprülerden biri tombaz, diğeri şayka, bir diğeri de manda derisinden yapıldı. Bunların malzemesinin çoğu arabalarla karadan ve bir kısmı da Estergon ve Budin'den şaykalarla getirildi. [139] Önce köprü başları serdengeçtilerle tutuldu; ve köprülerin kurulmasına başlandı. Köprülerin kurulması Osmanlılara ağır kayba malolmuşsa da karşıya geçildikten sonra, yapılan çetin muharebede düşman bozulmuş, Arşidük Mathiyas yaralanıp kaçmış ve kale, tam kuşatılarak topçu ateşi altına alınmaya başlanmıştı. Sonunda vire ile teslim olan

[137] NAİMA MUSTAFA; s. 93 ve PEÇEVİ İBRAHİM; s. 351 ve Mufasssal Osmanlı Tarih; s. 1601.

[138] Mufasssal Osmanlı Tarih; s. 1601.

[139] NAİMA MUSTAFA; s. 94, 97 ve PEÇEVİ İBRAHİM; s. 352. İzzettin, 1881

kalede, Osmanlı kaynaklarına göre, 400 top, binlerce kantar barut, 3.000 çadır, birçok cephane arabası, fiçılarla para keseleri, yiyecek ve Tuna kıyılarında 10'u büyük 600 gemi ele geçmişti. [140] Kale'nin ele geçirilmesinde 12.000 Avusturyalı kale savunucusu teslim koşullarına göre, mallarına dokunulmayarak, serbest bırakılmış ve gemilerle gönderilmişlerdi.

Yanikkale gibi Avusturyalıların en çok güvendiği birinci sınıf berkitmeli bir kalenin alınmasında, önce kalenin anavatanla bağlantısının kesilmesi kuralı, Osmanlıların, Kanuni zamanından beri kalelere taarruz prensiplerine uygun bir hareket düzeniydi. Bu amaçla kurulan üç köprüünün büyük rolü olmuştur. Bu köprülerin araç ve gereçlerinin Budin ve Ester-gon'dan kara ve nehir yoluyla getirilmesi, köprü başılarının önce serdengeçtilerle tutulmasından sonra kurulmaları, ordunun bu köprülerden geçerek önce müttefik (bağlaşık) orduyu yenilgiye uğratması, sonra kale-nin kuşatılarak teslim olmaya zorlanması ve ele geçirilmesinde gösterilen başarı, XVI. yüzyıl sonlarında Türk ordusunun kalelere yönelik hareketlerde uyguladığı gerek taarruz gerekse ve özellikle köprücülük taktik ve tekniği, dikkatle üzerinde durulmaya değer örnek bir konu olarak görülmektedir.

Serdar, Yanikkale'den Komaron'a hareketten önce 2.000 yenicere, 300 topçu ve 1.000 cebeciyle, 2.000 yerli askerden kurulu bir kuvveti Yanikkale'nin korunması için, Yanık Sancak Beyliği'ne atanan Osman Paşa emrine verdi.

Yanikkale'nin alınmasından sonra, Komaron'un muhasarası 16 Ekim 1594'te başlamış, bir hafta kadar sürdükten sonra kaldırılmıştı.

Komaron Kalesi-Muhasarası'nın kaldırılması nedeni, kışın erken bastırması, Kırım Hanı'nın Kırım'a dönmek üzere harekete geçmesi ve diğer askerlerin de memleketlerine dönüş için sızlanmaları ve nihayet kale koruyucularının sıkı direnmeleri idi. [141]

Serdar-ı Ekrem Koca Sinan Paşa, 22 Ekim 1594'te Komaron Muhasarası'nı kaldırmış ve ordu kışlağa çekilmek üzere Budin'e yürüyüşe başlamıştı. Budin'e gelindiğinde Sivas, Diyarbakır, Rakka, Halep ve Şam askerleri memleketlerine gönderilmiş, diğerleri harekât bölgesindeki çeşitli kış-laklara dağıtıldıktan sonra, Sinan Paşa da Belgrad'a çekilmişti.

[140] DANİŞMENT, İ. Hami; *Azâhlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, c. III, s. 135.

[141] Mufasssal Osmanlı Tarihi; c. III, s. 1603, ve HAMMER, *Osmanlı Tarihi*, c. III, s. 183.

1000. Bd. Bağıların Ayaklanmaları

Osmanlı-Avusturya Harbi, Bağıların (Erdel, Eflâk, Boğdan) Avrupa'da Türkler zararına kurulan kutsal ittifaka girerek Avusturya safında yer almalarını hazırladı. [142] XVI. yüzyılın ikinci yarısında Eflâk, Boğdan ve Erdel'de Osmanlı nüfuzunun kuvvetlenmesi yanında, reaya üzerinde mali baskının artması ve nihayet Papa ve Avusturya'nın kışkırtmaları her üç ülke parçasını ayaklanmaya yöneltti. [143] Erdel Voyvodası, İmparator Rodolph'ı metbu tanıyıp Osmanlı Devleti'ne cephe almış ve Türk yanlısı Erdel ileri gelenlerini ortadan kaldırdıktan sonra Eflâk ve Boğdan'la birlikte ayaklanmalara katılmıştı.

Boğdan Voyvodası, Aron, 1594'te yerine atanan Voyvodayı kabul etmeyerek ayaklandı. Üzerine gönderilen Maras Beyi Mustafa Paşa'yı yengiliye uğrattı.

Serdar Sinan Paşa, Avusturya Seferi için Eflâk'tan, top arabası ve hayvanlarını 1594 hareketinin başında Belgrad'da bulundurmasını istemişti. Bunlar, hem geç hem de eksik olarak, ancak Yanıkkale'nin muhasarası sırasında, Mihail'in hediyeleriyle birlikte gelebilmişti. Bu gecikmeden hiddetlenen Vezir-i Azam, hediye kabul etmemiş ve "inşaallah bundan sonra seferimiz Eflâk üzerinedir" diyerek, Mihail'in adamlarını bir süre tutukladıktan sonra öldürmüştü. [144] Sinan Paşa'nın bu sözleri ve tutumu daha önce Avusturya ile anlaşmış olan Mihail'in de ayaklanmasını cabuklaştırmıştı.

Osmanlı kaynaklarına göre, bu üç voyvodanın Osmanlı Devleti'ne karşı birleşmelerinin başlıca nedeni, yukarıda da değinildiği gibi bunların Osmanlılara vermekle yükümlü bulundukları haracın gittikçe artmasıydı. Ayrıca voyvodaların, sık sık değiştirilmeleri ve her değişen voyvodanın, anlaşma ve yasa gereği hazineye ve vezirlere para ve hediyeler göndermeleri zorunluğu bu nedenler arasındaydı. Voyvodaların bu parayı sağlayabilmek için, halkı durmadan sıkıstırmaları ve bu arada, çevirdikleri entrikalar, toplum üzerinde tepkiye yol açıyor; bunun sonucu halkın bir kısmı da memleketi terk etmek zorunda kalıyordu. Bu kötü tutum ve davranışlarsa, Avrupa'da Osmanlılar aleyhine hazırlanmakta olan ittifaka katılmalarda etken oluyor ve dolayısıyla bağıların ayaklanmalarına neden oluyordu.

[142] İslam Ansiklopedisi; c. VIII, s. 623.

[143] Âli Mününahbar; Süleymaniye, Esat Efendi Kitaplığı, No: 2162; s: 417 ve SE; LANIKI MUSTAFA; Selaniki Tarihi, s: 169, 184, 186; [144]

[144] Mufasssal Osmanlı Tarihi, c. III, s. 1607.

Yine 1593-1594 yıllarında Macaristan'da Avusturyalıları karşı sürdürülen savaşlar sırasında ve hatta daha önceleri Osmanlı yöneticileri ve komutanları, Eflâk, Boğdan ve Erdel voyvodalarına karşı hoggörü ve sağduyu bir siyaset gütmüşlerdi. [145] Bu yüzden voyvodalıklardaki beyler ve halk, Osmanlı Hükümeti'ne karşı öteden beri kin beslemekteydiler.

Yukarıda da belirtildiği gibi Eflâk tarım ürünü bol ve zengin bir memleketti. İstanbul tüccarları Eflâk'a gelerek bu ürünleri satın alırlar ve bu yüzden de halkla aralarında çeşitli anlaşmazlıklar olurdu. [146] Bütün bunların etkisi ve Avusturyalıların kışkırtmasıyla, Kasım 1594'te Mihail, Boğdan Voyvodası Aron gibi davranarak, Bükreş'te toplanmış olan Türk tüccar alacaklıları idam ettirdiği gibi, ayrıca 2.000 kadar Türk askerini de şehit ettirmek suretiyle ayaklanmayı başlattığını açığa vurmuştu.

Bükreş olayından sonra, sayıları 3.000-4.000'i bulan Yergöy Türkleri de öldürülmüş, Yergöy Kasabası yakılmış, kadın ve çocukları da tutsak edilmişti. [147]

Bu başarısından cesaret alan Mihail, Eflâk'ta Türklerin bulunduğu diğer yerlerde de saldırıya geçti. Eflâk ordusunun başına getirilen Macar asıllı General Albert Kiraly, 1 Ocak 1595'te İbrail'e taarruz etti. Kale Komutanı Kara Çavuş Mehmet Bey, on altı günlük savunmadan sonra askerle halkın hayatlarına dokunulmamak koşuluyla teslim olmuştur.

Eflâk ordusu bununla da yetinmemiş ve ocak ayı içinde Tuna'yı geçerek, Dobruca'ya girmiş ve Silistre'yi yakmak istemişse de, Silistre Şancak Beyi, Eflâk kuvvetlerine taarruzla 4.000 kişiyi kılıçtan geçirerek, Eflâklıları Tuna kuzeyine çekilmek zorunda bırakmıştı. [148]

e. Ferhat Paşa'nın Vezir-i Azam ve Serdar Atanması

Ocak 1595'te III. Murat ölmüş ve oğlu III. Mehmet padişah olmuştur. Yeni hükümdar tahta çıktığı zaman, devlet erkânı arasında bazı değişiklikler yaptı. Bu değişikliklerin en önemlisi sadaretin Ferhat Paşa'ya verilmesiydi (16 Şubat 1595).

III. Mehmet tahta geçtiği sırada, Vezir-i Azam Koca Sinan Paşa Belgrad'da bulunuyordu. Koca Sinan Paşa, III. Mehmet'in tahta geçtiğini duyunca, İstanbul'da Sadaret Kaymakamı olan Ferhat Paşa'yı Padi-

[145] NAIMA MUSTAFA; Naima Tarihi, c. I, s. 102, 103.

[146] PEÇEVİ İBRAHİM; Peçevi Tarihi, c. II, s. 359.

[147] HAMMER; Devleti Osmaniye Tarihi, c. VII, s. 186 ve Mufasssal Osmanlı Tarihi; c. III, s. 1607.

[148] DANIŞMENT, İ. Hami; İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, c. III, s. 139 ve HAMMER; s. 200 ve NAIMA MUSTAFA; Naima Tarihi, c. I, s. 116.

şah'ın gözünden düşürmek için, bir an önce İstanbul'a gelmek istedi. Fakat buna imkân bulamadan, rakibi Ferhat Paşa'nın kendi yerine geçtiğini öğrendi.

Harbin başından beri devletin siyasi sorunları ve askeri harekât, dikkatle incelenecek olursa, Yeni hükümdarın Sinan Paşa'yı sadareten uzaklaştırmasına hak vermek gerekirdi. Zira sonu gelmeyen aşırı tutkuları yüzünden, devleti gereksiz harbe soktuktan başka, serdar olarak orduyu idare ettiği sırada da, bir iş görememişti. Yabancı tarihçilere göre, bu sıralar Osmanlı haberalma hizmetinin üstünlüğüne rağmen, Bağlılar diye adlandırılan Erdel, Eflâk ve Boğdan'ın 1592'de Osmanlılar aleyhindeki anlaşmaları öğrenilememiş veya öğrenilmişse bile kayıtsız kalmıştı. Bunun sonucu buralarda başlayan ayaklanmalar, devletin başına büyük işler açmış Macaristan'dan başka bir de Tuna-Dobruca Cephesi'nin ortaya çıkmasıyla harekât alanının genişlemesine yol açılmıştı. Böyle kritik bir durumda, hükümetin ve ordunun başında her yönüyle yetenekli ve değerli devlet adamı bulunmayışı, memleket için büyük bir talihsizlikti.

f. Ferhat Paşa'ya Karşı Sipahi Ayaklanması [149]

Vezir-i Azam Ferhat Paşa, baharda çıkacağı seferin hazırlıklarıyla uğraşırken, bir sipahi ayaklanmasıyla karşılaştı (22 Nisan 1595). Ferhat Paşa, İran harpleri sırasında Kuloğullarına, Gence'nin korunmasında üç yıl bulunmak koşuluyla sipahilik vaat etmişti. Bu sözü alanlar, daha sonra İstanbul'a gelerek, sözün yerine getirilmesini Ferhat Paşa'dan istemişlerdir. Paşa, onlara: "Sizin bölüğe çıkma işlerinizin Gence ve Tebriz Defterdarlığı'nca yapılması fermanıdır. Niçin emre itaat etmeyerek fitne çıkarıyorsunuz, fermana itaat etmeyenler kâfir ve karılarının boş olduğunu bilmezsiniz" dedikten sonra, konuşmasına bazı sert sözler de eklemiştir. Ferhat Paşa'nın bu konuşmasına daha da içerleyen Kuloğulları, kapıkulu süvarilerinin arasına karışarak, onlardan, kendilerine yandaş edinmeye çalışmışlar ve nihayet ayaklanarak, "Ferhat Paşa'nın başı kesilmedikçe Ulufe almayız diye direnmişler, sonunda Padişah'ın emriyle Yenigeri ve bostancılar tarafından dağıtılmışlardır.

Ferhat Paşa, ayaklanmasının, Koca Sinan Paşa'nın kıskırtmasıyla meydana geldiği gerekçesiyle, eski sadrazamın gözlerine mil çekilmesi için bir irade sağlamıştı. Fakat bunun çok olumsuz sonuçlar doğurabileceği ve ilerisi için kötü bir gelenek haline gelebileceği üzerinde yandaşlarının uyarması üzerine, Padişah'ın iradesi geri aldırılmıştı. Sonunda çıkarılan fer-

[149] HAMMER, s. 199, 200 ve Mufasssal Osmanlı Tarihi; s. 1608 ve NAIMA MÜSTAFİA; s. 119.

manla Koca Sinan Paşa Malkara'ya; yandaşlarından Çağalzade Sinan Paşa Karahisar'a; Siyavuş Paşa da Konya'ya sürülmüştü. [150]

3. 1595 Yılı Harekâtı

Vezir-i Azam Ferhat Paşa, harekât hedefleri içinde Eflâk Ayaklanması'nı daha önemli görüyor ve bağlı ayaklanmalarının bastırılmasından sonra Avusturya'ya yönelmeyi düşünüyordu. [151] 27 Nisan 1595'te gerekli seferi hazırlığının başlanarak 1 Mayıs 1595'te İstanbul'dan hareket edildi. Eflâk'ta işlenen zulüm ve öldürmelerin bir an önce önüne geçebilmek için, Ferhat Paşa, Serdar-ı Ekrem (Başkomutan) olarak cepheye giderken, İstanbul'da Sadaret Kaymakamlığı'nda İkinci Vezir Damat İbrahim Paşa bırakılıyordu. Sefere ayrılan 10.000 yeniçeri, zağarcıbaşının emrine veriliyor, 10 kadırgaya yükletilen top, mühimmat ve sair ordu gereçleri Karadeniz ve Tuna Nehri'nden Rusçuk'a gönderiliyordu. Daha fazla sayıda Rumeli askeri de arkadan gönderilecekti. Fakat, İbrahim Paşa, Ferhat Paşa'ya karşıtlığı nedeniyle, malzeme ve mühimmatı eksik gönderiyordu. [152]

Ferhat Paşa'nın Edirne'ye varışından iki gün sonra, Eflâk ve Boğdan için önemli bir karar alınmış bulunuyordu. Bu karara göre, bu ülkelerin imtiyazlı beylik durumuna son verilerek, iki valilik haline getiriliyordu (Budin ve Temesvar gibi). Eski Şirvan Valisi Cafer Paşa Boğdan; ve eski yeniçeri ağası Anadolu Beylerbeyi Satırcı Mehmet Paşa Eflâk Valiliği'ne getiriliyordu. Valiler bölgelerinde on ikişer bin asker toplayacaktı. Eflâk ve Boğdan'ın bünye ve tarihsel gelişmelerinde değişikliğe yol açacak olan bu karar uygulanamadı.

a. Ferhat Paşa'nın Yerine Koca Sinan Paşa'nın Vezir-i Azamlığa Getirilmesi

Ferhat Paşa İstanbul'dan ayrılınca, muhalifleri faaliyete geçtiler. Bunların içinde, başta geleni Sadaret Kaymakamı Damat İbrahim Paşa idi. Görünüşe göre Ferhat Paşa aleyhindeki kampanyayı perde arkasından Koca Sinan Paşa idare ediyordu [153]

[150] a. g. e.; s. 200 s. 1608 ve a. g. e.; s. 121.

[151] Mufasssal Osmanlı Tarihi; s. 1609.

[152] PEÇEVİ İBRAHİM; Peçevi Tarihi; c. II, s. 363.

[153] NAİMA MUSTAFA; s. 122, 123.

Ferhat Paşa, harekât bölgesine yürüyüşteyken Padişah'a gönderdiği raporlarda, kuvvet istiyor ve elindeki kuvvetle önemli bir iş görülmeyeceğini belirtiyordu. Fakat Sadaret Kaymakamı İbrahim Paşa, türlü entrika ve hilelerle, kuvvet gönderme işini aksatmakla yetinmeyerek, fırsat düştükçe Ferhat Paşa'yı Padişah'a kötüliyordu. [154]

Eflâk'ta insanlar öldürülürken, devlet adamlarının kişisel hırs ve çıkarlarından başka bir şey düşünmemeleri ne acınacak bir haldir. Yine acı duyarak söylenebilir ki, hükümdarlık makamında, bu makama layık insandan yoksundu. Padişah III. Mehmet, devleti idare edecek olgunluk çağında olduğu halde, kendini saray zevklerine kaptırıyor, devlet işlerini önemsemiyordu. Kısacası, bu sıralarda yönetimin, kolaylıkla aldatılabilen hükümdar elinde bulunuşu, Osmanlı Devleti'nin bir diğer talihsiz yanıydı.

b. Avusturyalıların Estergon'u Muhasarası

Osmanlı ordusunun, Serdar-ı Ekrem komutasında, bir kısmıyla Eflâk'a yönelmiş bulunması fırsatından yararlanan Avusturyalılar, Baskomutan Prens Mansfeld komutasında çeşitli milletlerden bir araya getirilerek 50.000 piyade, 20.000 süvariden oluşturulan bir Hristiyan ordusu (bu orduya Avusturya ordusu denemezdi), Alman, Avusturya, Macaristan, Bohemya, İtalya, Belçika asilzadelerinin de katılmasıyla 1 Temmuz 1595'te Estergon'u muhasara etti. Bu sırada Estergon Sancak Beyi Kara Ali Bey idi. [155]

Ferhat Paşa, Rusçuk'ta, Tuna üzerinde köprü kurdururken, muhaliflerinin Padişah'a çekistirmeleri sonucu Vezir-i Azamlık'tan uzaklaştırıldı. Böylece Malkara'dan İstanbul'a getirilerek, dördüncü kez Vezir-i Azam olan Koca Sinan Paşa, hasmı Ferhat Paşa'yı ortadan kaldırmak amacıyla, Türk askerini kırdırmak için Eflâk Voyvodası Mihail ile gizlice anlaşmış olduğu biçiminde, gerçekte hiçbir ilgisi olmayan bir yalan uydurarak, O'nun yok edilmesi için şahsen faaliyete geçti. [156] Çevirdiği dolaplarda, bu derece başarı gösteren Koca Sinan Paşa, sonunda Şeyh-ül-İslam Bostanzade'den, Ferhat Paşa'nın idamı için fetva çıkarttı. Sadaret Kaymakamı İbrahim Paşa'nın hilesiyle yakalanarak idam edilen Ferhat Paşa, Sinan Paşa'ya kıyasla daha değerli bir askerdir. Fakat O da, bu arada böylece kaybedilmiş oluyordu.

[154] HAMMER; Devlet-i Osmaniye Tarihi, c. VI, s. 209.

[155] DANIŞMENT, İ. Hami; İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, c. III, s. 146.

[156] NAİMA MUSTAFA; Naima Tarihi, c. I, s. 127 ve PEÇEVI İBRAHİM; Peçevi Tarihi, c. II, s. 364.

sinir Rakibini ortadan kaldıran Koca Sinan Paşa, yandaşlarıyla artık kendini emniyette görebildiği için, bir iki günlük hazırlıktan sonra 20 Temmuz 1595'te İstanbul'dan hareket ederek, Edirne, Şumnu, Razgrad üzerinden Rusçuk'a vardı. Bu sırada, İstanbul'dan Rusçuk'a yedi kâdırgayla mühimmat gelmiş ve Ferhat Paşa zamanında Tuna Nehri üzerinde başlanan köprü'nün yapılması da bitmiş olduğundan, Türk kuvvetleri 19 Ağustos 1595'te karşıya geçtiler.

Bükreş üzerine yürümek kararı alan Koca Sinan Paşa'nın emrindeki kuvvetler, Rumeli Beylerbeyi Hasan Paşa Çarhacı (Öncü), Satırcı Mehmet Paşa Sağ Kol; Sivas Beylerbeyi Haydar Paşa da Sol Kol Komutanı olarak, 23 Ağustos 1595'te Yergöy'den Bükreş doğrultusunda harekete geçti. Selânik ve Nigbolu beyleri de köprü'nün korunmasıyla görevlendirildi.

c. Kalugera'n Muharebesi (Harita: 2)

Sinan Paşa kuvvetleri, 24 Ağustos 1595'te Bükreş'in 7,5 kilometre güneyindeki Kalugera'ya geldi. Burada Mihail kuvvetlerinin, Bükreş Boğazı'ndan güneye doğru ilerlediği görüldü. Sinan Paşa, Mihail kuvvetlerine taarruz için tertiplenmiş, bataklığı geçmek için tahta ve çitlerdenüz köprüler kurdurmuştu. Ormanlık bölgeyi de yeniciler tutmuştu. Mevzide konan 10 top, Eflâk kuvvetlerine ateş açtı. Böylece başlayan Türk taarruzu, ikinci zamanına kadar sürdü. Eflâk kuvvetleri geriye çekilerek Bükreş Boğazı'nın güneyini tuttular. Türkler, burada yeniden taarruz için, tertiplendiği sırada, Eflâklılar, önlerine mandas sürülerini katarak bataklık ve ormanlık bölgede bulunan Türk kuvvetlerine karşı taarruza geçtiler. İki taraf arasında çetin muharebeler oldu. Sonunda bataklıktaki Türk kuvvetleri çekilmek zorunda kaldılar. [157]

O gece bir yenicininin Türk ordugâhındaki barut yüklerini kaza ile ateşlemesi üzerine, Eflâklılar baskına uğradıklarını sanarak korku ve telaşe düştüler; ve muharebe alanını bırakıp kaçtılar. Sinan Paşa, Eflâklıların kaçışlarını muharebe hilesi sanarak iki gün o bölgede bekledi. Keşif sonunda, Eflâklıların çekildikleri anlaşıldı; ve kuzey yönünde harekete geçildi.

Türk ordusu, 28 Ağustos 1595'te Bükreş'i muharebesiz ele geçirdi. Bükreş'ten sonra 90 km. kuzeybatısında Tergovişte ele geçirildi. Daha önce Eflâk ordusu, burasını boşaltıp çekildikleri için, yine bir çarpışma olmadı. Koca Sinan Paşa, bir aylık çalışmayla Bükreş'te olduğu gibi, burada da bir kale yaptırarak muhafızlığına Ali Paşa'yı ve yardımcılığına

da Amasya Sancak Beyi Koçu Beyi atadı. [158] Kale'nin korunmasına 3.500 asker ayıran Sinan Paşa, Tergovişte'den Bükreş'e dönüşte henüz bir konak mesafe aldığı zaman, Mihail, Tergovişte'yi kuşatarak topçu ateşi altına aldı. Bükreş'e dönüş yürüyüşünde bulunan ordu, top seslerini işitiyordu. Bu kadar yakın bulunulduğu halde, geriye dönmek istenmedi ve kaleyi takviye için 5.000-6.000 kişilik Rumeli askeri gönderilmekle yetinildi. Bunlar, ordugâhtan ayrıldıktan biraz sonra, bir bataklık ormana gizlenmiş 300 kişilik Eflâk birliğinin baskınına uğradılar. Ne garip ve utandırıcı olaydır ki, bu kale takviye birliği 300 kişiden ibaret Eflâklıya yenildi; ve perişan oldu. Bu Rumeli askerleri çarpışmış, yaralanmış, berelenmiş fakat bir sonuç alamamıştı. [159] Bu olay, en basit bir savaş kuralı olan keşif ve emniyet hizmetinin, Sinan Paşa kuvvetlerinin de ne kadar yetersiz olduğunu göstermiş olması bakımından ilginçtir. Olay haliyle askerin moralini sarstı, morali kırılarak kendisini korkuya kaptıranların başında, Serdar'ın da bulunduğu sanılmaktadır. Ordunun, savaş kurallarına göre iyi sevk ve idare edilmediği, keşif ve irtibat, yakın emniyet gibi o dönemlerin harekât ve muharebelerinde de dikkate alınması zorunlu olan prensiplerin ihmal edildiği görülmüyordu. Ya, Serdarla beraber karargâhta bu kuralları bilen yoktu, yahut vardı da Serdar bunları dinlemiyor; kendi bildiğine göre ordusunu idare etmek istiyordu. Bu bilgisizlik ve idaresizlik içinde, yapılan hatalar yüzünden ve rilen kayıplarla, ordunun mevcudu günden güne azalıyordu. Durumun hazin yanı, elde yeterince kuvvet bulunduğu halde, Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanmış bir voyvodanın yola getirilmesi harekâtının, sevk ve idaredeki bilgisizlik, yetersizlik ve nihayet cesaretsizlik yüzünden yürütülememesiydi. [160]

Kurulduğundan bu döneme kadar büyük zaferler kazanmış olan Türk ordusunun, kaybedilmiş muharebeleri de olabilir. Fakat, Eflâk harekâtı, sadece sevk ve idaredeki hatalar yüzünden başarısızlığa uğramıştır.

Türk askeri iyi sevk ve idare edildikçe daima zafere ulaşmıştır. Diğer bir deyimle, iyi yönetildiği sürece başarısızlığa uğradığı görülmemiştir. Ne yazık ki, 1593-1606 Harbi'nin Eflâk'ta ve Macaristan Cephesi'nde yapılan 1594-1595 yılları harekâtında, Türk kuvvetlerinin, Koça Sinan Paşa ve oğlu Mehmet Paşa tarafından iyi sevk ve idare edilememesi sonucu bu acıklı durumlara tanık olunmuştur.

[158] PEÇEVİ İBRAHİM; s. 365 ve NAİMA MUSTAFA; Naima Tarihi, s. 129.

[159] HANGİÇ; s. 365 ve a.g. e., s. 135.

[160] Mufassal Osmanlı Tarihi; s. 1612 ve HAMMER; Devlet-i Osmaniye Tarihi C. VII, s. 203.

Tergovişte'de, Mihail'e üç gün dayanan savunucular, ağaç ve tahtadan yapılmış olan bu kalenin harap olması üzerine, düşmana esir düştüler. Mihail, tutsak aldığı bu askerleri kazığa vurdu. Kale Muhafızı Ali Paşa ile yardımcısı Koçu Beyi şişe geçirdi. [161] Ve bu utanç verici işkence yeterli görülmeyip hafif yanan ateşte kızartılarak en feci şekilde öldürüldüler. [162] Bu hunharca olay, II. Mehmet zamanında, "Kazıklı Voyvoda" lakabıyla tanınan Eflâk Voyvodası Vladtepeş'i hatırlatır.

Koca Sinan Paşa Tergovişte'den ayrıldıktan sonra, işittiği top seslerinden Tergovişte savunucularının taarruza uğradığını değerlendirip emniyet tertibi ve bütün kuvvetiyle Tergovişte'ye dönseydi, bu pek hazine olaya meydan verilmemiş olacaktı. Fakat Sinan Paşa, "Tergovişte'ye dönmemize takatımız yok" demekle yetinmişti.

d. Yergöy Olayı ve Akıncıların Sonu

Serdar, Tergovişte dönüşü Bükres'te on beş gün kalmayı tasarlıyordu. Fakat olumsuz olaylardan ve idaresizlikten morali sarsılmış olan asker, bir an önce Eflâk topraklarından ayrılmak istediğinden, Bükres'te tasarlanan süre kalmadı. Buradan ayrılırken, bir ay önce ağaçlardan yapılan kale yakıldı. Kentin korunmasına ayrılan 2.000 kişilik kuvvetle birlikte Yergöy doğrultusunda yürüyüşe geçildi. Toplar ve mühimmat arabalarda taşınıyordu. Ordu düzensiz bir halde Yergöy'e geldi ve üç gün dinlenme emri verildi. Bu süre içinde akıncılar da Eflâk içerlerinden döndüler. Böylece Yergöy'de asker ve ağırlıklardan başka, akıncıların da beraberlerinde getirdikleri ganimet ve esirler, bir arada toplanmış bulunduğu, burada oldukça büyük bir yığılma meydana geldi. [163]

Sinan Paşa'nın, Yergöy'den Rusçuk'a geçilirken, vakitsiz aldığı bazı mali tedbirler, ordudaki düzensizliği büsbütün artırdı. [164] Gerçekten, akıncı ganimet ve esirlerinden hums-u seri (beşte bir hazine payı) alınmak üzere, köprübaşına dikilen müfettiş ve diğer görevliler, köprüden geçiş zamanını uzattığı gibi, düzensiz bir yığılmaya da yol açtı. Köprüden böylesine düzensiz ve çok yavaşlayan bir geçiş yapılırken, Mihail kuvvetlerinin yaklaştığı haberi alındı. Bu haber üzerine, Serdar vergi alınmasından vazgeçerek, geçişin çabuklaştırılmasını emretti. Fakat bunda geç kalmıştı. Çünkü, askerin bir kısmıyla hemen bütün akıncılar,

[161] NAIMA MUSTAFA; s. 135 ve PEÇEVİ İBRAHİM; s. 365.

[162] a. g. e.; s. 135 ve a. g. e.; s. 365 ve Mufasssal Osmanlı Tarihi; s. 1613 ve HAMMER; s. 203.

[163] a. g. e.; s. 135 ve a. g. e.; s. 365 ve a. g. e.; s. 1612, 1613,

[164] HAMMER; s. 205.

henüz Tuna'nın Yergöy yakasındayken, Mihail kuvvetleri yetişerek, taar-ruza geçip köprüyü topçu ateşiyle tahrip etti. Böylece dar bir bölgeye sıkışmış olan ordunun Tuna güneyine geçemeyen kısmıyla, bütün akın-cılar, Mihail kuvvetleri tarafından yok edildi. Yergöy yakasında kalan silahlı ve mühimmatla bütün ağırlıklar düşman eline geçtiği gibi, köprü yıkılırken üzerindeki asker ve ağırlıklar da Tuna'ya dökülmüştü. Köprü üzerindekiyle, Tuna'ya dökülenlerin yardım dileyen feryatları, çevreyi inletiyordu. Bu acı sonla bir daha belini doğrultamayan Türk ordusunun tarihi akıncı teşkilatı, yalnız Tuna'nın sularına değil, tarihin de derinlik-lerine gömülerek ortadan kalkmış oluyordu. Böyle bir bozgun ve acıklı olay, bu sefer esnasında (Kulpa Köprüsü faciasından sonra) ikinci kez olarak görülmüyordu (27 Ekim 1595). [165]

Daha sonra Mihail, Yergöy Kalesi'ni de top ateşine tutarak, üç gün-lük muhasaradan sonra Kale'yi aldı. Savunucularını kılıktan geçirdikten sonra Yergöy'ü yakarak, Eflâk içerlerine çekildi.

e. Estergon Muharebesi ve Kale'nin Kahramanlığı

Eflâk harekâtı hazırlıkları başladığı sırada, Avusturyalıların Budin üzerine yürüyeceklerinin haber alınması üzerine, Vezir-i Azam Koca Si-nan Paşa, oğlu Mehmet Paşa'yı Macar Serdarlığı'na atamıştı. [166]

Mehmet Paşa'nın maiyetinde Budin'de, Budin Beylerbeyi Sofu Sinan Paşa, Temeşvar Beylerbeyi Mihaliçli Ahmet Paşa, Zigetvar Beylerbeyi Tiryaki Hasan Paşa, Halep Beylerbeyi Çerkez Mahmut Paşa ve Yanık Beylerbeyi Arnavut Osman Paşa toplanmış, fakat bunların emrindeki as-ker sayısı ancak 10.000'i bulabilmişti. [167] Başvekâlet Arşivi Mühimme Defteri 73, s. 86 ve izleyen sayfaları Temmuz 1595 günlü emirlerinde, Bu-din, Temeşvar, Bosna ve sair beylerbeylerine yazılmış olanların da, Es-tergon'a yardım göndermeleri ve İstanbul'da Üsküdar, Galata kadıları-na verilen diğer emirlerde de, kaçaklara işaret edilerek, bunların idam edilmesi istendiğine göre, bu emirlerle Mehmet Paşa komutasındaki kuv-vetlerin 10.000 kadar olduğu üzerindeki ilişki dikkati çekmektedir. [168]

Yukarıda görüldüğü üzere Avusturyalılar, Budin yerine, 1 Temmuz 1595'te Estergon'u muhasara ettiler. Serdar Mehmet Paşa, Avusturyalı-ların Budin'e yürüyecekleri haberi üzerine, bir ay Budin'de bekleyip va-kit geçirdikten sonra ağustos başında, bir ihtimale göre muhasarada

[165] PEÇEVİ İBRAHİM; s. 365 ve NAİMA MUSTAFA; s. 136 ve HAMMER; s. 204

[166] PEÇEVİ İBRAHİM; s. 366.

[167] NAİMA MUSTAFA; s. 131.

[168] İslam Ansiklopedisi, c. VII, s. 357.

bulunan Estergon savunucularının yükünü hafifletmek amacıyla emrindeki 10.000 kişilik kuvvetle, yedi misli üstün kuvvete karşı Estergon doğrultusunda yürüyüşe geçti. Bu yürüyüşte Yanık Beylerbeyi Osman Paşa, Serdar Mehmet Paşa'ya bazı önlemlerin alınmasını tavsiye etmişse de Mehmet Paşa bu uyarılara kulak asmamıştı. 4 Ağustos 1595'te Mehmet Paşa kuvvetleriyle Avusturyalılar arasında Estergon Kalesi güney kesiminde başlayan muharebenin ilk gününde Mehmet Paşa öncülerini, küçük ölçüde başarılar sağlamışlar ve Avusturyalıların ileri sürdükleri zayıf birlikler de büyük kısımları üzerine çekilmişlerdi. İkinci gün düşman önceden berkitilmiş ordugâhında bekleyerek hiçbir harekette bulunmamıştı. Yanık Beylerbeyi Osman Paşa, Ciğerdelen Kalesi'ni düşmandan geri almıştı. Üçüncü gün hareketsiz geçmişti. Muharebenin dördüncü günü Peçevi'ye göre, ihtimalen cesaretlenmek için fazla içip hayvan üzerinde duramayacak kadar sarhoş olan Macar Cephesi Serdar-ı Mehmet Paşa, ordugâhta yerleşmiş olarak beklemekte olan Avusturyalıları taarruz için, emrindeki kuvvete hücumla geçsinler anlamına gelen, "hemen yürüsünler" diyebilmiştir. Berkitilmiş ve hendek engelli, metrisli bir ordugâhta yerleşmiş olan üstün düşmana karşı, 10.000 kişilik atlı eyalet askerinin, başarılı olması hemen hemen olanaksız gibiydi.

Mehmet Paşa'nın "hemen yürüsünler" emri üzerine, Yanık Beylerbeyi Osman Paşa: "Bu sefihin (zevk ve eğlence düşkününün) sözünü işitmektense, ölmek yeğdir" diyerek birliğiyle düşman üzerine yürümüşü. [169] Hücum emrini alan asker, Tepedelen (Estergon Kalesi'ne ait üzerinde Palanga olan bir tepe)'e vardığı zaman, düşmanın yaylım ateşiyle karşılaşmış, Osman Paşa vuruşa vuruşa şehit olmuş, emrindeki kuvvet, bozulup ağır kayıp vermişti.

Mihaliçli Ahmet Paşa ile Sofu Sinan Paşa birlikleri, Tuna kıyısında metrisli iki tabyaya yaptıkları taarruza, 200 kadar kale savunucusu kaleden çıkararak katılmış, iki ateş arasında kalan düşman ağır kayıplar vermiş, bir kısmı Tuna'da boğulmuş, diğer bir kısmı da düşmanın Tuna gemileri tarafından kurtarılacak kıydan uzaklaştırılmıştı.

Keza bölgede sürdürülen harekâтта, Türk askeri, cesaretle kesin çarpışmaya giriştiği bir sırada, Serdar Mehmet Paşa şaşırıp muharebenin kaybedildiğini sanarak emrindeki komutanlara hiçbir emir veya bilgi vermeden Budin yolunu tutmuş, asker de kendisini izlemişti. Düşman tabyaları ele geçirilmek suretiyle zafere doğru gidildiği bir anda Mehmet Paşa'nın yanlış değerlendirme ve daha doğrusu yeteneksizliği sonucu emir ve komutayı bırakarak, muharebe alanından kaçması, as-

[169] PEÇEVİ İBRAHİM; Peçevi Tarihi, c. II, s. 367 ve NAİMA MUSTAFA; s. 132.

kerin bozulmasına, dolayısıyla muharebenin kaybedilmesine yol açmıştır. Peçevi, muharebenin bu evresini şöyle anlatıyor: "Bir köşede durup, kaçanlara Allahtan korkun, kaçmayın! diye bağırıp çağırmanın kimse dinlemiyordu." Zigetuar Beylerbeyi Tiryaki Hasan Paşa, bu arada boşalan karargâhtaki değerli eşyayı arabalarla Mehmet Paşa'nın arkasından Budin'e göndermişti. [170] Türklerin birdenbire muharebe alanını boşaltıp çekilmesini, düşman önce bir hile sanmış ve bir hayli zaman geçtikten sonra durumu anlayınca, bomboş kalan Türk ordugâhı Avusturyalıların eline geçmiştir. Estergon Kalesi'nde Türk savunucuların kahramanca dayanmaları, düşmanın, Budin'e çekilen Serdar kuvvetlerinin takibine engel olmuştu. Serdar Mehmet Paşa'nın muharebe meydanını bırakıp kaçtığı günün gecesi Estergon Kalesi'ne Serdar Mehmet Paşa kuvvetlerinden 1.400 kişilik bir kuvvet girmiş bulunuyordu. [171] Anadolu Beylerbeyi Mehmet Şemsi Paşa'nın oğlu Bolu Sancak Beyi Mahmut Paşa'nın emrindeki askerlerden kurulu bu 1.400 kişilik grubun Kale'ye girmeleri de şöyle olmuştu: Anadolu Beylerbeyi Mehmet Paşa'nın akrabasından olan Estergon Muhafızı Kara Ali Bey, Serdar Mehmet Paşa muharebe meydanından çekilip gittiği zaman, bir tepenin gerisinde bulunan Anadolu Beylerbeyi Mehmet Paşa'nın durumdan haberi olmadığını fark ederek, birkaç kahraman yiğitle kaleden çıkıp, düşman hatları arasından sıyrılmak suretiyle yanına gitmiş ve muharebe durumu üzerinde bilgi verdikten sonra çekilip gitmesini öğütlemiştir. Mehmet Paşa etrafının düşmanla çevrilmiş olmasından, uzaklaşmanın zorluğunu göz önünde bulundurarak, kaleye girmeyi önermiş, Kara Ali Bey'de kabul etmiştir.

Sonunda bunların da girmesiyle Kale'de sıkışıklık ve özellikle susuzluk başgösterdiği gibi, düşmanın baskısı da artmıştır. Kale'nin teslim olmasını isteyen Avusturyalılara Kale Komutanı Kara Ali Bey, meslek onuru ve ulusal gururuna yakışır bir biçimde teslim yerine, ölümü üstün tutacağını ve bu arada Kaleyi'de harap edeceğini bildirmiştir.

Bu olumsuz cevap üzerine, düşman bütün gücüyle Estergon'a yüklenmiş ve günde 1.500-1.800 mermi atarak teslim olmaya zorlamıştır. Kale'de su sıkıntısı dayanılmaz bir hal aldığı sırada, Kahraman Kara Ali Bey vurularak şehit düşmüş, yerine emir ve komutayı, Anadolu Beylerbeyi Mehmet Paşa almıştır. Bu çok güç koşullar altında kale daha bir süreye dayanmışsa da, su sıkıntısıyla durum dayanılmaz bir hale gelmiş bulunuyordu. Bu sırada kalede bulunan tarihçi Peçevi İbrahim Efendi

[170] a. g. e.; 367 ve a. g. e.; s. 132 ve UZUNCARŞILI I. Hakkı; Osmanlı Tarihi c. III, ks. I, s. 75 ve Mufassal Osmanlı Tarihi; c. III, s. 1618.

[171] Mufassal Osmanlı Tarihi, s. 1618, ve NAİMA MUSTAFA; s. 134 ve PEÇEVİ İBRAHİM; s. 367.

"Sarnıç etrafında şiddetli haraketten mermileri yalayan, bir katre su diye can verip can alan, elsiz, ayaksız yaralıların inlemeleri tahammül edilmez dereceyi bulmuştu " diyor.

Bu dayanmaya rağmen, yardım gelmediğini gören Mehmet Paşa, kaledeki yenicilerin baskısı üzerine, düşmanla görüşmek zorunluğunda kalmıştı. Görüşmelerin sonunda, kaledeki bütün Türklerin serbest bırakılarak, Avusturya gemileriyle Vişgrad'a taşınması kararlaştırıldı. [172]

Komutan Mehmet Paşa, yaralı olarak kaleyi terk ederken, Kanuni zamanında 1543'te fethedilmiş olan Estergon elden çıkmış ve bu tarihten sonra da Estergon on yıl Avusturyalıların elinde kalmıştır. Türklerden sonra Estergon'a giren Avusturyalılar, şehri tahrip ettiler. Bu olaya işaret eden Hammer şöyle diyor: "Türkler istilaları süresince, eski eserlere, hatta şehrin tablolarına saygı göstermişlerdi. Onların el dokundurmaksızın korudukları kale, galibin (Avusturyalıların) kaba barbarlığından kurtulamadı. [173]

Estergon Muharebesi'nin üzerinde durulacak yönü, 10.000 Türkün 70.000 kişilik düşman ordusuna Serdarı'nın bilgisizlik ve korkaklığına rağmen, başarılı taarruzu, buna karşı Avusturyalıların berkitmeli ordu-gâhtan çıkarak, karşı taarruza geçememeleridir, bunun nedeni iki ateş arasında kalmaktan çekinmeleri veya Türke karşı geleneksel ürkeklikleri de olabilirdi.

Türklerin, kale savunmalarında, kendilerine yardıma gelen kuvvetlerin kaleye yanaşmaları sırasında, bir kısım kuvvetle kaleden çıkış yaparak gelenleri karşılamaları, kale kurtarma muharebelerinde gelenekleşmiş ilkelerindendi. Bunun örnekleri çoktur. En yakın örneği, 1594 Mayıs'ında Hatvan'ın muhasaradan kurtarılması harekâtında Kale Dizdarı Aslan Bey çıkışlar yaparak, öncü Hasan Paşa'yı karşılamasıydı. Bu harekâta Serdar Mehmet Paşa, muharebe meydanını terk etmemiş olsaydı, Hatvan muhasaradan kurtarılabilirdi. Estergon'da da yine aynı durum tekrarlanmıştı. Muhasara sırasında Kale Komutanı Kara Ali Bey'in yanına aldığı birkaç yiğitle düşman hatları arasından geçerek durumdan haberdar olmayan Anadolu Beylerbeyi Mehmet Paşa ile bağlantı kurması ve sonunda O'nu yanındaki 1.400 askeriyle üstün düşman arasından emniyetle geçirerek, kaleye alması Türk yiğitlik, beceriklik ve cesaretinin diğer bir örneğiydi."

[172] PEÇEVİ İBRAHİM; s. 368 ve NAİMA MUSTAFA; s. 133. ve Mufasssal Osmanlı Tarihi; s. 1619.

[173] HAMMER; Devlet-i Osmaniye Tarihi, c. VII, s. 206 ve Mufasssal Osmanlı Tarihi; s. 1619.

f. Vişgrad Kalesi'nin Avusturyalıların Eline Geçmesi

Vişgrad'a kadar Avusturyalılar tarafından, Tuna'dan gemilerle gönderilen Estergon savunucuları, oradan da yine gemilerle Budin'e yola çıkarıldıktan sonra, bu kale de Avusturyalılar tarafından muhasara edildi.

Wissegrad (Vişgrad) düşman tarafından sıkıştırılmaktayken, Budin'in eski Yeniçeri Ağası Osman Ağa'nın, dinini terk ederek gösterdiği hiyanet üzerine Avusturyalıların eline geçti (8 Eylül 1595). Osman Ağa, Vişgrad Kalesi'nin barut mahzenlerinden birini Avusturyalılara haber vermişti. Avusturyalılar, önce yerlerini öğrendikleri barutları çüretli bir hareketle ele geçirdikten sonra, kaleyi de almayı başarmışlardı. [174]

Estergon ve Vişgrad kalelerinin, Avusturyalılar eline düştüğünü öğrenen Sancak Beyi Mehmet Bey, Veitzen (Vaç) Kalesi'ni yakmıştı.

Bu sıralarda Hırvatistan sınırında Klis Kalesi Avusturyalılar eline geçtiyse de, bir süre sonra tekrar geri alınmıştı. Bunu, Hadım Ahmet Paşa'nın Petrina'yı alması izledi. Avusturyalıların Hırvatistan Başkomutanı Sgismund, Köstaniçe'yi muhasara etti. (Harita: 2)

Yine bu sırada Macarlar, Tisza Nehri üzerindeki Zolnok'u; Türkler de Erdel'deki Lipva (Lippa)'yı ele geçirmeye çalışılarsa da başaramadılar. [175]

Bir yandan harekât alanından bu olumsuz haberler ve şikâyetler İstanbul'a ulaşırken, öte yandan da Macaristan ve Eflâk sınırlarındaki Türk komutanlarından yardım istekleri yağıyor ve bunu büyük bir umutla da bekliyorlardı.

Ve bu arada da Estergon, Vişgrad, Vaç kalelerinden başka Tuna aşağı kesimlerinde İbrail, Isakçı, Kilya, İsmail, Akkerman, Çangarman, Tatarhan kalelerinin de elden çıktığı haberleri birbirini izliyordu. [176]

Kuşkusuz 1595 yılında buraların kaybedilmeleri sırasında, yine birçok Türk kanı da boşuna aktılmıştı. Birbirini izleyen bu yenilgilerin başta gelen nedenlerinin idaresizlik, bilgisizlik, korkaklık ve bu arada sorumluların da baba oğul serdarlar olduğu açıkça görülüyordu. Peçevi, Koca Sinan Paşa ve oğlu Mehmet Paşa hakkında hayli sert dil kullanarak, yenilgilerin sorumluluğunu serdarlara yükler. Yine Naima da, Peçevi gibi, olaylardan fırsat bulup Serdarlığa yükselen bu baba ve oğlu suçlar.

[174] a. g. e.; s. 205 ve a. g. e.; s. 1619.

[175] a. g. e.; s. 206.

[176] UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı; Osmanlı Tarihi, c. III, ks. I, s. 75, 76 ve KAMİL; Tarih-i Siyasi-i Devlet-i Aliye-i Osmaniye, c. I, İstanbul, Ahmet İhsan Basmıevi, 1934, s. 310.

Sınır böylarından gelen olumsuz haberler, vaktiyle serhatlerden başarılı haberler almaya alışmış olan saray adamları ve İstanbul halkını üzüntüye boğuyordu.

g. Koca Sinan Paşa Yerine Lala Mehmet Paşa'nın Sadarete Getirilmesi, Lala Mehmet Paşa'nın Ölümü Üzerine, Koca Sinan Paşa'nın Tekrar Sadrazam Olması

Eflâk'tan İstanbul'a dönen Koca Sinan Paşa, İstanbul'a yaklaştığı sırada sadareten alınarak Malkara'ya sürüldü. Yerine, Lala Mehmet Paşa getirildi (19 Kasım 1595). [177] Manisalı bir Türkün oğlu olan Mehmet Paşa, III. Mehmet'in şehzadelğinde lalalık ettiğinden, Lala Mehmet Paşa diye anılıyordu. Lala Mehmet Paşa, Yavuz ve Kanuni zamanlarında Vezir-i Azam olan Piri Paşa'dan sonra, Türk asıllı ilk sadrazamdi. Aradan geçen 72 yıl süre sadaret makamı, aslı Türk olmayan kimseler (devşirmeler) elinde kalmıştı. Ne yazık ki bu da devlete hizmet imkânı bulamadan, göreve başladığının üçüncü günü ölmüştü. [178] Lala Mehmet Paşa'nın ölümü üzerine, Koca Sinan Paşa beşinci kez sadarete geçti.

Sadarete, bu beşinci gelişinde Sinan Paşa, Padişah'ın bizzat sefere çıkmasını ve cedit Kanuni Süleyman'ın yolunda yürümesini teşvik edebilecek derecede cesaret ve nüfuz sahibi olmuştı. Öte yandan yenigeriler de, eğer padişah başlarında bulunmazsa, sefere gitmek istemediklerini yemek yemekten kaçınarak göstermişlerdi. Bu konuda Vevir-i Azam Sinan Paşa ile söz birliği edip ordunun ve devletin esenliği, Padişah'ın muharebe meydanlarında bulunmasına bağlı olduğu düşüncesinde olan Hoca Saadettin Efendi'nin de teşviki üzerine, III. Mehmet'in bizzat sefere gitmeye karar vermiş olduğu tüm ülkeye ilan edilerek, sefer hazırlıklarına başlandı. [179]

1595 yılında Sinan Paşa Eflâk'a değil, Avusturya'ya yönelmesi gerekirdi; çünkü güçlü düşman Avusturya idi. Avusturya yenildikten sonra Eflâk harekâtı kolaylaşırdı. Gerçekten Eflâklılar, bataklıklardan yararlanarak, baskınlarla Türk ordusunun harekâtını geciktirme ve güçleştirmeleri doğru bir taktik hareketiydi. Buna karşı Sinan Paşa'nın, sefer süresince düşman ve arazi keşfinde ihtiyatsızca hareket etmesi, emniyet tedbirlerine yeterince önem vermemesinde, Eflâk ordusunu küçümsemis

[177] KÂMİL; Tarih-i Siyasi-i Devlet-i Aliye-i Osmaniye, s. 311 ve Mufasssal Osmanlı Tarihi, c. III, s. 1621.

[178] NAİMA MUSTAFA; Naima Tarihi, c. I, s. 138 ve PEÇEVİ İBRAHİM; Peçevi Tarihi, c. II, s. 373.

[179] İslâm Ansiklopedisi; c. VII, s. 537, ve PEÇEVİ İBRAHİM; s. 373 ve NAİMA MUSTAFA; s. 139.

olmasının etkisi de olabilir. Türk ordusunun, Yergöy'den Bükreş'e doğru ileri harekâtı sırasında, Eflâklıların harekât alanında Türk ordusuna karşı hareket tarzının, Serdar Sinan Paşa tarafından dikkate alınıp, duruma göre bazı tedbirleri almasını gerektirirdi. Eflâk harekâtı, hatalı sevk ve idare yüzünden ağır kayıplara mal olduğu kadar, devletin itibarını da bir hayli sarsmıştı.

4. 1596. Yılı Harekâtı

a. Eğri Seferi Hazırlıkları, Koca Sinan Paşa'nın Ölümü, Yerine Damat İbrahim Paşa'nın Sadarete Getirilmesi

Sefer hazırlığı için vilayetlere (illere) emirler gönderildi. Belgrad yöresinde Sava Nehri üzerinde geçiş yapılacağı için, Cerrah Mehmet Paşa gerekli gereç ve ödenekle önden Belgrad'a gönderildi. Gerekli mühimmat depo edildi. Yolların onarımına önem verildi. Sava Nehri'nden geçiş için Belgrad yöresinde tombaz ve nehir araçları hazırlanması emredildi. O dönemin tarihçilerine göre; III. Mehmet'in bu Eğri Seferi'nde, eski seferlere oranla daha çok savaş gereçleri taşındığı ve daha çok para harcadığı söylenmektedir. Savaş gereçlerinin İstanbul'dan harekât bölgesine taşınması için 3.000 cebeci görevlendirilmiştir. 4.000 tüfek, 1.000 yeniçeri harbesi (kısa mızrak) başta olmak üzere, ok, yay, zırh ve kolçaklar, diğer seferlere oranla dört kat fazlaydı. Kale muharebesinde kullanılmak üzere siper gereçleri, 3.000 kantar ($3.000 \times 56,5 = 169.500$ kg.) barut, 300 kantar ($300 \times 56,5 = 16.950$ kg.) pamuk ipliği, marangoz edevatı, neft, zeytin, bezir yağları, 800 katar (4.800 deve) ile taşınmıştı. [180]

Sefer giderleri için hazineден 150.000 altın çıkarılarak, Mart 1596 başlarında Belgrad'da Cerrah Mehmet Paşa'ya gönderildi.

Bütün bu hazırlıklar için görev bölümü şöyle yapılmıştı:

Nehirlerden geçiş işlerine eski Karaman Beyliği Başdefterdarı Hacı İbrahim Paşa; mühimmat işlerinin yürütülmesine Nişancı Hamza Paşa; hayvan tedariki işine de Başımrahör Tırnakçı Hasan Ağa görevlendirildi. [181]

Bu hazırlıklar sırasında Sinan Paşa öldüğünden, yerine sadarete getirilen Damat İbrahim Paşa, sefer seraskeri sıfatıyla hazırlıkları sürdürdü.

[180] ABDÜLKADİR; Vakayi-i Tarihiye, Esat Efendi Kitaphı, No. 2151, Varak. 15.

[181] Mufasssal Osmanlı Tarihi; c. III, s. 1622.

b. III. Mehmet'in İstanbul'dan Eğri Seferi'ne Hareketi (Harita: 3)

III. Mehmet, 21 Haziran 1596'da Yükselme Dönemi (1451-1579) hükümdarlarını hatırlatan parlak bir törenle İstanbul'dan hareket etti. Alayın (yürüyüş kolunun) en önünde humbaracılar, bunların gerisinde tüfekçiler, ath mızraklılar, çavuşlar, Padişah'ın on yedek bineği, atlarına binmiş paşalar, köpekleriyle av birliği erleri ve nihayet bunların arkasında solaklar (padişah koruma birlikleri) arasında da padişah yürüyordu. Saltanat sancakları padişah'ın yakınında bulunuyordu. Yürüyüş kolu, İstanbul'dan hareketinin onuncu günü Edirne'ye ve oradan Filibe, Sofya, Niş üzerinden 9 Ağustos 1596'da Belgrad'a vardı. [182]

Belgrad'da 11 gün duraklamadan sonra hareketle Sava Köprüsü'nden geçen ordu, Sirem bölgesine ve buradan Slankamen (Selankemin) yöresine vardı. Slankamen'de toplanan Harp Meclisi'nde, ordunun Erlau (Eğri) ya mı yoksa Komorn (Komaron) üzerine mi yöneleceği görüşülmüş. Meclis'in çoğunluğu Eğri'ye yönelmeyi benimsemiştir. Eğri'nin ele geçirilmesini isteyenler, bu Kale'nin Avusturya ile Erdel arasında stratejik yönden önemiyle birlikte, yörede maden yataklarının da bulunduğunu savunmuşlardır. [183]

Harp Meclisi'nin kararından önce yapılmasına başlanan Petrovara-din Köprüsü o sırada tamamlanmış olduğundan, buradan Tuna geçilerek, beş menzilde Segedin yöresine varıldı. Segedin'de Rumeli Beylerbeyi Sokulluzade Hasan Paşa, Rumeli askeriyle orduya katıldı. Rumeli askerinin, diğer eyalet askerlerinden daha çok iyi donatılmış olması ve düzeni gözü dolduruyor ve orduya yeni ve taze bir güç kazandırıyordu. Aldığı emir gereğince Hasan Paşa, Vidin'den gemilere yüklettiği topları, Tuna ve Tisza (Tisa) yoluyla Segedin'e getirdi. [184]

c. Hatvan Kalesi'nin Düşmesi (Harita: 2 ve 3) (Kroki: 1)

Ordu Segedin'de iken, Avusturyalılar tarafından kuşatılmış olan Hatvan Kalesi, yardım istedi. Hatvan'dan gelen haberlerden, çabuk davranılmadığı takdirde, Kale'nin düşeceği ve koruyucularının kılıçtan geçireceği anlaşıyordu.

Bu haberler üzerine, Sinan Paşa emrine verilen askerle Hatvan'ın yardımına gönderildi; fakat Sinan Paşa'nın ağır davranışı yüzünden geç kalınarak kale Avusturyalıların eline geçti. Çok üstün düşman kuvvetle-

[182] a. g. e.; s. 1624.

[183] PEÇEVİ İBRAHİM; Peçevi Tarihi, c. II, s. 374 ve NAİMA MUSTAFA; Naima Tarihi c. I, s. 145 ve İslam Ansiklopedisi; c. VII, s. 537.

[184] a. g. e.; s. 374 ve a. g. e.; s. 146.

rine karşı fazla dayanamayacaklarını anlayan Hatvan koruyucuları, vire ile teslim olmak zorunda kalmışlardır. Avusturyahılar, teslim koşuluna saygı göstermediler. Kale koruyucularıyla kadın ve çocuklarını ve kentin bütün Türk halkını kılıçtan geçirdiler. Türklerin çoğunun derileri yüzülmek ve organları kesilmek suretiyle vahşice öldürüldüler sonra da kaleyi yıktılar.

Hatvan'ın elden çıkması ve içindeki Türklerin başına gelen bu faciyanın sorumlusu Çağal oğlu Sinan Paşa'nın, bu suçundan ötürü cezalandırılmaması kamuoyunca hayretle karşılanmıştı. [185]

d. Eğri Kalesi'nin Fethi (Resim: 1)

Ordu, Zolnok'tan hareketinden üç gün sonra Eğri önlerine geldi; ve ordugâha geçti. [186] Türk ordusunun Eğri Ovası'na varmasıyla Eğri yakınındaki varoş ve köylerin halkı Kale'ye çekildiler.

Türk ordusu, Eğri Kalesi'ndeki Avusturya kuvvetlerinden çok üstündü. Fakat buna karşı Eğri, çok iyi berkitilmiş kuvvetli bir kaleydi. Kale'nin birbirini koruyan birçok burçları, her yönü gözetleyen palanga tertibi gözetleme kuleleri, bir tarafı bir dağ üzerine oturtulmuş, topla yıkılması pek güç kesme taş sur duvarları, dış kalenin önünde kazılmış hendek, varoş kesiminde kuvvetli berkitmeler, kaleye gerçekten üstün bir dayanıklılık vermekteydi. [187]

Kanuni zamanında 40 gün kuşatıldığı halde alınamayan bu kalenin savunması Avusturya Komutanı Tieffenbach emrinde Macar Nyaripal, Çek Berska ile bir Alman subayı tarafından sevk ve idare ediliyordu. İslam Ansiklopedisi'ne göre, Kale'de 1.500 Avusturyalı, 1.000 Macar bulunduğu işaret edilmişse de ileride görüleceği üzere Hammer, Kale'nin tesliminden sonra, Hatva'nın öcünü almak için yenigeriler tarafından öldürülen kale savunucularının, 4.500; Osmanlı tarihçilerine göreyse 5.000'den az olmadığı kabul olunuyordu. [188]

III. Mehmet, önce kale komutanına gönderdiği mektupta:

"Eğri'yi almak için geldiğimi bilin! Önce Tanrının emriyle sizi dinimize davet ediyorum. Eğer Müslüman olursanız size zararımız olmayacak, malınız ve canınızdan emin olacaksınız. Müslüman olmazsanız kaleyi bırakıp memleketinize gidersiniz! Bu önerimizi kabul etmeyip karşı koyarsanız, sizi yok edeceğimi de bilin!" diyordu.

[185] a. g. e.; s. 374 ve a. g. e.; s. 147.

[186] HAMMER; Devlet-i Osmaniye Tarihi, c. VII, s. 214.

[187] Mufasssal Osmanlı Tarihi; c. III, s. 1626. ve NAİMA MUSTAFA; s. 149.

[188] PEÇEVİ, İBRAHİM; Pegevi Tarihi, c. II, s. 375.

Padîşah'ın bu mesajını götüreni Kale Komutanı, casus damgasıyla tutuklayınca, Eğri'nin muhasarasına başlandı. [189]

Kale, her biri bir vezir komutasında gruplara ayrılan Türk ordusu tarafından kuşatıldı. Kale'nin ılcılar bölgesine Vezir-i Azam Damat İbrahim Paşa komutasındaki birlikler ve toplar yerleştirildi. Çağalzade Sinan Paşa, şehrin büyük kale ve kilisesi karşısında; Hadım Cafer Paşa ve Rumeli Beylerbeyi Sokulluzade Hasan Paşa, Bağlar bölgesinde tertiplendiler. Anadolu Beylerbeyi Lala Mehmet Paşa da, emrindeki Anadolu Eyalet askeriyle bir gün sonra gelerek orduya katılmış bulunuyordu. [190]

Eğri muhasarası Türk ordusunun sert taarruzuyla başladı. Kale bir yandan topla döğülürken, bir yandan da lağamlarla dış kale surlarının yıkılmasına çalışılıyordu. Bu yoğun topçu ateşi baskısı ve lağam patlatmaları sonucu, 4 Ekim 1596'da dış kale ele geçti. Savunucular iç kaleye çekildiler. Türk topçusunun etkili ateşlerine dayanılamayacağını anlayan Kale Komutanı, teslim koşullarını görüşmek üzere Türk ordugâhına bir görüşme kurulu gönderdi. Yapılan görüşmede, Eğri savunucularının çekilip gitmelerine izin verilmesi koşuluyla Kale teslim oldu. Böylece 12 Ekim 1596'da Türk askeri iç kaleye de girerek bütünüyle ele geçirdiği Eğri'yi, yeni bir beylerbeylik merkezi halinde Osmanlı eyaletleri arasına kattı. [191]

1596 harekâtında Eğri Kalesi'nin harekât hedefi olarak seçilmesi bugünkü savaş ilkelerine uymamaktadır. Hiçbir kale veya şehir, bir ordu için hedef olamaz. Fakat o zamanki koşullara göre kaleler harekât ve muharebelerin odak noktalarını teşkil ediyordu. O zamanlar kalelerin en kuvvetli ve önemlisi düşman asıl kuvvetleri demektir. Çünkü düşman ordusunun büyük kısmı, bu gibi kaleler yöresinde bulunur veya kaleyi korumak için hazırlanırdı. Böylece kalelerden en önemlisi seçilince, düşman ordusu, harekât hedefi olarak seçilmiş kabul olunurdu. Eğri Kalesi'nin, Avusturya'nın Erdel'e karşı, her türlü siyasi askeri ilişkilerini etkileyen bu sınır komşusuyla direkt bağlantı sağlayan özel bir stratejik durumu vardı. Eğri Osmanlılara geçerse, Avusturya'nın Erdel ile olan direkt sınır ilişkileri tehdit edilmiş olacaktı. Bundan başka yöredeki maden yatakları, Eğri'nin Osmanlılarca harekât hedefi olarak seçilmesini gerektiriyordu; ve böyle yapılmıştı. Bu esaslara göre, bu harpte Osmanlıların

[189] NAİMA MUSTAFA; s. 149, 150

[190] Mufasssal Osmanlı Tarihi; c. III, s. 1625.

[191] PEÇEVİ İBRAHİM; Peçevi Tarihi, c. II, s. 375 ve KÂMİL Tarihi; Tarihi Siyasi-i Devlet-i Aliye-i Osmaniye c. I, s. 310 ve UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı; Osmanlı Tarihi, c. III, s. 78.

Budin, Estergon, İstoni Belgrad; Avusturyalıların, Viyana'nın duvarı dedikleri Yanık (Raab) ve Erlau (Eğri) kalelerini birinci derecede stratejik önemde kaleler düzeyinde değerlendirmek mümkündür.

e. Haçova Meydan Muharebesi (Kroki: 2,3,4)

Avusturya İmparatoru'nun kardeşi Maksimilyen emrindeki Avusturya kuvvetleriyle Erdel'in asi voyvodası Sgismond Bathury kuvvetleri, Türk ordusu tarafından muhasara edilen Erlau (Eğri) Kalesi'ni geri almak amacıyla, Erdel kuzey bölgesinde Togay'dan güneybatı doğrultusunda ileri harekete geçmişti; fakat Erdel kuvvetlerinin Avusturya kuvvetleriyle birleşmesinin gecikmesi ve bu süre içinde Eğri Kalesi'nin, Türk ordusunun eline geçmiş bulunmasından, Avusturyalıların göre Kale'nin kurtarılması planı uygulanamamıştı.

Düşmanın, Eğri'nin 20-25 kilometre güneydoğusunda Mezokeresztes (Haçova) bölgesinde bulunduğu ve Türk ordusuna baskın yapmak niyetinin öğrenilmesi üzerine, Dördüncü Vezir Hadım Cafer Paşa, 15.000 kişilik bir kuvvetle bu düşman üzerine yöneltildi. Peçevi'ye göre, bu kuvvetin görevi, düşmana baskın yapmaktı.

100.000-120.000 kadar tahmin edilen Avusturya ordusu, Erdel'den başka Alman, Macar, İtalyan, Çek ve Leh kuvvetleriyle de desteklenmişti. Türk ordusu 50.000 kapıkulu; 60.000 eyalet askeri olmak üzere, toplam 100.000-110.000 kadardı; ve ortalama olarak, her iki taraf kuvvetleri yüzer bin kabul olunuyordu. [192]

Arazi (Kroki: 2), Eğri ve doğusunda güneye Tisza Nehri'ne doğru gittikçe hafifleyen bir meyille uzanıyordu. Cincina Suyu'nun Tisza Nehri'ne akan yatağı, yer yer bataklık, Mezokövset Köyü yöresi ve buradan Haçova'ya doğru uzayan düzlüğe "Mezokeresztes-Haçova" deniyordu.

Cesur bir asker olan Dördüncü Vezir Cafer Paşa, harekete geçmeden önce yaptırdığı keşifte, düşmanın çok üstün olduğunu öğrenmiş ve emrindeki kuvvetin böyle bir görev için yeterli olmadığı kamsıyla, desteklenmesini istemiş ve gönderdiği raporda: "Din uğruna canım feda olsun. Fakat benim ölümümle bu iş düzelmez. Saltanatın şerefini kaybederiz" demiştir. [193]

[192] DANIŞMENT, İ. Hami; *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, c. III, s. 171 ve *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, s. 1629 ve PEÇEVİ İBRAHİM; s. 376 ve 172 NAİMA MUSTAFA; *Naima Tarihi*, c. I, s. 152.

[193] a. g. e.; s. 173 ve a. g. e.; s. 1631 ve UZUNÇARŞILI; s. 79.

Bu rapor, Osmanlı karargâhında olumsuz etki yapmış, Paşa korkaklıkla suçlandırılmıştır. Bununla beraber, Veli Paşa emrinde 30 top ve bazı kuvvetlerle desteklenen Cafer Paşa'dan, taarruz ederek düşmanı yok etmesi istenmiştir. Cafer Paşa emrindeki kuvvetlerle 22 Ekim 1596'da düşman kuvvetleri üzerine harekete geçmiştir. Emrindeki kuvvet, yeniden verilenlerle 20.000-30.000 kişiyi bulmuştu. Bu kuvvetin büyük bir kısmı, çok üstün düşmanla çarpışmaktan kaçınarak, ne olursa olsun bir ölüme gitmemek düşüncesiyle gerilerden gelmekte olan ordu büyük kısmı üzerine emir almadan çekilmiştir. Geri kalan 4.000-5.000 kişilik kuvvetle, yalnız şerefini korumak amacıyla aldığı görevi yapmak durumunda kalan Cafer Paşa ise, cesaretle üstün düşmanla çarpışmış, [194] Veli Paşa dayanamayarak çekilirken, Cafer Paşa yine savaşa devam etmiş ve nihayet akşam karanlığında, karargâhındaki yardımcılarının ısrarı üzerine, O da ordu büyük kısmı üzerine çekilmiştir. Bu muharebede, 1.000 yenigeri, 100 sipahi şehit olmuş, 30 top ve ağırlıklar kaybedilmiştir. [195]

Bu başarısızlığın suçu, kısmen Rumeli Beylerbeyi Veli Paşa'ya yöneltildiğinden, bu görev Vezir Hasan Paşa'ya verilmiştir.

Cafer Paşa'nın düşmanla çatıştığı yer pek belli değilse de, Mezoköveset ile Mezokeresztes-Hağova arasındaki bölge olduğu sanılmaktadır. O günün akşamı bir düşman baskınına karşı emniyet tertibi alınarak, gece sessiz geçirilmiştir. Ertesi gün (23 Ekim 1596 sabahı) Eğri önündeki harp karargâhında Vezir-i Azam Damat İbrahim Paşa'nın başkanlığında toplanan Harp Meclisi'nde durum incelendiğinde, Eğri'nin alınmasında verilen kayıplar ve mevsimin ilerlemiş olması gibi anlamsız ve yersiz nedenler ileri sürülerek, düşmanla temas kurulmaması ve ordunun kışlağa çekilmesi istenmiştir. [196] Harp Meclisi'nde bulunan Padişah'ın hocası Tacüt-Tevarih yazarı Hoca Saadettin Efendi, düşmanla muharebeden kaçınılarak kışlağa çekilme düşüncesine karşı çıkmış ve hiçbir Osmanlı Padişahı'nın düşmandan yüz çevirmemiş olduğunu, eğer Türk ordusu düşman üzerine yürümezse, düşmanın Türk ordusuna daha da büyük cüretle saldıracağını ve yalnız Rumeli Beylerbeyi Hasan Paşa komutasında bir kuvvet sevki düşüncesine de karşı olarak, bu büyük işin bir para işi olmayıp, tekmlil ordu ile beraber bir padişah işi olarak düşman üzerine gidilmesi fikrini başarıyla savunmuş ve sonra III. Mehmet'in huzuruna çıkıp, O'na da düşüncelerini kabul ettirmiştir. [197]

[194] HAMMER; Devlet-i Osmaniye Tarihi, c. VII, s. 216.

[195] PEÇEVI İBRAHİM; s. 376 ve Mufasssal Osmanlı Tarihi; s. 1628.

[196] NAIMA MUSTAFA; Naima Tarihi, c. I, s. 155.

[197] HAMMAR; Devlet-i Osmaniye Tarihi, c. VII, s. 216 ve a. g. e.; s. 155-156.

Hoca Saadettin Efendi, benimsenen bu yerinde önerisinden sonra, düşmanla yapılacak savaşta ordunun daha da güçlü olması gereğini vurgulayarak, Eğri'de bırakılan Anadolu Beylerbeyi Lala Mehmet Paşa'nın emrindeki Anadolu tımarlılarının da bu kuvvete katılmasını sağlamıştı. [198]

Alınan bu kararlara göre ordu, 24 Ekim 1596 sabahı, Çağaloğlu Sinan Paşa komutasında, Diyarbakır askeri ve Kırım kuvvetlerinden oluşturulan çarhacı (öncü) düzenleriyle Eğri'den Haçova doğrultusunda yürüyüşe geçmiştir. Aynı günün akşamı konak yerinde III. Mehmet, Damat İbrahim Paşa'yı Serdar-ı Ekrem olarak ordunun başında bırakıp İstanbul'a dönmek isteğinde bulunmuştur. Hoca Saadettin Efendi'nin uyarması üzerine durumu kavramış olduğu anlaşılan İbrahim Paşa, düşmanla çatışılacağı bir sırada böyle bir hareketin ordu üzerinde olumsuz etki yapacağını savunarak, Padişah'ı bu düşüncesinden vazgeçirmiştir. [199]

Sinan Paşa emrindeki öncü kuvvetleri, 25 Ekim 1596 günü Cincina Suyu'nda düşmanla çatışmış, önce her iki taraf bataklıkta, yer yer geçit yerleri keşfetmeye çalışmış, bu arada derenin doğusunda bir kilise ve yöresinde kuvvetli ateş desteğinde direnen 5.000-6.000 kişilik düşman kuvveti, Osmanlı öncülerinin planlı bir geri çekilme hareketiyle direndiği mevziden çıkarılıp, çevrilerek büyük kayba uğratılmıştır. Akşama doğru her iki taraf karakollar çıkararak, gece hareketsiz ve sessiz geçirilmiştir.

26 Ekim günü Türk ordusunun Cincina Suyu'nun batısında aldığı muharebe düzeni şöyleydi: (Kroki: 2) (Şema: 1)

Sağ kanat Anadolu Beylerbeyi Lala Mehmet Paşa komutasında Anadolu, Karaman, Sivas, Şam, Halep, Maraş eyalet askerleri.

Sol kanatta Rumeli Beylerbeyi Hasan Paşa komutasında Rumeli ve Temeşvar Eyalet askerleri.

Ortada önde, zincirlerle birbirine bağlı topraklar; topçular; topçuların gerisinde yeniciler; bunların gerisinde kapıkulu süvarilerinin koruması altında Otağ-ı Hümayun (Genel Karargâh) bulunuyordu. Ağırhıklar ve orducularla beraber gerilerin korunması Müteferrika Ağası Yunus Bey'e verilmişti. Çağaloğlu Sinan Paşa emrindeki öncülerin, muharebenin ikinci günü başlangıcında nerede bulunduğu üzerinde bir kayda rastlanmamışsa da, arazinin gereği ve daha sonra muharebenin gelişme tarzından, sol kanatta tertiplenmiş olduğu anlaşılmaktadır. [200]

[198] Mufasssal Osmanlı Tarihi; c. III, s. 1620.

[199] DANIŞMENT; İ. Hami; İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, c. III, s. 172 ve HAMMER; s. 217.

[200] NAIMA MUSTAFA; Naima Tarihi, c. I, s. 158 ve DANIŞMENT; s. 173.

Düşmanın Haçova Köyü'nün batısında, bataklık gerisindeki sırtların doğu yamaçlarını berkiterek savunma için tertiplenmiş olduğu anlaşıyordu.

Türk ordusu, yukarıda açıklanan tertiple, 26 Ekim sabahı taarruza başlayarak, bataklık geçitlerinden geçmişse de, savunmadaki düşmanın kuvvetli topçu ve tüfek ateşleri etkisi altında ilerleyememiştir. (Kroki: 2) Avusturya toplarının menzilleri, Türk toplarından uzundu; ve topçuluk yönünden Avusturyalılar üstündü. Nitekim, Peçevi ve diğer Türk tarih yazarları, bu muharebeyi anlatırken, uzun zaman dünya atış birinciliğini korumuş olan Türk topçuluğunun, artık duraklama dönemine girdiğine, işaret etmişlerdir. [201]

Avusturyalıların, öğleden sonra ikindiye doğru top, tüfek ateş desteği altında başlayan karşı taarruzunda, önde piyadeleri, bunların gerisinde dalgalar halinde zırhlı süvarileri ilerlemeye başlamıştı. (Kroki: 3) Durdurulması güç sertlikte başlayan düşman taarruzu, Türk hatları üzerinde ağır baskı yaparak, merkez orta muharebe hattını sarsmıştı. Durumun düzelmesi için Sol Kanat Komutanı Hasan Paşa'dan yardım istenmişse de, kuvvetli düşman baskısı altında bu yardım, etkili olamamıştı. Bir yandan derinliğine doğru ilerleyen düşmanın durdurulmasına çalışılırken, diğer yandan yerini bırakanların çevrilmesine çalışılıyordu. Sağ ve sol kanatların boğaz boğaza çarpışma ve direnme çabalarına karşın, merkez hattını yarmayı başarmış olan düşman, Otağ-ı Hümayun'un yakınlarına kadar girmiş bulunuyordu. [202]

Bu muharebede bulunmuş olan Tarihçi Peçevi İbrahim Efendi, Avusturyalıların karşı taarruzunu şöyle anlatmaktadır: [203]

"İkinci yaklaşmaya kadar düşman askeri, başını bile göstermedi. İkinci olduğu zaman, alay alay yürümeye (taarruza) başladı. Demir zırhlara bürünmüş askerlerin ellerinde birer harbe (mızrak) vardı. Diğer nice alay da yine böylece zırhlar içinde ve ellerinde moşgotor dedikleri on beşer, yirmişer dirhemlik (20x2,97=59,4 gr.) dane (mermi) atan tüfekli askerlerden kuruluydu. Tüfekte donatılmış 400-500 mevcutlu yüzden fazla bu Macar piyade alayından başka, yine aynı biçimde donatılmış mızraklı ve bayraklı olan Macar süvari alayları, Allah bilir ki, büyük bir dağ gibi görünüyordular. Macarlardan başka Nemçe (Avusturya) Çek ve Leh alayları da vardı. Hepsinin 200 alaydan fazla olduğuna kuşku yoktu.

[201] Mufasssal Osmanlı Tarihi, c. III, s. 1631. ve PEÇEVİ İBRAHİM; Peçevi Tarihi, c. II, s. 377.

[202] NAİMA MUSTAFA; s. 162.

[203] PEÇEVİ İBRAHİM; s. 377, 378.

Bunlar, Türk İslam askeri üzerine, bataklıktan top, tüfek ateşi açıp boru, davul ve trampet çalarak yürüdüler. Bizim hiçbir birliğimiz bunlara dayanamadı. Muharebe meydanı birbirine karışmış askerle doldu; ancak bunlar arasında yer yer alay bayrakları görünüyordu. Sol Kanat Komutanı Hasan Paşa Rumeli askeriyle solda bir geçit başında direniyordu. Çavuşlar gönderilerek sol kanattan merkeze getirilen kuvvet de dayanamadı; ve etraftakilere karıştı. Böylece durdurulamayan düşman, kolaylıkla merkez hattını yararak, derinliğe girdi ve yağmaya koyuldu. Bu sırada bir grup düşman, hazinenin bulunduğu yere kadar geldi. Hazineyi koruyan bölük halkı (kapıkulu süvarisi) ve yenicilerin çekilmesi üzerine, bunlar bayraklarını hazine sandıklarının üzerine dikerek, zafer nesisiyle dansa başladılar. Söylendiğine göre, bu durumu gören Padişah, yanında bulunan Hoca Saadettin Efendi'ye; "Şimdiden sonra ne çare etmek gerek?" diye sormuş, O da: "Padişahım, lazım olan yerinizden ayrılmamak ve durmaktır. Cenk (Muharebe) hali budur. Büyük atalarınız zamanındaki savaşlarda da böyle bunalımlı durumlar çok olmuştur. Hazreti Muhammed'in mucizeleriyle inşallah zafer bizimdir. Hatır-ı şerifinizi moş tutun" demiştir. Peçevi, daha sonra Padişah'ın, moralini düzeltmekteki jestini överek, "Hoca Saadettin Efendi'nin bu hareketi yüzbinlerce takdire layıktır" demektedir.

III. Mehmet, Hoca Saadettin Efendi'nin bu uyarmasıyla yerini değiştirmemiştir. Böylece Hoca Saadettin Efendi, Haçova Meydan Muharebesi'nde, ikinci kez bu önemli ve önemli olduğu kadar da büyük tarihi hizmeti yapmış bulunuyordu. [204]

Düşman, Türk ordusu henüz tamamen yenilgiye uğramadan muharebeyi bırakıp çadırlara dalarak yağmayla uğraşırken, Türk ordugâhındaki atoglanları (seyisler), aşçı, deveci, katırcı, karakullukçu gibi dağınık erler, yağmaya dalan düşman askerleri üzerine silahları olmadığı halde ellerine geçirdikleri kazma, kürek, balta, odun, labut, kazan kepeği ve benzeri gereçlerle Kuran-ı Kerim surelerini, coşku içerisinde hangereden fırlayacakmış gibi okuyup haykırarak derhal ileri atıldılar. [205] Önlere geleni devirip onların yüzgeri etmelerini başarmca; "düşman kaçtı" diye bağırmaya başladılar. Daha önce şaşkınlıkla ön hatları bırakanlar, bu sesleri duyunca geriye dönüp direnenlere katılarak, düzelmiş moral ve taze bir güçle ve hep birlikte düşman üzerine atıldılar. [206] Bu sırada sol kanatta gizlendiği yerden karşı hücumu geçen Çağal oğlu Sinan Paşa emrindeki kuvvetler, (Kroki: 4) önüne gelen düşmanı bataklı-

[204] DANIŞMENT, İ. Hami; İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, c. III, s. 175.

[205] HAMMER; Devlet-i Osmaniye Tarihi, c. VII, s. 218, 219.

[206] PEÇEVİ İBRAHİM; Peçevi Tarihi, c. II, s. 379.

ğa sürüp sıkıştırarak, ona 20.000 kayıp verdirdiler. Büyük bir korku ve panik havası içinde kaçanlar da Kırım süvarilerinin takibinden kurtulamadılar.

Sonunda Türk kılıcıyla düşmana 50.000 kayıp verdirilerek kazanılan Haçova Meydan Muharebesi'nde 95 top, 10.000 duka altını ele geçirilmiş bulunuyordu. Avusturya ordusunun ünlü komutanlarından Ditmar von Koenigberg ile Bavyeralı Frans Berger, bu muharebede ölenler arasındaydı. [207]

Osmanlı tarih yazarlarının, Mohaç ve Çaldıran zaferleriyle kıyasladıkları bu zaferin, Hoca Saadettin Efendi'nin himmetiyle kazanıldığını ve bu şerefin ikinci derecede Çağal oğlu Sinan Paşa'ya ait olduğunu, Hammer de överek kaydeder. [208]

Genç Padişah III. Mehmet'in, bilgisizliği ve tecrübesizliği nedeniyle Haçova Meydan Muharebesi'nin sevk ve idaresi yönünden hiçbir rolü olmamışsa da, bir hükümdar ve Başkomutan olarak muharebe meydanında sembolik de olsa varlığının, ordunun morali üzerinde büyük etkisi olmuş bulunduğunu da kabul etmek gerekir.

Muharebenin başlangıcında, Cafer Paşa'nın ne gibi bir görevle ileri sürüldüğü açıkça belli değildir (Peçevi baskın görevi diyor). Paşa, raporda takviye edilmesini istediğine göre, muharebe görevi almış olduğu anlaşılıyor. Bu durumda Cafer Paşa kuvvetlerine, muharebe değil, keşif veya emniyet görevi verilebilirdi. Cafer Paşa'nın Veli Paşa kuvvetleriyle pekiştirilmesi de doğru değildi. Bu, kuvvetlerin parça parça ezilerek yenilgisi görülmeden verilmeliydi. Görülüyor ki, Başkomutanlık Karar-bütün ordu ile düşmana yönelmek olmalıydı ve bu karar Cafer Paşa'nın yenilgisi görülmeden verilmeliydi. Görülüyor ki, Başkomutanlık karar-gâhı, çok üstün bir düşmana karşı, Cafer Paşa'ya ciddi bir muharebe görevi verilmesindeki tehlikeyi takdir edecek nitelikte değildi. Bununla beraber Paşa'nın raporu, Hoca Saadettin Efendi'nin, tam zamanında Başkomutanlık Karargâhı'nı uyarmasıyla, daha doğru kararın alınmasına yardım etmiştir. İbrahim Paşa ise, gerek bu kararın yürütülmesinde, gerekse Padişah'ın kritik bir anda İstanbul'a dönme isteğini önlemiş olması yönünden, makamından beklenen yeteneği göstermiş ve korkaklıkla

[207] DANIŞMENT, İ. Hami; İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, c. III, s. 175 ve Mufassal Osmanlı Tarihi, c. III, s. 1629 ve HAMMER; s. 218, 219 ve PEÇEVİ İBRAHİM; s. 379 ve NAİMA MUSTAFA; Naima Tarihi, c. I, s. 161.

[208] HAMMER; Devlet-i Osmaniye Tarihi, c. VII, s. 219.

suçlandırılan Cafer Paşa da, hakkında konuşulanları önemsemeyerek, görevini sonuna kadar yürütmüş olmasıyla, bilgili, cesur ve şerefli bir asker olduğunu kanıtlamıştır.

Harp Meclisi'nin Eğri'de verilen kayıplar ve mevsimin ilerlemiş olması nedeniyle düşmanla temastan kaçınılarak ordunun kışlağa çekilmesi görüş ve düşüncesine gelince:

İki haftalık Eğri muhasarasında, Kale Türk baskısına dayanamamış teslim olmuştur. Muhasaranın birçok günlerinde hava yağmurlu geçtiği için, çoğu günler piyade hücumu yapılamamışsa da, topçu ateşleri ve lağam patlatmalarıyla Kale, aralıksız baskı altında bulundurulmuştur. Muhasarada Türk ordusu, bünyesi sarsılacak kadar kayıp verdiği üzerinde kaynaklarda bir kayda rastlanmamıştır. Şu halde Eğri'de Türk ordusunun, önemli kayıp vermiş olduğu düşüncesine katılmak mümkün değildir.

Osmanlı-Avusturya Harbi (1593-1606), üç yıldan beri devam ediyordu, buna bir de Eflâk bozgunu katılmıştı, bir hayli para ve büyük çaba tüketerek Macaristan uçlarına dayanmış olan Türk ordusunun harekât hedefi, Avusturya ordusunu ağır yenilgiye uğratarak elverişli koşullar altında yapılacak bir antlaşmayla harbe son verecek bir barışa kavuşmak olabilirdi. Kanuni zamanında 40 gün devam eden muhasaraya rağmen ele geçirilemeyen Eğri Kalesi'nin iki haftada ele geçirilmesiyle, ordu moralinin yükselmiş olması doğaldır. Düşmanın yakın bir sahra muharebesine elverişli durumda bulunmaması da çok iyi bir fırsattı. 23 Ekim, mevsimin ilerlemiş günü sayılamazdı. Türk ordusu, geçmiş seferlerinde sonbaharın bu günlerinde nice savaşlar vermişti. Bütün bu nedenlerle mevsimin ilerlediği, Eğri'de çok kayıp verildiği gibi bahanelerle muharebeden kaçınılması düşüncelerine yer verilemez. Buna göre, bu meclisten çıkacak kararın, yukarıda açıklanan hedefe ulaşmak üzere bütün gücüyle düşman üzerine yönelmek tarzında olmalıydı.

Muharebede, Türk ordusunun tertiplenmesinde, sıklet merkezinin nerede bulunduğu belgelerde belirtilmemiştir.

Kırım kuvvetleriyle, Diyar-ı Bekir (Diyarbakır) Eyalet askerinden kurulu Çağal oğlu Sinan Paşa'nın öncüler grubu, sol kanatta tertiplendiğine göre, sıklet merkezinin solda olduğu anlaşılıyor.

Ali, Ayni Efendi; Risale-i Vazife Haran, Meratib-i Bendegân-ı Al-i Osman'a göre:

Eyalet askeri tutarı

Sağ kanat :	Anadolu, Karaman, Maraş, Halep, Sivas, Şam, Rakka eyaletleri :	42.000
Sol kanat :	Rumeli, Temeşvar eyaletleri Çağaloğlu Sinan Paşa Grubu :	34.100 2.500
	Diyar-ı Bekir (Diyarbakır) Eyaleti Kırım kuvvetleri	20.000
		98.600

Üç yıldan beri süre gelen muharebe kayıpları, sefere katılmayanlar ve diğer çeşitli nedenlerle, bunun yarısının Eğri Seferi'ne katıldığı kabul edilebilir.

Peçevi, "bu muharebedeki eyalet askerinin 50.000-60.000'den; kapı-kulu sayısınınsa, 50.000'den fazla olduğu kesindi" diyor. [209] Bu suretle sefere katılan asker sayısının, yukarıda da değinildiği gibi 100.000 veya 110.000'i bulmuş olacağı kabul edilebilir. Avusturyahların tertiplenme tarzından, Türk ordusunun hareket tarzının şöyle düşünüldüğü anlaşıl-maktadır; Türkler taarruz ederlerse, Cincina Suyu'ndan geçişleri ateş altında güçleştirilecek ve daha sonra karşı taarruzla Cincina Suyu bataklığına doğru atılacaktı. Harekâtın ilk safhası, düşmanın tasavvur edebi-leceği biçimde geliştiğinden, yarılan Türk savunmasının derinliğine doğ-ru ilerlemek kolaylaşmıştır. Çok sert başlayan düşman taarruzu, kesin sonucu almak üzereyken, muharebeyi bırakıp yağmaya girişilmiş olma-sından yararlanılarak kazanılan bu zafer, sevk ve idare üstünlüğünden ziyade, Türk ordusunun geleneksel muzaffer olma azim, iman ve irade-sinin mukadder bir sonucu olmuştur. Bu harbin başından beri Avusturya cephesi başarısızlıkları ve özellikle, ağır Eflâk bozgunu, ordu ve milletin moralini, devletin de siyasi yönden saygınlığını çok sarsmıştı. Devletin idaresindeki uygunsuzluklar döneminde kazanılan Haçova Zaferi, eski başarıları hatırlatarak, bu harbin beklenen sonucu için umut ışığı göster-miş bulunuyordu.

Haçova Meydan Muharebesi'nde Türk ordusuna eşit sayıda bulunan Avusturya ordusu, silah ve donatım yönünden çok iyi durumdaydı. Ne var ki, bu kadar özenilerek hazırlanan düşman ordusu, beklediği sonucu alamadı. Öte yandan harekâtın en kritik bir anında, Türk ordusu geri hizmet personelinin, paniğe kapılmadan gösterdiği azimli direniş ve şah-

[209] PEÇEVİ İBRAHİM; Peçevi Tarihi, c. II, s. 379.

lanış, muharebenin gidişini birdenbire değiştirivermişti. Tarihte eşine pek az rastlanan bu olumlu gelişmede, sözü geçen personelin, açıkça ve hayranlıkla izlenen bu etkisinden ötürü bu muharebeye aynı zamanda, "Kaşık Kepçe Muharebesi" adının da verildiğine tanık olunmaktadır.

Haçova Meydan Muharebesi son evresinde, düşmanın takip edilerek tam bir yenilgiye uğratılıp yok edilmemesi nedeniyse, pek anlaşılammaktadır. Çağaloğlu Sinan Paşa'nın Padişah'a zafer müjdesini geciktirmek veya kişisel düşüncelerine göre, bu yönden geç kalmış olmamak için, yenilgiye uğrayan düşmanın takibini Kırım kuvvetlerine bırakması, Kırımlıların ise, ganimetlerden yararlanmak için muharebe alanından pek uzaklaşmak istememiş olmaları veya buna benzer diğer nedenler düşünülebilmektedir. Nedenler ne olursa olsun düşmanı yok etme fırsatı kaçırılmıştı. Böyle bir kesin sonuç alınsaydı, harp, Batıda Osmanlı Devleti'nin saygınlığını güçlendiren şerefli bir barış antlaşmasıyla sona erebilirdi.

Muharebeden hemen sonra Padişah'ın huzuruna çıkan Çağaloğlu Sinan Paşa, "Yüz aklıma ben sebep oldum" diye zaferi kutlayarak sadarete atanmasını duyurmak istemiştir. Padişah önce bir şey söylememiş, fakat sonra, Hoca Saadettin Efendi ve kapı ağasının ısrarıyla İbrahim Paşa'nın yerine Vezir-i Azam olmuştur. [210] Bu sırada Vezir-i Azam İbrahim Paşa, kaçakların takibinde bulunuyordu. Ertesi sabah, Otağ-ı Hümayun'da geçen olaydan habersiz olan Paşa, Sadarete ait görevini, âdet olduğu üzere tamamladıktan sonra sadaret mühürü elinden alınarak Çağaloğlu Sinan Paşa'ya verilmişti.

Çağaloğlu Sinan Paşa, kırk günlük sadareti süresince memleket zararına akla sığmayan olumsuz birtakım işlere girişmişti. [211] Böylece devletin başına iki önemli sorun çıkardı. Bunlardan biri bizzat sefere katılmadığı için Kırım Hanı Gazi Giray'ın azliyle, yerine bu harpte hizmeti görülen Fetih Giray'ın Kırım Hanlığı'na atanması ki, bu durum, iki kardeş arasına nifak sokmuş ve Fetih Giray'ın katline yol açmıştır. Hatta Fetih Giray Hanlığı kabul etmemiş ve bunda ısrar ederek: "Manen hizmet eden odur. Benim kardeşim ağamdır" demişse de Vezir-i Azam'a dinletememiştir. Sonunda bu yanlış tutum, Kırım'da birtakım iç karışıklıklara neden olmuştur.

Sinan Paşa'nın, ikinci ve en zararlı yanlgısı da, muharebeden bir gün sonra birliklerde yaptırdığı yoklamada bulunmayanlardan önemli sayıda askeri idam ettirmesi, ayrıca 30.000 kişinin tımarını kesmekle ve ilgili her yere emirler yollayarak kaçakların mal ve mülklerine el koydur-

[210] UZUNÇARŞILI; İ. Hakkı; Osmanlı Tarihi, c. III, ks. 2, s. 81.

[211] HAMMER; Devlet-i Osmaniye Tarihi, c. VII, s. 220.

met Paşa'ya katılmaları emredilmişti. Mehmet Paşa, Belgrad'da 20 gün kaldı. Bu sırada Anadolu Beylerbeyi Mehmet Paşa, eyalet askeriyle Serdar'a katıldı. Serdar, Belgrad'dan Budin doğrultusunda hareketinden sonra, yolda, Bosna Beylerbeyi Hafız Ahmet Paşa, Diyarbakır Beylerbeyi Murat Paşa, Rumeli Beylerbeyi Mihaliçli Ahmet Paşa birbiri ardından Serdar'a katıldılar. [215]

Serdar-ı Ekrem, emrindeki kuvvetlerle Budin yakınında Gölbaşı mevkiinde konakladığı sırada, Avusturyalıların, Maksimiliyen komutasındaki 40.000-50.000 kişilik bir kuvvetle, Yanıkkale'yi kuşattığı haberi alınmıştı. Bunun üzerine ordu, Budin'den Yanıkkale'ye yöneldi. Türk ordusunun üzerlerine geldiğini öğrenen Avusturyalılar, muhasarayı bırakarak, Tuna Nehri kolları arasında bulunan Schütt (Şüt) Adası'na çekildiler. Böylece Yanık üzerine gidilmekten vazgeçilerek, Tata Kalesi'ne yüründü. Her ne kadar Tata Kalesi 1594'te alınmışsa da, sonradan Avusturyalıların eline geçmişti. Tata, birkaç günlük direnmeden sonra geri alındı (12 Ekim 1597). Bu sıralarda Sivas, Rakka, Karaman Beylerbeyleri de orduya katılınca, emre göre Anadolu eyaletleri askerinin orduya katılmaları tamamlanmış oluyordu.

Estergon Kalesi Avusturyalıların elinde olduğu için, Budin, yakınlığı nedeniyle güvensizlik içinde bulunduğundan, bu Kale'nin kurtarılacak Budin'in güvenliğinin sağlanması düşünüldüyse de, bu kuvvetli Kale'nin muhasarası ve düşürülmesinin zamana bağlı bulunduğu, bundan başka kar yağması ve kışın yaklaşması nedenlerinden Estergon'un alınmasından vazgeçilmişti. Bu sırada Temeşvar Kalesi'nin, Erdel Kralı tarafından kuşatıldığı haberi alındı. Bunun üzerine Serdar, Sivas Beylerbeyi Mahmut, Rakka Beylerbeyi Ali ve Adana Beylerbeyi Mehmet Paşaları, eyaletleri askerleriyle Temeşvar Valisi Tiryaki Hasan Paşa'nın yardımına gönderdi. Yine bu arada bir Avusturya kuvvetinin Estergon'dan Vaç'a yaklaştığının öğrenilmesi üzerine, Satırcı, elindeki kuvvetlerle 1 Kasım 1597'de Vaç önüne ulaştı. Avusturyalılar, 50.000 kişilik kuvvetle Vaç ve yöresini kuvvetli olarak tutmuşlardı. Türklerin Vaç'ta Avusturyalılarla bir hafta süren muharebelerinin bir sonuç vermemesi ve kışın da yaklaşmış bulunması nedeniyle, Serdar Satırcı Mehmet Paşa, geri çekilme kararı aldı; ve ordu, Belgrad doğrultusunda çekilmeye başladı. [216] Temeşvar'a yardıma gönderilen kuvvetler, henüz Kale'ye varmadan, Erdel Kralı muhasarayı bırakarak Erdel içlerine çekildi. Ordu 1597-1598 kışını, Budin, Peçoy, Ösek, Baçka ve Belgrad'da geçirdi. Anadolu eyalet askerleri de memleketlerine döndüler.

[215] PEÇEVİ İBRAHİM; Peçevi Tarihi, c. II, s. 382 ve NAIMA MUSTAFA; Naima Tarihi; c. I, s. 182.

[216] a. g. e.; s. 382, ve a. g. e.; s. 182.

b. İlk Barış Girişimi ve Damat İbrahim Paşa Yerine Hadım Hasan Paşa'nın Sadareti

Serdar'ın Belgrad'a hareketinden önce, Avusturyalılarla yapılan ilk barış görüşmesinin günü üzerinde yerli ve yabancı kaynaklarında bir kayda rastlanmamaktadır. Hammer, "Yeniçerilerin taşkınlıkları, Serdar'ı düşmanla mütareke görüşmesi zorunda bıraktı" demekle önerinin Türklerden geldiğini açıklamaktadır. Naima, bu görüşmenin Vaç sahrasında yapıldığını, fakat Avusturyalıların burnu havada olduğu için, sonuç vermediğini belirtmiş bulunması, yine girişimin Türklerden geldiğini göstermektedir. [217]

Türk ordusu Vaç'ta Avusturyalılarla çarpışırken, İstanbul'da Damat İbrahim Paşa'nın yerine Hadım Hasan Paşa getirildi. Bu değişikliğin nedeni, Damat İbrahim Paşa'nın Valide Sultan'a yeteri kadar rüşvet vermesine karşı, Hadım Hasan Paşa'nın para kuvvetiyle Valide Sultan'a yakınlık sağlamış olduğuna dayatılmaktadır. Satırcı, bu yıl harekâtının, özellikle Vaç Muharebesi'nin başarısızlığını, Kırım Hanı'nın harekâta katılmamasına bağlamıştı. [218] Kaynaklarda Kırımlıların harekâta katılmama nedenleri üzerindeyse bir kayda rastlanmamıştır. Kısaca 1597 yılında geniş cepheler üzerinde yapılan harekâtta, kuvvet yetersizliği yanında, sevk ve idare yönünden devlet ve komuta kademelerinde göze çarpan yeteneksizlik de ayrıca dikkati çekiyordu.

6. 1598 Yılı Harekâtı

a. Yanıkkale'nin Bir Düşman Hilesi veya İhaneti Yüzünden Elden Çıkması

Yanıkkale savunucularının (2.000 yeniçeriyle 2.000 cebecinin) çoğunun eğlence ve zevke düşkünlüğüyle tanınan yeniçeri ağası yüzünden disiplini bozulmuştu. Bunun sonucu askerler arasında, yöredeki köy ve kentlerden evlenmeler olmuş ve çoğunlukla içkiye düşkün hale gelen bu askerler, bazen yükümlü oldukları hizmetleri tavsatarak işi, Kaley'i boş bırakmaya kadar vardırırmışlardı.

Kale muhafızlarının yiyeceği, güney Macaristan'da Peçoy bölgesinden her yıl, iki-üç yüz öküz arabasıyla gönderilirdi. [219] Bu durumu yakından izleyen Avusturyalılar, kaleyi ele geçirmek için pek ustalıklı bir hileye başvurdular.

[217] NAIMA MUSTAFA; s. 186.

[218] HAMMER; Devlet-i Osmaniye Tarihi, c. VII, s. 225.

[219] a. g. e.; s. 228 ve NAIMA MUSTAFA; s. 191 ve Mufasssal Osmanlı Tarihi; c. III, s. 1643.

Çok iyi Türkçe bilen birkaç süvariye, bir gece sabaha karşı kale kapısına doğru sürüp, diğer askerleri pusuya soktular. Türk askeri kıyafetine de girdikleri anlaşılan bu süvariler, Türk kale muhafızlarının, herhangi bir nedenle kaldırmayı unuttukları hendek üzerindeki kendi kendine hareket eden köprüden geçerek, kale kapısına yanaşıp, nöbetçiye "Peçey'dan zahire getirdik. Yolda düşman ulaştı, kaçarak güçlükle kurtulduk. Kapıyı açıp zahireyi içeri alın!" dediler. Nöbetçiyle süvariler arasında bu konuşma olurken, Avusturyalılar, önceden hazırladıkları "ağca topu" denilen tahrip gerecini kale kapısına yansıttılar. Nöbetçi "varayım kapıcıya haber vereyim!" diyerek yerinden ayrıldığı sırada, bu gereci ateşlediler. Gerecin ateşlenmesiyle harap olan kapıdan içeri dalan düşmanla, çoğu sarhoş bir halde bulunan muhafızlar arasında korkunç bir boğuşma başladı. Üstün düşman karşısında muhafızlar, döğüşe döğüşe can verdiler. Yanık Komutanı, iki elinde birer kılıç olduğu halde, sonuna kadar vurmuştu. Şehit düşünce, Avusturyalılar başını bir mızrağın ucuna geçirip Macar burcunun üzerine diktiler. Burçlardan birindeki barut mahzenine sığınan 300 Türk, kurtuluş çaresi bulamayınca, mahzeni ateşleyerek kendileriyle birlikte sayıları kadar düşman askerini yok ettiler. Kale muhafızı askerin bu hale gelmesinden sorumlu olan yenigeri ağası, sarhoş halde yakalanarak Komutan Palffy'e getirildiği zaman, üzerinde 20.000 kadar duka altını çıkmıştı. Palffy; "Bu altınları neye sakladın kalenin korunmasına harcasaydın olmaz mıydı?" demiş ve ağayı idam ettirmişti. Komutan Palffy "Kale muhafazasında ihmal gösterenlerin sonu budur" diye bağırarak, kesik başı ordusuna göstermişti. [220]

29 Mart 1598'de meydana gelen bu olaylardan ancak beş-altı Türk muhafız er kurtulup Budin'e dönebilmişlerdi. Yukarıda gerektiği yerlerde önemine değindiğimiz Yanıkkale'nin ele geçmesi Avusturyalıları çok sevindirmişti. [221]

Yanıkkale'nin Avusturyalıların eline geçmesi, İstanbul'da hayret ve üzüntüyle karşılanmıştı. Avusturya Harbi başlayalıdan beri cephelerdeki zaman zaman başarısızlıkların nedeni bir kez düşünülerek ve bu olumsuz olaylardan ders alıp ordunun başına bilgili, tecrübeli, gerçekten yetenekli bir komutan getirilememişti. Onun için iş, üzüntü çerçevesi içinde kalmakta ve hâlâ Satırcı Mehmet Paşa gibi zayıf bir kişinin Serdarlığı sürdüürülmekteydi. [222] Adam seçememeğe yeteneksizliği ve zayıf iradeliğiyle en başta Padişah, bizzat kötü bir örnek veriyordu. Haçova

[220] PEÇEVİ İBRAHİM; Peçevi Tarihi, c. II, s. 383.

[221] HAMMER; s. 228.

[222] Mufasssal Osmanlı Tarihi; c. III, s. 1642.

Meydan Muharebesi'nden sonra akıllıca önerisiyle tanınan, son yılların serhatlerde (sınır boylarında) yetiştirdiği Sokullu zade Hasan Paşa'nın yeri Budin Muhafızlığı mı olmalıydı?

b. Serdar Satırcı Mehmet Paşa'nın Varat Harekâtı

Erdel Voyvodası tarafından ele geçirilen Lippe, Çanat ve Varat şehirleri kurtarılmadığı takdirde, Temesvar'ın da elden çıkması ihtimali üzerine, Belgrad'da bulunan Serdar Satırcı Mehmet Paşa'ya bu şehirlerin kurtarılması için, bir yönerge gönderildi. 18 Haziran 1598'de emrindeki kuvvetlerle Belgrad'dan hareket eden Serdar, Becgerek'te elli beş gün Kırım kuvvetlerini bekledi. Bu süre içinde Avusturyalılar tarafından Tata Kalesi'nin alındığını, Polata'nın da muhasara edildiğini öğrenen Serdar, Semendire askerini, o tarafa yöneltti. [223]

Ordu, Varat'a ilerlerken, Maroş Nehri kenarında önce Çanat ve iki gün sonra da Arat kaleleri alındı (10 Eylül 1598). Maroş Nehri'nin kuzeyine geçilmesinden (13 Eylül 1598) iki gün sonra, önce Erzurum Beylerbeyi, iki hafta kadar sonra da Van Beylerbeyi, eyaletleri askerleriyle Serdar'a katıldılar. 1 Ekim 1598'de Varat önüne varılarak, Kale'nin muhasarasına geçildi. Orduda üç top vardı. Kaynaklara göre, harekâtın amacı, şehirlerin tahribi olmadığından, fazla top getirilmemişti. [224] Buna rağmen, Serdar'ın hatalı kararıyla kale muhasarasına geçilmişti. Muhasarada toplar ve lağımlar etkili olamadı. Serdar'ın ikinci hatalı kararı da, Kırım Hanı'nın Erdel arazisine akın yapmak önerisini benimsemeyerek, Kırım kuvvetlerini hareketsiz bırakması olmuştur. Varat kuşatılmaktayken yağmur ve fırtınalar başladı. Bu ağır hava koşullarında, ordu düşmandan çok, doğayla savaşma zorunda kaldı. O kadar ki, düşmanla muharebe etmek şöyle dursun, yağmur ve fırtınadan çadırdan çadıra geçmek bile mümkün olamıyordu. Yerler, vıcık vıcık çamur haline geldiğinden, çadırları yerlerinde tutmak imkânsızlaşmıştı. Surları çok kuvvetli olan Varat Kalesi'nde iki yıldan beri Macarların yerine getirilen Avusturya askeri, Kale'nin savunma sistemini daha da güçlendirmişti. Harekâtın hedefi, kale muharebesine yönelince, Serdar, Eğri Kalesi'nden on top getirilmesini emretti. [225] Fakat harekât bölgesinin çamur olmasından başka, top arabalarını çekecek hayvan bulunmaması sonucu, 15

[223] a. g. e.; s. 1642.

[224] PEÇEVİ İBRAHİM; Peçevi Tarihi, c. II, s. 385 ve NAİMA MUSTAFA; Naima Tarihi, c. I, s. 202 ve Mufassal Osmanlı Tarihi; s. 1643.

[225] PEÇEVİ İBRAHİM; s. 386.

gün beklendiği halde, toplar getirilemedi. [226] Bu arada Tata'dan başka Bespirem ve Polata kalelerinin Varat Muhasarası'na karşılık olarak Avusturyalıların eline geçtiği, Budin'in de muhasara edilmek üzere olduğu haberleri geldi. [227] Bu olumsuz haberleri alan Serdar, muhasarayı bırakıp Budin'e çekilmeye karar verdi. Muhasaranın kaldırıldığı 3 Kasım 1598 günü hava düzelmiş değildi. Bir aydan beri yağmur ve soğuklar devam ediyor, soğuktan elleri ayakları donanlar oluyordu. Zaman zaman çamura saplanan arabaları çekmek mümkün olamıyordu. Kötü hava koşulları ve gereksizlik yüzünden, Temeşvar Valisi İsmail Paşa, verilen emirleri yerine getirememiş, köprüler kurulamamıştı. Bu yüzden nehirler, çok ağır koşullar altında sallarla geçiliyordu. Söylendiğine göre harekâta katılan paşalar, boyunduruğa girip top çekmek zorunluğunda kalmışlardı.

Bu sıkıntılar yetmiyormuş gibi, bir de yiyecek sıkıntısı, başgöstermiş, açlıktan düşüp ölenler olmuştu. Tarihçilerin deyimlerine göre, asker canından bezgin hale gelmişti. Sonunda, yenigeriler seslerini yükseltip, Serdar'ın çadırını, başına yıkarak Budin yerine Belgrad'a dönülmesinde dayattılar; ve Zolnok'taki yiyecek ambarını yağma ettiler. Hatta Hammer, "Serdar'ın yenigeriler tarafından döğüldüğünü ve subaylar araya girmemiş olsaydı, belki parça parça edilecekti." diyor. [228] Bu durum karşısında Serdar, Budin'e gitmekten vazgeçerek yürüyüş kolunu Belgard'a çevirdi. Eyalet askeri memleketlerine gönderilmeyerek Belgrad bölgesinde kışlaklara dağıtıldı. Bu kez önemli bir olay olarak Kırım kuvvetleri, kışı Sekedin Sancağı'nda geçiriyordu. Serdar Satırcı Mehmet Paşa, hayli hasta bir halde Belgrad yolunu tutmuş bulunuyordu. Osmanlılarla Avusturyalılar, Varat ve Budin Muhasarası'na hemen aynı zamanda başlamış ve yine aynı zamanda muhasarayı kaldırmışlardı. Budin Muhasarası'nın kaldırılması da bir yönden mevsimin elverişsizliğindendi.

Böylece plansız ve projesiz bir işe girişmiş olan Serdar Satırcı Mehmet Paşa, düşman istila ve muhasarasına elverişli yerleri, kendi alnyazısına bırakarak kışlamak üzere Belgrad'a çekilmişti.

Avusturyalılar, Türk ordusunun, Varat Muhasarası'nda bulunmasından yararlanarak üç kaleyi (Polata, Bespirem ve Tata gibi) birden ele geçirdikten sonra Budin'i de muhasara etmişti. Avusturya komutanlığı; özellikle Budin'in muhasarasıyla, Türk ordusunun, Varat üzerindeki baskısının azalacağını hesaplamıştı ki, bu taktik doğru olarak düşünülmüş,

[226] a. g. e.; s. 386 ve NALMA MUSTAFA; s. 203 ve KÂMİL; Tarih-i Siyasi-i Devlet-i Aliye-i Osmaniye Tarihi, c. I, s. 317.

[227] İslam Ansiklopedisi; c. VII, s. 537.

[228] Mufasssal Osmanlı Tarihi, c. III, s. 1643 ve HAMMER; Devlet-i Osmaniye Tarihi, c. VII, s. 231.

çok yerinde ve uygundu. Bundan da kolayca anlaşılabilceği üzere Avusturya komutanının, Osmanlı Serdar'ı ile kıyaslanamıyacak derecede başarılı bir harekât planı uyguladığı görülmektedir. [229]

c. Avusturyalıların Budin'i Muhasarası

Polata, Bospirem ve Tata'yı aldıktan sonra çok yerinde bir taktikle Budin'e yönelen Avusturya ordusu, 80.000 kişiyi buluyordu. Muhasarayı, Arşidük Maksimiliyen'in emrindeki 5.000 süvari, 12.000 piyadeyle, Arşidük Matyas'ın emrindeki 60.000'i geçen piyade ve süvarinin birleşmesinden ve 40 topla desteklenen güçlü bir ordu gerçekleştiriyordu. Muhasara, muharebeleri Budin Varoşu'nda yapıldı. Budin Muhasarası süresince Avusturyalılar, yiyecek, mühimmat ve personel ikmal işlerini, Tuna'dan gemilerle başarılı bir şekilde yürüttüler. Bu nedenle ikmal yönünden endişesiz savaştilar. Budin varoşlarında bir hafta kadar süren muharebelerde, Türkler hayli kayıplar verdiler. Maraş Beylerbeyi Sinan Paşa, şehit düşmüş, Bosna Beylerbeyi Tiryaki Hasan Paşa ile Semendire Sancak Beyi Mehmet Bey yaralanmışlardı.

Türk askeri, Varoşlarda geçen muharebelerde yorgun düşünce, kale içine çekildi; ve kale muhasarası başladı. Düşman Budin'i 40 topla döğüyordu. Durum kiritik olduğu için, Serdar ve Kırım Hanı'na ayrı ayrı yazılıp yardım istendi. Kırım Hanı 7.000 kişi gönderdi. Eğri muhafızı da, yerli kulunu alarak, Budin'e yürüdü. Fakat bunlar, kuvvetli düşman karşısında, durumu düzeltmeye yetecek güçte değildiler. Daha sonra Kırım Hanı 20.000 kişi daha gönderdiyse de, bu yardım kuvvetleri, aralıksız süren yağmurlar yüzünden, zamanında Budin'e yetişemediler. Kale'deki Türk kuvvetlerinin komutanı Muhaliçli Ahmet Paşaydı. [230] Olağanüstü çaba ve özverilik gösteren Zolnok Sancak Beyi, Kulaksız Osman Bey, Budin Muhasarası'nda muharebelerin ağır yükünü omuzlarına alarak, durup dinlenmeden vuruşuyor ve ara sıra kaleden çıkışlar düzenlemek suretiyle Avusturyalılara ağır kayıplar verdiriyordu. Çetin muharebelerle 40 gün süren muhasarada düşman, sonuç alamadan çekilmek zorunda kaldı. Budin, bu muhasarada çok üstün kuvvetlere karşı başarıyla savunulmuştu.

d. Eflâk Voyvodası Mihail'in Hilesi ve Niğbolu'yu Muhasarası

Varat'ın muhasarası sırasında Eflâk Voyvodası Mihail, devlete itaat etmiş görünerek, Hafız Ahmet Paşa'yı Niğbolu'da tuzaga düşürdü. 1595 olaylarına karşılık, Türk kuvvetlerinin, akıncılarla Eflâk içlerine yağma-

[229] Hammer; s. 234 ve Mufasssal Osmanlı Tarihi; s. 1644.

[230] Mufasssal Osmanlı Tarihi; s. 1645.

ya gönderilmesinden korkan Mihail, yaptıklarına pişman olmuş gibi bir tavır takınarak, itaatini bir elçiyle Niğbolu Muhafızı Hafız Ahmet Paşa'ya bildirmiş ve elverişli cevap almıştı. Hafız Ahmet Paşa, Mihail'i itaatinden ötürü törenle karşılamaya hazırlanıyordu. Fakat Mihail, Serdar Satırcı'nın, Erdel içlerinde kale muhasaralarına daldığını, bu haliyle değil Eflâk'a, Erdel için bile tehlikeli olamayacağını anlayınca, niyetini değiştirmiş ve bir hile düzeniyle Osmanlılara ağır kayıplar verdirmeyi tasarlamıştı. [231]

Voyvodanın düzenlediği hileden haberi olmayan Hafız Ahmet Paşa, Niğbolu önüne çadır kurarak Mihail'i beklerken, üzerleri kırmızı çuha örtülü arabaların geldiği görülmüş, bunların ne olduğu sorulunca, hediye arabaları cevabı alınmıştı. Arabalar yaklaşırken birden bire çuhaların altından 20.000 Eflâk askeri çıkarak Türklere hücum edince bunun bir hile olduğu ortaya çıkmıştı. Tören hazırlığı nedeniyle, Hafız Ahmet Paşa'nın yanındaki 3.000 kadar askerin çoğunun silahları yanlarında değildi. Eflâk nakliye arabalarından bazılarının top naklettikleri, o sırada başlayan topçu ateşlerinden anlaşılmıştı. Bu amansız baskına, pek sınırlı imkânlarla karşı koyan Türklerin çoğu şehit olmuş, Hafız Ahmet Paşa da, zorlukla Tırnova'ya çekilebilmişti.

Bu baskından sonra Mihail, Niğbolu'yu 20 gün kadar muhasara altında tutabilmişse de, ancak Hafız Ahmet Paşa'nın kuvvet toplayıp üzerine yürüdüğünü haber alınca, kuvvetlerini Tuna'nın karşı kıyısına almak zorunda kalmıştır.

Hafız Ahmet Paşa, Niğbolu'ya dönüşünde kaleyi tamir ettirmiş daha sonra İstanbul'a çağrılarak yerine Dördüncü Vezir Mahmut Paşa getirilmişti. [232]

e. Şeyh-ül İslam Saadettin Efendi'nin Satırcı Mehmet Paşa'ya Mektubu

İşlerin kötü gittiği bir dönemde bile, yapılan hataları ve milletin üzüntülerini görüp, hissedip buna sebep olan devlet adamları hakkında yaptığı açıklamalar bakımından, Saadettin Efendi'nin mektubu çok ilginç ve önemlidir.

[231] PEÇEVİ İBRAHİM; Peçevi Tarihi, c. II, s. 386 ve Mufasssal Osmanlı Tarihi, s. 1645.

[232] PEÇEVİ İBRAHİM; s. 386 ve NAİMA MUSTAFA; Naima-Tarihi, c. I, s. 215 ve Mufasssal Osmanlı Tarihi, s. 1646 ve HAMMER; Devlet-i Osmaniye Tarihi, c. VII, s. 234 ve İslam Ansiklopedisi, c. VII, s. 54.

Saadettin Efendi, söz konusu mektubunda, binlerce Türkün ölmesine ve üç kalenin elden çıkmasına, Budin'in muhasarasına meydan verilmesine, ayrıca Varat harekâtında, yolların bozukluğundan ve askerın açlıktan çektiği sıkıntılarının sorumlusunun Satırcı Mehmet Paşa olduğuna işaret ettikten sonra, sözlerini şöyle bitiriyor : "bir kaleyi ki, kral, bir tarihte kırk beş gün döğüp almaya kadir olmayıp (gücü yetmeyip) geriye dönmüş ve o tarihten beri berkitilmesine önem verilmişken, böyle bir yeri üç topla ele geçirmek istemek ve o bahaneyle, daha önemli devlet ve padişah hizmetinden geri kalmak akla sığar mı? Memleketi ve devleti bu derece küçültüp, itibarını (saygınlığını) düşürenin cevabını kim verir?"

1598 yılı harekâtında, Serdar Satırcı Mehmet Paşa'nın, batıda en güçlü ve önemli düşman Avusturya ordusunu ikinci planda tutup, hemen bütün kuvvetiyle Erdel'e yönelmesi büyük bir yanılgıydı. Türk ordusu Erdel'e yürüdüğü takdirde, Avusturya ordusunun da Budin topraklarına taarruzunu beklemek başlıca bir sevk ve idare kuralıydı. Nitekim Türk ordusu, Erdel içlerinde kalelerle uğraşırken, Avusturyalılar, doğru hareket ederek, Budin'e yürüdüler. 1595'te Koca Sinan Paşa'nın Eflâk harekâtında da öyle olmuştu. Ordunun büyük kısmı Eflâk'ta iken, Avusturyalılar, çok üstün kuvvetlerle Estergon'u muhasara ve ele geçirmişlerdi. Üç yıl önce yapılan Eflâk harekâtından ders alınmalıydı.

Sonbaharda yapılan Erdel harekâtının bir de dönüşü vardı. Mevsim ilerliyordu. Yağışlar başlarsa, iyi yoldan yoksun büyük Macar Ovası'ndan dönüşün çok zor olacağı önceden göz önünde tutulmalıydı. (coğrafi durum doğal bölüme bak). Tedbirsizlik yüzünden Erdel'den dönüş bir facia halini almıştı.

Kısacası 1598 yılı harekâtında, Erdel'e yürünmeyip Kırım Hanı beklenmeden ordunun esas hedefi olan batıda Avusturya ordusuna yönelmesi ve şayet düşman savaştan kaçınıyorsa, önce Estergon ve daha sonra da Yanıkale'nin geri alınması, daha doğru bir hareket olurdu.

Karadeniz ile Adriyatik Denizi arasında 2.000 kilometreyi aşan geniş bir cephede, kuvvet yetersizliğiyle birlikte hatalı sevk ve idare, tedbirsizlik, tecrübesizlik, 1598 harekâtında Serdar Satırcı Mehmet Paşa'nın başlıca ilginç yönleriydi. [233]

f. Damat İbrahim Paşa'nın Üçüncü Sadareti ve Serdarlığı

Vezir-i Azam Cerrah Mehmet Paşa'nın hastalığı nedeniyle, sadaret işleri, Nişancı'nın vekâletiyle yürütülüyordu. Kamuoyunda, "Bu durumda Devlet-i aliye vekâletle idare edilemez." biçiminde söylentilerin yayılması

[233] a. g. e.; s. 389 ve a. g. e.; s. 217 ve a. g. e.; s. 1647.

üzerine, Cerrah Mehmet Paşa görevinden alındı (6 Ocak 1599). Kişisel ihtirasların kaynaştığı, rüşvet ve iltimasların bollastığı bu dönemde, dürüst ve hamiyetli bir idareci bulmak çok zordu. Onun için, eski devlet hayatı ahlak yönünden pek iyi olmamakla beraber, Sadaret makamı üçüncü kez Damat İbrahim Paşa'ya verildi. Sadaret Kaymakamlığı'nada, Kapitan-ı Derya Halil Paşa getirildi; ve idare mekanizmasında diğer bazı değişiklikler yapıldı. [234]

7. 1599 Yılı Harekâtı

a. Serdar-ı Ekrem Damat İbrahim Paşa'nın Uyvar Harekâtı

Sadarete gelişinin dördüncü ayında, Avusturya Seferi'ne Serdar-ı Ekrem atanan Damat İbrahim Paşa, ordu, 1598-1599 kışını Rumeli'de geçirdiği için, geniş ölçüde sefer hazırlığına gerek görmeden 23 Mayıs 1599'da İstanbul'dan hareket etti. Yanında Yeniçeri Ağası Tırnakçı Hasan Ağa'nın emrindeki yeniçeri ortalarıyla, altı bölük kapıkulu süvarisi vardı.

Serdar-ı Ekrem Filibe'ye geldiği zaman, Satırcı Mehmet Paşa'nın, Silistre Eyaleti'ni, Kırım Hanı Gazi Giray'a arpalık olarak verdiği öğrenildi. Bu suretle Kırımlılar, Tuna kıyılarına kolayca yerleşebilirlerdi. Hükmüt ve devletin siyasetine ters düşen bu olay, İstanbul'a bildirildi. Bunun üzerine, Satırcı'nın idam fermanı orduya gizlice gönderildi; ve Satırcı Belgrad'da idam edildi. [235]

İbrahim Paşa ve emrindeki kuvvetler, Belgrad üzerinden 19 Ağustos 1599'da Mohaç Ovası'na vardığında, Rumeli Beylerbeyi Mehmet ve Rakka Beylerbeyi Ali Paşalar, eyalet askerleriyle İbrahim Paşa'ya katıldılar. Budin yolu üzerinde diğer eyaletlerden de daha bazı katılmalar oldu. Öldürülen Satırcı Mehmet Paşa ile arası çok iyi olan Kırım Hanı, O'nun öldürülmesine çok içerlediği için, emrindeki Kırım kuvvetleriyle 1599 yılı harekâtına katılması şüpheli görülüyordu. [236] Bunun üzerine, Serdar İbrahim Paşa, yanındaki beylerbeylerinden birkaçını Sekedin'e gönderip, Han'ı sefere davet etti. Sefere katılmadığı takdirde, bir takım beklenmedik olayların gelişmesinden çekinen Gazi Giray, sefere katılmayı kabul etti. Budin yöresine gelindiği zaman Serdar, Gazi Giray'dan bir mektup aldı. Bu mektupta Han, "Avusturyalıların barış için kendisine başvurduğunu" bildiriyordu. Yerli kaynaklar barış girişiminin Avusturyalılar-

[234] ABDURRAHMAN ŞEREF; Fezlike-i Tarih-i Devlet-i Osmaniye, İstanbul, Karabet Matbaası, 1328, s. 95.

[235] NAIMA MUSTAFA; Naima Tarihi, s. 220 ve Mufasssal Osmanlı Tarihi, s. 1647 ve KÂMİL; Tarih-i Siyasi-i Devlet-i Aliye-i Osmaniye, c. II, s. 218.

[236] NAIMA MUSTAFA; s. 231.

dan geldiğini açıklarken, Hammer, bu girişimin Türklerden geldiğini, Damat İbrahim Paşa'nın Avusturya İmparatoru'na 24 Haziran 1599 tarihli bir mektubunda, harbin çıkmasından ve verdiği sonuçlardan, Koca Sinan Paşa'nın sorumlu olduğunu ve Osmanlı hükümetinin İstanbul'daki Avusturya Elçisi'ni serbest bırakması bir iyi niyet eseri olduğuna değiniyordu. Bu mektup üzerine de barış görüşmesi olmadı. [237]

Serdar-ı Ekrem İbrahim Paşa, emrindeki kuvvetlerle Budin'de fazla zaman kaybetmeksizin Tuna üzerindeki köprüden Peşte'ye geçip Tuna'nın sol kıyısını izleyerek Vaç üzerinden Parkany (Ciğerdelen) yönünde ilerledi. Bu sırada Avusturyalılar, Waitzen (Vaç)'i yakarak geri çekilip giderken (30 Eylül 1599), barış için görüşme önerisinde bulundular. Fakat bu görüşme de yapılmadı. Sürdürülen bu ileri harekât sırasında Vişgrad karşısındaki yeni Palanga ele geçirildi.

Türk ordusu Ciğerdelen'e yaklaşırken, Avusturyalılar, Ciğerdelen ile Estergon arasında Tuna üzerindeki köprüyü yıktılar (Kröki : 2'ye bak.) ve bir taraftan da barış için bir kez daha görüşme önerdiler. Bu öneri, kabul edildi. Görüşmede, Türkler Avusturyalılardan Estergon, Neograd, Füleke ve Yanık kaleleriyle birlikte, Eğri, Hatvan ve daha birkaç kaleyi istediklerinden, anlaşma sağlanamadı; ve görüşmeler kesildi. Avusturyalıların kaleler dışında bir sahra muharebesine yanaşmak istemedikleri belli oluyordu. Bunun üzerine Serdar-ı Ekrem, Kırım kuvvetlerini Uyvar içlerine akınlar yapmakla görevlendirirken, kendisi de emrindeki diğer kuvvetlerle Ciğerdelen kuzeybatısında Avusturyalıların Uyvar Kalesi'ne yöneldi. 16 Ekim 1599'da, ordu, Uyvar önüne geldiyse de mevsimin ilerlemesi nedeniyle geri yürüyüşle ve gelinen yol izlenerek, 26 Ekim 1599'da Peşte'ye dönüldü. [238]

Uyvar kuzeyindeki akından dönen Kırımlılar, geçen kışı Macaristan'da geçirdikleri için, bu kışı memleketlerinde geçirmek üzere hareket ettiler. Serdar-ı Ekrem de, Belgrad'a kışlağa döndü. Anadolu askeri kışlağın üzerine memleketlerine gönderildi. Rumeli askeri Belgrad yöresinde yerleşti.

Vezir-i Azam İbrahim Paşa, bazı kusurlarıyla beraber beceri ve deneyimli bir adam olduğundan, bu sefer süresince ordunun disiplinini, yüksek düzeyde bulundurarak sınır halkının, orduya ve devlete olan güvenini kazanmayı başarmıştı.

[237] Mufasssal Osmanlı Tarihi; s. 1648 ve HAMMER; Devlet-i Osmaniye Tarihi c. VII, s. 235.

[238] NAİMA MUSTAFA; s. 227 ve UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı; Osmanlı Tarihi, c. III, ks. I, s. 84 ve Mufasssal Osmanlı Tarihi; s. 1650.

Uyvar harekâtından dönüş sıkıntılı olmadı. Askerin yiyeceği bol ve iyi düzenlenmişti. [239]

İbrahim Paşa, Avusturyalılara yardıma gelmiş olan Fransızlardan, Papa Kalesi'nde bulunup bir yıldan beri maaşlarını almayan askerlerle anlaşıp, onların maaşlarını vermek şartıyla Papa Kalesi'ni ele geçirmek istedi. Fakat, mevcutları 3.000'den fazla olan Fransızların bir yıllık maaş tutarı 60.000 altını buluyordu. Vezir-i Azam, durumu Padışah'a bildirip onay emrini aldıysa da, bu işler oluncaya kadar Avusturyalılar Papa Kalesi'ni işgal ederek Fransızların çoğunu öldürdüler. Bunlardan ancak 500-600 kadarı kurtulup sözleşme gereğince Osmanlılara katılabildiler. [240]

Osmanlıların vaadlerini yerine getirmeleri üzerine, Türk ordusunda yirmi yıldan fazla hizmet eden Fransızlar, Kanije Muharasası'nda ilk hatlarda hücum katılarak kendilerine vaad olunan parayı almaya hak kazandılar ve aldılar. [241]

b. Erdel, Eflâk ve Boğdan Arasındaki İttifakın (Bağlaşmanın) Bozulması ve Diğer Olaylar

Erdel Voyvodası'ndan başka, Eflâk ve Boğdan voyvodalarının da Avusturya ile ittifak edip 1594 yılında Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklandıklarına, yukarıda ilgili bölümde değinilmmişti. Osmanlı Devleti, Avusturya ile beraber bunlarla da savaş halindeydi. Bu iki voyvodadan en korkuncu Eflâk Voyvodası Mihail idi. Hükümet, Avusturya Cephesi'ne önem verdiğinden, 1595 Eflâk harekâtından sonra bu taraflara birer komutanla bir kısım kuvvet göndermekle yetinmişti. Bu komutanlardan biri, Eflâk Beyi Mihail'in Tuna'yı güneye geçmemesi için Niğbolu taraflarına gönderilen, Bosna Beylerbeyi Hadım Hafız Ahmet Paşa idi. Mihail 1595 yılında, Osmanlılar aleyhindeki davranışından dolayı Osmanlılardan bir karşı hareket bekliyordu.

Erdel taraflarına giden Serdar Satırcı Mehmet Paşa ile Kırım'dan gelecek olan Gazi Giray'ın taarruzlarına uğrayacağından korkan Mihail, itaat etmek istediye de, Serdar'ın Varat Kalesi önünde bağlanıp kaldığını görünce, durumdan cesaretlenerek, Niğbolu'da Hadım Hafız Ahmet

[239] NAİMA MUSTAFA; s. 231, 232 ve HAMMER; s. 237.

[240] UZUNÇARŞILI, İ. Hakki; Osmanlı Tarihi, s. 84 ve İslam Ansiklopedisi; c. VII, s. 541.

[241] HAMMER; s. 240.

Paşa'yı hileyle baskına uğrattığına yukarıda değinilmişti. Hafız Paşa'dan sonra Eflâk Harekât Bölgesi Komutanlığı'na, vezirlerden Güzelce Mahmut Paşa atandı. [242]

Mihail, Osmanlı hükümetinin bu işi günün birinde kesin çözüme bağlayacağını bildiğinden, Eflâk Boğdan ve Erdel voyvodalıklarının kendisine verilmesi karşılığında iki kat vergi önermek suretiyle ayaklanma olayını bir yana atmak istedi (1597). Fakat O'nun önerisi reddolunarak, kendisine yalnız Eflâk Beyi olabileceği bildirildi. Erdel Voyvodası Skizmund, Avusturyalılarla yaptığı antlaşmaya aykırı olarak Erdel'i Kardinal Andires Baturi'ye bırakıp Lehistan'a gittiğinden, buna kızan Avusturya İmparatoru, Erdel'in işgalini Eflâk Beyi Mihail'e tavsiye etti (salık verdi). O'da Erdel'e girerek, 28 Ekim 1599'da Hermanstadt yöresinde Baturi'yi yenilgiye uğrattı; ve Erdel'i tamamiyle ele geçirdi. Mihail'in Erdel'i ele geçirdiği, Uyvar'dan Belgrad'a dönmekte olan Vezir-i Azam Damat İbrahim Paşa tarafından haber alındığı gibi, dört gün sonra Osmanlılara itaatte olduğu da bildirilmişti. Mihail affedileceği kanısıyla, daha sonra Boğdan'ı da kontrolü altına aldı (1600). Avusturya Cephesi'nde zor durumda olan Osmanlı hükümeti, Mihail'in bu durumunu benimsemek zorunda kalmıştı. [243] Erdelliler, Mihail'den korktuklarından, bir yıl sonra 9 Ağustos 1600'de Mihail'i Avusturyalıların teşvikiyle öldürdükleri için, bu geçici birleşme bozulmuştu. Mihail'in ölümünden sonra Mahmut ve Şaban Paşalar komutasındaki Türk kuvvetleri, Eflâk'a girerek voyvodalık itaat altına alındı (1601). Fakat Eflâk meselesi henüz kesin çözüme kavuşmuş değildi. Mihail'den sonra, Eflâk'ta Voyvoda Radu Şerban'ın Osmanlı düşmanlığı on yıl sürdü. Türk ve Kırım Tatar kuvvetleri tarafından yenilgiye uğratılan Şerban, Lehistan'a kaçtı. Böylece 1611 yılında Eflâk'ta Osmanlı egemenliği yeniden kurulmuş oldu.

Uzun süren Osmanlı-Avusturya savaşlarında Osmanlılar, Erdel ile yeteri kadar ilgilenemediklerinden, burada Osmanlı-Avusturya siyaseti çatışma halindeydi.

Mihail'in ölümünden sonra, Erdel, Avusturyalı General Jorj Basta tarafından işgal edilerek, Avusturya'nın bir vilayeti (ili) oldu. Avusturya İmparatoru Rudolph, bağnaz bir Katolik olduğundan, bütün Erdellilerin bu mezhebe girmesini istiyordu. Bundan dolayı Protestan mezhebindeki halka, sert baskı yapmaktan geri kalmıyordu. Avusturya'nın bu baskısına dayanamayan Erdelliler, Avusturya'nın karışık durumundan yararlanarak Erdel asilzadelerinden Szekeli Mozes'i başlarına getirdiler. Osmanlı-Avusturya Harbi sürüyordu. Szekeli Mozes, Osmanlılara başvu-

[242] UZUNÇARŞILI; s. 46.

[243] a. g. e.; s. 96.

arak, kendisine irsi (kalıtsal) olarak voyvodalık verildiği takdirde; her yıl 10.000 altın ödeyeceğine söz verdi; ve Osmanlı ordusunun Erdel'e girmesine karar verildi. [244]

Boğdan'ın durumuna gelince, 1594'te Boğdan Voyvodası olan Aron, Osmanlılar zararına, Papa ve Avusturya imparatoru tarafından hazırlanan ittifaka Erdel ve Eflâk ile beraber girdiğine yukarıda değinilmişti. Bundan sonra Osmanlılara taarruza geçen Aron, görevinden alınarak, yerine Stefan Rıdvan adında genç bir Hristiyan gönderildi. Boğdanlılar ayaklanarak, Stefan Rıdvan'ı Boğdan'a sokmadılar. Bunun üzerine, Maraş Beylerbeyliği'nden azledilmiş bulunan Mustafa Paşa komutasındaki Osmanlı kuvvetleri, ayaklanmayı bastırmak üzere Boğdan'a gönderildi. Fakat bu kuvvetler yenilgiye uğradı ve Eflâk ve Boğdan'da ayaklanma alevlendi. Bu sırada Kırım Hanı Gazi Giray, Boğdan'a egemen olarak, eski statüyü iade etti. [245]

Stefan Rıdvan, Lehliler tarafından rakip olarak karşısına çıkarılan Movila tarafından öldürülmüş, Movila da Lehistan egemenliğini kabul etmişti. Mihail, 1600'de Boğdan'ı işgal ederek Movila'yı kaçırmışsa da Mihail'in öldürülmesinden sonra tekrar Boğdan'a dönmüştür (1601).

c. Celali Ayaklanmaları'nın Başlaması

1599 yılında bir yandan Avusturya ile savaş sürerken, öte yandan da Anadolu'yu kana boyayan Celali ayaklanmaları başlamış bulunuyordu. Celali ayaklanmalarına değinilmeden önce bu sıralarda Anadolu'nun durumuna kısaca göz atmak gerekir. Bu ayaklanmalardan yaklaşık elli yıl önce Kanuni (1520-1566)'nin son zamanlarında, Anadolu'da yoğun bir halde köylere kadar yaygın ve egemen softa (gerici anlamında) hareketleri görülüyordu. Devlet yönetiminin, özellikle eyaletlerde, iyi ellerden çıkması, paranın ayarının ve değerinin düşmesi, ekonomik durumun günden güne kötüleşmesi, vergi baskısı nedeniyle çift bozan köylünün, dağılarak eşkiyalığa başlaması ve eyaletlerdeki Kapıkulu ocaklılarının şehir ve kasabalarda şımarıkça davranışları ve buna karşı devletin esas kuvveti olan sipahilerin ihmal edilmesi, kaza, kadı ve naiplerinin, çeşitli vesilelerle köy halkını sızdırmak için, yasanın ve vicdanın doğru bulduğu yollar dışında eylemleri, devlet bünyesini için için kemirmekteydi. Bu durumlar, zaman zaman bazı küçük ölçüde ayaklanmalara neden oluyor ve fakat o tarihlerde devlet güçlü olduğu için, alınan tedbirlerle bunlar bastırılıyordusa da, aslında geniş ölçüde ve yaygın patlamalar için elve-

[244] a. g. e.; s. 46, 49.

[245] a. g. e.; s. 89-93.

rişli bir ortam kollanıyordu. Sonunda İran Harbi 1578-1590 ve özellikle onu izleyen Avusturya Harbi (1593-1606)'nin hazırladığı zayıf ortam, büyük ayaklanmaların patlak vermesine yol açmıştı. [246]

1599'da Karayazıcı Ayaklanması ile başlayarak, Osmanlı-Avusturya Harbi'nin ikinci yarısı boyunca bir iç harp görünümü ve koşulları içinde sürmüş olan Celali ayaklanmaları üzerinde ayrıntılı bilgi için, Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi III ncü cilt 3 ncü kısım harekât ve ayaklanmalar kesimine bakınız.

8. 1600 Yılı Harekâtı

Kaniye'nin Muhasarası ve Fethi

1599-1600 kışını Belgrad'da geçiren Vezir-i Azam ve Serdar-ı Ekrem Damat İbrahim Paşa, harekât için gerekli hazırlığı tamamlayıp, Kırım kuvvetleri ve İstanbul'dan beklenen yenicilerin katılmasından sonra, ağustos başlarında Belgrad'dan hareket etti. Paşa'nın harekât hedefi ve amacı Estergon'u Avusturyalılardan geri almaktı. Ösek'te eski Budin Beylerbeyi iken, görevinden alındıktan sonra Peçoy'da emir bekleyen Tiryaki Hasan Paşa, Vezir-i Azam ile buluştu. Serdar, Belgrad'dan ayrıldığı sırada Kuyucu Murat Paşa'yı yol üzerindeki Bobofça Kalesi'nin ele geçirilmesiyle görevlendirmiş ve Zigetvar'a geldiği zaman da buranın alındığını öğrenmişti. [247] Öte yandan yapılacak asıl harekât, Tiryaki Hasan Paşa'nın da katılımıyla toplanan Harp Meclisi'nde görüşüldü. Tiryaki Hasan Paşa, Kaniye'deki düşmanın pek cüretkâr olduğunu, Estergon'a gidildiği takdirde, ordunun gerisindeki Drava ve Sava nehirleri üzerindeki köprülerin düşman tarafından yıkılmasıyla ordunun gerisi tehlikeli duruma girebileceği dikkate alınarak, önce Kaniye Kalesi'nin ele geçirilmesiyle bu tehlikenin ortadan kaldırılmasının daha uygun bir hareket olacağı tezini savundu. İbrahim Paşa, eskiden tanıdığı Hasan Paşa'yı her işte özel bir danışman olarak kabul etmişti. O'na daima değer veren Serdar-ı Ekrem, Hasan Paşa'ya, "Allah senin gibileri aramızdan eksik etmesin, yoksa benim gibi serdarların akli, bu devletin şanını korumaya yeterli değildir." [248] diyerek iltifatta bulunmuştu.

Tiryaki Hasan Paşa'nın önerisi kabul edilerek harekât hedefi, Estergon'dan Kaniye'ye çevrildi. Harp Meclisi'nde ordu, Kaniye'ye yöneldiğinde Budin'in nasıl savunulacağı da görüşülmüş, sonunda, Hasan Paşa'nın Bu-

[246] a. g. e.; s. 102 ve HAMMER; s. 246.

[247] PEÇEVİ İBRAHİM; Peçevi Tarihi, c. II, s. 394.

[248] NAMIK KEMAL; Kaniye Muhasarası, üçüncü Baskı, İstanbul, Matbaa-ı Amire, 1335, s. 8 ve Hasan Paşa Tarihi; Fatih, Ali Emiri Kitablığı, No. 188, s. 4.

din Muhafızlığı'nda görevlendirilmesi kararlaştırıldığından, Paşa Budin'e gönderildi. Geçen sonbaharda, Budin Beylerbeyi Süleyman Paşa, yanındakilerle bir gezinti sırasında, Avusturyalıların baskınına uğrayarak esir düştüğünden, o günden beri Beylerbeyliği görevi Rumeli Beylerbeyi Lala Mehmet Paşa'ya ek görev olarak verilmişti. Lala Mehmet Paşa, Budin Beylerbeyliği görevini Tiryaki Hasan Paşa'ya devrettikten sonra, Rumeli askeri ve beş balyemez topla İstoni Belgrad'a geldi; ve burada Papa Kalesi'nden gelen Fransız askerlerini de beraberine alarak, Kanije yakınlarında orduya katıldı. Serdar Damat İbrahim Paşa emrindeki kuvvetler, 10 Eylül 1600'de Kanije önüne ulaştı. [249] İlk iki gün topların mevzilenmesi, mevzilerin hazırlanmasıyla geçtiğinden, muhasara 12 Eylül 1600'de başladı (Kanije Kalesi'nin bataklık olan çevresi ve diğer özellikleri üzerinde bilgi için Kroki 5'e bak).

Kale çevresinin bu özelliği nedeniyle Türk ordusu muhasarayı güç koşullar altında sürdürüyordu. Muhasaraya devam edilirken, bir gün kaleden müthiş bir patlama duyuldu. İki saat süreyle çevre toz duman içinde kaldı. Dumanların kalkmasından sonra kalenin iki büyük kulesinden birinin uçmuş olduğu görüldü. Patlama, kaledeki Türk tutsaklarının barut deposunu ateşlemelerinden meydana gelmişti. 170 Türk tutsağı patlamayla beraber yok olmuştu. [250] Bundan sonra üç gün kaleden sadece tüfek ateşi açılmıştı.

Avusturyalılar Budin'i ele geçirmek için hazırladıkları kuvveti, Kanije muhasara edilmesi ve kale komutanının yardım istemesi üzerine, Kanije'nin kurtarılmasına gönderdiler. Bu amaçla ayrılan, 40.000 piyade ve süvariden oluşan bir kuvvet, 7 Ekim 1600'de kale yöresine gelerek bir yandan tahkimata, öte yandan kaleye ikmal maddesi ulaştırmaya çalıştı.

Serdar Damat İbrahim Paşa, bu durum karşısında emrindeki kuvvetin bir kısmını muhasara hattından çekerek, Kanije'ye yardıma gelen Avusturya kuvvetine yöneltti. Yapılan çarpışmada, Avusturyalıların tüfek ateşi üstünlüğü belli oluyordu. İki hafta kadar süren bu çarpışmalarda, başta Serdar olmak üzere, komutanların yenicegilere cesaret verme çabaları yararlı sonuç vermedi. Sonunda eyalet ve Kırım kuvvetlerinin, düşmanın yan ve gerilerine ve ikmal yollarına yaptıkları etkili akınlar karşısında, yardıma gelen Avusturyalılar, çekilmek zorunda kaldılar. Bu muharebelerde Fransız askerleri, gerekli çabayı gösterdiler. Kale'ye yardıma gelen Avusturya ordusu geri çekilip uzaklaştıktan sonra muhasara daha da sert-

[249] Mufassal Osmanlı Tarihi, c. III, s. 1653 ve UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı; Devleti Osmaniye tarihi, c. III, ks. 2, s. 85 ve Hasan Paşa Tarihi, s. 5.

[250] PEÇEVİ İBRAHİM; Peçevi Tarihi, c. III, s. 394 ve NAIMA MUSTAFA; Naima Tarihi, c. I, s. 245 ve Mufassal Osmanlı Tarihi; c. III, s. 1653, 1654.

leşti. Kale'ye baskı arttırıldı. Barut mahzeninin havaya uçurulmasıyla, barutsuz kalan Kale, daha uzun süre savunulamazdı. Yardıma gelenler de yenilgiye uğrayıp geri çekildikten sonra, bir az daha dayanıp mukadder ölüme boyun eğmek, veyahut da, hayatlarını kurtaracak bir çareye başvurmaktan başka yapılacak kalmamıştı. Sonunda savunucular, kaleyi teslim edeceklerini bildirdiler ve kale kapısı üzerine teslim bayrağını diktiler; ve 23 Ekim 1600'de Türk askeri Kanije'ye girdi. Teslim koşulu o kadar dürüst uygulandı ki, hiç kimse incinmediği gibi, çocuklarının salıncaklarına kadar en değersiz eşyalarını da rahatça götürdüler. Bu eşya Vezir-i Azamın ayırdığı 200 deveyle taşındı. Kişisel eşya dışında kalan şeyler ve mühimmat, ganimete ayrıldı. Ayrıca 76 top ele geçmişti.

Eyalet merkezi haline getirilen Kanije Beylerbeyliği'ne Alacailli Tiryaki Hasan Paşa getirildi. Zigetvar, Ösek, Sikloş, Peçoy sancakları, arpalık olarak bu yeni eyalete bağlandı. [251] Kanije'nin alınmasından sonra, ordu, Brenzence yakınlarında ordugâha geçti; ve burada yeniden bir palanga yapıldı (Yenikale). Daha sonra Ösek'e döndü ve kışlaklara dağıtıldı. Rumeli askeri Prizerin'de; Anadolu askeri de Bosna'da Banaluka'da kışlayacaktı. Serdar İbrahim Paşa, kışı Belgrad'da geçirecekti. Yeniçeri ağası kışı geçirmek üzere her zaman olduğu gibi İstanbul'a gitmişti. III. Mehmet, harekâttan memnun kalarak, yaşadığı sürece vezir payesinde kalacağını bildiren fermanı İbrahim Paşa'ya iletildi.

9. 1601 Yılı Harekâtı

a. Vezir-i Azam Damat İbrahim Paşa'nın Ölümü, Yemişçi Hasan Paşa'nın Sadareti

Serdar İbrahim Paşa 1601 ilkbaharında, harekât hazırlığı için Belgrad'dan Zemlin bölgesine geçip gerekli çalışmalara başladı. İbrahim Paşa, ordugâha çıkışından az bir süre sonra, birdenbire hastalandı ve yaşamından umudunu kestiği için ölümünden önce serdarlığı Rumeli beylerbeyi Lala Mehmet Paşa'ya bıraktığını vasiyet etti. İbrahim Paşa, bazı zayıf yanlarıyla beraber siyasi alanda devletin yüksek çıkarlarını gözettiği gibi, ordunun disiplini ve bakımı yönünden de sadakatle hizmet etmiş bir devlet adamıydı. Askeri faziletiyle beraber, nizam ve disipline son derece dikkat ederdi. Muharebelerde askeri cesaretlendirmek, hücumu teşvik etmek baş-

[251] a. g. e.; s. 395 ve a. g. e.; s. 250 ve a. g. e.; s. 1655 ve Hasan Paşa Tarihi; s. 5 ve HAMMER; Devlet-i Osmaniye Tarihi, c. VII, s. 241.

hca askeri nitelikleri arasındaydı. Eğri Seferi ve Kaniye'nin fethinde gösterdiği azim ve sebatla, ünlü Türk komutanları arasında yer almaya hak kazanmıştı. [252]

Damat İbrahim Paşa'nın ölümü üzerine padişah, Sadaret Kaymakamı Yemişçi Hasan Paşa'yı sadarete getirdi, ve Serdar olarak Belgrad'daki ordunun başına gönderdi. Yemişçi Hasan Paşa da, Sadaret Kaymakamlığı'na Halil Paşa'yı getirerek, 9 Ağustos 1601'de İstanbul'dan hareketle 6 Eylül 1601'de Zemlin'de ordunun başına geçti. [253]

b. İstoni Belgrad Kalesi'nin Düşmesi

Avusturyalılar, Kaniye'nin öcünü almak amacıyla önce büyük bir kuvvetle İstoni Belgrad'ı ele geçirmeye karar verdiler; ve gerekli hazırlıklardan sonra Alman, Macar, Çek ve Lehlilerden kurulu 40.000 - 50.000 kişilik bir kuvvetle 1601 yılı yaz sonunda İstoni Belgrad'a yürüdüler. Avusturya ordusunda çoğu büyük (ağır) tip 30 top vardı.

İstoni Belgrad Kalesi, Avusturyalıların muhasarasına fazla dayanamayarak dokuzuncu gün vire ile teslim oldu. İstoni Belgrad savunucuları, Avusturyalıların Kale'ye yanaştıklarını öğrenince, Belgrad'dan yardım istemişlerse de gönderilen yardım kuvveti, Ösek'e yaklaştığı sırada Kale'nin düştüğü haberi alınmıştı.

Yeni Serdar-ı Ekrem Yemişçi Hasan Paşa, Belgrad'a geldiği zaman İstoni Belgrad Kalesi'nin muhasarası başlamış bulunuyordu. [254]

Damat İbrahim Paşa'nın vasiyetine göre Lala Mehmet Paşa, Serdar olsaydı, bu kadar vakit geçirilmez İstoni Belgrad'a vaktinde kuvvet yetiştirilebilirdi.

c. Tiryaki Hasan Paşa'nın Kaniye Savunması (Kroki: 5)

Damat İbrahim Paşa, Kaniye'yi ele geçirdikten sonra, Kale'nin korunması için Tiryaki Hasan Paşa'nın (Resim : 2) emrine 20 bölük sekban, 3.000 muhafız askeri vermişti. [255] Cesur olduğu kadar zeki, tedbirli ve harp hilelerini pek ustaca kullanan bir komutan olan Hasan Paşa, Kaniye'ye gelince, bir yandan casuslar aracılığıyla Avusturyalılar üzerinde bil-

[252] AHMET REFAİK; Meşhur Osmanlı Komutanları, Kütüphane-i Hilmi, 1318, s. 310.

[253] NAİMA MUSTAFA; s. 260 ve PEÇEVİ İBRAHİM; s. 395, 396 ve Mufassal Osmanlı Tarihi; s. 1655 ve KÂMİL; Tarih-i Siyas-i Devlet-i Aliye-i Osmaniye c. I, s. 321.

[254] a. g. e.; s. 263, 264 ve a. g. e.; s. 396 ve a. g. e.; s. 1657.

[255] UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı; Osmanlı Tarihi, c. III, ks. 2, s. 87.

gi toplamaya, öte yandan Zigetvar, Peçoy ve Pojega sancaklarından zahire (yiyecek) toplamaya başladı.

9 Eylül 1601'de Arşidük Ferdinand'ın yönetiminde Kaniye yakınlarına gelen Avusturya ordusunun sayısı üzerinde, çeşitli kaynakların verdikleri bilgiler birbirini tutmamaktadır. Bu dönemlerde, Batı kaynakları, bu kuvvetleri çok az göstermekte, Osmanlı kaynaklarıysa oldukça açık farklarla fazla göstermektedir. Batı kaynaklarına göre, Kaniye'yi muhasara eden çeşitli milletlerin askerlerinden kurulu Avusturya ordusu 30.000 - 50.000 kişi, Osmanlı kaynaklarındaysa 60.000 - 80.000 ve hatta bunun daha üstüne çıkanlar vardır. [256] Muhasara sonunda, verdikleri kayıplara bakılırsa, Avusturya ordusunun 50.000'den aşağı olmadığı anlaşılmaktadır. Avusturyalıların 47, Kaledeki Osmanlılarınsa 100'e yakın topu vardı. [257]

Avusturyalılar, önce esir almak ve Kale hakkında bilgi toplamak amacıyla 5.000 kişilik bir kuvveti ileri sürmüşlerdi. Hasan Paşa, düşmana, Kale'de top bulunmadığına inandırmak için topçu başıya sıkı emirler vererek ateş açtırmadığı gibi, düşmanın amacı esir almak olduğunu bildiği için de, süvari olsun, piyade olsun Kale'den kimseyi dışarı çıkartmamıştı. [258]

İlk günkü karşılaşmada, karşılıklı tüfek ateşi yapıldı. Ertesi günü de düşmana yalnız tüfek ateşi açılınca, Avusturyalılar Kale'de top bulunmadığı kanısına vardılar. Bu inançla Kale'ye korkusuzca ilerleyen Avusturyalılar, baskın tarzında top ateşiyle karşılaşınca, neye uğradıklarını anlamadılar; ve ağır kayıplara uğradılar. Bu sırada Kale'den çıkış yapan savunucular, düşmanı Kaniye Suyu'nun Zigetvar tarafına attılar. Böylece ilk günlerde işin önemini anlayan Avusturyalılar, mevzilere girip Kale'yi altı yönden top ateşi altına aldılar; ve günde ortalama 1.000'den fazla gülle (mermi) atmaya başladılar. [259]

Düşman çok üstün olduğu için, Kale'nin düşmana uzun süre dayanmayacağını sezen Hasan Paşa, Serdar Yemişçi Hasan Paşa'dan yardım istedi. Serdar cevabında, "İstoni Belgrad'a gidiyorum, dönüşte uğrarım." diyordu. Hasan Paşa, bu mektup içindekiler, Kale savunucuları tarafından duyulursa yardım umutlarının kesileceğini düşünerek Serdar ağzından başka bir mektup kaleme aldırdı. Bu mektupta, "yakında gelmek üzere-

[256] NAİMA MUSTAFA; s. 264.

[257] Mufassal Osmanlı Tarihi; c. III, s. 1657.

[258] NAİMA MUSTAFA; s. 268.

[259] UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı; Osmanlı Tarihi, c. III, s. 87 ve NAİMA MUSTAFA; s. 272 ve AHMET REFIK; Meşhur Osmanlı Komutanları, s. 327.

yiz.” deniyor ve gazilerin kahramanlıkları övülüyordu. Asker arasında okunan bu uydurma mektuba savunucular sevindiler; ve “Başımız feda olsun” dediler. [260]

Hasan Paşa'nın Kara Ömer Bey ve Karapence adlarında iki yakın yardımcısı vardı. Bunlar, muharebe sırasında gösterdikleri beceri ve hünerleriyle paşa'ya çok yardımcı oluyorlardı. [261] Karapence, Hasan Paşa'nın Serdar ile yaptığı haberleşmede, Kale etrafındaki düşman hatlarından cesaret ve ustalikle sızarak gidip geliyor, Kara Ömer ise, yakalanan tutsakları düşman aleyhine hazırlanan ve düzenlenen aldatici hareketlerde, paşa'ya başarılı yardımda bulunuyordu.

Hasan Paşa, düşmanın, Kale'ye taarruzda kullanmak üzere hazırladığı iki köprüden birini yıktırdı, diğerini de ileride yapacağı karşı taarruzda kullanmak üzere çengellerle Kale içine çekti. [262] Serdar Yemişçi Hasan Paşa, İstoni Belgrad'dan Mohaç'a döndüğü zaman, Kanije'nin muhasara edildiğini öğrendi; ve yardıma karar verdi. Fakat askerin çoğu terhis edilmiş, soğuklar başlamıştı. Kar insanın göğsüne çıkıyordu. Yenigeriler, Serdar'ın çadırı önünde toplandılar; ve O'nu etkileyip Kanije'ye gidilmekten vazgeçirterek Belgrad yolu tutuldu. Drava ve Sava üzerindeki köprüler yıkıldığı için, geçişte çok sıkıntı çekildi. Pek güçlükle Belgrad'a varıldı. Çok şiddetli geçen kışta birçok asker ve hayvan öldü. Bu durum karşısında Kanije kaderiyle başbaşa bırakıldı. [263] Tiryaki Hasan Paşa, Serdar'dan yardım isteklerine olumlu cevap alamayınca bu kez düşmanı aldatici taktilere başvurdu. Yakalanan iki tutsağın, güya dikkatsizlik yüzünden Kale'den kaçırılmasına fırsat verilerek, savunucuların mühimmat ve yiyecekleri üzerinde abartıcı bilgileri düşmana ulaştırdı. Arşidük Ferdinand, bu tutsakların söylediklerini şaşkınlıkla karşılamış ve üzülmişti. [264]

Bunun üzerine Avusturyalılar, İstoni Belgrad'ın kendi ellerine geçtiğini Kanije savunucularına, Kale'ye yaklaşıp bağıarak duyurdular. İstoni Belgrad Muharebesi'nde şehit olan Budin Valisi Mehmet Paşa ile kethüdasının başlarını da Kale savunucularına gösterdiler. [265] Gerçekte bu başlar onlara aitti. Hasan Paşa, gerçeği tersine çevirip, bu başların onlara ait olmadığını ispata çalışarak, askerin heyecanını yatıştırmayı başardı.

[260] Mufasssal Osmanlı Tarihi; c. III, s. 1658 ve UZUNÇARŞILI; s. 87.

[261] TULBENTÇİ, Feridun Fazıl; Türk Büyükleri ve Türk Kahramanları, İstanbul, Tan Basımevi, 1967, s. 145.

[262] NAİMA MUSTAFA; Naima Tarihi, c. I, s. 275.

[263] PEÇEVİ İBRAHİM; Peçevi Tarihi, c. II, s. 397.

[264] UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı; Osmanlı Tarihi, c. III, s. 87.

[265] NAİMA MUSTAFA; Naima Tarihi, c. I, s. 275.

Çünkü durum, Serdar-ı Ekrem'in Kaniye'ye yardım edemeyeceğini gösteriyordu. Paşa, Kale'den attırdığı topla bu iki başı bataklığa düşürerek göz önünden kaldırttı. [266]

İstoni Belgrad'ın düşmesinden sonra, Arşidük Matyas da kuvvetleriyle Kaniye'ye yönelip, muhasara kuvvetlerine katılınca Kale önündeki Avusturya ordusu daha da güçlenmişti.

Arşidük Matyas, Kaniye savunucularına, "Serdarımız bize karşı duramayıp gittikten sonra, siz iki kuvvete karşı nasıl durursunuz. Kış geldi imdat gelmek ihtimali yok, size zarar verilmeden gidiniz." diyordu. Buna karşı Kale'den kılıç gösterilerek cevap verildi. Bundan canı sıkılan Matyas, ertesi günü kuvvetlerini hücumla geçirdi; ve Hasan Paşa'yı yakalayıp getirene kırk köy mülk olarak vaatle bulunuldu. Avusturyalıların pek sert başlayan hücumları, Hasan Paşa'nın yerinde ve zamanında aldığı tedbirleri arasında askerlerine verdiği etkili öğüt ve direktifleri sayesinde savunucuların dayanma gücü kamçılanıyor ve yılmadan sürdürülen karşı hücumlarıyla da düşmana ağır kayıplar verdirilerek püskürtülüyordu. [267] Sonunda Kaniye önünde 18.000 kayıp verdiğini gören Avusturyalılar, hücumdan vazgeçmek zorunda kaldılar. Çok üstün düşman kuvvetinin Kale'ye hücumlardan bir sonuç alamamasıysa, bir avuç muhafız (Uzunçarşılı'ya göre Kale'deki muhafız 400 kadardı) Türkün moralini daha da arttırmıştı. [268] Bununla beraber, Kale'nin durumu, ciddiliğini koruyordu.

Arşidük Ferdinand, her ne pahasına olursa olsun kışın dahi Kale'yi muhasara ederek ele geçirmeye çalışıyordu. Bu amaçla kış barınakları ve siperler yaptırdı; ve çeşitli silahlarla Kale'yi delik deşik etmesine rağmen bir sonuç alamıyordu.

Hasan Paşa muhasarada bir de barut sıkıntısıyla karşı karşıyaydı. Topçu ve cebecilerle yaptığı görüşmede, Kale'den düşman zamanırdan kalma kükiirt ve küherçile bulunduğu anlaşılarak, bunlardan, barut yapılması düşünüldü. Kale'de barut yapımında çalışmış biri bulunarak, bu da başarıldı. [269]

Muhasarada önemli olaylardan biri de, Hasan Paşa'nın iç oğlanlarından Macar asıllı ikisinin kaçmasıydı. Bunlardan birinin adı Handan diğeri'nin Kenan idi. Bu iki genç, Kale'nin gizli kapısından kaçtıkları için, savunucular, bunların Kale'nin gerçek zor durumunu düşmana bildireceklerinden kaygı içindeydiler. Bu olay üzerine, Hasan Paşa, askerlerine: "Hiç telaş et-

[266] UZUNÇARŞILI; s. 88 ve NAİMA MUSTAFA; s. 276.

[267] NAİMA MUSTAFA; s. 281, 283.

[268] UZUNÇARŞILI; s. 88.

[269] NAİMA MUSTAFA; s. 284.

meyin onların hesabı görülür.” diye teselli verdi ve yakalanan birkaç düşman eriyle ayrı ayrı söyle görüştü: “İki yakın adamımı göndermiştim. Bunlar Kralınız ile buluştu mu?” diye sordu. Onlarda buluştuklarını, Kale’de askerin çokluğunu fakat yiyeceklerinin az olduğundan, bundan yararlanarak hücum etmelerini, söylediler.” dediler. Bunun üzerine Hasan Paşa, bu tutsakları başları kesilmek üzere Kara Ömer’e teslim etti. Kara Ömer, bunlara güya Paşa’sından habersiz olarak, “Sizden önceki tutsakları da ben bıraktım. O iki oğlanı, Paşa bilerek gönderdi. Amacı, Kale’nin zayıflığından söz ederek, Kralı Kanije etrafında kışlamaya teşvikti. Zigetvar’daki askerden haber geldi ve Macar askerleriyle ittifak yapıldı. Kral’a selam söyleyin gafil olmasın Kale’de bir yıllık zahire ve barut vardır” deyip ellerine birer miktar beyaz ekmek vererek salıverdi. [270] Tutsaklar, durumu Arşidük’e anlattılar. Arşidük aldığı bu yeni haberden memnun olmadı. [271] Yine başvurduğu diğer bir taktik hilesinde Hasan Paşa, Serdar’a yazdığı bir mektupta, Kale’de askerin çok, barutun yeter ve üç aylık zahire olduğunu açıkladıktan sonra, “gerçekten oğul yerine beslediğim Handan ve Kenan’ı dışarıya gönderdim. Macarlarla gizlice sözleşip Kale’nin kışlığını ve barutunu olmadığını ve diğer diledikleri yalanı söyleyip, yine fırsat bulunca kaçıp gelmelerini tenbih ettim. Oğlanlar da, düşman tarafına geçip kendilerini mürtet (eski dinine dönen) gösterecekler. Şimdi siz de hazır olup, vaktinde buraya gelmeye çalışınız. Handan ve Kenan’ın getirecekleri haberi size bildiririz.” diyordu. Mektup mühürlenip atlas keseye konduktan sonra düşman ordugâhı yakınında bir yere bırakılmak üzere Karapence’ye verildi. Karapence mektubu uygun bir yere bıraktı ve Zigetvar’a gitti.

Mektubu ele geçiren Avusturyalılar, Handan ve Kenan’ın casus olduğuna inanarak, idam edip, başlarını Kanije önünde savunuculara gösterirken, “Mektubunuz elimize geçti ve durumunuzu öğrendik.” diye bağışmaya başlayınca, düşmanın aldatılmış olduğunu gören Türk askerleri sevindiler ve gülustüler. [272]

Tiryaki Hasan Paşa, Kanije’deki durumu Serdar’a ağızdan bildirmek üzere diğer bir haberci bulup gönderdi. Hasan Paşa Serdar’dan yardım istiyor, Kanije elden giderse durum çok zor olur deniyordu. [273] Hasan Paşa yolda düşürmek üzere bu habercinin eline bir de mektup verdi. Bu mektupta güya gönderilen erzak ve mühimmatın geldiği ve düşman ordusu içindeki Macarlarla el birliği edildiği bildiriliyordu. Bu uydurma haberli

[270] NAMIK KEMAL; Kanije Muhasarası, s. 95 ve UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı; Osmanlı Tarihi, c. III, ks. 2, s. 89 ve TULBENTÇİ, F. Fazıl; Türk Büyükleri Türk Kahramanları, s. 145.

[271] NAİMA MUSTAFA; s. 288.

[272] UZUNÇARŞILI; s. 90.

[273] NAİMA MUSTAFA; s. 289.

mektuba şaşırان düşman komutanı, yeni tedbirler almak gereğini duymuştu. Bu sırada Serdar-ı Ekrem Yemişçi Hasan Paşa'nın Kanije'ye gitmek üzere Zigetvar'a geldiği söylentileri ve üç aydan beri yağın yağmur-ların kar ve dona çevirmesi, Arşidük'ün moralini daha da sarsmıştı. [274] Avusturya ordusundan kaçanların önü alınamıyordu. Bu sırada tutsak edilen bir Avusturyalı, panik halinde olduklarını, top hayvanlarının Macarlar tarafında olduğu için topların mevzide kaldığını ve çekemediklerini, bu durumda Türkler taarruz ederlerse, büsbütün perişan oluruz diye kağıtlıklarını söylüyordu. [275] Bu sırada Hasan Paşa, Kara Ömer'in emrine verdiği 300 kişilik bir yiğit gruba baskın yaptıırken Kale'deki topçular, ateşleriyle düşman ordugâhını alt üst etmiş birbirine giren düşman mevzilerini bırakıp kaçımaya başlamıştı. Hasan Paşa 500 kişilik diğer bir hücum grubuyla baskıyı sürdürdü. Düşmandan ele geçen silah mühimmat ve geçreçler Kale'ye alınmaya başlandı. Esir ve baş getirenlere para ödülü verileceği bildirilmesi üzerine, az zamanda 18.000 baş geldiğinden söz edilmektedir. Kale'de 600 kişi bırakan Paşa diğer kuvvetlerin başına geçerek, önden çıkanların harekâtına katıldı. Türkler tarafından takip edilmeyen bir kısım düşman, ordugâhtan uzakta, toparlanıp geri dönerek karşı taarruzla şansını son kez denedi. Hasan Paşa, askerın başında "fırsat bizimdir!" diye cesaret verirken, ateşe başlayan kale toparları düşmanı birbirine kattı. [276] Düşmanın bu son saldırısı da ağır kayıplarla geri atıldı.

Hasan Paşa, verdiği bir emirle, düşmanı tam bir yenilgiye uğratmadan ganimete el uzatılmamasını sıkı sıkıya tenbih etmişti. Çünkü Haçova Meydan Muharebesi'nde düşman muharebeyi kazanmışken yenilgiye uğramasına yağma sebep olduğunu bilen Hasan Paşa'nın bu tedbiri isabetli ve yerinde bir hareketti. [277] Bu emir dikkatle izlendi ve uygulandı. 47 top, 14.000 İtalyan tüfeği, bir o kadar künk, kazma, kürek, istihkâm geçreçleri, birçok esya, çeşitli silahlar ele geçmişti. Düşmanı takiple görevli 3.000 kadar kale savunucusu (Kara Ömer'in komutasında), çekilen düşman gruplarına yetişerek ağır kayıplar verdirdi.

Muhasarada yıkılan yerlerin onarımına ilkbaharda başlandı. Ele geçen toparların, Avusturya berkitmeli ordugâhından Kanije'ye taşınması kış dolayısıyla üç ay sürdü. Bu toparları geri almak üzere Avusturyalıların baharda yeni bir harekette bulunacaklarının Bosna Beyberbeyi tarafından öğrenilmesi üzerine, toparlar Kanije'den Belgrad'a gönderildi. [278]

[274] a. g. e.; s. 291. ve UZUNÇARŞILI; s. 90.

[275] a. g. e.; s. 292.

[276] Mufassal Osmanlı Tarihi; c. III, s. 1659.

[277] UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı; Osmanlı Tarihi, c. III, ks. 2, s. 91.

[278] NAİMA MUSTAFA; Naima Tarihi, c. I, s. 298.

Tiryaki Hasan Paşa, 3.000 - 5.000 askeriyle, tarihte eşine pek az raslanır üstün bir çaba ve kahramanlıkla Kaniye Kalesi'ni başta açlık olmak üzere ağır koşullar altında savunmuş, sonunda yaptığı çıkış hareketiyle düşmanı tam bir hezimete uğratmıştı. [279] Zaferden birkaç gün sonra Şikloş'a gelen Tiryaki Hasan Paşa, Serdar tarafından coşkun takdir duygularıyla karşılandı.

Bu başarı haberi İstanbul'a ulaşınca, başkentte epey zamandır görülmeyen zafer şenlikleri yapıldı. [280] Padişah Kaniye Kahramanı Tiryaki Hasan Paşa'ya vezirlik rütbesi verdiği gibi, ayrıca üç hil'at murassa takımlı üç at ve bir murassa kılıç göndererek, O'nu ödüllendirdi; ve ayrıca hizmetini değerlendiren bir de Hatt-ı hümayun gönderdi. (Ek:2) [281]

Bu Hatt-ı hümayun geldiği zaman Paşa, "Kaniye Savunması gibi cüz'i (çok küçük) bir hizmete karşılık bize vezirlik vermişler, devletin vezirliği bizim gibi kocamış ihtiyarlara mı kaldı?" diye içten duygularla ağlamıştı.

Tiryaki Hasan paşa, birçok devlet görevlerinde ve Rumeli Beylerbeyliği'nde bulundu; ve daima olumlu hizmetler verdi. Keza Anadolu'da Celali ayaklanmalarının bastırılmasında başarı elde etti. Kısaca Tiryaki Hasan Paşa cesur, sohbetinde latifeci, zeki, dürüst, tedbirli büyük bir askeri. [282]

Köprülü Fazıl Ahmet Paşa şöyle derdi: "Türk askeri mağlup olmaz (yenilmez), fakat başında serdar (komutan) ister, haydut başı istemez!" [283] Tiryaki Hasan Paşa'nın komutanlık niteliğine değinirken, Fazıl Ahmet Paşa'nın bu sözünü anımsamamak mümkün mü?

d. Yemişçi Hasan Paşa'nın İstoni Belgrad Muharasası

Serdar-ı Ekrem Yemişçi Hasan Paşa, Belgrad'a geldiği sırada Avusturyalıların İstoni Belgrad'ı muhasara ettiklerini öğrenmiş ve Kale'nin kurtarılması için gönderdiği imdat kuvveti (takviye birliği) Ösek'e varmak üzereyken, İstoni Belgrad düşmüştü. Bu sırada, Serdar Kaniye'nin muhasara edildiği haberini de almış bulunuyordu. Bu haberler üzerine, Belgrad'dan hareketle Ösek'e gelen Serdar, kurduğu Harp Meclisi'nde İstoni Belgrad'a yürünmesine karar verildi. Yardım isteyen Kaniye Komutanı Tiryaki Hasan Paşa'ya da, İstoni Belgrad'dan dönüşte Kaniye'ye gelineceği, cevabı verilmişti (Kaniye savunması "c" tali alt bölüme bak).

[279] ABDURRAHMAN Şeref; Fezleke-i Tarih-i Devlet-i Osmaniye, s. 95.

[280] UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı; Osmanlı Tarihi, c. III, ks. I, s. 91, 92.

[281] Mufasssal Osmanlı Tarihi, c. III, s. 1666.

[282] TULBENTÇİ, F. Fazıl; Türk Büyükleri Türk Kahramanları, s. 146.

[283] NAMIK KEMAL; Kaniye Muharasası, s. 8.

Serdar komutasındaki Türk ordusu, Ekim 1601 ortalarında İstoni Belgrad önlerine geldi. Yolda orduya, İstoni Belgrad'a önder gönderilen ve fakat Kale'nin düşmesi üzerine yolda kalan takviye kuvvetleriyle, Minkâr Kuşu Mehmet Paşa komutasındaki 12 topla takviyeli Budin Eyalet askeri katılmış bulunuyordu.

İstoni Belgrad'ı ele geçiren Avusturyalılar, arazinin elverişli yerinde yerleşerek, gerilerini bir boğaza dayamak suretiyle emniyete aldıktan başka, önlerine hendek ve siperler kazmışlardı. Daha öndeki akarsu engeli, yerleşme düzenlerini daha da güçlendiriyordu. [284]

İstoni Belgrad önünde yapılan muharebenin birinci günü karşılıklı açılan top ve tüfek ateşiyle geçmiş, ikinci gün muharebe karşılıklı taarruzlarla başlamış, akşama doğru yenîçerilerin dayanamıyarak çekilmeleri üzerine, silahtarlar ileri sürülmüşse de onlar da yanlara ve gerilere çekilerek bir dağınıklık baş göstermiş bulunuyordu. Serdar, bir ara esir düşmek tehlikesi de geçirdi. Akşam karanlığının basması, etrafa yayılan Türk kuvvetlerinin derlenip toparlanması olanağını sağladı. Muharebenin üçüncü günü çarpışmalar yine sert oldu. Avusturyalılar, top ve tüfek ateşleriyle Türklere göz açtırmadılar. Bu muharebede Budin Beylerbeyi Minkâr Kuşu Mehmet Paşa ve Mehmet Kethüda şehit düştüler. Tarihlerde bu muharebenin kayıpları üzerinde bir kayda rastlanmıyorsa da Türk ordusunun kaybı, herhalde ağırcaydı. Dördüncü gün, Serdar kuvvetleri, kışın yaklaştığını bahane ederek, muharebeyi kesip geriye çekildi. Bu çarpışmalarda üstünlük gösterip ağır basan Avusturyalılar, çekilen Türk kuvvetlerini, önceki muharebelerde olduğu gibi takip etmediler.

Lala Mehmet Paşa, İstoni Belgrad'dan ayrıldıktan sonra Rumeli Beylerbeyliği'ne ek olarak, Budin Muhafızlığı görevini aldı ve Budin'in korunması için, emrine 4.000 yenîçeri verildi. [285]

İstoni Belgrad'da başarılı olamayan Serdar Yemişçi Hasan Paşa, Belgrad'a dönüşte Şikloş'ta Tiryaki Hasan Paşa ile buluşarak, Kaniye savunmasındaki başarısını kutlamıştı (Kaniye savunması bahsine bak.) [286]

[284] NAIMA MUSTAFA; Naima Tarihi, c. I, s. 263 ve Mufasssal Osmanlı Tarihi, c. III, s. 1666 ve PEÇEVİ İBRAHİM; Peçevi Tarihi, c. II, s. 396.

[285] NAIMA MUSTAFA; s. 268, PEÇEVİ İBRAHİM; s. 396, 397.

[286] DANIŞMENT, İsmail Hami; İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, c. III, s. 213 ve Mufasssal Osmanlı Tarihi, s. 1667.

10. 1602 Yılı Harekâtı

a. İstoni Belgrad'ın, Yemişçi Hasan Paşa Tarafından Geri Alınması

Belgrad'da kışlayan Yemişçi Hasan Paşa, sefer hazırlığını tamamladıktan sonra 1602 yılı Haziran'ının dördüncü haftası içinde Belgrad'dan hareket etti. Hareketten önce İstanbul'dan beklenen yenigerilerle Rumeli Beylerbeyliği'nin eyalet askeri büyük kısmı da, Serdar'a katılmış bulunuyordu. Yemişçi Hasan Paşa'nın Belgrad'da yaptığı hazırlıklar, çeşitli konular üzerinde önemli işlerdi. Karadağ Ayaklanması'nın bastırılması için Bosna, Hersek ve İzvornik sancakları tımarlı sipahilerinin, harekete geçmeleri hakkında ferman gönderilmişti. Aynı yıl Erdel ve Eflâk'taki önemli olaylara karşı hazırlıklar, hayli geniş tutulmuş ve donanmanın takviyesi için Amasra, Gerze ve Sinop tergâhlarında 52 kadirga inşası için mahalli kadırlara, hassa reisleri ve eminlere emirler gönderilmişti.

Bir yıl önceki Kaniye Zaferi ve bu hazırlıkların verdiği nefse güven duygusu ve cesaretle Serdar, Belgrad'dan ayrıldıktan bir ay sonra İstoni Belgrad'ın muhasarasına başladı.

İstoni Belgrad Muhasarası 34 gün sürdü. Muhasarada Rumeli Beylerbeyi Lala Mehmet Paşa'nın değerli hizmetleri oldu; ve kale Eylül ayının ilk günlerinde vire ile teslim oldu. [287]

b. Yemişçi Hasan Paşa'nın Erdel Üzerine Hareketi

Szekely Mozes'in, Erdel'i Osmanlı himayesinde idare etmek üzere voyvoda olma girişimine, yukarıda 1599 yılı harekâtında değinilmişti. Bu girişim, Eflâk Voyvodası Mihail'in öldürülmesini takip eden günlere rastlamaktadır. Mozes, Erdel'den Belgrad'a gelerek, Serdar'dan yardım istedi. Serdar, İstoni Belgrad'ın geri alınmasıyla beraber, Erdel'e yardımı düşünüyordu. Bu amaçla Serdar Erdel'e gitmek üzere Budin'den Peşte'ye geçtiği sırada, Estergon karşısında Cigerdelen yöresinde önemli bir düşman kuvveti bulunduğu öğrenildi. O sırada Budin Beylerbeyi Kadızade Ali Paşa ile Budin Kadısı Habil Efendi, bu kadar yakın bir yerde toplu bir düşman varken, Erdel'e gitmesini uygun bulmadılar ve Serdar'a: "Siz bir iki menzil gidince düşman gelir bizi muhasara eder." dediler. [288] Hasan Paşa, Cigerdelen'deki düşmanın 6.000 - 7.000'den fazla olmadığını ileri sürüp, söylenilere aldırış etmeyerek Erdel'e gitmekte ısrar etti. Düşmanın dikkatini başka taraflara çekmek için Lala Mehmet Paşa'nın, akınlar düzenleme önerisini kabul etmedi ve sonunda 5 büyük (ağır) ve 100

[287] PEÇEVI İBRAHİM; s. 398 ve NAİMA MUSTAFA; s. 307 ve Mufassal Osmanlı Tarihi, s. 1667-1668.

[288] a. g. e.; s. 4 ve a. g. e.; s. 309 ve a. g. e.; s. 1668, 1670.

sahra topuyla hareket etti. Erdel'e doğru dördüncü menzil Zolnok'ta Tisza Nehri geçilirken, Erdel'de takip edilecek yön üzerinde konuşuluyordu. Bu sırada Budin'e yardıma koşulması için, haberler birbirini izlemeye başlarken geriye dönüldü. [289]

c. Avusturyalıların Peşte'yi Ele Geçirmesi ve Budin'i Muhasarası ve Çekilmesi

Serdar Yemişçi Hasan Paşa'nın Peşte'den uzaklaştığı haberini alan Arşidük Mathias (Matyas), emrindeki ordu ile önce Peşte'yi kolaylıkla ele geçirdikten sonra Budin'i muhasara etti. Arşidük, Peşte'de 5.000 kadar asker bıraktı. Emrindeki askerın büyük kısmını Budin Muhasarası'na ayırdı.

Serdar, Budin'den yardım isteği haberini alınca, Anadolu Beylerbeyi Nuh Paşa'yı 2.000 kişiyle önder gönderdi; ve kendisi de dört gün sonra Peşte önüne geldi. Ve Peşte'nin Avusturyalıların eline geçmiş olduğunu görünce, Erdel'e gitmek üzere Budin'den ayrıldığına pışman oldu ve derhal Peşte'nin muhasarasını emretti. Bu sırada Budin de Avusturyalılar tarafından muhasara edilmmişti. Avusturyalılar, Türkleri uzun süre oyaltabilmek için, Peşte'deki kuvvetlerini çoğalttılar. Serdar, Peşte'deki Avusturyalıları, Budin etrafındakilerden bağlantısını kesmek için Budin ile Peşte arasındaki köprüyü topçu ateşiyle yıktırdı. [290]

Peşte muhasara edildikten az bir zaman sonra orduda yiyecek sıkıntısı başladığından, ihtiyacın Budin'deki stoklardan sağlanması zorunda kalındı. Bunun için bir yıl önce yapılan ahırlarla, Tuna arasındaki mahalli su kapısından nehre giden yolu korumak için yapılan berkitmelerin çok faydası görüldü. Şayet bunlar olmasaydı, karşı tarafa emniyetle yiyecek aktarılması mümkün olmayacaktı.

Ancak, Budin'deki stok zahirenin, kabarık sayıdaki bir orduya uzun süre yetmesi olanaklı değildi. Böyle devam ederse çok kısa süre içinde Budin'de ve orduda yiyecek yönünden tehlikeli bir durum meydana gelecekti. Bu nedenle Budin Beylerbeyi Kadızade Ali Paşa, Serdar'a vaktiyle Belgrad'a dönmesini önerdi. Öneriyi yerinde bulan Serdar, 2.000 yenigeri, topçu ve cebeciyle 1.000 kadar gönüllüyü Budin'e sokup, şehrin savunmasını Rumeli Beylerbeyi Lala Mehmet Paşa'ya bırakarak Belgrad'a döndü. [291]

[289] a. g. e.; s. 400-401, ve a. g. e.; s. 309-310.

[290] Mufassal Osmanlı Tarihi; s. 1670.

[291] PEÇEVİ İBRAHİM; s. 401 ve NAİMA MUSTAFA; s. 312 ve a. g. e.; s. 1671.

Avusturyalılar, Budin'i şiddetli topçu ateşiyle dövüyorlardı; fakat kent, çok iyi savunulduğundan, kale duvarlarını yıkmaktan başka bir şey yapamadılar. Lala Mehmet Paşa, sürekli öğütleriyle kale savunucularının morallerini yüksek tutuyordu.

Mehmet Paşa, bir defasında 500 kişiyle Kale'den çıkış yaptırarak düşmana ağır kayıplar verdirdi. Düşman bu ağır kayıplara karşın, genel bir hücumla geçtiyse de yine kayıplara uğratılarak geri atıldı. Budin'in bu savunma muharebeleri sırasında, Dev Süleyman Paşa'nın icat ettiği içi demir parçaları ve bombalarla doldurulmuş fiçiler, yuvarlanarak düşmana bir hayli kayıp verdirilmişti.

Lala Mehmet Paşa'nın, piyade ve süvariden oluşturulan daha güçlü bir muharebe grubuyla baskın tarzında yaptırdığı ikinci bir çıkış hareketinde, düşman muhasara hattı daha geriye atılmıştı. [292]

Büyük çaba ve çalışmalara rağmen Budin'i ele geçirmeyi başaramayan Avusturyalılar, bir yandan başarısızlık, öte yandan yağmur ve soğukların bastırmasından, Budin muhasarasını kaldırdıysa da Peşte'de savunmayı sürdürdüler.

Lala Mehmet Paşa, Budin savunmasında gösterdiği başarı ve yararlıktan dolayı üçüncü vezirliğe yükseltildi.

Son iki sefere katılmamasından dolayı yokluğu belli olan Gazi Giray, sonunda Belgrad'a geldi ve iyi karşılandı. Gazi Giray, Macaristan Seferi'ne katılmamakta direndiği takdirde, tutuklanacağı veya Osmanlı topraklarında mülteci olarak bulunan kardeşlerinden birinin Kırım Hanlığı'na atanacağı korkusuyla bu kez, sefere katılmaya karar vermiş ve kuvvetlerine de Siket, Mohag, Peçoy kışlak olarak gösterilmişti. [293]

d. Osmanlıların Boçka'ya Yardımı İle Erdel'in Avusturyalılardan Kurtarılması

Erdel'in, 1593-1606 Osmanlı-Avusturya Harbi'nde, bağlı bulunduğu Osmanlılara karşı, Avusturya ile ittifak ederek Eflâk, Boğdan ile beraber harbin ilk yıllarında karıştığı olaylara yukarıda değinilmişti.

1596'dan sonra Erdel'i işgal eden Avusturyalılar, kalelere asker yağarak özellikle Erdel'in Protestan halkına karşı gelenek haline getirdikleri zulüm ve işkencelere başlamaları üzerine, onların bu acımasız tutumlarından bıkan halkı etrafına toplayan Erdel beyzadelerinden Boçkay, Avusturya'ya karşı isyan bayrağını açmıştı. Bir Avusturya istilasından

[292] a. g. e.; s. 402, ve a. g. e.; s. 310-313.

[293] Mufasssal Osmanlı Tarihi; s. 1672.

gekinerek Erdel Krallığı için Osmanlılarla anlaşmaya varan Boçkay, daha önce Tisza Nehri yukarı kesimlerinde, Avusturyalılara ait bazı yerleri almış ve Serdar Yemişçi Hasan Paşa'dan yardım istemişti.

Yardım kuvvetleri gidinceye dek Avusturya Generali Basta, Erdel'i işgal etmiş, Boçkay geri çekilmişti. Yardıma gönderilen Temesvar Beylerbeyi Pektaş Paşa ve Kırım kuvvetleri Erdel'e girip Boçkay ile birleştikten sonra, General Basta, Erdel'i bırakıp geri çekilmek zorunda kaldı ve Boçkay da Osmanlı himayesinde Erdel'e egemen oldu. [294]

c. Deniz Harekâtı

Türk ordusu, Rumeli'de Avusturyahlar; Anadolu'da da Celalilerle savaşırken, Don Juven komutasında İspanya, Roma, Floransa ve Maltalılardan oluşturulan yetmiş kadar düşman kadırgası, Cezayir sularında göründüyse de, bu kıyılar daha önceden tutulmuş olduğu için, tahribat yapamadan geri çekilmişlerdi.

Elli yelkenliden kurulu bir deniz kuvvetiyle, düşman donanmasının harekâtını gözetleyen Cagalzade, İtalyan kıyılarına baskın yaptı. Bu arada Floransa kadırgaları İstanköy Adası'nı hasara uğrattılar. Diğer taraftan Fransa, Osmanlı Devleti'ne başvurarak, Cezayir korsanları tarafından soyulan Fransız tüccarlarına ait malların geri verilmesini istedi. Padişah, Cezayir Beylerbeyi'ne bunların geri verilmesini emretti. Osmanlı Devleti'nin bir yabancı devlete, bu tarzda ele geçirilen eşyanın geri verilmesi, Osmanlı tarihinde ilk kez görülüyordu. [295]

11. 1603 Yılı Harekâtı

a. İstanbul'da Sipahi Ayaklanması

Bir yandan on yıldan beri sürüp gelen Avusturya Harbi, öte yandan Anadolu'yu kasıp kavuran Celali ayaklanmaları, memleketi huzursuzluk bunalımı içinde bırakmıştı. Çoğu devşirmeden yetişme devlet adamları, memleketin bu durumuna aldırıyor, kişisel nüfuz mücadelesiyle, zenginlik yarışmasını sürdürüyorlardı. Bu durumdan memnun olmayan kapıkullarından sipahiler, seslerini yükselterek devlet erkânının tedbirsiz ve uygunsuz davranışlarını suçlamaları üzerine, bazı makam sahipleri arasında değişiklik yapıldı. Fakat yapılan değişiklik sipahilerin beklediği düzeyde olmamıştı. Bunun üzerine, 6 Ocak 1603'te sipahiler ayaklanarak Padişah'tan ayak divanı istediler. Usul üzere, saray avlusunda Padişah'

[294] UZUNÇARSILI, İ. Hakki; Osmanlı Tarihi, c. III, ks. 1, s. 95 ve a. g. e.; s. 1672.

[295] HAMMER; Devlet-i Osmaniye Tarihi, c. VIII, s. 15, 16.

ın huzurunda devlet erkânı da bulunarak yapılan ayak divanında, sipahilerin temsilcileri şöyle konuştular: "Padışahım! asker-i İslam (İslam askerleri) seferdeyken, Celaliler ocakları söndürüyor. Bunlara verilen rütbe ve makamlarla, memleketin şerefi ayaklar altına alınıyor. Halen Erzurum Eyaleti, Alacaatlı Ahmet Paşa zorbaları baskısında; Karaman Eyaleti Deli Hasan, Merzifon, Kastamonu ve Çankırı sancakları Tavil Ahmet ve Kara Sait elinde olmak üzere Celaliler dünyayı tuttular. Bunlar üzerine beş, altı kez Serdar atandı; fakat hiç bir iş görülmedi. Devlet adamlarının kayıtsızlığı ve devlet sırlarının yitirilmesi, bugünkü acıip duruma neden olmuştur. Sorumluların kanun ve şeriata göre cezalandırılması gerekir." dediler. Sonunda Kapı Ağası Gazanfer Ağa ile Darüssaade Ağası Zenci Osman Ağa'nın idamları, saray çevresinde gerçekten bir temizlik olmuştur. Çünkü bunlar, ileri derecedeki nüfuzlarından yararlanarak yıllardan beri Osmanlı Sarayı'nda devlet adamlarının atanmalarında rüşvet yönünden Valide Safiye Sultan'ın entrika aleti rolündeydiler. Onların bu durumları birçok kimseler ve askerler tarafından bilinmekteydi. Naima ve diğer tarihçiler, bu olay üzerinde ayrıntılı bilgi vermiyorlarsa da, ayak divanında, bunların uygunsuz davranışlarından şikâyet edilerek, haklarında atılıp tutulmuş olması kuvvetle umulmaktadır. [296]

İstanbul'da sipahi ayaklanması başladığı sırada, Vezir-i Azam Yemişçi Hasan Paşa, Belgrad'da kışı geçiriyordu. İstanbul'daki durumu yakınları aracılığıyla öğrenen Hasan Paşa, Budin'deki Lala Mehmet Paşa'yı Macaristan Serdarlığı'na atayıp gizlice İstanbul'a geldi. Sipahilere dayanan Sadaret Kaymakamı Güzelce Mahmut Paşa, cephedeki başarısızlıktan ötürü Yemişçi Hasan Paşa'nın idamı için, fetva çıkarmak hazırlığıyla uğraşıyordu. Yemişçi Hasan Paşa da yenigerilerle, devlet erkânı yandaşlarına dayanarak, yerini korumağa çalışıyordu. [297] Aylarca süren (Ocak - Ekim 1603) bu uğraşmadan sonra sipahi isyanı, yenigerilerin aracılığıyla bastırıldı. Epeyce sipahi öldürülmesi, bu iki sınıf arasına düşmanlık hislerinin girmesine yol açtı. Hatta aralarında bir süre kanlı çatışmalar da sürüp gitti.

İki asker sınıfı arasında kötü duyguların yerleştiği üzüntü verirken, ayaklanmayı bastıran yenigerilere güvenen Yemişçi Hasan Paşa'nın davranışlarında zamanla olumsuz yolda hayli değişme görülmeye başlandı. Gururu arttı. Sert ve insafsız hale gelip adeta kimseyi dinlemez oldu. Birçok kimseleri sudan bahanelerle idam ettirdi. Hasan Paşa'nın bu acı-

[296] NAIMA MUSTAFA; Naima Tarihi, c. I, s. 325, 327 ve Mufasssal Osmanlı Tarihi; s. 1684 ve PEÇEVİ İBRAHİM; Peçevi Tarihi, c. I, s. 405.

[297] HAMMER; s. 27-28.

masızca davranışından, kendisine yakın yardımcıları da soğumağa ve aleyhinde planlar hazırlamağa başladılar. Aslında herhangi bir şeye kolaylıkla inanan III. Mehmet, Yemişçi Hasan Paşa aleyhtarlarının etkisi altında kalmakta gecikmedi; ve bir hileyle sadâret mührü Yemişçi Hasan Paşa'dan alınınca, Yeniçeriler Hasan Paşa'ya yandaş olmaktan vazgeçtiler; ve sonunda aleyhindeki suçlamaların çoğalmasi üzerine Hasan Paşa idam edildi (16 Ekim 1603). [298]

Sipahi Ayaklanması'nı şöyle değerlendirmek mümkündür:

Ocak-Ekim 1603 arasında 10 ay süren bu ayaklanma olayının en hazin yönü, on yıldır en ağır koşullar altında yürütülmeğe çalışılan Avusturya Harbi'nden başka, bir de Anadolu'yu kaplayan ve başa çıkılamayan Celali ayaklanmalarının bir araya rastlayarak, memleketin iztirap içinde kıvranmasıydı.

Bu sıralar devlet adamlarının, hırs, rekabet duyguları ve kişisel çıkarları için, birbirini yok etme amacıyla, askerleri araya koyarak birbirine düşürüp düşman edilmesi de bunların esasen sarsılmış olan disiplinlerini ordu ve memleket zararına daha da kötüye sürüklüyordu. Bunlardan başka, yine bu sıralarda işe yarar devlet adamlarının yüksek sevk ve idare makamlarına gelmelerine engel olunduğu gibi, bir kulp bulup hayatlarına da son veriliyordu. 1578-1590 Osmanlı-İran Harbi'nden beri Osmanlı Devleti'nin kaderi, yeteneksiz ellerde böylece sürüklenip gidiyordu.

b. Peşte Yenilgisi ve Budin Muharebesi

Yemişçi Hasan Paşa, sipahi ayaklanması üzerine Belgard'dan İstanbul'a hareket ettiği zaman, Avusturya Cephesi Serdarlığı'na Lala Mehmet Paşa'yı atadığına yukarıda değinilmişti. Yemişçi Hasan Paşa İstanbul'a hareketinden sonra harekâtı, Avusturya Harbi'nin başından beri içinde bulunmuş ve değerli bir komutan olan Lala Mehmet Paşa yönetmeğe başladı.

Lala Mehmet Paşa, 1603 yılı ilkbaharında gerekli sefer hazırlığını Belgrad'da tamamladıktan sonra, Celali iken affa uğrayan Deli Hasan kuvvetleriyle beraber düşmanın Tuna'dan zahire yığmağa çalıştığı Peşte üzerine yürüdü. Kırım Hanı, Deli Hasan'ın peşine taktığı bu kılıksız insan kalabalığıyla bir sancak altında yanyana muharebeden kaçındı. Han'ın bu düşüncesinden vazgeçmesi için yapılan girişimler etkili olmadı. Han daha önce Anadolu'yu kasıp kavuran insanların affedilmiş olmalarından

yakınmış ve sonunda söz dinlemeyerek Kırım'a dönmüştü. Peşte yöresinde Osmanlılarla Avusturyalılar arasında yapılan muharebede, 6.000'i Deli Hasan kuvvetlerinden olmak üzere, 10.000 kişi kaybedilmiş ve bu muharebeyi yöneten Derviş Paşa da şehit olmuştu. Az bir süre sonra Türk ordusu, Budin Kalesi'ne yiyecek ve mühimmat verirken, buna engel olmak isteyen düşman, bir kısım kuvvetini Peşte'nin kuzey kesimlerinden karşı kıyıya geçirmişti. Türk ordusu, derhal bu geçiş yerine hareketle, düşmanı yenilgiye uğratıp kaçırmış ve böylece, Budin'in takviyesi sağlandıktan başka, İstoni Belgrad Kalesi'nin eksikleri de tamamlanmıştı. Mevsimin ilerlemesi dolayısıyla harekâta son veren Lala Mehmet Paşa, Budin'in savunmasını Rumeli Beylerbeyi Murat Paşa'ya; Ösek savunmasını da Bosna Valisi Deli Hasan'a bıraktı. Anadolu eyaletlerinin tımarlı sipahilerini yurtlarına dönmek üzere izinli bırakarak, kendisi de Belgrad'a çekildi. [299]

c. Doğuda İran'ın Yeniden Saldırlara Başlaması (1603)

1578-1590 Osmanlı-İran Harbi'nde, İran, bir yandan Osmanlılar öte yandan da Özbek hanlarıyla savaştığı için, Şah Abbas, Osmanlılarla anlaşmayı uygun gördü. Böylece düşmanın birinden kurtulmak amacıyla Osmanlılarla yaptığı antlaşmada, topraklarından bazı önemli yerleri bırakmak zorunda kaldığı gibi kardeşinin oğlunu da rehine olarak vermişti.

Daha sonra Özbekleri Horasan'dan çıkardıktan sonra, memleketinde duruma iyice egemen olan Şah Abbas, askeri-idari bir teşkilat oluşturarak Osmanlılardan öğ almak için Avrupa devletlerinden başta Papa olmak üzere, Avusturya, Venedik, İngiltere ve Fransa nezdine elçiler ve mektuplar göndererek, bunları Osmanlılar aleyhine hazırlamaya girişti. Osmanlı-Avusturya Harbi, bu sıralar bütün şiddetiyle devam ediyordu.

1602'de Şah Abbas, Osmanlılar aleyhine ittifak yapmak üzere Alman İmparatoru İspanya, Portekiz devletleri tarafından gönderilen kurlarlarla da uzlaşmıştı. Avusturya Harbi'nin on yıldan beri sürmesi ve Anadolu'da yer yer Celali ayaklanmaları ve Avusturya Harbi'nin Osmanlılar için elverişsiz koşullar altında sürmesi, Şah Abbas için bulunmaz bir fırsattı; ve özellikle Şilik cereyanları da, Doğu Anadolu'da İran yararına çok elverişli bir pozisyon oluştuyordu.

1603'te Nehavend şehri Şah Abbas tarafına geçti. Solmas'taki Kürt beylerinden Gazi Bey'in, Tebriz Beylerbeyi Sarhos Ali Paşa ile bozuşarak ayaklanıp Şah Abbas'tan yardım istemesi, İranlıların saldırısına yol açtı. Tebriz'den sonra Azerbaycan şehir ve kasabaları ve daha sonra, Revan da İranlıların eline geçti.

[299] DANIŞMENT, İ. Hami; İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, c. III, s. 221, ve HAMMER; s. 30 ve Mufassal Osmanlı Tarihi; s. 1670-1673.

Avusturya Harbi'nin sürüp gitmesi ve Anadolu'yu kaplayan Celali ayaklanmaları nedeniyle, Osmanlı Devleti, Doğu Cephesiyle ilgilenecek durumda değildi. Ne var ki, bu mücadelelerde Osmanlı kuvvetlerinin başarısızlıkları, Şah Abbas'a cesaret vermiş ve bunun sonucu 13 sene sonra 1603'te yeniden başlayan İran Harbi 1612 yılına kadar sürmüştü. Sonunda Şirvan, Şemahi, Gence dolayları da elden çıkmış ve Doğu Serdarı Çağalzade Sinan Paşa bu yenilginin üzüntüsüyle ölmüştü. Kısaca İran Savaşları'nın en sakıncalı bir sonucu da ordunun disiplin ve moralinin daha da sarsılmış olmasıydı. [300]

Son İran Savaşı İstanbul'da yapılan Nasuh Paşa Barış Antlaşmasıyla sona ermişti.

Bu antlaşma ile 1578-1590 Harbi'nde alınan yerler hemen hemen tümüyle İran'a bırakılıyor, Dağıstan Osmanlılara bağlı kalıyordu. Ne var ki, Şirvan bölgesi de elden çıktığı için, Kafkas dağlarının kuzeyinde kalan Dağıstan ile coğrafi bağlantı kesilmiş oluyordu. [301]

Böylece bir yandan uzayıp giden Avusturya Harbi, öte yandan bir iç savaş görünümü alan Anadolu Celali ayaklanmalarının yoğunlaştığı bir sırada başlayan İran mahalli harbi, üçüncü ve önemli bir cephe olarak, Osmanlı Devleti'ni, kuruluşundan bu yana belki de en bunalımlı bir döneme sürüklemiş bulunuyordu. İran'ın yakın gelecekte ve ilk fırsatta evvelce terk ettiği yerleri geri almaya girişeceği dikkate alınarak, 1596 Haçova Meydan Muharebesi'nden hemen sonra, Avusturya ile elverişli bir barış antlaşması gerekirdi; ve zamanydı da. Rumeli Beylerbeyi'nin vaktinde uyarmasına rağmen elverişli bu fırsat da kaçırılmıştı. Harbin başından beri barış için daha başka fırsatlar da olmuştu.

Bu sıralarda devlet adamlarının, kişisel çıkarlar yüzünden birbirine düşüp didişmelerini bir tarafa bırakarak, hayati değer taşıyan memleketin iç ve dış siyasi işlerini çok dikkatle ve titizlikle yürütmeleri beklenirdi. Bu sıralar memleketin tek teselli noktası, Lala Mehmet Paşa gibi dürüst ve tecrübeli bir komutanın hiç olmazsa Batı Cephesi Serdarlığı'nda bulunmasıydı.

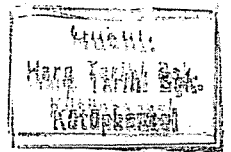
12. 1604 Yılı Harekâtı

a. Lala Mehmet Paşa'nın Sadareti ve Serdarlığı

Her ne kadar Yemişçi Hasan Paşa'nın idamından sonra, Vezir-i Azam olan Yavuz Ali Paşa, bu sırada ölen III. Mehmet (20 Aralık 1603)'

[300] PEÇEVİ İBRAHİM; Peçevi Tarihi c. II, s. 408 ve KÂMİL; Tarih-i Siyasi-i Devlet-i Aliye-i Osmaniye, c. II, s. 5 ve İslam Ansiklopedisi; c. I, s. 242.

[301] NAİMA MUSTAFA; Naima Tarihi c. I, s. 353, 355 ve UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı; Osmanlı Tarihi, c. III, Ks. 2, s. 65-66-67.

in yerine geçen I. Ahmet (21 Aralık 1603) tarafından Serdarlıkla Macaristan'a gönderildiyse de (2 Şubat 1604), çok geçmeden Belgrad'da ölmüştü. Bunun üzerine Vezir-i Azamlık Hadım Hafız Ahmet Paşa'ya önerildi; fakat kabul etmeyince Vezir-i Azamlık ve Serdar-ı Ekremlik, Lala Mehmet Paşa'ya verilerek, [302] Sadaret mührü, 5 Ağustos 1604'te İstanbul'dan Belgrad'a yola çıkarıldı. Kuşkusuz bu çok isabetli bir atamaydı. Çünkü, bu sıralarda önemli görev için en ehil kişi, Lala Mehmet Paşa idi. Yıllardan beri Avusturya Cephesi'nde bulunmuş ve bu arada birtakım başarılar etmiş olan Lala Mehmet Paşa, bu cephenin durumunu en iyi bilen bir komutandı. Mehmet Paşa'nın bir buçuk yıldan beri süregelen Batı Serdarlığı'nda, ordunun yönetimi üzerindeki tecrübesi de gelişmişti. Yazarlara göre bu atamadan Avusturyalılar hayli telaşe düşmüştü. [303]

b. Peşte, Hatvan ve Vaç Kalelerinin Geri Alınması

Lala Mehmet Paşa, Mühr-ü hümayun ile birlikte serdarlığa erişince, hazırlıklarını tamamladı. Bu hazırlıklar arasında Avlonya, Üsküp Sancak beyleriyle, Anadolu ve Rumeli beylerbeylerine, askerinin sefere hazırlanıp Belgrad'a gönderilmesi için emirler verildi. Edirne Kadılığı'ndan da mühimmat nakli için, harekât bölgesine manda arabası gönderilmesi isteği de vardı. [304] Serdar, harekât hedefi Estergon olmak üzere Belgrad'dan hareket etti. Ösek'e geldiği zaman, Bektaş Paşa'yı 3.000 seçme askerle önden Budin yönünde gönderdi. Serdar Lala Mehmet Paşa'nın Budin doğrultusunda ilerlediğini haber alan Avusturyalılar, derhal Peşte'yi boşaltıp geri çekildiler. Hatta bu acele çekilişte bir kısım harp silah ve gereçlerini toparlayıp götürmeye bile fırsat bulamadılar.

Serdar Budin'e geldikten sonra, Tuna'dan geçilerek Peşte işgal edildi (25 Eylül 1604). Böylece iki yıldan beri düşman elinde bulunan Peşte kurtarılmış oldu. Serdar, Peşte'de fazla kalmayarak yörede Cankurtaran denilen yerdeki kaleleri tamir ettirdi; ve Tuna Nehri üzerindeki Budin Köprüsü'nü yeniden yaptırdı.

Bu sırada Hatvan'daki Avusturyalılar da Peşte'de olduğu gibi, Serdar'ın korkusu ve telaşından kaleyi bırakıp çekilmişlerdi. Serdar, buraya bir kısım asker ve yiyecek göndermiş ve Kale'nin onarımına da başlamıştı.

[302] UZUNÇARŞILI; s. 94.

[303] Başbakanlık Arşivi; Mufassal Osmanlı Tarihi; c. III, s. 1710.

[304] Başbakanlık Arşivi Mühimme Defteri; 77, s. 69, 74.

Lala Mehmet Paşa emrindeki kuvvetler, 15 Ekim 1604'te Vaç'ı kuşattı. Kale'dekiler, o gece şehrin karşısındaki adada bulunan tabyaları ateşe verdiler. Türklerin dikkati o tarafa çevrildiği sırada, gecenin karanlığından faydalanarak gemilere binip Estergon'a kaçtılar. Böylece Vaç da geri alınmış oldu. [305]

c. Estergon'un Muhasarası

Vaç geri alındıktan sonra Serdar, Estergon'a yöneldi; ve Kale'yi kuşattı (18 Ekim 1604).

Estergon Muhasarası, 31 gün sürdü ve Kale alınmadı. Bunun nedeni, Kale'nin kuvvetli olması ve savunucularının da inatla direnmesiydi. Soğuk ve yağmurların başlaması sefer mevsiminin geçmiş olduğunu gösterdiğinden, muhasara kaldırıldı. Her iki taraf için stratejik önemine yukarıda değinilen bu Kale'nin, elden çıkmaması için, Avusturyahlar, muhasara sırasında azimle savaşmışlardı. Estergon'un muhasarasına Lala Mehmet Paşa'nın emrindeki kuvvetlerin tamamı katılmamıştı. Geri alınan Peşte, Hâtvan ve Vaç kalelerinin onarım ve korunması için, bir kısım kuvvetin bu kalelere ayrılması gerekmişti. Muhasaradaki önemli bir olay da yenîçerilerin beklendiği gibi savaşmamaları olmuştur. Bunun nedeni Yenîçeri Ağası Nakkaş Hasan Paşa'nın gevşek davranışiydi. Nitekim O, muhasaradan sonra görevinden alınmıştı.

Estergon'un muhasarasından sonra önemli diğer bir olayda, Avusturyalıların Eğri Kalesi yerine, Estergon'u Türklere vermek istemeleridir. Avusturya'nın bu önerisi kabul edilmemişti. [306] Lala Mehmet Paşa, daha sonra kışlamak üzere Belgrad'a geldi (25 Kasım 1604).

Serdar Belgrad'da iken İstanbul'a çağrıldı; ve 5 Ocak 1605'te İstanbul'a geldi. Avusturya harekât bölgesindeki değerli hizmetlerinden ötürü, Padişah tarafından takdir edilip, gönlü alındıktan sonra, kendisine mümkün olursa Avusturya ile barış antlaşması yapılması için yönerge verildi. Paşa 4 Temmuz 1605'te Belgrad'a döndü.

13. 1605 Yılı Harekâtı

a. Estergon, Visgrad, Saintthomas Kalelerinin Ele Geçirilmesi

Lala Mehmet Paşa, İstanbul'dan döndükten sonra Belgrad'da bir haftadan fazla kalmadı. Paşa, daha İstanbul'da iken Estergon'u ele geçir-

[305] NAİMA MUSTAFA; Naima Tarihi, c. I, s. 414-416 ve Mufasssal Osmanlı Tarihi; c. III, s. 1711.

[306] PEÇEVİ İBRAHİM; Peçevi Tarihi c. II, s. 425 ve NAİMA MUSTAFA s. 416 ve Mufasssal Osmanlı Tarihi; s. 1711-1712.

meyi kararlaştırmıştı; ve 1605 harekâtı için, harekât ve lojistik yönünden gerekli emirlerin 1605 yılı ilk aylarında İstanbul'dan verilmiş olduğu anlaşılmaktadır. [307] Ordu, Zemun'dan hareket edip Budin yöresine geldiği zaman, Serdar'ın başkanlığında yapılan Harp Meclisi görüşmelerinin sonunda da Estergon Kalesi, ilk harekât hedefi olarak kararlaştırıldı. Bu karar üzerine, Bosna Beylerbeyi'nin 25 top, 30.000 gülle ve 10.000 kantar barutu Tuna gemilerine yüklemesi emredildi. [308]

Lala Mehmet Paşa emrindeki kuvvetler, 29 Ağustos 1605'te Estergon önüne gelerek hemen muhasaraya başladı. Kale, Avusturya hizmetine girmiş olan bir Fransız asilzadesi komutan tarafından savunuluyordu.

Serdar, Estergon'un kolaylıkla ele geçirilebilmesi için, önce bu önemli Kale'nin yanında ve yöresindeki birkaç kale ve Palanga'nın ele geçirilmesine karar verdi. Bunlardan biri Estergon Kalesi karşısında, Tuna'nın sol kıyısında Parkany (Ciğerdelen), diğeri de Tuna'nın sağ kıyısı ve Estergon Kalesi pek yakınındaki Türklerin, Tepedelen dedikleri Palanga idi. Bir diğeri de Ciğerdelen doğusunda Vişgrad Kalesi idi. Estergon kuşatılırken, Serdar, Budin Beylerbeyi Boşnak Mustafa Paşa'yı Tepedelen'in; Bosna Beylerbeyi Hadım Hüsrev Paşa'yı da Vişgrad'ın ele geçirilmesiyle görevlendirdi. Bir taraftan da Ciğerdelen'in alınması için Tuna'nın sol kıyısına top çıkarıldı; ve gerekli düzen alındı.

Vişgrad ele geçince, Kale'den çıkan 1.000'e yakın Fransız askeri, Osmanlı hizmetine girdi. Bu Fransızlar, Papa tarafından İmparatora yardım için gönderilen askerlerdendi. Vişgrad alındıktan sonra, buradaki Bosna askeri Tepedelen'dekileri pekiştirdi. Ciğerdelen Kalesi de muhasaranın ilk günlerinde ele geçtiği için, muhasara çemberi daralan Estergon'a, o taraftan takviye birliği gelmesi de önlenmiş oldu.

Bu civar kalelerin ele geçirilmesiyle uğraşılırken, Estergon'un sıkıştırılmasına da devam ediliyordu. 19 Eylül 1605'te Tepedelen Palangası'nın alınmasından on gün sonra, üst üste yapılan üç hücumla, önce Estergon'un Varoş'u ele geçirildi; ve Tepedelen'in de daha önce ele geçmiş olması sonucu Kale, doğudan da daha etkili biçimde sıkıştırılınca, teslim olmak zorunda kaldı.

Lala Mehmet Paşa, Macarca bilen tarih yazarı Peçevi İbrahim Efendi'yi vire koşullarını görüşmek üzere Kale'ye yolladı. Vire konuşulup karara bağlandı. 4 Ekim 1605'te yaralı ve sağlam, toplam 4.500 savunucu Estergon'u boşaltarak, mal ve yiyeceklerini, Estergon Kalesi'nden gemilere yükleyip oradan uzaklaşıp gittiler. Bunların arasındaki Fransız askerleri de Türk ordusu hizmetine girdiler.

[307] Başbakanlık Arşivi; Mühimme Defteri, No. 77, 48, 49, 139, 140, 142, 147, 160.

[308] Mufasssal Osmanlı Tarihi; s. 1713.

Estergon Kalesi, on yıllık Avusturya işgalinden sonra, yeniden Türklerin eline geçmiş bulunuyordu.

Lala Mehmet Paşa, ele geçen kalelerin onarımına başlatmakla beraber, 1605 yazında ele geçirilen bu yerlerin listesini de, bir kurulla birlikte rapor halinde İstanbul'a gönderdi. [309]

b. Boçkay'ın Erdel Krallığı

Önceden varılan bir anlaşma gereği, Türk kuvvetlerinin desteğiyle Erdel'e egemen olan Macar asilzadelerinden Boçkay, 1602'de Avusturya'ya ait bazı yerlerle, birçok ganimet ele geçirdi.

Ocak 1603'te başgösteren sipahi ayaklanması üzerine, cepheden İstanbul'a gelen Vezir-i Azam Yemişçi Haşan Paşa, Boçkay için değerli taşlarla işlenmiş bir krallık tacı yaptırtarak Macaristan'a gönderdi. Lala Mehmet Paşa, Estergon'u geri alıp Budin'e döndükten sonra Peste sahasında, Türk komutanları ve 10.000 Macarlı önünde törenle Boçkay'a krallık tacını giydirip kılıç kuşattı; ve topuz, sancak verilerek krallığı ilan edildi. Bu suretle Erdel'de yenilenen Osmanlı egemenliği, 1606'da Avusturya'yı barışa yanaştıran, en önemli bir etken oluşturunuyordu.

Boçkay, 1606 yılında Viyana'da Avusturya İmparatorluğu ile yaptığı anlaşmanın bir maddesinde, vâris bırakmadan ölürse, Erdel'i Avusturya'ya bırakmayı kabul etmekteydi. Bu anlaşma ile Boçkay, Osmanlılarla Avusturyahlar arasında yeniden birtakım siyasi sürtüşmelere neden oluyordu.

1607'de Boçkay kuşkulu bir biçimde öldü. Bir yıllık ara dönemden sonra yerine Baturi Gabor atandı. Fakat O, Osmanlılara karşı saldırgan ve saygısızca davranışlarından dolayı krallıktan indirilerek, yerine Osmanlı yanlısı Betlen Gabor getirildi.

1617'de Lehistan'a karşı yapılacak harekât için, Erdel Kralı Betlen Gabor, 12.000 atlı ile Osmanlı kuvvetlerine katılmışsa da, Lehlilerle anlaşma yapıldığından, bu kuvvetin muharebeye girmesine gerek kalmamıştı. [310]

[309] PEÇEVİ İBRAHİM; Peçevi Tarihi c. II, s. 427 ve NAİMA MUSTAFA; Naima Tarihi c. I, s. 432-435 ve Mufassal Osmanlı Tarihi; s. 1713-1715.

[310] a. g. e.; s. 426-427 ve a. g. e.; s. 418-421 ve a. g. e.; s. 1603 ve ÜCUNÇAR-SILI, İ. Hakkı; Osmanlı Tarihi c. III, ks. 2, s. 94 ve İslam Ansiklopedisi c. I, 242.

c. Boçkay'ın, Uyvar'ı Muhasarası'nda Türk Ordusunun Yardımı

Vezer-i Azam ve Serdar-ı Ekrem Lala Mehmet Paşa, Estergon'u kuşatmıştı sırada, Erdel Kralı Boçkay, Türk kuvvetlerinin yardımıyla Uyvar'ı ele geçirmek için Serdar'dan izin istemişti. Serdar-ı Ekrem, Siren, Semendire ve Alacahisar beyleriyle, 1.000 kadar Tatar ve Çerkeze komuta eden Tırhala Sancak Beyi'ni Eğri Beylerbeyi Sinan Paşa'nın emrine vererek, Uyvar'a gönderdi. Ayrıca Boğdan'ın 3.000 süvari, 2.000 tüfekli piyade ve Eflâk'ın 2.000 süvari, 1.000 tüfekli piyadesiyle Erdel'e yardımları için bu voyvodalıklara emirler gönderildi. Silistre Beylerbeyliği'nden, bu emirlerin uygulanmasının izlenmesiyle beraber, kendi tımarlılarıyla da, Erdel'e yardım etmesi isteniyordu. [311] Boçkay, Homnay adında Macar beylerinden biri Erdel kuvvetlerine (kendi askerlerinin başına) komutan atadı. Bu sıralarda Estergon ele geçtiği için buradaki kuvvetlerden bir kısmı Uyvar'a gönderildi; ve Bosna Beylerbeyi Hüsrev Paşa, Uyvar'da toplanan Türk kuvvetlerinin tümüne komutan oldu. Bu suretle Uyvar Kalesi buradaki toplanmış olan Türk kuvvetlerinin üstün çaba ve baskısıyla ele geçirildiği için, burası bir Türk eyaleti olabilirdi. Fakat Boçkay, Uyvar'ın kenti dışına bırakılmasını rica etti. Serdar da, Boçkay'ı gücendirmemek için bu isteğini uygun buldu. [312] Uyvar Kalesi, bir Osmanlı kurulu tarafından Boçkay'a törenle teslim edildi. Bu kurulda bulunan Rumeli Beylerbeyi Tiryaki Hasan Paşa, Uyvar'dan dönüştü Rumeli askerinin bir kısmıyla Bosporem ve Polata'nın geri alınmasıyla görevlendirildi; ve yapılan harekât sonunda bu kaleleri ele geçiren Paşa Budin'de orduya katıldı.

d. Lala Mehmet Paşa'nın Doğu Serdarlığı'na Atanması ve Ölümü

Lala Mehmet Paşa, başarılı muharebelerden sonra Belgrad'a geldi. 1605 yazında Avusturya sınırında önemli kaleler geri alınırken, Doğu Cephesi'nde muharebeler tam tersine gelişerek 1578 - 1590 İran Harbinde ele geçirilen yerlerin çoğu kaybedilmiş, Doğu Cephesi Serdarı Çağalzade Sinan Paşa, başarısızlığının üzüntüsü içinde Diyarbakır'da ölmüştü.

Doğu Cephesi'nden alınan bu olumsuz haber üzerine, Kaptan-ı Derya Derviş Paşa'nın girişim ve etkisiyle hazırlanan bir Hatt-ı hümayun, Belgrad'da kışlayan Vezer-i Azam ve Serdar-ı Ekrem Lala Mehmet Paşa'ya gönderildi. Avusturya Cephesi'ndeki son muharebelerin başarılı komutanı için yersiz ve garip olduğu kadar anlamsız görülen bu hatt-ı hümayun'da, "Ya Doğu Ordusu Serdarlığı'nı kabul ederek İstanbul'a gelmesi; bu Serdarlık'tan kaçındığı takdirde, İkinci Vezirlik ile Belgrad'da kalmak

[311] Başbakanlık Arşivi; Mühimme Defteri, No. 77, s. 741, 70, 29.

[312] NAIMA MUSTAFA; s. 436 ve PEÇEVİ İBRAHİM; Peçevi Tarihî, s. 430-431 ve Mufasssal Osmanlı Tarihi; s. 1715.

üzere Mühr-ü hümayunu göndermesi" isteniyordu. Bu hatt-ı hümayun gelmeden önce, Vezir-i Azam, İstanbul'a gelmek istediğini merkeze bildirmişti. O'nun amacı, Avusturya Cephesi'ndeki başarılarından yararlanılarak barışa istekli görünen Avusturyalılar ile tam zamanında ve kıvamında barış antlaşması yapılmasını sağlamaktı. Avusturya sorunlarını çok iyi bilen Lala Mehmet Paşa, işbaşındayken barış antlaşmasının yapılmasında, devletin birçok çıkarları vardı. Bu nedenle Paşa'nın bu sıralarda yerinden ayrılması hiç iyi bir şey değildi. Fakat Mehmet Paşa bu hatt-ı hümayun üzerine çaresiz kalkıp İstanbul'a gitti (16 Mart 1606).

Mehmet Paşa, padişah tarafından olağanüstü iyi karşılandı. O da bundan yararlanarak, Avusturya Cephesi'nin artırılması için yine o tarafa gitmesine izin verilmesi yönünde girişimde bulunduysa da Derviş Paşa'nın fitne ve fesatları baskın çıktığından, Üsküdar'da çadırını kurdurmak zorunda kaldı. Mehmet Paşa bu olaydan duyduğu üzüntüden felç oldu ve kısa bir süre sonra da öldü (21 Haziran 1606). [313].

Batı harekât bölgesinde uzun yıllar başarılı hizmetleriyle tanınmış olan Lala Mehmet Paşa, idari ve askeri yönleriyle gerçekten yetenekli, seckin bir devlet adamı ve asker olduğunu ispat etmişti. Paşa'nın önerisi kabul olunupta Batı Cephesi'nde bırakılmış olsaydı, Avusturya ile yapılacak barış antlaşmasının Osmanlı Devleti'ne daha çok yararlı hükümleri kapsayacağı doğaldı.

14. 1606 Yılında Geçen Başlıca Olaylar

Mütareke ve Bunu İzleyen Zıttatorok Barış Antlaşması (Harita : 3)

1593'te başlayarak 13 yıl süren Osmanlı - Avusturya Harbi sırasında, her ne kadar 1601 - 1605 yılları arasında zaman zaman barış söylenti ve girişimlerine tanık olunmuşsa da, bunların hiçbirisi gerçekleşmemiştir.

Lala Mehmet Paşa'nın 1605'te başlatarak sürdürdüğü harekât sırasında, elde edilen başarılar ve bu arada Estergon'un ele geçirilmesi Viyana'yı bir hayli telaşlandırmış ve bunun sonucu olarak Avusturya'da barış görüşmelerine doğru bir eğilim belirmişti. Nitekim, 1606'da savaş hızını kaybetmiş bazı önemsiz sınır olayları dışında herhangi bir çatışma olmamıştır.

Gerçekten ileride yapılacak barış antlaşmasının belirgin bir işareti olarak, bu yılın ortasına doğru Budin'de mütareke görüşmeleri başlamış ve 32 gün süren bu görüşmelerden sonra da mütareke imzalanmıştır (15 Haziran 1606).

[313] PEÇEVİ İBRAHİM; s. 434 ve NAİMA MUSTAFA; s. 462-463 ve Mufassal Osmanlı Tarihi; s. 1718.

Böylece barışa giden ilk adım atılmış ve taraflar birbirine daha anlayışlı bir yaklaşım içine girmişlerdir.

Mütareke ile sağlanan bu yumuşak atmosfer içerisinde yaz ayları hemen hemen barış antlaşmasıyla ilgili hazırlıklarla geçmiş ve iki taraf delegeleri 20 Ekim 1606'da Komaron'da tekrar bir araya gelmişlerdir. Ertesi gün bölgedeki Zitvatorok mevkiinde (Komaron ile Estergon arasında) başlanan görüşmeler 11 Kasım 1606'da imzalanan barış antlaşmasıyla sonuçlanmıştır. [314]

Antlaşma hükümlerine göre; Osmanlı hükümdarları bundan sonra Avusturya hükümdarına kral deyimi yerine Çesar (İmparator) lakabı kullanacağı gibi ve yine bundan sonra Osmanlı elçileri diyan çavuşu, müteferrika, çeşnigir rütbelerinde olmayıp sancak beyi derecesinde olacaktı.

Osmanlı Devleti, Macaristan'ın Avusturya yönetiminde kalan kesimi için, her yıl 30.000 duka vergiden vazgeçiyor ve böylece, zaten elinde olmayan bu toprakları Avusturya'ya tamamiyle bırakmış oluyordu.

Osmanlı hükümeti, imparator ile Erdel Beyi Boçkay arasında evvelce imzalanmış olan Viyana Antlaşması'nı tanımış olduğundan, Boçkay'ın ölümünden sonra, İmparator, Viyana Antlaşması gereğince Boçkay'ın Erdel'i kendisine bırakmış olduğundan söz etmek suretiyle Türklerin kılıçla aldıkları bir yerde Avusturya'nın hak iddiasına kalkışması üzerine, Vezir-i Azam Nasuh Paşa tarafından İmparatora gönderilen bir mektupta, Erdel'i İmparator'a bırakmağa yetkisi olamayacağı, bunun ağıza alınmasının bile doğru olmadığı açıklanarak, kim kimin malını kimne veriyor?" denilmekteydi.

Böylece, Erdel üzerindeki bu iddiayı tanımayan Osmanlı Devleti ile Avusturya arasındaki anlaşmazlık sürüp gitmiştir.

Antlaşma hükümleri gereğince, önceleri Osmanlılara aitken, harp esnasında muharebelerle Avusturya'nın eline geçen Estergon, İstóni, Belgrad ve Peste kaleleri geri alındıktan başka, ayrıca Erlau (Egri) Kanije ve Uyvar kaleleri de Osmanlı topraklarına katılmıştı. Reşat Ekrem Kocanın, "Osmanlı Muahedeleri" adlı eserinin 56 ncı maddesindeki kayda göre, Raap (Yanıkale) ve Komaron Kaleleri Avusturya'da kalıyordu. Antlaşmanın diğer bir maddesi de Yanıkale'nin Avusturya'ya kalacağını kuvvetlendirmektedir.

Harbin başında Osmanlılar tarafından ele geçirilen Bespirem, Polata ve Tata kaleleri üzerinde hiçbir kayda rastlanmamışsa da, bunların doğal olarak Osmanlı sınırları içinde kalmış olması gerekmektedir.

Zitvatorok Barış Antlaşması'nın bazı maddeleri, sonraları Erdel ve diğer sınır işleri yüzünden, İkinci Viyana Muhasarası'na kadar zaman zaman bazı değişikliklere uğradı. Bir başka deyişle bu değişiklikler 1606'dan 1683 İkinci Viyana Muhasarası'na değin sürmüştü.

Zitvatorok Barış Antlaşması'nda, sınır üzerinde bulunan bazı köylerin hangi tarafa ait olduğu belirtilmediği bahanesi ve diğer bazı nedenlerle Avusturya İmparatoru, 1606 Antlaşması'nı pek benimsememişti. Bu ve buna benzer çıkan sorunlar yüzünden, zaman zaman değişikliğe uğrayan antlaşmanın ilk değişikliği, 1616'da on iki madde üzerinde yapılmış ve böylece yirmi yıl süreli olarak yenilenmişti. Bu yeni antlaşma Türkçe, Almanca, Macarca olarak üç dil üzerine düzenlenmiş ve bunda Avusturya'nın Erdel'e taarruz etmemesi kesin olarak açıklanmıştı. Bu tarihten sonra 1628'de on bir madde üzerine ve yine yirmi yıl süreli olarak uzatılan bu antlaşma, ikinci bir kez daha yenilenmiş oldu. Asıl anlaşmazlık, Erdel Beyi Boçkay'ın Viyana Antlaşması ile ölümünden sonra Erdel'i İmparator'a bırakması ve Osmanlı delegelerinin, Zitvatorok Antlaşması'nda bunu kabul etmiş olmalarından çıkmış ve bu dikkatsizlik, İmparatora, Erdel üzerinde bir hak iddiasına yol açmıştır ki, bu durum, Karlofça Antlaşması'na kadar uzayıp gitmiştir (Türk Silahlı Kuvvetler Tarihi; c. III, Ks. 4'e bak).

Yukarıdaki açıklamalardan sonra Zitvatorok Antlaşması üzerinde şöyle bir değerlendirme yapılabilir.

1593'te başlayarak 1606'ya kadar on üç yıllık savaş süresince yapılan muharebeler ve bunların sonuçlarından da belki daha önemli olarak, harbin Osmanlı Devleti'nin zararına olan yönleri kadar, antlaşmanın, mahiyeti ve ruhu, Osmanlı Devletinin saygınlığı yönünden de pek önemlidir.

Osmanlı Devleti, Zitvatorok Antlaşması'na gelinceye kadar daha önceki barış antlaşmalarında, karşısındaki devlete, barışı istediği tarzda adeta dikte ederdi. Tabii bu durum, Osmanlı Devleti'nin güçlü dönemlerinde kuvvet ve kudretinden doğan bir sonuçtu. Bu dönemlerde barış görüşmeleri genellikle kısa sürer ve Osmanlıların daha önce hazırladıkları görüşme konuları, antlaşma hükümleri içinde üstünlükle yer alırdı.

Zitvatorok'tan önceki barış antlaşmalarında antlaşmanın yazılması tarzındada, yine Osmanlı kudret ve üstünlüğü açıkça belli olurdu. Antlaşma metninin yazılışında Osmanlı hükümdarının amirane üstünlük duru-

muria karşı, karşı taraf hükümdarını küçük görücü deyimler, açıkça seçilirdi. Karşı taraf için tanınan hükümleriye, onlara padişahın bir yardımı, lütfu, bağıışı veya ihsanı gibiydi.

Daha önceki dönemlerde yapılan antlaşmalarla, Zitvatorok Antlaşması arasındaki fark, işte bu noktadadır ve böylece bu antlaşma Osmanlı Devleti'nin, karşısındaki devletle eşitlik temeli üzerine yaptığı ilk antlaşma oluyordu. [315] Hammer, bu antlaşma üzerinde şöyle der: "Osmanlılar, birinci kez olarak Avrupa milletlerarası hukukunda ve diplomatik ilişkilerinde yürütülmekte olan usulü, Zitvatorok Antlaşmasıyla kabul etmişlerdir. Bu hukuk, milletlerin kendi aralarında eşit olmaları temeline dayanır. Tarafların delegeleri yalnız aynı işlem görmeleri değil, ellerindeki antlaşma belgeleri de tamamen birbirine uygun olmasını gerektirir; yine bu hukuk antlaşmasının uygulanmasında yenen tarafın, artık eskisi gibi üstünlük göstermek durumunda olmadığı, eşitlik esaslarına göre barış masası başına oturulmasını gerektirmekteydi." [316]

Osmanlıların daha önceki harplerinde, barış önerisi, karşı taraftan gelirdi. Yani, karşı taraf barış teklifinde bulununcaya kadar, harp devam eder veya karşı taraf barış önerisinde bulunmak zorunda bırakılırdı. Halbuki bu harp süresince, her iki tarafta zaman zaman barış yoklamasında bulunmuştu. Fakat hiçbir barış koşullarında fedakârlık yapmadığı için bir anlaşmaya varamıyorlardı.

Kısacası Zitvatorok Antlaşması'nın en önemli ve ilginç özelliği, Orta Avrupa'da Osmanlı Devleti üstünlüğünün artık sona erdiğini gösteren somut bir belge niteliğini taşımakta oluşudur.

1583'te başlatılan 1606'ya kadar on üç yıllık savaş süresince yapılan muharebeler ve bunların sonuçlarından dolayı daha önemli olarak, harbin Osmanlı Devleti'nin zararına olan yönleri kadar, antlaşmanın maddeleri ve ruhu, Osmanlı Devleti'nin saygınlığı yönünden de pek önemlidir. Zitvatorok Antlaşması'nın antlaşma olarak kabul edilmesi, daha önceki barış antlaşmalarında karşısındaki devlete barış istediği takdirde adeta dikte edirdi. Tabii bu durum Osmanlı Devleti'nin güçlü dönemlerinde kuvvet ve kudretinden doğan bir sonuçtu. Bu dönemlerde barış görüşmeleri genellikle kâh sürer ve Osmanlıların daha önce hazırladıkları görüşme konuları antlaşma hükümleri içinde üstünlükte yer alırdı.

Zitvatorok'tan önceki barış antlaşmalarında antlaşmanın yazılması tarzında, yine Osmanlı kudret ve üstünlüğü açıkça belli olurdu. Antlaşma [315] a. g. e.; s. 1719. Hammer; Devlet-i Osmaniye Tarihi c. VIII, sayfa 56 [316]

BEŞİNCİ BÖLÜM

LOJİSTİK VE İDARİ FAALİYETLER

A. LOJİSTİK

1. Genel

Osmanlılarda çoğu zaman ilkbaharda başlayacak harekât için, kış dönemi, sefer hazırlığına ayrılır ve sefer için ihtiyaç görülen bütün ikmal maddelerinin bu süre içinde tamamlanmasına çalışılır.

Temmuz-1593'te Avusturya'ya savaş ilanı kararı alınmakla beraber, verilen seferberlik ve yığınak emirlerine göre, harekâta 1594 ilkbaharında başlanacaktı. Buna göre 1593 - 1594 kış dönemi, harbin, seferberlik, yığınak ve lojistik faaliyetleri hazırlıklarına ayrılmıştı.

Bir sefer için ihtiyaç görülen ikmal maddeleri, barışta tasarlanan esaslara göre, harekât bölgesine yakın kaynaklardan, özellikle yiyecek ve yem gibi birinci sınıf ikmal maddeleri satın alınarak, ana yollar üzerindeki menzillerde ve yığınak bölgelerinde seferden önce veya sefer başında depo edilmek suretiyle sağlanması 1593 - 1606 Osmanlı - Avusturya Harbi'nde de uygulandığı görülmektedir.

2. Lojistik İkmal Maddeleri

a. Birinci Sınıf İkmal Maddeleri

1593 - 1606 Osmanlı - Avusturya Harbi başında, birinci sınıf ikmal maddelerinin (yiyecek ve yem), sefere katılacak birlikler için yol boyunca menzillerde hazırlanması ve yine bu menzillerde, sürsat satışlarının narah üzerinden yapılması, ilgili kadılarla, sefer görevini alan beylerbeylerine fermanlarla bildirilmiştir. [317] Bu fermanlar, yığınak bölgesine gidecek birliklerin beslenmeleri için gerekli hazırlıkların zamanında tamamlanması niteliğinde emirlerdi.

Bir arada bazı önemli noktalarda yine yiyecek yönünden özel tedbirler alındığı da görülmektedir. Bunlardan biri, Avusturya harekât bölgesine gitmek üzere Lapseki ve Gelibolu'dan Boğazı geçecek Anadolu eya-

letleri birlikleriyle, eyalet yenigerileri için bu noktalarda koyun arpa ve zahire bulundurulması amacıyla Lâpseki ve Gelibolu kadılarına gönderilen fermanlardı. [318]

Türk ordusunun çoğunluğunu meydana getiren eyalet askerlerinin, seferdeki her türlü ihtiyaçları, cebeliler başında sefere giden tımar, zemet sahipleri tarafından sağlanırdı. Bunlar, besin maddelerini yol boyunca menzillerden, satıcılardan ve orducu esnafından satın alarak sağlardı.

Ulufeli (maaşı) olan kapıkulu askeri, devlet tarafından beslenmediği için bunların yiyecek işlerini yürütmek kendilerine aitti. Harpte, sefere giden yenigerilere et ve her ere günde yarım okka ekmek (yaklaşık 650 gram) devletçe verilir, geri kalan ihtiyaçlarını, ortalar kendi paralarıyla satın alırlardı. Ayrıca un ve peksimet de verilirdi. Her yenigeri erine, sefer kumanya giderine karşılık, iki altın da ödenirdi.

b. İkinci ve Dördüncü Sınıf İkmal Maddeleri

Silah, araç ve gereçlerden sefer ihtiyacına göre ayrılanların (kale muharebelerinde kullanılanlar dahil), harekât bölgesine taşınması için, Edirne, Zağra ve Hayrabolu'daki develerin, bakiçlarıyla İstanbul'da Serdar Sinan Paşa emrine gönderilmesi emredilmistir. [319]

c. Üçüncü Sınıf İkmal Maddesi

Yakıt, genellikle mahallinden sağlanıyordu.

d. Beşinci Sınıf İkmal Maddesi

Cephane barut, küherçile gibi mühimmat, İstanbul, Belgrad depolarıyla, Bağdat ve Mısır baruthanelerinden ikmal ediliyordu. İhtiyaç görülen barutların ulaşımı gecikmemesi ve bunların Selanik üzerinden orduya bir an önce yetiştirilmesi için, arka arkaya fermanlar gönderilmisti. [320]

Bunlardan başka, ikmal maddelerinin ulaşımı için manda arabası tertibi, orducu (ehl-i hiref) çıkarılması, kale muharebeleri için lağımçı marangoz, tüfekçi er ve diğer personel ikmalı için harp süresince yayımlanan emirler, mühimmat defterlerinde sık görülmektedir.

1594 baharında Akdeniz'e açılacak donanmanın ihtiyacı için de harbin başında Kırım Hanlığı'ndan 1.500 kantar (1.500 × 56,449 = 84.673 kg.) don yağı istenmişti. Bunun tutar akçesi, Kefe iskelesi, mukataat

[318] a. g. e.; s. 103.

[319] Başbakanlık Arşivi; Mühimme Defteri, No. 72, s. 436.

[320] Başbakanlık Arşivi; Mühimme Defteri, No. 73, s. 253.

(mâli ihtiyaç nedeniyle mültezime verilen gümrük kira) gelirinden satıcılarına ödenmesi suretiyle satın alınarak kış mevsimi başlamadan İstanbul'a gönderilmesi [321], Erdel Voyvodası'ndan da yine donanma için 2.000 pare (parça veya top) kanaviçe göndermesi ve tutarının Erdel'in yıllık haracından kesilmesi [322] ve buna benzer diğer ihtiyaç maddelerinin ikmali üzerindeki emirler, 1593-1594 kış dönemi sefer hazırlıkları içinde görülmektedir.

3. Lojistik Hizmetler

a. Sağlık Hizmetleri

Bu dönemde yeniçeri ocağı ve ordunun esas elemanını teşkil eden eyalet askerinin sağlık hizmetleri teşkilatı vardı.

Yeniçeri ocağı cemaat yaya başlarından olan meydan çorbacılarının hizmetlerinden biri de, seferde hasta ve yaralıların; develer üzerine yerleştirilen mahfelerle geriye taşınmasının tertip ve kontroluydu. [323]

Kapıkulu ocağının Müslüman ve Musevilerden doktor ve operatörleri vardı. Çeşitli satıcı ve sanatçılarıyla seferde orduya katılan orduların (ehl-i hıref) içinde de operatörler bulunurdu. Doktor, operatör, eczacıların başı ve hâssa hekimbaşiydi.

Eyalet askerinin seferde sağlık hizmetleri, her sancak bölgesindeki doktorlardan, ihtiyaç kadarına sefer görevi verilmesi suretiyle sağlanıyordu. Hasta ve yaralıların tedavisi için, kaynaklarda daha fazla ve ayrıntılı bilgiye rastlanmamıştır. XVI. yüzyılda İmparatorluğun İstanbul, Edirne ve Bursa gibi büyük şehirlerinde doktor, eczacı ve bakıcılarıyla hastanelerin bulunmasından, [324] Türk ordusunda da o zamanın koşullarına göre gerekli sefer sağlık teşkil ve kuruluşlarının bulunduğu kanısına varılmaktadır.

b. Hayvan Sağlığı

Türk ordusunun Hristiyan askerlerinden voynukların, ilk zamanlar, ordunun en önemli savaş aracı olan binek atlarının, her türlü bakımıyla görevli oldukları bilinmektedir. Kanuni zamanındaki kanunnamelere göre, bunların bir kısmı silahlı güvenlik hizmetlerinde kullanılmışsa da, diğer bir kısmı eskisi gibi hayvan bakımında kullanıldığı anlaşılmaktadır.

[321] Başbakanlık Arşivi; Mühimme Defteri, No. 71, s. 181.

[322] a. g. e.; s. 180.

[323] UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı; Kapıkulu Ocakları, c. I, s. 405.

[324] a. g. e.; s. 509 ve Mufassal Osmanlı Tarihi c. III, s. 1562.

Canbazlar da at bakımı, veteriner işleri gibi lojistik hizmetlerinde kullanılırdı. Voynuklarla, canbazlar arasında görevleri yönünden bir fark yoktu (ayrıntılı bilgi için Türk Silahlı Kuvvetler Tarihi, C.III, Ks. 2, Lojistik Bölümüne bak). [325]

Türk ordusunda süvari sayısı, piyadeden fazlaydı. Hayvan yetiştirme ve bakımında başarılı olan Türklerin Asya kıtasında yetiştirdikleri, Avrupa kıtasında yetiştirilenlere oranla, daha küçük yapılı ve çeviktler. Erdel (Transilvanya) hayvanları uzun yürüyüşe, Boğdan hayvanları yük taşımaya elverişliydi. Büyük başlı, ağır yapılı ve orta yükseklikteki Kırım Tatarlarının hayvanlarıysa çabuk yorulmaz, her çeşit yem yediklerinden beslenmeleri kolay ve sulardan kolaylıkla geçecek nitelikte yetiştirilmişlerdi. İmparatorluğun Suriye ve Arabistan bölgelerinin hayvanları değerli olmakla beraber açlığa, susuzluğa söğüğe dayanıklı değildiler. Bu dönemde Avrupa'da pek beğenilen Türk atlarının, Türk silahları gibi ihracı (dışsatımı) yasaktı. [326]

XVI. yüzyılda ordunun silahlarıyla Türk atlarının memleketten çıkarılmasının yasaklandığı dönemde Türk atları, Maceristan'da çok rağbetliydi. Türk tutsaklarının fidye karşılığı serbest bırakılmasında Macarlar, Türk atlarını paraya tercih ediyorlardı. Türk atlarına verilen bu değerin nedeni, karakteristik özelliğiyle beraber, sağlıklı bakımlı ve gösterişli olmalarından kaynaklandığına göre, bunda, o dönemde Osmanlı ülkesinde ve orduda, veteriner hizmetinin yeterli rolünün de etkisi olduğu kabul edilebilir. [327]

Türk ordusu süvari hayvanlarının donatımı genellikle şöyleydi: Gem eger, üzengi, nal, aynı zamanda mahluz yerinde kullanılan üzengiler, pek geniş ve ağırdı. Tatarların eğerleriysa, pek hafifti. [328]

Kaynaklarda, Türk ordusunda sefer hayvan mevcudu veya ihtiyacı üzerinde bir kayda rastlanmamıştır. [329]

c. Silah, Araç, Gereç, Cephane, Yapım, Bakım

Silah Sanayii

Türk ordusunda silah sanayii, Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve yükselme dönemlerinde, ordu teşkilatının genişlemesi oranında gelişmişti. Silah sanayiinin gelişmesinde, tüfek, top, barut baste geliyor, diğer silahlarla araç ve gereçler bunları izliyordu. [330]

[325] SERTOĞLU, Mithat; Resimli Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi, s. 54.

[326] AYNİ ALİ; Risale-i Vazife: Haran, Meratıbı Bendigâh-ı İlahi: Osmanlı, No. 2361, Varak. 43.

Tüfek Sanayii

Türk ordusu, 1444 Varna, 1448 İkinci Kosova savaşlarında tüfek kullanılmıştı. Fakat bu tüfekler ilkel, ağır ve orduda mevcudu çok azdı. XVI. yüzyıl ortalarına doğru, Avrupa savaş meydanlarında ateşli silahlar kullanan ağır Alman piyadeleri karşısında Kanuni Süleyman, tüfekli yeniçeri sayısını artırmak zorunda kalmıştı ve bu ihtiyaç sonradan daha da artmıştı. Ok, yay, kılıç, mızrak, gürz gibi silahlarla savaşan süvariler, bu dönemde, artık önceleri gibi iş göremiyorlardı. Bu nedenle, ilk iş olarak, ocagin ortalarından biri, tüfekçi ortası adını almıştı. [327] Böylece gelişmeye başlayan tüfek sanayiinde tüfeklerin yapımı, onarımı, bakım ve depolanması cebeci ocağına aitti. Cebecilerin tüfek yapım evlerinde (atölyelerinde), ateşli, ateşsiz diğer hafif silah araç ve gereçleri de yapıyordu. Ordu dışında süslü tüfek yapan sivil sanatkarlar da vardı. Tüfek kurşunları Rumeli'deki demir madenlerinde dökülür, başta Belgrad olmak üzere gerekli yerlerde depolanırdı. Ordunun ihtiyacı olan kazma, kürek-künk gibi berkitme gereçleri de tüfek kurşunuyla birlikte Rumeli Eyaleti'nde Samakov demir madeninde yapılır ve cebeci ocağı tarafından depolanırdı. [328]

Top Sanayii

Osmanlılarda I. Murat (1359-1389) döneminde top kullanılmış, II. Murat (1421-1481) döneminde de, top dökümü daha da gelişerek, İstanbul muhasarasında büyük çaplı ağır toplar dökülmüş ve başarıyla kullanılmıştı. Yine II. Mehmet zamanında, yolsuzluktan taşıma olanağı olmayan bölgelerde (Arnavutluk seferlerinde olduğu gibi) toplar, hareket alanında dökülmüştü.

II. Mehmet'in, İstanbul'da, bugün de "Tophane" diye tanınan yerde yaptırdığı top dökümhanesini, I. Süleyman (1520-1566) yıktırarak, daha geniş ölçüde yeniden yaptırmıştır. 1565'te Budin Beylerbeyi, Budin Tophanesi'nde, kalelere taarruzda kullanılmak üzere çeşitli ağırlıkta top dök-türmüştü. [329] Topların gülleleri (mermileri) başta Bilecik ve Semendire demir madenleri olmak üzere, diğer demir madenlerinde yapıyordu. [330] Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde, top döküm yerleri (imalathaneleri) üzerinde geniş ölçüde bilgi vermektedir. [331] Buralarda yapılan toplar ve güller, gerekli yerlere gönderiliyor veya depolanıyordu.

[327] İNALCIK, Halil; Türk Kültür Dergisi, sayı: 22, s. 56.

[328] UZUNÇARŞILI, İ. Haklı; Kapıkulu Ocakları, c. II s. 12-13.

[329] a. g. e.; s. 75.

[330] a. g. e.; s. 76.

[331] Evliya Çelebi Seyahatnamesi, c. I, s. 436-439.

Barut Sanayii

Ateşli silahların temel maddesini oluşturan barut, önceleri tıbbecilerce yapılmıyordu. 1578'de ilk barut yapımı ve kurulu. [332] Barut İstanbul'da; Niğde'nin Bor İlçesi'nde; Mısır'da ve Budin'de yapılmıyordu. Barut yapımında kullanılan küherçile, ağaç kömürü, kavak ağacı ve diğer gereçler İmparatorluğun çeşitli bölgelerinden sağlanıyordu.

Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminden 1593-1606 Osmanlı Avusturya Harbi'ne kadar olan süreye ait yukarıda, silah sanayii üzerindeki kısaltılmış bilgide sözü geçen her çeşit silah ve bunların yapımında araç ve gereçler, Osmanlı ülkesi içinde sağlanıyor ve yapılmıyordu. Barut, tüfek ve top gibi silahlara en önde yeteri kadar, özellikle kalelere taarruzda lağım muharebesinin de esas unsuru (ögesi) idi).

Humbara Sanayii

Türk ordusunun, kalelerin savunmasında veya kalelere taarruzda kullandığı top ve tüfeklerden başka el humbaraları, havanla atılan fıçı, sepet, paçavra humbaraları, birkaç namlulu havan arabaları, ateş fişkırtan tulumlar (alev makinesi benzeri) gibi silahlar, Türk teknisyenleri tarafından yapılmıyordu ve başarılı sonuçlar alınmıyordu. Humbaraların en etkilisi yangın çıkaran fıçı humbaralarıydı. Bir kaleye taarruzda bin humbara atmaktansa, yüz veya elli fıçı humbarası atmakla düşmanı mecalatsız (dermansız) bırakarak, teslim olmaya zorlamak mümkündü. Dolayısıyla fıçı humbaraları, diğer humbaralardan daha çok etkiliydi. Humbaraların yapılması ve kullanılması bir sanat ve yetenek sorunu (Silah sanayi yapımı ve bakımı üzerinde daha geniş bilgi için Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, c. III, ks. 3, Silah sanayii bölümüne bak). [333]

Silahlarda Gelişme

XV. yüzyılda Türk ordusunda hafif silah olarak çoğunlukla ok, yay, kılıç, gürz, mızrak gibi geleneksel silahlarla, pek az sayıda tüfek kullanılmıyordu. Yukarıda silah sanayii bölümünde de değinildiği gibi 1444 Varna; 1448 İkinci Kosova savaşlarında pek az sayıda kullanılan, kaba ve ağır tüfekler, zamanla hafifletilmeğe çalışıldı. XVI. yüzyılın ortasına doğru, kısa mesafelerde bir insan tarafından taşınabilecek hale getirilebilirdi. Bu durumda 1593-1606 Osmanlı-Avusturya Harbi'nde, Türk ordusunda tüfek, oldukça hafiflediği kadar mevcudunun da bir ölçüde artmış

[332] UZUNÇARŞILI; s. 247.

[333] ALİ USTA; Telifat ve Tedbirat Topkapı Müze, Bağdat Kitaplığı, No. 368, s. 8-9.

olduğu, fakat durumun henüz oktan yana olduğu, Avusturya ordusunday-
sa, Haçova Meydan Muharebesi'nde görülen ateş üstünlüğünden, okun
yerini tüfeklerin almış olması olasılığı güç kazanmıştır.

XVI. ve XVII. yüzyıllarda Osmanlılar, Rumeli'de Macaristan ve
Avusturya'ya karşı yaptıkları savaşlarda, elde ettikleri deneylerle silah-
larını geliştirmişlerdi. Marsigli, Türklerin ateşli silahlarını Hristiyanlar-
dan aldıklarını, bunları geliştirdiklerini ve zamanla bu silahları kullan-
mada usta olduklarını yazmaktadır. [334]

Marsigli'ye göre, önceleri Osmanlıların kullandığı tüfek, fitilli ve çok
ağırdı. Bu ağırlık yüzünden, bir seferde bunların taşınması çok güçtü.

Türk ordusunun temel elemanlarını teşkil eden topraklı süvarilerin
(tımari sipahilerin) silahları genellikle ok, kılıç, mızrak, gürz ve benzeri
ateşsiz silahlardı. Yeniçerilerin silahları ok ve kılıç idiye de, kılıç temel
silah olarak kalmış, yukarıda değinildiği gibi, önce bir yeniçeri ortasın-
dan başlanarak, okun yerini tüfek almağa başlamıştı. Yeniçerilerin için-
de tabanca taşıyanlar da vardı. Kapıkulu süvarileri, tüfeğe tercihan ta-
banca da taşırlardı:

Monte Kokoli, kendi anılarında Türk tüfeklerinden söz ederken,
"Türklerin uzaktan kullandıkları taarruz silahları, ok ve ciritle, arkebuz
ve misket cinsinden tüfek ve tabancalardı. Misket tüfeği, bizimkinden
(Avusturyalılarınkinden) uzunsa da, çapları daha küçüktür. Onların tü-
fekli askerlerinde palaska ve barutluk olmadığından, tüfeği doldurmak
için vakit kaybetmiyorlardı. Ancak demirlerinin suyu çok iyi olduğundan,
tüfekleri kurşunlarının ağırlığı kadar barutla doldurulur, bundan ötürü
menzilleri ve etkileri bizimkinden daha ziyadedir. Türk misket tüfekte-
rinde, tüfeği dayayarak nişan almak için Forset-Catal (Nişan Sehpa-
sı) olmadığından, nişanları daha hatalıdır. Fitilleri bükme pamuktandır."

[335]

Marsigli, Türk silahları ve donatımı üzerinde de şu bilgiyi vermek-
tedir. [336] "Türklerin silahlarını taarruz ve savunma silahı olarak iki-
ye ayırmışlardı. Taarruz silahları, kılıç, mızrak ve benzeri silahlarla,
ateşli silah olarak tüfektir. Türklerin kesici silah olarak kullandıkları kı-
lıçları çok hafif olduğundan, kullanma yönünden çok pratik ve makbul
(geçerli) sayılmaktadır. Kılıç, Türk ordusunun en önemli ve en çok kul-
lanılan silahıdır.

[334] GRAF, Marsigli; Osmanlı İmparatorluğu'nun Zuhur ve Terakkisinden İnhitafı
Zamanına Kadar Askeri vaziyet, s. 162.

[335] AHMET CEVDET; Tarih-i Asker-i Osmani, s. 147.

[336] GRAF, Marsigli; s. 158-159.

Savunma silahı olarak, demir başlık miğfer, gömlek gibi giyilen zırh-
lı ceket, kolçak denen dirseğe kadar örten zırhlı eldiven, kalkan kullan-
mıslardır.”

Türk süvarisinin taarruz silahları: Tabanca, mızrak, kargı, gürz,
balta, eğri kılıç, pala, çakaloz topu; savunma silahlarıysa, zırh eldiven,
kolçak, kalkan, miğfer, hayvanlarda zırh görevini yapan boyunduruktu.
[337] Zırh ve miğferler süvarilere aitse de bütün Türk süvarilerinde zırh
ve miğfer yoktu.

Kapıkulu süvarilerinin silahlarıysa, başlarında otağa denilen bir çe-
sit sorguç; ellerinde mızrak; bellerinde içi ok dolu tirkeş denilen süslü
ok kesesi ve ok; yanlarında kılıç, bozdoğan veya gaddare; kollarında
kalkan; vücutlarının ön ve arkalarında celik zırh; hayvanlarında boyun-
duruktu.

Toplara gelince; XV. yüzyıl ortalarında kalelerin ele geçirilmesinde
topların önemi artmıştır. Özellikle ağır topların önemi artmıştır. Ağır top-
ların ve havanların yapımında büyük gelişmeler görüldü. 1453'te İstan-
bul'un fethinde kullanılan Türk toplarının niteliği ve rolü üzerinde bilgi
için (Türk Silahlı Kuvvetler Tarihi, c. III, ks. 2, İstanbul'un fethi bölümü-
ne bak). İstanbul'un fethinden sonra top sanayii ve topçuluk büyük ge-
lişmeler gösterdi. XV. yüzyıl sonlarında, 1593-1606 Osmanlı-Avusturya
Harbi'ne rastlayan dönemde, darbezen, miyane, ortadarbezen, şahidar-
bezen, şekloz, frankı, bedeluşka, marten, ejderdehen, kolomborne adın-
daki çeşitli toplar Türk ordusunda kullanılıyordu. Bu topların kullani-
dığı yerler, menzilleri, mermileri ve diğer balestik nitelikleri üzerinde
bilgi ve bu dönemde hafif ve ağır silahların şekilleri için, (Türk Silahlı
Kuvvetler Tarihi, c. III, ks. 3, silah sanayii bölümüne bak).

1593-1606 Osmanlı-Avusturya Harbi'nde Lojistik Hizmetlerine Ge- nel Bakış

1593-1606 Osmanlı-Avusturya Harbi'nde, Türk ordusunun lojistik
hizmetleri; sefer hazırlığı, seferberlik ve yığınak evrelerinde uygulan-
mak üzere ayrıntılarıyla düşünülmüş ve gerekli emirlerin ilgili makam-
lara vaktinde verilmiş olduğu mühimme defterlerindeki kayıtlarda gö-
rülmektedir.

Sefer lojistik ihtiyaç maddelerinin, örneğin Mısır Eyaleti'nden ba-
rut ve küherçile; Kırım'dan donanmaya donyağı ve Bağılar (Voyvoda-
lıklar)'dan sağlanması gereken diğer maddelere kadar, geniş bir çevre-
de şümullendirilmesi, sefer hazırlığı evresinde, dikkat ve titizlikle ele
alınmış olan hazırlıkların düzeyini göstermektedir.

Sefer hazırlıklarına verilen önemin diğer bir emaresi de, gecikmelerde, ilgililerin sert emirlerle uyarılmış olmasıdır.

Seferberlik ve Yığınak Evresi'nde, Seferberlik Bölgelerinden Yığınak Bölgesine Yürüyüşte Lojistik

Anadolu'da, seferberlik bölgelerinden ve Rumeli'de İstanbul'dan Belgrad'a kadar harekât ve ana menzil yolu üzerindeki menzil noktalarında ve Sirem yığınak bölgesinde yiyecek maddelerinin vaktinde depolanmasıyla, sefer birliklerinin, yığınak bölgesine yürüyüşlerinde, yığınakta herhangi bir aksaklık görülmeden yararlanmış olmaları, bu hizmetlerin iyi düzenlenmiş ve uygulanmış olduğuna bir işaret sayılmaktadır.

Lojistik ikmal maddelerinden bazılarının Başkent İstanbul'dan yığınak bölgesine ve buradan kuzeyde merkez harekât bölgesi Budin Üssü'ne ulaştırılmasında, Karadeniz ve çok elverişli bir su yolu olan Tuna Nehri'nin lojistik hizmet yönünden bu harpte önemli ve özel bir yeri olmuştur.

Gerçekten Tuna Nehri, harbin başından sonuna kadar, donma süresi dışında, güvenilir bir ulaşım yolu görevini yapmıştır.

Tisza Nehri de, Eğri Seferi'nde Belgrad ile Zolnok arasında Türk ordusunun topraklarına kadar hemen bütün sefer ağırlıklarının ulaşımında çok yararlı bir rol oynamıştır.

Seferin başından sonuna kadar lojistik hizmetlerinde herhangi bir aksaklığın görülmemesi, bu hizmetin harp süresince iyi yürütülmüş olduğunu göstermektedir.

Lojistik ikmal maddelerinin, yerlerinde iyi tertiplenmiş olması karşısında Serdar Satırcı Mehmet Paşa'nın Varad dönüşünde çekilen zorluklar arasında, askerin menzil noktalarında yiyecek ambarlarını yağması gibi yüz kızartıcı olayların suçlusu, başta Serdar Satırcı Mehmet Paşa ve Önu bu mevkie getiren makamıdır. Başta idaresizlik ve beceriksizlikler olmak üzere, bölgenin yol, mevsim, iklim ve hava koşulları (eserin birinci bölümünde) önceden düşünülmüş olsaydı ordu, böyle acıklı bir duruma düşürülmüş olmazdı. Bununla beraber tarih kitapları, yine bu savaşlar sırasında Damat İbrahim Paşa'nın Serdarlığı'na rastlayan dönemde, lojistik ve idari hizmetlerin çok daha iyi yürütüldüğü ve bunun da doğal bir sonucu olarak, askere iyi bakılmış olduğuna işaret etmektedirler.

d. Ulaştırma

Karayolları

Gerek yukarıda coğrafi bölümde gerekse Harita 3'te görüldüğü gibi, XVI. ve XVII. yüzyıllarda İmparatorluğun Rumeli'de, Avusturya, Lehistan, Rusya, Arnavutluk ve Mora'ya yapılan seferlerde harekât, ikmal ve yurt içi faaliyetler yönünden kullanılan birinci sınıf yollar ve bu yollardan başka aynı genel doğrultularda uzanan ikinci ve hatta üçüncü sınıf yollar da vardı.

Birinci sınıf yollar üzerinde büyük şehirler ve kasabalar, orduların yürüyüşlerinde dinlenme merkezi olarak seçilirdi (geniş bilgi için ATA-ŞE Bşk.lığı, Osmanlı İmparatorluğu'nda kollar, Ulak ve İase Menzilleri Broşürü'ne bak). Yollar, genellikle düzenli değildi. Batak ve çamurlu bölgeler, Arnavut kaldırımı biçiminde taş döşenerek, işe yarar hale getirilmeğe çalışılırdı. Yol boyunca önemli suların geçit yerlerinde taş köprüler yapılmıştı. Türk ordusu genelde kışın sefere çıkmazdı. Bununla beraber, kış mevsiminde yağmur ve su taşkınlarından yolların ve köprülerin onarma ihtiyacı düşünülerek, çoğu zaman ilkbaharda sefer yürüyüşü başladığı zaman, Kapıkulu süvarilerinden silahdarların gözetiminde, yol boyunca ileriden yol ve köprü onarım müfrezeleri yürütülürdü. [338] Macaristan, özellikle 1593-1606 Harbi harekât alanı, yukarıda gerektiği yerlerde işaret edildiği gibi yoldan tamamen yoksun bir bölgeydi. Gerek köyler arası ve gerekse köylerle şehir ve kasabalar arası, yıllarca kullanılarak açılmış adi veya üzerlerinden gidip gelerek meydana gelmiş izlerden ibaret yollardı. Bu yollar, çoğunlukla bataklık, sazlı, kamışlı yerlerden geçtiğinden, yağmur mevsimlerinde su altında kalarak çoğu zaman kaybolup giderlerdi. Bu nedenle bölgeyi tanıyan klavuzlara ihtiyaç görüldü. Gerçekten Macaristan'da yapılan harekâta, klavuz bulmak her iki taraf için de en başta gelen önemli bir sorundu. Bu durumda Macaristan harekâtında sonbahar yağmurları başlamadan yeniçerilerin Belgrad Kışlağı'na dönmek istemelerinin bir nedenini de, Macar Ovası'nın iyi yollarından yoksunluğuna bağlamak mümkündür.

O dönemin başlıca kara ulaştırma araçları: araba, beygir, katır, deve ve eşekti. Yeniçerilerin yiyecek ve eşyalarını taşımak için beygir veya katır kullanılırdı. [339]

[338] UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, Kapıkulu Ocakları, c. I, s. 365.

[339] SANTOR, Takats; Macaristan Türk Alemi'nden Çizgiler, s. 239.

Denizyolları

XVI. ve XVII. yüzyıllarda Osmanlılar, Karadeniz, Marmara ve Ege Denizi ile Adriyatik Denizi ve Akdeniz'i ulaştırma yolu olarak kullandılar. Savaş ve taşıma aracı olarak kalyon, kadirga, çekdiri, mavna ve deniz ticaret aracı olarak da her çeşit küçük ve büyük gemiler kullanıyorlardı.

Nehir Yolları

Denizyollarından başka, bu dönemde ulaştırma hizmetinde ön sırada Tuna Nehri ile kısmen buna dökülen Tisza, Sava, Drava nehirlerinden yararlanılmıştır.

XVI. yüzyılın ilk yarısı ve ortalarında, Türk ordusu tarafından önceleri Macaristan ve daha sonraları Avusturya'ya karşı yapılan harekâta ve nihayet 1593-1606 Harbi süresince bölgenin düzgün karayollarından yoksunluğu nedeniyle Tuna, Tisza, Sava, Drava nehirleri, başta silah mühimmat ve ikmal maddeleri ulaşımında büyük ölçüde kullanılmıştı. Eğri Seferi'nde Türk ordusu, toplarıyla birçok ikmal maddelerini Tuna gemileriyle Tisza Nehri'nden Zolnok'a getirmek mümkün olmuştur (harekât bölümünde Eğri Seferi'ne bak). Avrupa Kıtası'ndaki nehirler, kışın çoğu zaman buz tuttuğundan, her zaman ulaştırma mümkün değildi. Tuna Nehri donarsa Budin ile Peşte arasındaki köprüye lüzum kalmazdı. Tuna kışın 15 karış (yaklaşık 3 metre) kalınlıkta buz tutar, araba ve kızaklar korkusuzca karşıdan karşıya geçerdi. Bu durumda köprüye lüzum kalmayacağından, tombaz yerine kullanılan kayıklarla, bu bölgedeki nehirlerde Tuna Kaptanlığı emrindeki bütün ulaştırma araçları karaya çekilerek, buzların çözülmesi beklenirdi. Tuna Kaptanlığı emrinde 50 gemi ve bunların 2.000 personeli vardı. [340]

B. SONUÇ

İran ve Avusturya harplerinin uzun sürmesi ve diğer olumsuz olaylar, Türk ordusunun, Yükselme Dönemi'ndeki disiplin ve dinamizmini kaybettiğini gösteriyordu. Başka bir deyişle Türk ordusunun savaş gücü ve yeteneğinde bazı zayıflıklar belirmişti.

Bunda, başta iç siyasi durumun bozukluğu, niteliksiz, yeteneksiz yöneticiler ve komutanlardan birçoğunun, sevk ve idaredeki yetersizliği ve beceriksizliği çoğu zaman askerin disiplinsizliğine yol açtığı gibi, sorumluluk ve göreve sarılma duygusunu da azaltmıştır. Bununla beraber, yine

İran, Avusturya harplerinde az sayıda da olsa, başında yetenekli komutanını bulan Türk askeri, yoksunluk ve ağır muharebe koşullarına karşın görevini, karşılaştığı tüm zorlukları yenerek seve seve yapmış ve gerektiğinde de canını feda etmesini bilmıştır. Bu yönden örnekler de az değildir. Osmanlı-İran Harbi'nde başta Özdemir oğlu Osman Paşa, Ferhat Paşa, Osmanlı-Avusturya Harbi'nde de Damat İbrahim Paşa, Tiryaki Hasan Paşa, Lala Mehmet Paşa, Cafer Paşa, sevk ve idare ve disiplin yetenekleri sayesinde, aynı Türk askeriyle elde ettikleri başarı ve zaferleriyle Türk Harp Tarihi'ne geleneksel şan ve şeref sayfaları eklemişlerdir.

Ne var ki, bu savaşta askeri alanda zaman zaman ve yer yer elde edilen başarılardan, siyasi alanda yararlanıldığı pek söylenemez.

Nitekim, 13 yıl süren bu savaş sonunda imzalanan Zıttatorok Antlaşması'nın dış görünüşü her ne kadar birkaç kalenin Osmanlılara bırakılmasıyla savaşta bir üstünlük sağlandığı izlenimini uyandırıyor olsa da, aslında bu antlaşmanın Osmanlılar zararına olan birkaç maddesi çok önem taşımaktadır.

Örneğin, Osmanlı Devleti'nin, Avusturya yönetimindeki Macar topraklarına karşılık olarak Avusturya'dan almakta olduğu yıllık 30.000 altın vergiyi kaldırmakla, bu paranın alınmasına vesile olan Macar topraklarında hak iddia etmekten de vazgeçilmiş oluyordu. Başka bir deyişle Osmanlıların bu topraklar üzerinde hak iddiası sona eriyordu. Yine Antlaşmanın diğer bir maddesinde, Osmanlı protokolunda, Avusturya İmparatoru'na eskiden olduğu gibi Nemçe Kralı denmeyip, Avrupa ülkelerinde taşımakta olduğu Roma Cesarı unvanının kullanılması hükmü yer almıştı. Padişah böylece Avusturya hükümdarını, kendine denk, aynı düzeyde bir hükümdar kabul ediyor, O'na üstünlükten vazgeçiyordu. Antlaşmanın diğer bir maddesi de, Erdel Beyi Boçkay'ın, evvelce Avusturya ile yaptığı Viyana Antlaşması hükümlerinin bu antlaşma içine de sokulmasıyla, ilerde, Avusturya'nın Erdel üzerinde hak iddiasına yol açılmış olmasıydı. Bu, Osmanlı delegesinin, barış görüşmelerinde, Erdel sorununun da ilgisiz kalmasının bir sonucuydu. İşte bu bilinçsiz davranıştır ki, Erdel sorununun Osmanlılarla Avusturyalılar arasında daha uzun yıllar tartışma konusu olarak gündemde kalmasına yol açmıştır.

Görülüyorki, Zıttatorok Antlaşması, metnin hazırlanışında kullanılan üslup açısından, eskiden yapılan antlaşmalarla bazı farklılıklar göstermektedir.

Gerçekten Osmanlı Devleti, daha güçlü dönemlerinde yaptığı antlaşmaların hemen tümünde, karşısındaki devlete barış hükümlerini istediği tarzda empoze ve adeta dikte edebiliyorlardı. Bu, kuşkusuz devletin askeri üstünlüğünden doğan bir sonuçtu.

Devletin güçlü olmasının verdiği inisiyatifle antlaşma metinlerinin düzenlenmesinde, Osmanlı Padişası'nın üstün ve egemen pozisyonu; karşı taraf hükümdarınınsa, ikinci derece bir düzeyde baş olduğunu yansıtan deyimler yer alırdı. Halbuki, bu antlaşma metni, ilk kez karşısındaki devletle eşitlik ilkesine dayalı olarak hazırlanmış ve imzalanmıştır.

Kısacası Zitvatorok Antlaşması, Osmanlı Devleti'nin Yükselme Dönemi'nde (1451-1579), doruğa ulaşan üstünlüğünün son bularak, daha Sokullu'nun ölümü (1579) ile başlamış olan Duraklama Dönemi'nden (1579-1683)'de gerilemeye doğru yönelişini kanıtlayan siyasi belge niteliğini taşıyordu.

Bununla beraber, 1606'da imzalanan bu Antlaşma, süresi dolmadan yapılan uzatmalarıyla birlikte şimdiye dek imzalanmış olanların en uzun ömürlüsü olmuş ve 1664'te imzalanacak Vasvar Antlaşması'na kadar tam 58 yıl sürmüştür.

HELIX

**VENEDİKLİLERİN 1593-1606 OSMANLI AVUSTURYA HARBİNE
GİRMESİNİ ÖNLEMELERİ AMACIYLA PADİŞAH'IN VENEDİK
HÜKÜMETİNE GÖNDERDİĞİ TARİHİ UYARI MEKTUBU
(NÂMEİ HÜMAYUN)**

Başbakanlık Arşivi; Mühimme Defteri; s. 196, 373.

Avusturya Kralı kendi yararına, barış antlaşması koşullarına uymayarak Osmanlı topraklarına tecavüzden başka, antlaşmalara aykırı olarak tuttuğu ümeramızı geri vermesi için birkaç defa mektup gönderildiği halde serbest bırakmayarak, beyhude mektuplar yazdığı ve iki yıldan beri haracını göndermediğinden, kendisini uyararak yola getirmek için akıl, celadet ve yiğitliğine güvenimiz olan Vezir-i Azam Sinan Paşa, Serdar tayin edilerek Avusturya taraflarına gönderilmiştir.

Bu seferin başı kutlu, sonu başarılı olacaktır. Siz de büyükbabalarımızın gönüllerine sığınmış eski dostumuz olmakla, eskiden olduğu gibi bize can-ı gönülden sadık kalacağınıza inanmakla, aramızdaki barış antlaşmalarına saygı göstererek, Avusturya Kralı'na açık veya gizli olarak asker veya mal ile hiçbir şekilde yardım etmeyip yaratılışınızdaki sadakat niteliğiniz icabı, dostlarımıza dost, düşmanlarımıza yardımcı olmayıp, doğruluk ve sadakatte bulunmanız gerekir, şayet sadakatten ayrılarak, Avusturya Kralı'na, asker, mal ve silahla yardım ettiğiniz duyulduğu takdirde, özür dilemeniz hiçbir surette kabul olunmayacaktır. Buna göre daima sağduyu ve uyanıklıkla bizim isteklerimize göre hareket ederek ihsan ve lütfümüze layık olmağa önem verirsiniz. Bize göndereceğiniz elçinize, adamlarına, atlarına ve mallarına yollarda ve menzillerde kimse-
nin taarruz etmemesi için ilgililere gereken emir verilmiştir. Elçiniz İstanbul'a geldiğinde de bundan önceki gelişlerinde olduğu gibi, saygı ve destek görecektir.

Donanma Komutanı Piri Bey'in mektubu: "Bir casus haberine göre, Venedik, İspanya ve Papa'nın, Beç (Avusturya) Kralı'na yardıma karar verdikleri, fakat İstanbul'daki casuslardan aldıkları habere göre 150 parçadan kurulu Osmanlı donanmasının Akdeniz'e çıkmak üzere olduğu öğrenilince, Venediklilerin, şimdilik Beç Kralı'na yardımdan vazgeçmiş olmakla beraber bir yönden de donanmalarını hazırlamağa başladıkları öğrenilmiştir."

III. MEHMETİN TIRYAKİ HASAN PAŞA'YA MEKTUBU

NAİMA-MUSTAFA; Naima Tarihi; c. I, s. 300.

"Sen ki Kaniye Beylerbeyi ihtiyar (takdir ve saygınlık anlamında) kulum, tedbirli vezirim Hasan Paşa'sın. Bu Sal-i ferhunde (mutlu ihtiyarlık halinde) rehne-i ikbal, tevfik-i zicelal (yükselme yollarını gösteren celadet sahibi olan Allah'ın tevfiği) ümmet-i Muhammed'e yaver olsun. Büyük hizmetlerin, sınırsız çalışma ve namın, meslek defterinde şükranla yazılmıştır. Berdudâr olâsın! Sana vezaret (vezirlik) verdim. Sana mahsûn olan kullarım (senin emrindeki askerlerim), benim manen oğullarımdır. Yüzleri akola, beklenenden ziyade çalışıp can ve başlarını din uğruna ve bizim yolumuzda çekinmeden verdiler. Su ve ateş arasında bazen boğulmağı ve bazen de yanmayı göze alarak görevleri başından ayırmadılar. Bundan böyle de emirlerini aynı dikkat ve duyguyla yapsınlar. Askerlerinin sana daima itaatli olmaları, benim rızam-ı Şahânemî gereğidir. Bu mektubumu kullarımın huzurunda okuyup ettiullahü ve ettiuresulü ve ulel emr-i minküm (Allah'a, Peygambere ve amirlerinizin emirlerine itaat edin.) manayı serifini onlara anlatın. Seninle muhasarada kalan kullarıma verdiğin vergiler, tamamen makbulüm olmuştur. Cümleleri, Cenab-ı Hakka ısmarladım."

Donatma Komutanı Fik Bey'in mektubunda: "Bir casus habesine göre Venedik, İspanya ve Papa'nın, Boğ (Avusturya) Krallığına yardım kararı verdikleri, fakat İstanbul'daki casuslardan aldıkları habere göre 150 parçadan kurulu Osmanlı donanmasının Akdeniz'e çıkarak üsüne olduğu öğrenilince, Venediklilerin, İspanyol Boğ Krallığına yardımından vazgeçmiş olmaları hakkında bir yünden de donanmalarını hareket ettirmeye başladıkları öğrenilmiştir."

K R O N O L O J İ

- Ekim 1592** Erdel, Eflâk ve Boğdan'ın, Papa ve Avusturya'nın teşvikiyle Osmanlılar aleyhine anlaşmaları
- Ekim 1592** Türkler tarafından barışın bozulduğu gerekçesiyle Avusturya'nın haracı kestğini bildirmesi
- 26 Ocak 1593** Sipahi ayaklanması ve bastırılması
- 4 Temmuz 1593** Kulpa bozgunu üzerine Avusturya ile harbe karar verilmesi
- 29 Temmuz 1593** Koca Sinan Paşa'nın, emrindeki kuvvetlerle İstanbul'dan Avusturya Seferi'ne (Belgrad'a) hareketi
- 4 Eylül 1593** Sinan Paşa ve kuvvetlerinin Belgrad'a varışı
- 27 Eylül 1593** Sinan Paşa ve kuvvetlerinin Ösek Köprüsü'nden kuzeye geçişi
- 13 Ekim 1593** Respirem Kalesi'nin teslim alınması
- 21 Ekim 1593** Polata Kalesi'nin teslim alınması ve ordunun kışlağa çekilmesi
- 4 Kasım 1593** Avusturyalıların İstoni Belgrad Kalesi'ni muhasarası ve Budin Beylerbeyi Sokullu Hasan Paşa'nın yenilgisi
- 4 Mayıs 1594** Avusturyalıların Esterгон ve Hatvan kalelerini muhasarası
- 6 Mayıs 1594** Sinan Paşa'nın Belgrad'dan kuzey yönünde hareketi
- 7 Ağustos 1594** Yanıkkale'nin Osmanlı ordusu tarafından muhasarası
- 27 Eylül 1594** Yanıkkale'nin Osmanlı kuvvetlerine teslim olması
- 16 Ekim 1594** Komaron Kalesi'nin Osmanlılar tarafından muhasarası
- 22 Ekim 1594** Komaron Muhasarası'nı kaldıran Serdar Sinan Paşa'nın Budin'e hareketi
- 3 Kasım 1594** Serdar'ın Budin'den Belgrad Kışlası'na hareketi
- 5 Kasım 1594** Erdel, Eflâk ve Boğdan voyvodalarının Türkler aleyhine kutsal ittifaka katılmaları

- 1 Ocak 1594 Eflâklıların İbrail'i ele geçirmesi
- 16 Şubat 1595 Vezir-i Azam Koca Sinan Paşa'nın görevinden alınarak, yerine Ferhat Paşa'nın getirilmesi
- 22 Nisan 1595 Koca Sinan Paşa'nın teşvikiyle, Vezir-i Azam Ferhat Paşa'ya karşı sipahi ayaklanması
- 27 Nisan 1595 Vezir-i Azam Ferhat Paşa'nın, Eflâk Seferi'ne çıkmak üzere İstanbul'da ordugâha çıkarak, hazırlığa başlaması
- 1 Mayıs 1595 Vezir-i Azam (Serdar-ı Ekrem) Ferhat Paşa'nın emrindeki kuvvetlerle İstanbul'dan Edirne'ye hareketi
- 1 Temmuz 1595 Avusturya ordusu Başkomutanı Prens Mansfield'in Estergon'u muhasarası
- 20 Temmuz 1595 Vezir-i Azam Koca Sinan Paşa'nın, İstanbul'dan Rusçuk'a hareketi
- 7 Ağustos 1595 Estergon Kalesi önünde Serdar Mehmet Paşa'nın orduyu bırakarak, Avusturyalılar önünden Budin'e dönmesi
- 19 Ağustos 1595 Ordunun Rusçuk'tan Yergöy'e geçişi
- 24 Ağustos 1595 Osmanlılar ile Eflâklılar arasında Bükreş güneyinde Kalugeran Muharebesi
- 28 Ağustos 1595 Osmanlı ordusunun Bükreş'e girişi
- 8 Eylül 1595 Vişegrad Kalesi'nin bir devşirmenin ihaneti yüzünden Avusturyalıların eline geçmesi
- 19 Kasım 1595 Koca Sinan Paşa'nın yerine Lala Mehmet Paşa'nın Sadarete getirilmesi
- 21 Haziran 1596 III, Mehmet'in komutasında Türk ordusunun, İstanbul'dan Eğri Seferi'ne hareketi
- 9 Ağustos 1596 Ordunun Belgrad'a varışı
- 4 Ekim 1596 Eğri Dış Kalesi'nin hücumla alınması
- 12 Ekim 1596 Eğri İç Kalesi'nin viran ile teslim alınması
- 22 Ekim 1596 Eğri Kalesi'ne yardıma gelen üstün Avusturya kuvvetlerine karşı, Cafer Paşa'nın kahramanca savaşı
- 23 Ekim 1596 Eğri'de Harp Meclisi'nce alınan düşman üzerine yürüme kararı

- 24 Ekim 1596 Türk ordusunun, Eğri'den Haçova yönünde yürüyüşe geçişi
- 25 Ekim 1596 Haçova Meydan Muharebesi'nin sonucu belli olmayan birinci günü
- 26 Ekim 1596 Haçova Meydan Muharebesi'nin zaferle sonuçlanan ikinci günü
- 9 Haziran 1597 Serdar-ı Ekrem Satırcı Mehmet Paşa'nın İstanbul'dan cepheye hareketi
- 13 Ağustos 1597 Serdar'ın Belgrad'a varışı
- 12 Ekim 1597 Tata Kalesi'nin geri alınması
- 1 Kasım 1597 Türk ordusu ile Avusturyalılar arasında Vaç önlerinde muharebenin başlaması
- 29 Mart 1598 Yanıkkale'nin bir düşman hilesi veya hiyaneti yüzünden elden çıkması
- 18 Haziran 1598 Belgrad'da bulunan Serdar-ı Ekrem Satırcı Mehmet Paşa'nın Gross Waradin (Varat) üzerine hareketi
- 10 Eylül 1598 Arat Kalesi'nin ele geçirilmesi (Alt Arat - Eski Arat)
- 1 Ekim 1598 Varat'ın Satırcı Mehmet Paşa tarafından muhasarası
- 3 Kasım 1598 Varat Muhasarası'nın kaldırılması
- 6 Ocak 1599 Cerrah Mehmet Paşa'nın yerine Damat İbrahim Paşa'nın üçüncü kez sadareti ve Satırcı Mehmet Paşa yerine serdarlığı
- 16 Ekim 1599 Ordunun Uyvar önlerine varışı
- 26 Ekim 1599 Ordunun Peşte'ye varışı
- 28 Ekim 1599 Eflâk Voyvodası Mihail'in Boğdan'ı işgal ettikten sonra, Baturı Anderes'i yenilgiye uğratarak Erdel'i işgali
- 10 Eylül 1600 Ordunun Kanije önlerine gelişi
- 23 Ekim 1600 Kanije Kalesi'nin vira ile teslim alınması

- 9 Ağustos 1601 Yeni Vezir-i Azam ve Serdar-ı Ekrem Yemişçi Hasan Paşa'nın İstanbul'dan Belgrad'a hareketi
- 9 Eylül 1601 Avusturya ordusunun, Kanije'yi muhasaraya başlaması
- 6 Ocak 1603 İstanbul'da "zorba isyanı" denilen devşirme mücadelesinin başgöstermesi, III. Mehmet'in ayak divanı
- 16 Ekim 1603 Yemişçi Hasan Paşa'nın idamı ve Yerine Malkoç Paşa'nın sadareti
- 5 Ağustos 1604 Lala Mehmet Paşa'nın Sadareti ve Batı Serdarlığı
- 25 Eylül 1604 Peşte'nin iki yıl düşman işgalinde kaldıktan sonra geri alınması
- 15/16 Ekim 1604 Vaitzen (Vaç) Kalesi'nin geri alınması
- 18 Ekim 1604 Estergon'un Muhasarası
- 29 Ağustos 1605 Estergon Muhasarası ve Parkany (Cigerdelen)'nin işgali
- 19 Eylül 1605 Estergon civarında Tepedelen Palangası'nın ele geçirilmesi
- 16 Mart 1606 Vezir-i Azam Lala Mehmet Paşa'nın, İstanbul'a dönüşü
- 21 Haziran 1606 Vezir-i Azam Lala Mehmet Paşa'nın ölümü; Kaptan-ı Derya Derviş Mehmet Paşa'nın Sadareti
- 11 Kasım 1606 Zıttorok Barışı, Avrupa diplomasisinde Osmanlı üstünlüğünün sona ermesi ve eşitlik esasının başlaması.
- 16 Ekim 1609 Ordunun Livya çöllerine yığılması
- 26 Ekim 1609 Ordunun Peşte'ye yığılması
- 28 Ekim 1609 Ordunun Vayvodas (Mihailin) bölgesine yığılması
- 10 Eylül 1609 Ordunun Kanije çöllerine yığılması
- 23 Ekim 1609 Kanije Kalesi'nin 10 günlük kuşatma sonrası düşmesi

BİBLİYOGRAFYA

A. BELGELER

1. Başbakanlık Arşivi :

a. Mühimme Defteri

b. Cevdet Tasnifi

c. İbn-ül Emin Tasnifi

B. KİTAPLAR

1. ABDÜLKADİR ; Vekayi-i Tarihiye, Esat Efendi Kitaplığı, No. 2151.

2. ABDURRAHMAN ŞEREF ; Fezleke-i Tarih-i Devlet-i Osmaniye, İstanbul, Karabet Basımevi, 1328.

3. AHMET CEVDET ; Tarih-i Askeri Osmani

4. AHMET REFİK ; Lehistan'da Türk Hakimiyeti, Türk Tarih Encümeni Mecmuası, Sayı 14.

5. AHMET REFİK ; Meşhur Osmanlı Komutanları, I. Hilmi Kitabevi, 1318.

6. ALİ USTA ; Telifat-ve Tedbirat, Topkapı Müze, Bağdat Kitaplığı, No. 386.

7. AYNİ ALİ ; Risâle-i Vazife Harar Meratib-i Bendegân-ı Âli Osman, Topkapı Müze, Revan Kitaplığı, No. 1323.

8. Âli Künhülahbari ; Süleymaniye Esat Efendi Kitaplığı, No. 2162.

9. Cevdet Tarihi ; IV ncü Cildi.

10. DANİSMENT,

I. Hâmi ; İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, c. III.

11. Evliya Çelebi

Seyahatnamesi ; İstanbul, İkdam Basımevi, 1314-1928.

12. **F. ECHART** ; Macaristan Tarihi, Çev. İbrahim Kafesoğlu, Ankara TTK Basımevi, 1960.
13. **GUNTHER, Erih**
Rothenberg ; 1522-1747 yılları Arasında Hırvatistan'da Avusturya Askeri Sınırları, Çev. Nedim ERAY, Illinois Üniversitesi Basımevi, 1960.
14. **GRAF**
MARSİGLİ ; Osmanlı İmparatorluğu'nun Zuhur ve Terakkisinden İnhitatı Tarihine Kadar Askeri Vaziyet, Çev. Nazmi, Ankara, Erkân-ı Harbiye Matbaası, 1334,
15. **GÜVENÇ,**
BOZKURT ; İnsan ve Kültür, Ankara, Ayyıldız Basımevi, 1972.
16. **HAMMER** ; Devlet-i Osmaniye Tarihi, Çev. Mehmet Ata, 1332, 1334.
17. **HASAN PAŞA**
TARİHİ ; Fatih Emiri Kitaplığı, No. 188.
18. **İNALCIK, Halil** ; Türk Kültür Dergisi, Sayı: 22.
19. **İSMAİL HAKKI**
ve ZİYA ; III. Mehmet'in Eğri, Haçova Seferi, İstanbul, Askeri Basımevi, 1933.
20. **KÂMİL** ; Tarih-i Siyasi-i Devlet-i Aliye-i Osmaniye, c. I, İstanbul, Ahmet İhsan Basımevi, 1325.
21. **KÂTİP ÇELEBİ** ; Tuhfet-ül Kibar-fî Esfar-il-Bihar, Süleymaniye, Mühürşah Kitaplığı, No. 304/1.
22. **KÜTÜKOĞLU,**
Bekir ; Osmanlı-İran Münasebetleri
23. **MUALLİM**
ABDURRAHMAN
VEFİK ; Tekâlif Kavaidi, İstanbul, İstanbul Basımevi, 1328.
24. **Mufasal Osmanlı**
Tarihi ; c. III, İstanbul, Tan Basımevi, 1328.

25. MUSTAFA NURİ ; Netayic-ül Vukuat, İstanbul, Matbaa-i Amire 1327.
26. NAİMA MUSTAFA ; Naima Tarihi, Çev. Zuhuri Danişment, c. I, İstanbul, Bahar Basımevi, 1967.
27. NAMIK KEMAL ; Kaniye Muhasarası, İstanbul Matbaa-i Amire, 1327.
28. ÖNGÖR, Sami ; Coğrafi Sözlüğü, İstanbul, 1961.
29. PEÇEVİ İBRAHİM ; Peçevi Tarihi, Çev. Murat Uraz, c. II, Son Telgraf Basımevi, 1969.
30. SANTOR, Takats ; Macaristan Türk Âlemi'nden gizgiler, Çev. Sa-dettin KARATAY, İstanbul, ME Basımevi, 1970.
31. SELANİKİ MUSTAFA ; Selaniki Tarihi, İstanbul, 1281.
32. SERTOĞLU, Mithat ; Resimli Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi, İstanbul, İstanbul Basımevi, 1958.
33. TULBENTÇİ, Feridun Fazıl ; Türk Büyükleri ve Türk Kahramanları, İstanbul, Tan Basımevi, 1967.
34. Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi ; c. III, ks. 2, ks. 3 ve ks. 4.
35. UZUNÇARŞILI, İ Hakkı ; Osmanlı Tarihi, Ankara, TTK Basımevi, 1947, 1954.
36. UZUNÇARŞILI, İ Hakkı ; Kapıkulu Ocakları, Ankara, TTK Basımevi, 1934-1944.

37. ZÖLINER ; Geschichte Österreichs, ANKARA, TTK KI-
taplığı.

C. MAKALELER

1. İslam Ansiklope-
disi

; c. I, c. VII, c. VIII ve c. XI.

2. Meydan Larus

Ansiklopedisi

; c. VIII.

30. PRGİYİ

İBRAHİM

; Prgiyi Tarih, Çev. Murat Uğur, 1980.

30. SANTIÖR

; SANTIÖR Tarih, Çev. Murat Uğur, 1980.

30. SANTIÖR

; SANTIÖR Tarih, Çev. Murat Uğur, 1980.

30. SANTIÖR

; SANTIÖR Tarih, Çev. Murat Uğur, 1980.

30. SANTIÖR

; SANTIÖR Tarih, Çev. Murat Uğur, 1980.

30. SANTIÖR

; SANTIÖR Tarih, Çev. Murat Uğur, 1980.

30. SANTIÖR

; SANTIÖR Tarih, Çev. Murat Uğur, 1980.

30. SANTIÖR

; SANTIÖR Tarih, Çev. Murat Uğur, 1980.

30. SANTIÖR

; SANTIÖR Tarih, Çev. Murat Uğur, 1980.

30. SANTIÖR

; SANTIÖR Tarih, Çev. Murat Uğur, 1980.

30. SANTIÖR

; SANTIÖR Tarih, Çev. Murat Uğur, 1980.

30. SANTIÖR

; SANTIÖR Tarih, Çev. Murat Uğur, 1980.

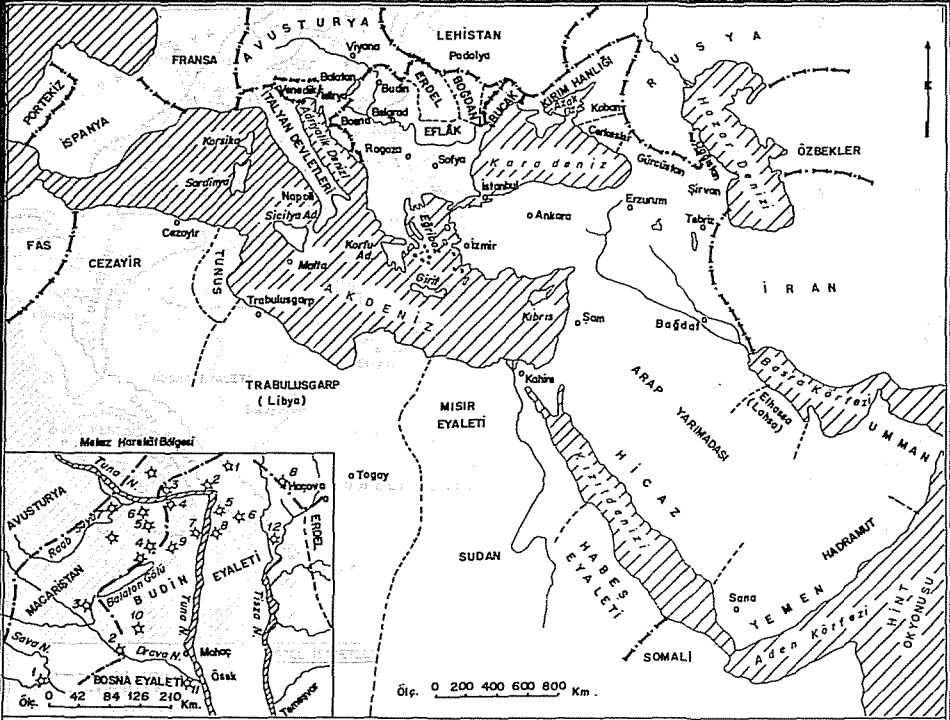
30. SANTIÖR

; SANTIÖR Tarih, Çev. Murat Uğur, 1980.

**Harbin Başında Osmanlı Devletinin Siyasi Sınırları
(1593)**

Gnkar.
Aa.T. ve Sr. E. Bk.

Harita: 1

ÖZEL İŞARETLER

- Devlet sınırı
- Eyalet ve Bağlar sınırı
- Osmanlı kaleleri
- Avusturya kaleleri
- Osmanlı-Avusturya Sınırındaki Kaleler

Osmanlı kaleleri

1. Noygrad, 2. Vişgrad, 3. Çiğdemelen, 4. Estergon, 5. Vác, 6. Mohaç, 7. Budin, 8. Peşte, 9. İskenderiye, 10. Zığhetve, 11. Üsk, 12. Zolnak.

Avusturya kaleleri

1. Szelek, 2. Bobafca, 3. Kanije, 4. Palata, 5. Tala, 6. Komaron, 7. Raab (Yankkale), 8. Eğri

1. The World

2. The World

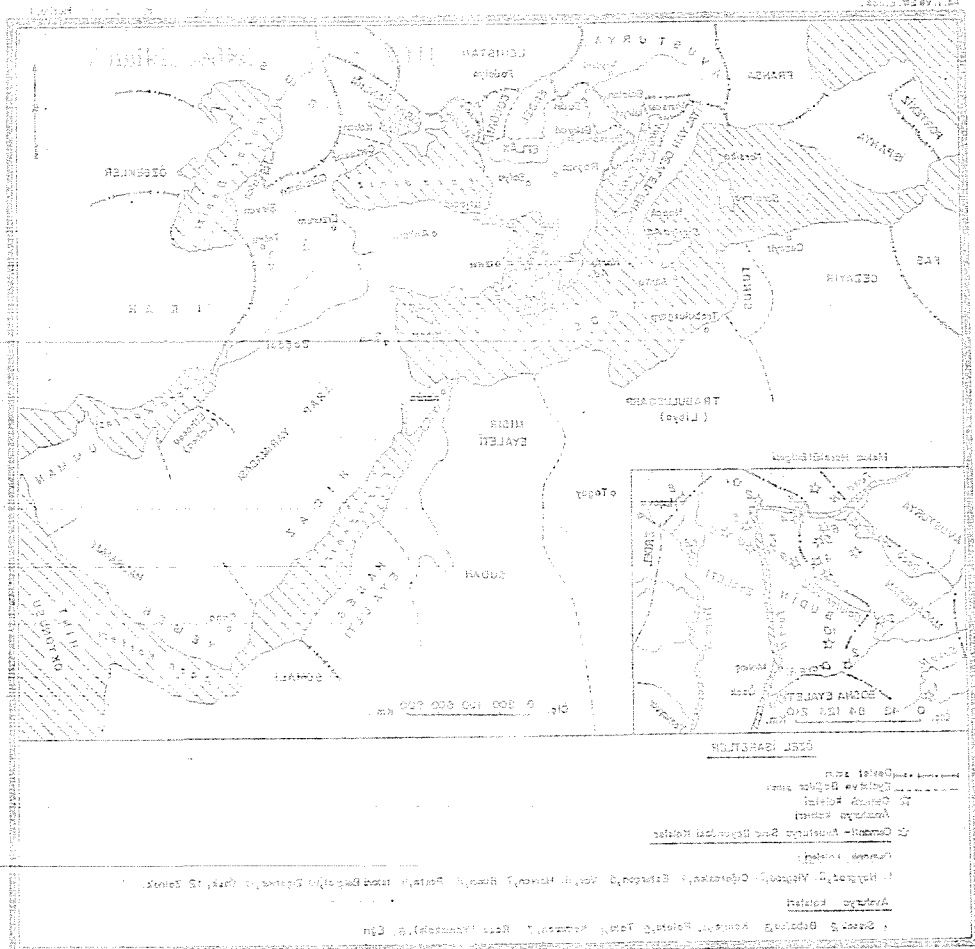
3. The World

4. The World

5. The World

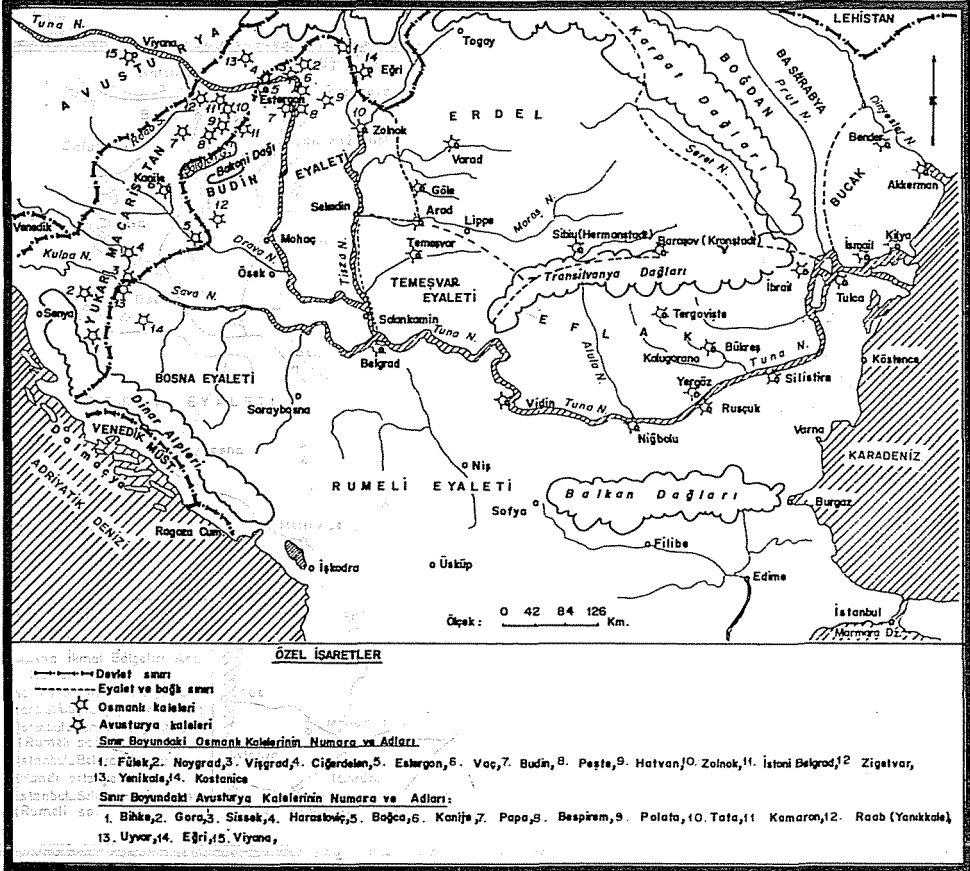
6. The World

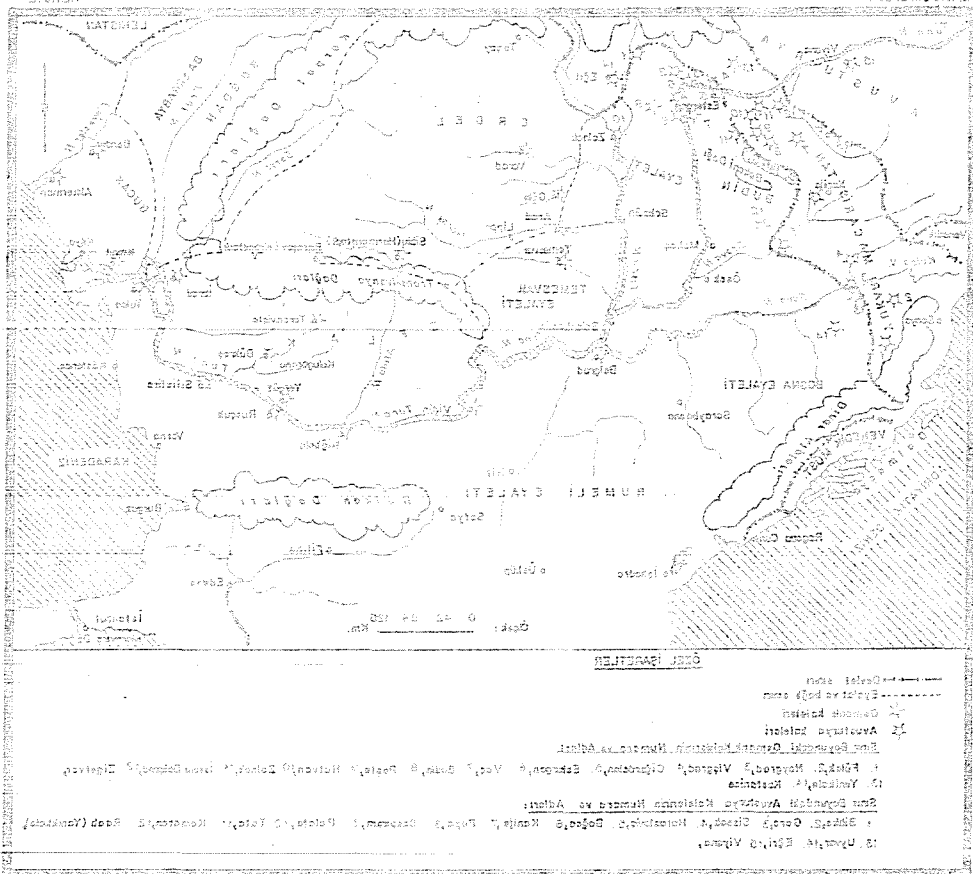
(1955)

Genel Harekât Bölgesinin Coğrafi Durumu

Harita: 2

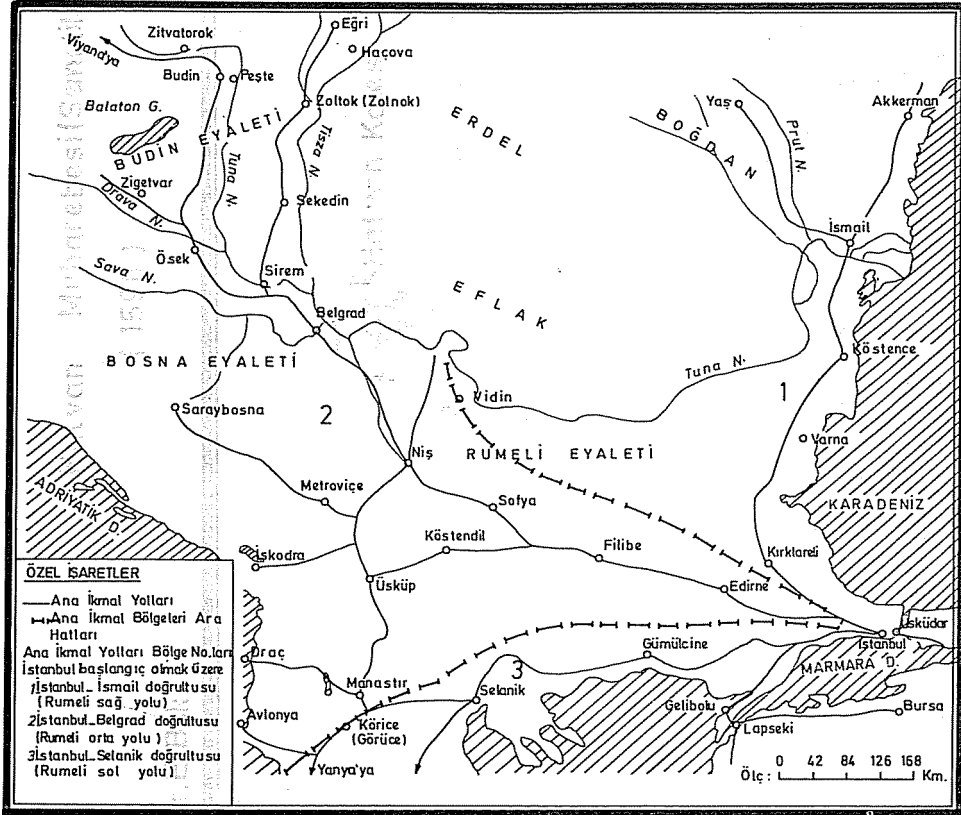

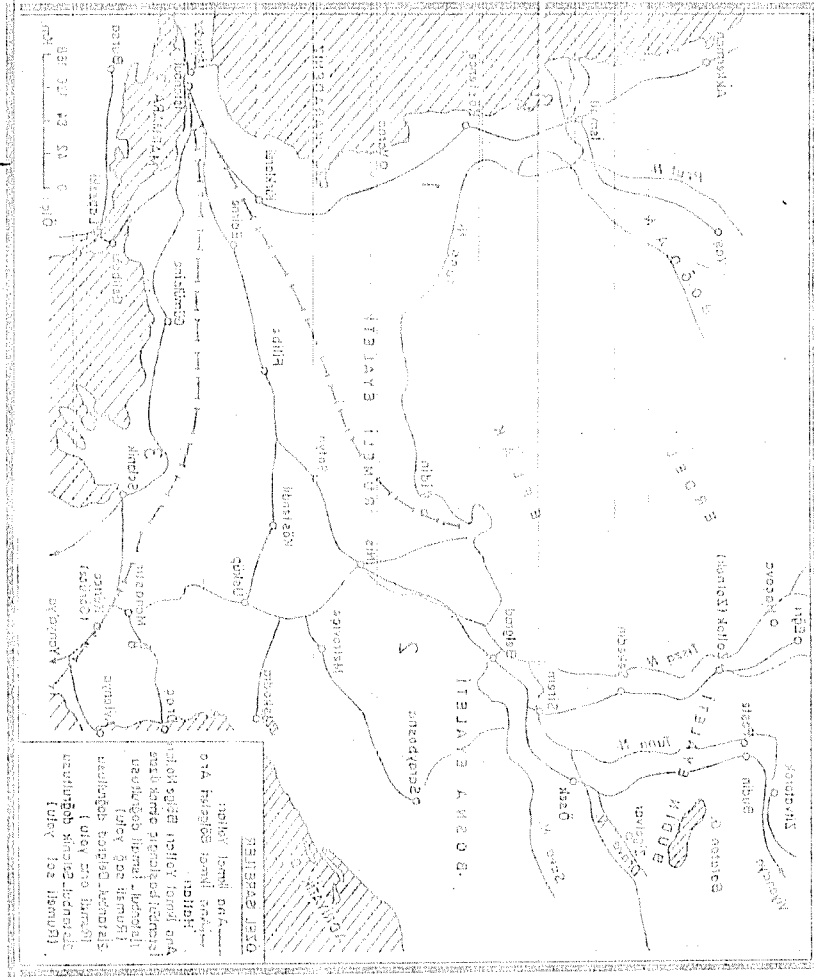

Rumeli Harekât Alanları Ana İkmal Yolları

Gnkur.
As.İve Str.E.Bşk.

Harita:3

3. Hatvan

1. Hatvan Kalesi

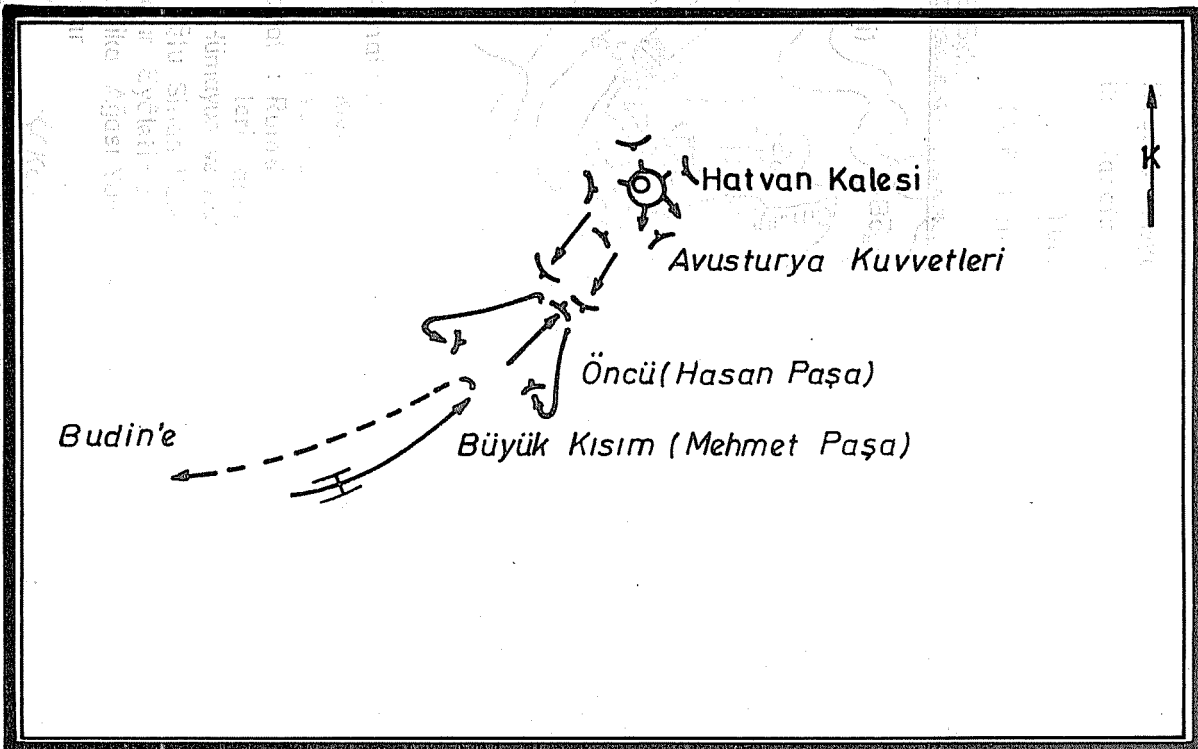
2. Hatvan Kalesi

Hatvan Muharebesi (Şematik)

(1596)

Gnkr
As.T.ve Str.E.Bşk

Kroki: 1

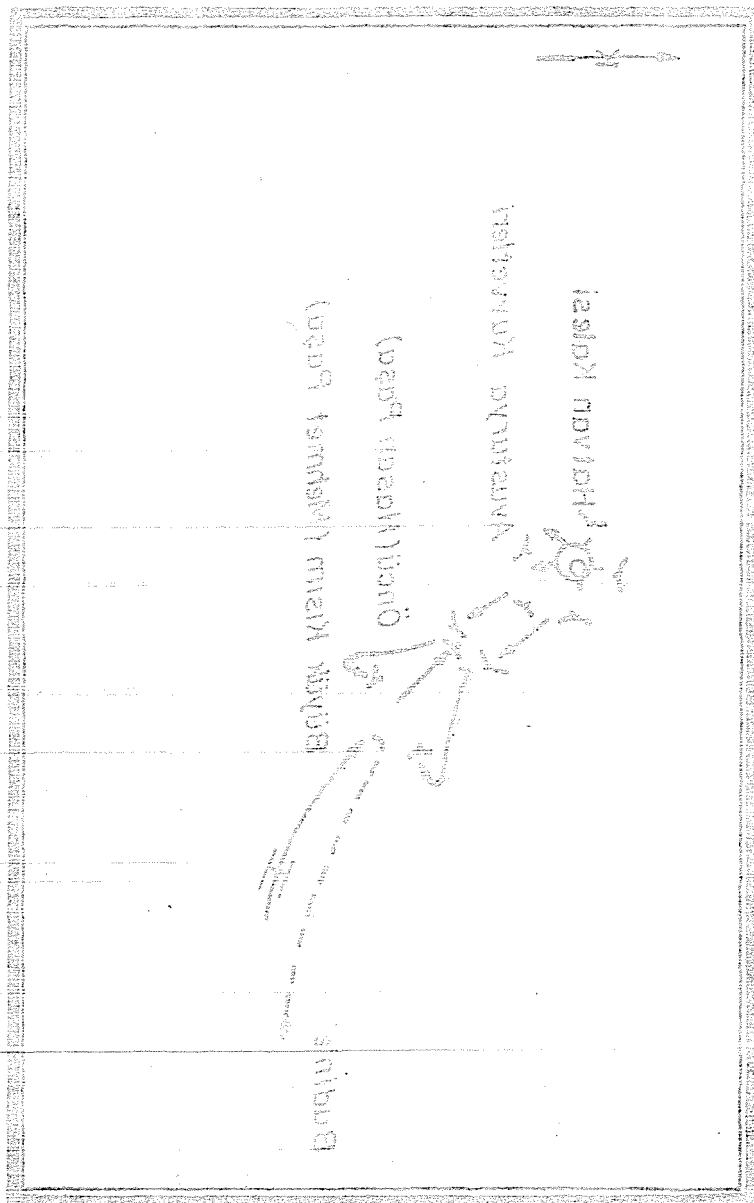

1:1000

(321)

Ministerstvo pravleniya

Askeriy E. B. k.
G. k. n.

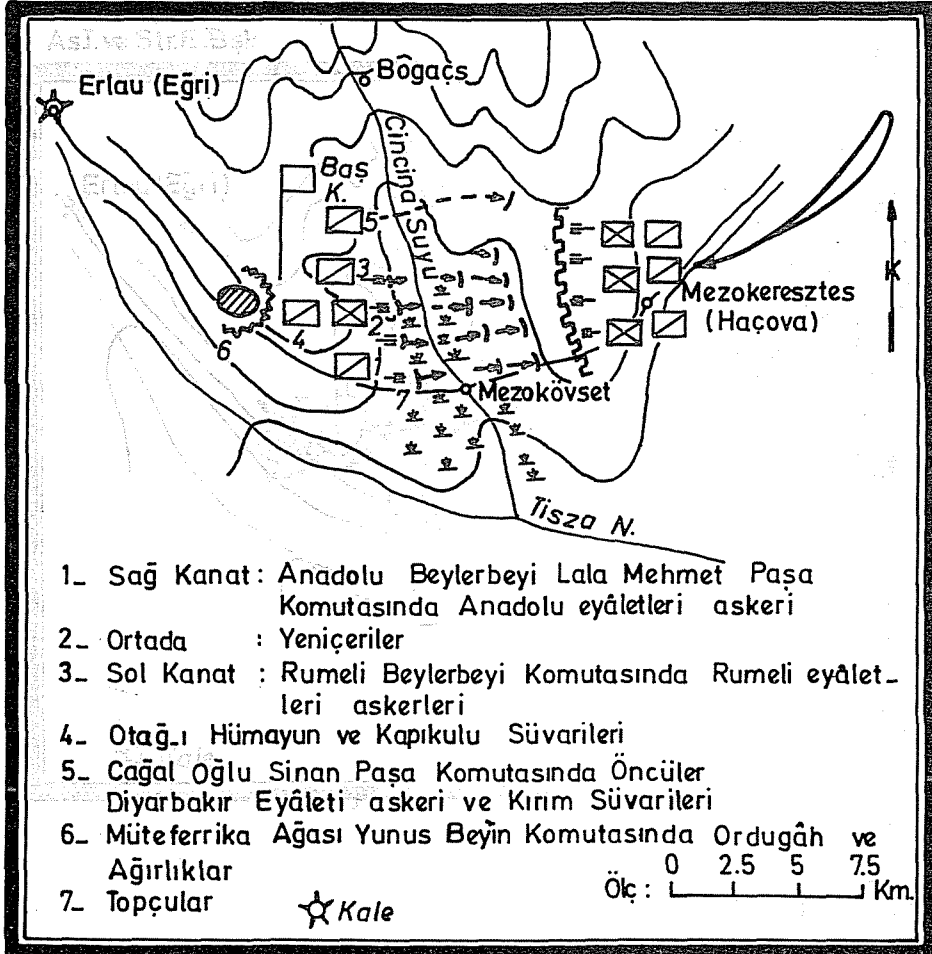
Haçova Meydan Muharebesi'nde
İki Tarafın Muharebe Durumlarıyla

Türk Taarruzu

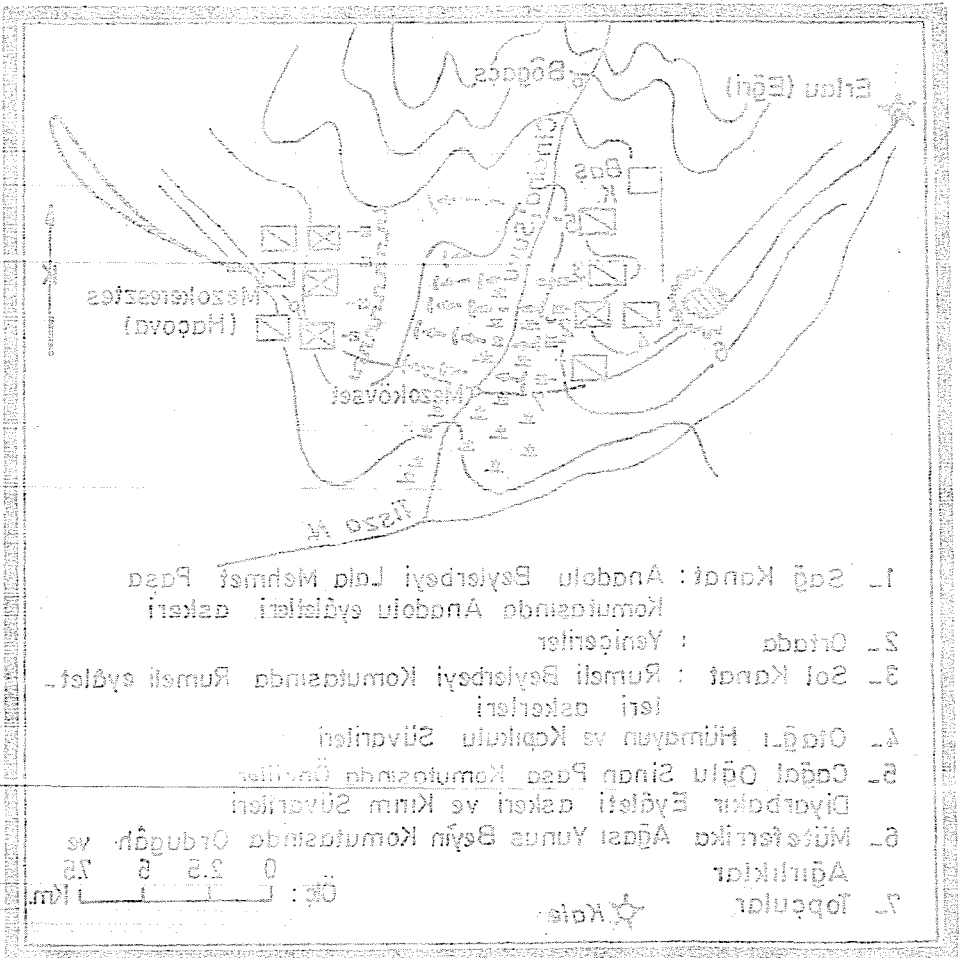
(26 Ekim 1596 Sabahı)

Gnkur.
As.T.ve Str.E.Bşk.

Kroki:2

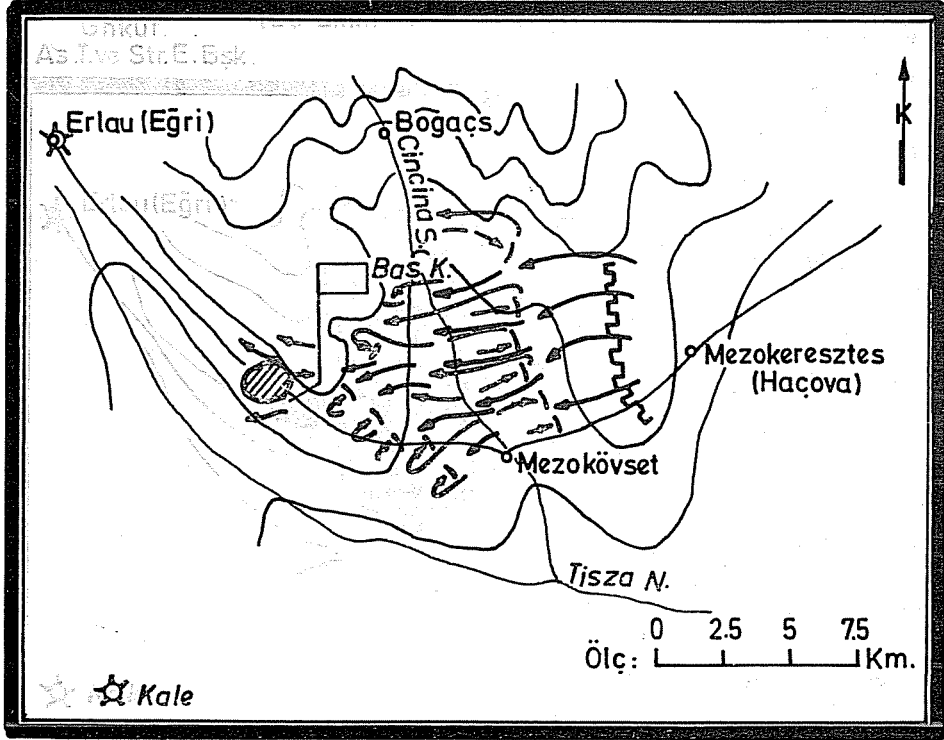
Index

Haçova Meydan Muharebesi'nde
Avusturya Ordusunun Karşı Taarruzu
(26 Ekim 1596 Öğleden Sonra)

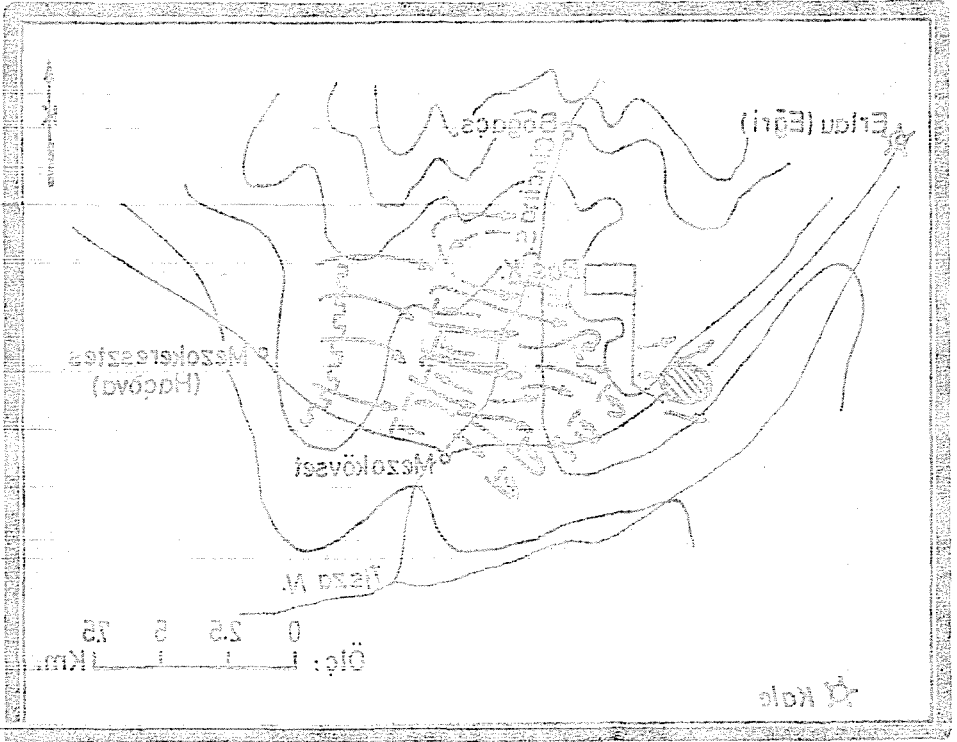
Gnkur.
As.I.ve Str.E.Bşk.

Kroki:3

Hacıova Meydan Muharebesinde
 Avusturya Ordusunun Kesi Taktikası
 (28 Ekim 1808 Öğleden Sonra)
 Krokî:3

Aslı ve Sıfı B.Ş.K.
 Gökul.

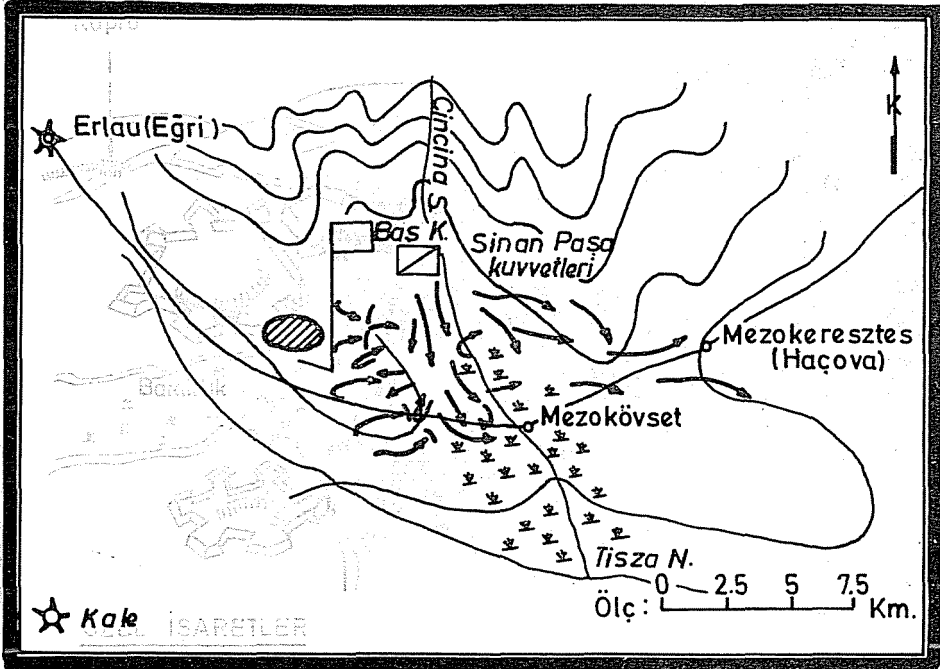
Haçova Meydan Muharebesi'nde

Cağal Oğlu Sinan Paşa Kuvvetlerinin
Taarruzu ve Muharebenin Son Safhası

(26 Ekim 1596 İkinci Sonrası)

Gnkur.
As.T.ve Str.E.Bşk.

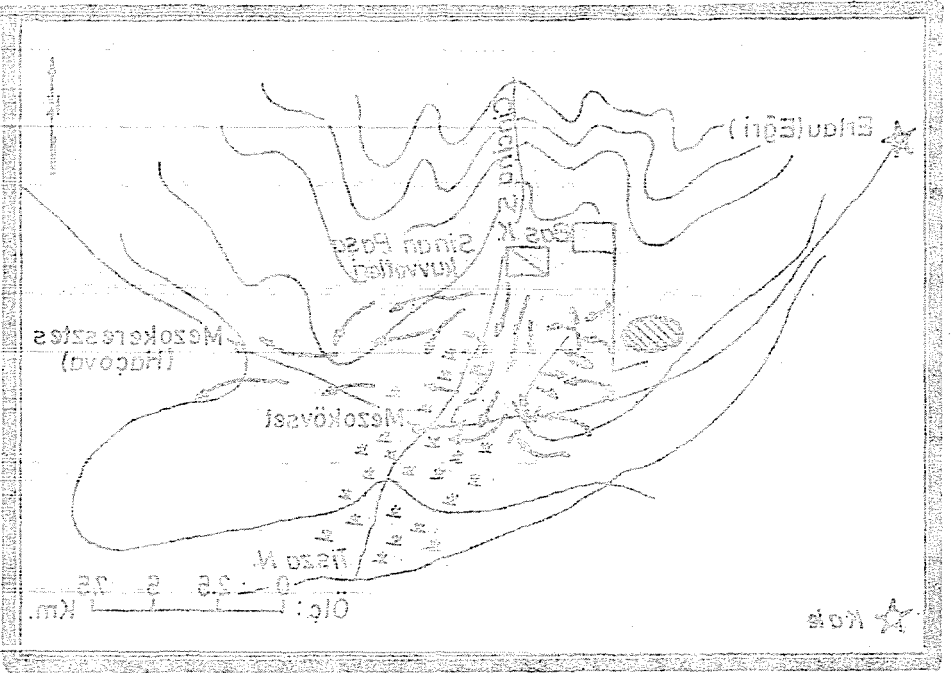
Kroki: 4

Hacıova Meydan Muharebesi'nde
Cağal Oğlu Sinan Paşa Kuvvetlerinin
Tartar ve Muharebenin Son Safhası
(20 Ekim 1566 İkinci Sonrası)

Krokisi

As. ve Str. Bşk.
G. Kur.

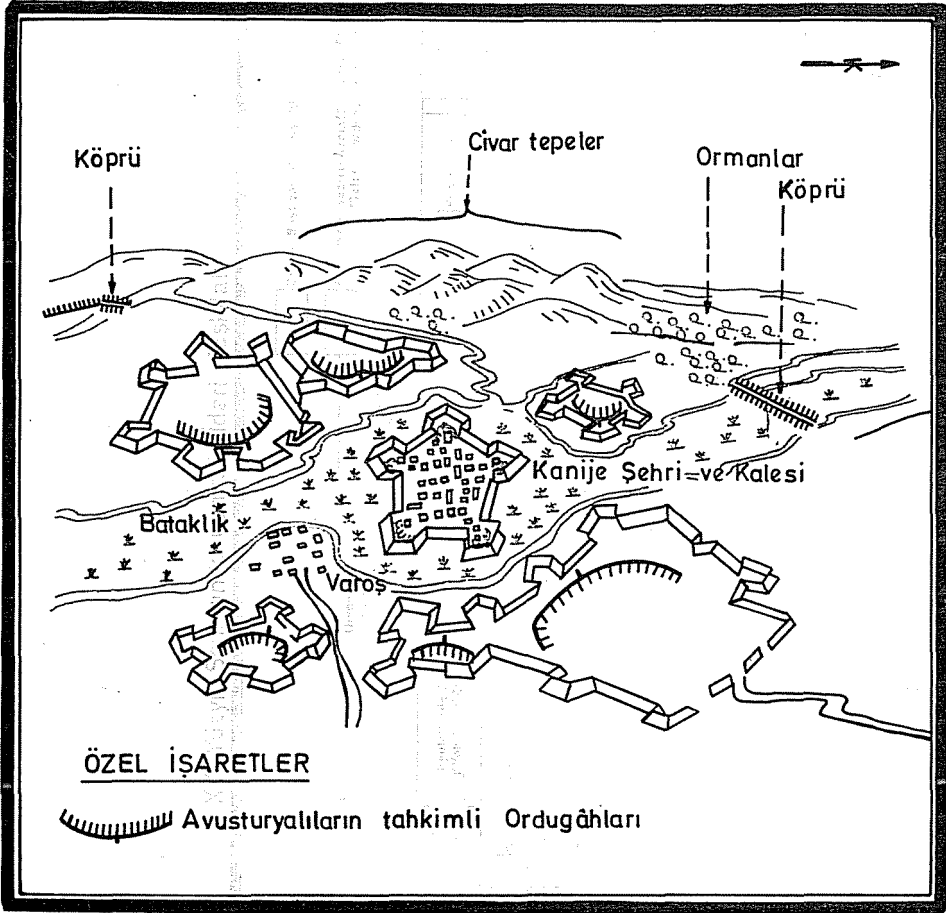
Avusturyalıların Başarısızlıkla Sonuçlanan

Kaniye Muhasarası (Şematik)

(1601)

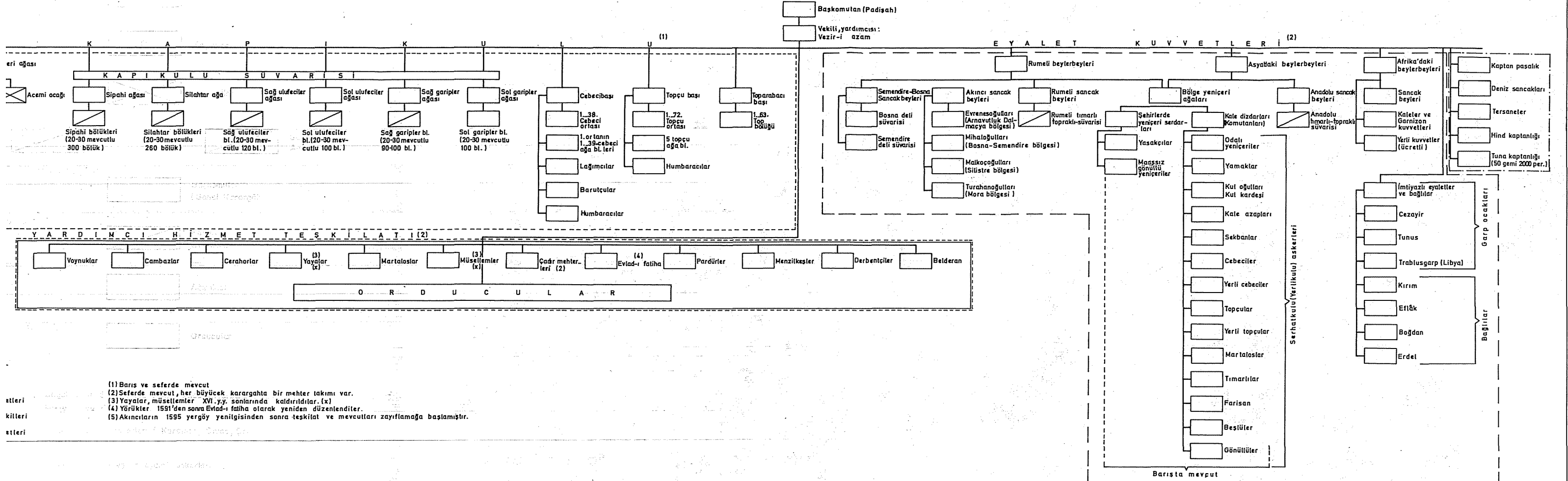
Gnkur.
A s.T. ve Str.E Bşk.

Kroki:5

XVI. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı Silahlı Kuvvetleri

Kuruluş: 2

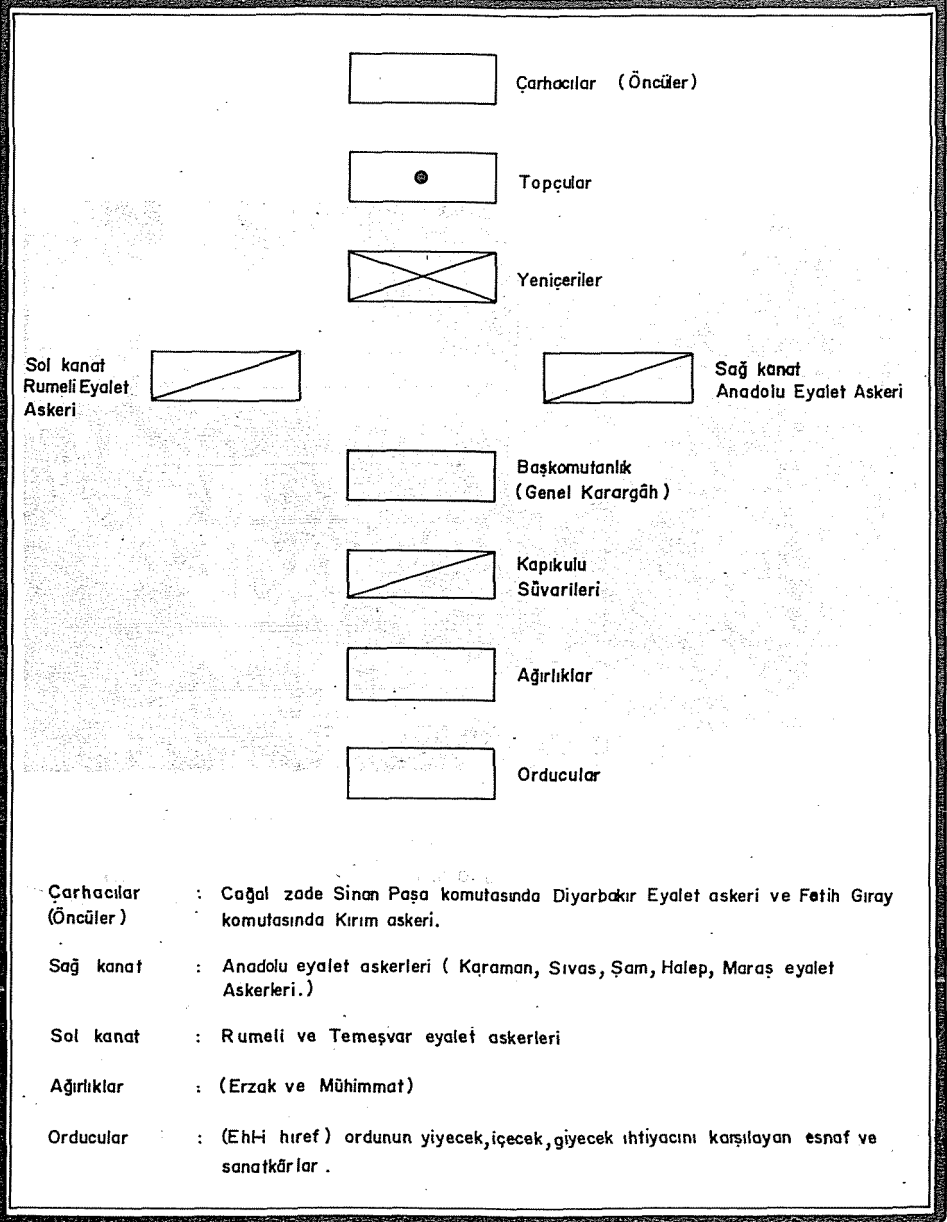

- (1) Baris ve seferde mevcut
- (2) Seferde mevcut, her büyücek karargahda bir mehter takımı var.
- (3) Yayaalar, müsellemler XVI. yy. sonlarında kaldırıldılar. (x)
- (4) Yörükler 1591'den sonra Evlad-ı fatiha olarak yeniden düzenlendiler.
- (5) Akıncıların 1595 yergöy yenilgisinden sonra teşkilat ve mevculları zayıflamaya başlamıştır.

1596 Haçova Meydan Muharebesinde Türk Ordusu'nun Muharebe Düzeni

Gnkur.
As. T. ve Str. E. Bşk.

Şema: 1

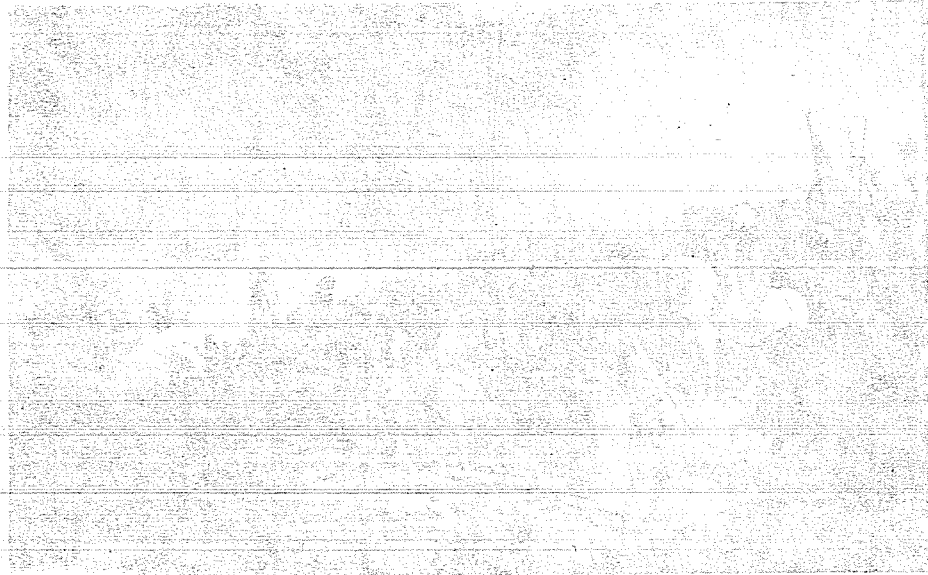

[illegible]

1593–1606 Osmanlı – Avusturya Harbi

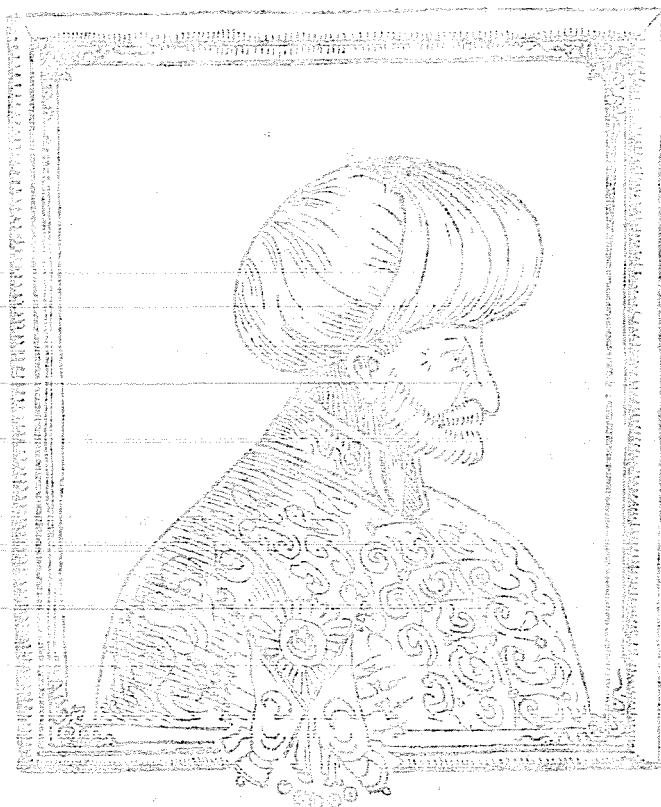
(Resim : 1) Eğri Zaferi (Padişahın önünden Esir Komutanların Geçişi.)

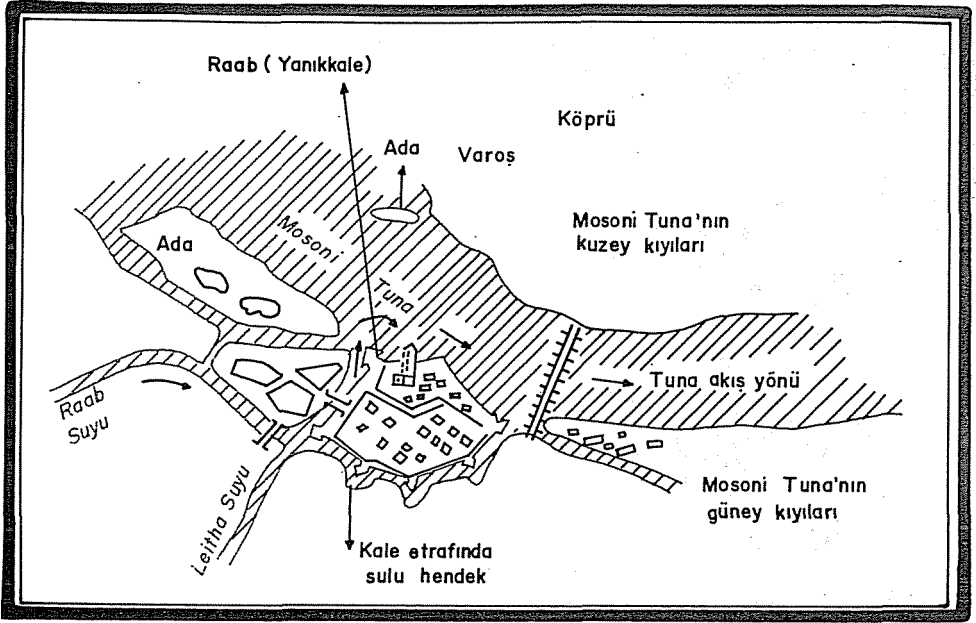
(Resim : 1) Eski Kâğıt (Radikalın Önceki Eski Komutanların Gözleri)
1593-1600 (Orman) - Avusturya Harbi

1593–1606 Osmanlı – Avusturya Harbi
(Resim : 2) Kaniye Kahramanı Tiryaki Hasan Paşa

(Resim : 2) Kadir Karaman, Tarihî Halkın Padi
1593-1606 Osmanlı - İran Savaşı Harbi

Resim : 3 Raab (Yanikkale) ve Yöresinin Kuşbakışı Görünüşü (Gravür)